

T.C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASININ
ŞEKİLLENMESİNDE RUSYA FAKTÖRÜ: BİR
AKTÖR ANALİZİ**

**Mete Alpkın KARAHASANOĞLU
Öğrenci No: 2502160013**

İstanbul-2023

T.C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASININ
ŞEKİLLENMESİNDE RUSYA FAKTÖRÜ: BİR
AKTÖR ANALİZİ**

Mete Alpan KARAHASANOĞLU

Öğrenci No: 2502160013

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Sevim BUDAK

İstanbul-2023

BİLDİRİM

Tezimin içerdığı yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi, tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ederek sunduğumu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mete Alpkın KARAHASANOĞLU

.... / / 2023

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Avrupa Birliği’nin Enerji Politikasının Şekillenmesinde Rusya Faktörü: Bir Aktör Analizi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Mete Alpkan KARAHASANOĞLU

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ENERJİ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE RUSYA FAKTÖRÜ: BİR AKTÖR ANALİZİ

METE ALPKAN KARAHASANOĞLU

AB’nin Rusya Federasyonu’nun Kırım’ın ilhakından önce ve sonra nasıl bir çerçeveye oturttuğu, AB enerji politikasında güvenlikleştirilmiş bir oy birliği ve önceki iç görüş ayrılıkları göz önüne alındığında karbonsuzlaştırmanın arkasındaki güdüler ve teşvikleri Avrupa’nın gaz bağımlılığını göz önünde bulundurarak Rus ilişkilerine bağlı olmaktadır. 2022 Ukrayna işgali göz önüne alındığında 2014 ilhakını potansiyel bir katalizör olarak görüp AB içinde başlatılan geçmiş retorik değişimi incelemek önemlidir. AB’ye ulaşan Rus enerji akışı, Ukrayna gibi önemli koridor ülkelerinden geçtiği için giderek daha az tahmin edilebilmektedir. AB’nin bir enerji kriziyle mücadele etmesi ve güvenilir bir enerji sağlayıcısı ile bağlantılı olması nedeniyle son AB-Rusya Federasyonu normatif yörüngelerine genel bir bakış gerekli hâle gelmektedir. Karşılıklı bağımlılığın, kırılganlığın ve politika değişikliğine duyarlılığın devletlerin refahını belirlediği enerji ilişkilerinde AB ve Rusya Federasyonu iki önemli aktördür.

2011-2016 yılları arasındaki AB-Parlamento politikası; brifinglerine, komisyon çerçevelerine ve ikili AB-Rusya Federasyonu yol haritalarına üç sonuç çerçevesiyle uygulanmaktadır. Sonuç, AB’de Rusya Federasyonu Federasyonu’nu “Dost Öteki” olarak algılamaktan “Düşman Öteki”ye doğru tutum değişikliklerine işaret etmektedir. Bu, enerji güvenliği ve politikalarında kısmen dekarbonizasyonda kendini göstermektedir. Her üç çerçeve de AB’nin Rusya Federasyonu Federasyonu’nu normatif ve sözleşmeye dayalı bir ihlalci olarak çerçevelediği, enerji politikasında ideolojik çatlakların genişlediği, batık maliyetler ve taahhütlerle yerleşik bir AB-Rusya Federasyonu ikili ilişkisini ima etmektedir. Rusya Federasyonu ve AB enerji politikaları bağlamında her ne kadar birbirilerine karşı zıt politikalar sergilemiş olsalar da aslında çıkar noktasında ortak hareket ettikleri bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Rusya Federasyonu, Avrupa Birliği

ABSTRACT

Given how the EU has framed Russia before and after the annexation of Crimea, a securitized consensus in EU energy policy, and previous internal divergences, the motives and incentives for decarbonization depend on Russian relations, taking into account Europe's gas dependency. Considering the 2022 invasion of Ukraine, it is important to see the 2014 annexation as a potential catalyst and examine the past rhetorical shifts initiated within the EU. Russian energy flows to the EU are increasingly less predictable as they pass through key corridor countries such as Ukraine. An overview of recent EU-Russia normative trajectories becomes necessary as the EU is tackling an energy crisis and is linked to an unreliable energy supplier. The EU and Russia are two important actors in energy relations, where mutual dependence, fragility and sensitivity to policy change determine the welfare of states.

EU-parliamentary policy between 2011-2016; It is applied to briefings, commission frameworks and bilateral EU-Russia roadmaps with three conclusions frameworks. The result points to the attitude changes in the EU from perceiving Russia as a "Friendly Other" to an "enemy Other". This is reflected, in part, in decarbonization in energy security and policies. All three frameworks imply an established EU-Russia bilateral relationship with sunk costs and commitments, with the EU framing Russia as a normative and contractual violator, widening ideological cracks in energy policy. Although Russia and the EU have displayed opposing policies against each other in the context of energy policies, it is known that they actually act together in the point of interest.

Keywords: Energy Security, Russia, European Union

ÖNSÖZ

Enerji, devletlerin tüm hayati sektörlerini derinden etkileyen sosyal ve ekonomik gelişiminde temel katalizör işlevi görmeye devam edecektir. Bu minvalde AB ve Rusya Federasyonu ilişkilerinde enerji konusunun yalnız iktisadi değil aynı zamanda stratejik, jeopolitik açılardan da değerlendirilmesi gerekmektedir. Rusya Federasyonu AB ile ilişkilerinde enerjiyi diplomatik ve siyasi etki aracı olarak kullanmaktadır. AB; Rusya Federasyonu'nun petrol, doğal gaz ve kömür gibi enerji kaynaklarını ihracatını gerçekleştirdiği ana pazardır. Buna karşılık AB ve Batı devletlerinin teknoloji ve yatırım desteği olmadan Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgesindeki petrol ve gaz sahalarını işletmesi, kaya gazı ve petrolünü üretmesi çok zordur. Bu nedenle Rusya Federasyonu, Avrupa'dan sermaye ve gelişmiş enerji teknolojilerini transfer etmek zorunluluğu ile karşı karşıyadır. 2006 ve 2009 yıllarında Rusya Federasyonu ve transit ülke olan Ukrayna arasında doğal gaz krizleri Avrupa'nın enerji arz güvenliğini sekteye uğratmıştır. AB, önlem olarak Rus enerji kaynaklarına (başta doğal gaza) olan aşırı bağımlılığını azaltmak için enerji kaynakları ve tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi ile iç enerji piyasasının oluşturulması yönünde kararlar almıştır. Lakin üye ülkelerin enerji alanındaki egemenliklerini Avrupa Birliği'ne devretmekten kaçınmaları Birlik düzeyinde bir enerji politikasının oluşturulmasını engellemektedir. AB, Orta Doğu ve Hazar Havzası'nda edindiği alternatif tedarikçiler yanında Güney Gaz Koridoru Projesi kapsamında inşa edilen TANAP ve TAP boru hatları ile Hazar doğal gazını ithal ederek Rus doğal gaz ithalatına olan bağımlılığını azaltmayı öngörmektedir. Rusya Federasyonu Asya Pasifik bölgesindeki Çin, Japonya, Güney Kore gibi ülkeler ile enerji ilişkilerini geliştirerek AB ile enerji ilişkisinde elini güçlendirmekte ve alternatif alıcılara ulaşmaktadır. Rusya Federasyonu yakın çevresinde GAZPROM gibi Rus enerji şirketlerinin etkisini artırırken Rus enerji projelerine alternatif olarak ortaya çıkabilecek her türlü projeye karşı çıkmaktadır. AB'nin alternatif kaynak olarak ABD gibi diğer ülkelerden sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithal etmesi için yeni terminal ve boru hatlarının inşasına büyük harcamalar yapması gerektirmektedir. Fakat LNG, boru hatları ile nakledilen doğal gazdan çok daha pahalı olacaktır.

Bu araştırmanın temel amacı, Rusya Federasyonu Federasyonu'nun enerji politikasının AB enerji politikasına hangi etkileri bıraktığını incelemektir. AB'nin, Rusya Federasyonu doğal gazına bağımlılığının 2035 yılında da devam edeceği

öngörüsü AB ve Rusya Federasyonu'na ilişkilerini çok boyutlu karşılıklı çıkar temelinde geliştirmelerini dikte etmektedir.

Tezin hazırlanması sürecinde yerli ve yabancı kitap, makale ve tezlerin yanı sıra çeşitli veri ve istatistiklerin yer aldığı internet adreslerinden de yararlandığımı belirtmeliyim. Bu veri ve istatistiklerin değerlendirilip tez içerisinde anlamlı bir yere oturtulmasında aşağıda isimlerini zikredeceğim kıymetli hocalarımla fikirleri benim için ufuk açıcı oldu.

Tez izleme komitesinde tezi farklı açılardan değerlendirmemi sağlayan ve önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY ve Prof. Dr. Hasret ÇOMAK'a teşekkürlerimi sunarım. Tez yazımı sürecinde bana sabırla rehberlik eden ve beni motive ederek cesaretlendiren, kendisinden her anlamda çok şey öğrendiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Sevim BUDAK'a teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum. Yine bu süreçte yanımda oldukları, manevi desteklerini esirgemedikleri için -bu süreçte kaybettiğim- babam Hasan Ali KARAHASANOĞLU, annem Sabiye KARAHASANOĞLU'na da ayrı ayrı teşekkür ederek sevgi, saygı ve minnettarlığımı ifade ederken bu çalışmanın canım kızlarım Kevser ve Bengüsü KARAHASANOĞLU'na içtenlikle ilham kaynağı olmasını temenni ediyorum.

İstanbul, 2023

Mete Alpkan KARAHASANOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALAR LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ENERJİ SEKTÖRÜ VE İLGİLİ ULUSLARARASI KURULUŞLAR.....	7
1.1. Enerji Sektörü.....	8
1.2. Enerji Sektöründeki Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetleri	20
1.2.1. Dünya Enerji Konseyi	21
1.2.2. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı.....	22
1.2.3. Uluslararası Enerji Ajansı	24
1.2.4. OPEC.....	28
1.3. Enerji Sektöründeki Uluslararası Kuruluşların Rusya Federasyonu Hakkındaki Düşünceleri	31
İKİNCİ BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKALARI	33
2.1. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Tarihsel Gelişimi.....	33
2.2. AB Enerji Politikasının Gelişim Dönemleri	40
2.2.1. Birinci Aşama: Ekonomik ve Kesintisiz Enerji Dönemi.....	41
2.2.2. İkinci Aşama: Tek Enerjili Liberal AB Dönemi	41
2.2.3. Üçüncü Aşama: AB Enerji Piyasalarının Ortaklaşması Dönemi	41
2.2.4. Dördüncü Aşama: Sürdürülebilir Enerji Dönemi.....	42
2.2.5. Beşinci Aşama: Enerji Güvenliği Dönemi	42
2.3. AB Enerji Politikasının Özellikleri ve Birincil Enerji Üretimi	44
2.4. AB ve Petrol.....	53
2.5. AB Enerji Birliği Stratejisi ve AB Enerji Politikasında Dönüşüm	56

2.6. AB Enerji Politikasının Amaçları ve Araçları	58
2.7. Avrupa Birliği için Ortak Bir Enerji Politikasının Oluşturulması	63
2.8. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut Durumu	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU'NDAN SONRA KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARININ DİĞER TEMEL AKTÖRLERİ	90
3.1. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: ABD.....	90
3.2. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Suudi Arabistan	93
3.3. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Irak.....	95
3.4. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Kanada	96
3.5. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: İran.....	97
3.6. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Avrupa Birliği.....	99
3.6.1. Avrupa Birliği Enerji Politikası.....	100
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU'NUN ENERJİ POLİTİKASI.....	105
4.1. Rusya Federasyonu'nun Kuzey Doğu Asya'ya Yönelik Enerji Stratejisi	119
4.2. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politika Araçları.....	120
4.2.1. Kamu Politikaları	130
4.2.2. Kamu ve Özel Teşebbüsler.....	131
4.3. Rusya Federasyonu ve AB Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut Durumu...	133
4.4. Rusya Federasyonu ve Polonya Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut Durumu	139
4.5. Rusya Federasyonu-AB Enerji Politikalarında Ukrayna Örneği	144
4.6. Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Enerji ve Finans Piyasaları Üzerindeki Etkisi: Güncel Bir İnceleme.....	146
4.7. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Karşı Ekonomik Önlemleri ve Sonuçları.....	147
4.8. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikasının Kapsamlı Anlayışı ve Karşılıklı Enerji İlişkileri	151
4.9. Rusya Federasyonu ve Türkiye Arasındaki Enerji Politikası ve Faaliyetleri ...	153
4.9.1. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Politikalarının Türkiye'ye Etkisi	157
4.9.2. Doğu Akdeniz'de Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Ayırıştığı Konular	162
4.9.3. Doğu Akdeniz'de Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Birleştiği Konular	164
4.10. Rusya Federasyonu-Türkiye Enerji İlişkileri ve AB'ye Yansımaları	169

BEŞİNCİ BÖLÜM: RUSYA FEDERASYONU VE AB’NİN ENERJİ POLİTİKA YAKLAŞIMLARI.....	174
5.1. Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikasının Genel Görünümü	175
5.2. AB, Rus Dış Politikasının Çok Vektörlü Boyutu	179
5.3. Rusya Federasyonu, Çin ve AB: Kuzey Kutbu Bölgesindeki Yeni Zorluklar..	183
5.4. Rusya Federasyonu ile AB Arasında Enerji İlişkilerinin Durumu.....	185
SONUÇ.....	193
KAYNAKLAR	199
ÖZ GEÇMİŞ	226

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Avrupa Birliği Ülkelerinin Rusya Federasyonu Doğal Gazına Bağımlılığı Tablosu.....	69
Harita 2: Kuzey Akım Boru Hattı.....	103
Harita 3: Sibirya'nın Gücü Doğal Gaz Boru Hattı	137
Harita 4: Yamal LNG Tesisi (Sabetta Limanı) ve Kış ve Yaz Rotaları	138
Harita 5: Avrupa'nın Rusya Federasyonu ile Doğal Gaz Boru Hattı Bağları ve Toplam Ukrayna Boru Hattı Kapasitesi	138
Harita 6: AB'nin Mevcut ve Planlanan LNG Terminalleri	143
Harita 7: Doğu Akdeniz, Yunanistan ve Rum Yönetimi için Münhasır Ekonomik Bölge Argümanları.....	160
Harita 8: Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	170

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 2021 Yılı Petrol Fiyatları Seyri	14
Grafik 2: 2012-2021 Dönemi Brent Petrol Fiyatı ve Doğal Gaz Fiyatları	15
Grafik 3: AB’de Gaz Arzı, Dönüşümü ve Tüketimi (2022)	18
Grafik 4: AB’nin Gayrisafi Enerji Tüketimi (2020)	44
Grafik 5: AB’nin Brüt Olarak Kullanılabilir Net Enerji İthalatı, TEP Bazında (Aslına uygun olarak Türkçeye çevrilmiştir.)	45
Grafik 6: AB Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi (%) 2021	47
Grafik 7: Enerji İthalatına Bağımlılık	50
Grafik 8: AB Doğal Gaz Üretimi ve İthalatı	71
Grafik 9: Avrupa Birliğinde Kullanılan Enerji Çeşitlerinin Toplam Enerji Kullanımına Oranı (2021)	73
Grafik 10: AB’nin Rusya Federasyonu’ndan LNG İthalatı (2023)	74
Grafik 11: AB ülkelerinin Hindistan'dan rafineri petrol ürünleri ithalatı (2023)	76
Grafik 12: Avrupa Petrol Ticareti (2020)	77
Grafik 13: Avrupa Birliğinde Doğal Gaz İthalatının Yapıldığı Ülkelere Oranı (2022)	78
Grafik 14: Avrupa Birliğinde Üretilen Yenilenebilir Enerjinin Yıllara Göre Değişimi	79
Grafik 15: Doğal Gaz ve Petrol Gelirinin Federal Bütçeye Oranı, 2022	111
Grafik 16: 2013-2023 Yılları Arasında Rusya Federasyonu’nun Büyüme Oranı (%)	112
Grafik 17: Rusya Federasyonu’ndan En Çok Fosil Yakıt İthal Eden Ülkeler (2022)	113
Grafik 18: ABD’nin AB’ye LNG İhracatı	142
Grafik 19: 2020 Yılına göre AB’nin Doğalgaz İthalatı Oranları	185
Grafik 20: 2022’de Ukrayna’nın İşgalinin İlk 100 Gününde AB’nin Rusya Federasyonu’ndan Yaptığı Fosil Yakıt İthalat Payı (%)	188

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Ortaya Çıkardığı Görüntü 31

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2012-2021 Yılları Dünya Doğal Gaz Tüketimi.....	9
Şekil 2: 2012-2021 Yılları Bölgelere Göre Küresel Doğal Gaz Üretimi.....	10
Şekil 3: 1990-2021 Arası Dünya Kömür Tüketimleri	12
Şekil 4: Ürün Grubuna göre AB'nin Rusya Federasyonu ile Ticareti, 2011 ve 2021 (Milyar €)	39
Şekil 5: AB Enerji Politikasının Gelişim Dönemleri.....	40
Şekil 6: 2021 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Doğal Gazın Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı	52
Şekil 7: AB'nin Enerji Güvenliği Algısı	66
Şekil 8: Enerji Birliğinin Stratejisinin Beş Temel Boyutu	104
Şekil 9: Büyük Güç Dengelemesi: Ulusal Menfaat Görünümü.....	109
Şekil 10: 2021 Yılı Rusya Federasyonu'nun Petrol İhracatı (%)	187
Şekil 11: 2021 AB ve Rusya Federasyonu'nun Ticaret Partnerleri (%).....	188

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: 2021 Yılı Dünya Kömür Üretiminde Başlıca Ülkeler	12
Tablo 2: Uluslararası Kömür Fiyatları (2020-2022)	17
Tablo 3: Bölgelere Göre Yenilenebilir Enerji Tüketimi (%)	19
Tablo 4: AB'nin Enerji Politikalarının Kronolojik Gelişim Süreçleri	33
Tablo 5: Dünya Geneli Toplam Enerji Tüketimi	35
Tablo 6: En Fazla Enerji Kaynağı Rezervine Sahip Ülkeler (2021)	46
Tablo 7: AB'nin Enerji Üretim ve Tüketimi (%) (2021)	48
Tablo 8: AB Ülkelerinin Toplam Doğal Gaz İthalatında Rusya Federasyonu'nun Payı.....	51
Tablo 9: Bölgelere Göre Toplam Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (Milyar Varil).....	53
Tablo 10: Bölgelere Göre Günlük Petrol Üretimi (Bin Varil)	54
Tablo 11: Bölgelere Göre Günlük Petrol Tüketimi (Bin varil)	54
Tablo 12: 1985-2020 Yılları Spot Ham Petrol Fiyatları (Varil Başına Amerikan Doları USD)	55
Tablo 13: AB'nin Enerji Arz Ülkeleri (2020)	62
Tablo 14: 2004-2019 Yılları Arası Avrupa Birliğinde Birincil Enerji Tüketimi	73
Tablo 15: Avrupa Birliği Enerji Verimliliğinin 2000 ve 2020 Yılları Arası Değişimi.	88
Tablo 16: Küresel Enerji Politikalarında Önde Gelen Petrol İhracatçıları (Milyon Ton) (2021)	92
Tablo 17: Küresel Enerji Politikalarının Önde Gelen Gaz İhracatçıları (Milyar Metreküp) (2021)	93
Tablo 18: Rusya Federasyonu'nun Sovyet Sonrası Dış Politika Düşüncesinin Spektrumu	106
Tablo 19: Boris Yeltsin Dönemi Batıcı Kaydı	107
Tablo 20: Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Yaratmış Olduğu Finansal Etkiler	147
Tablo 21: Rus-Ukrayna Savaşı'nın Sanayide Kullanılan Dört Önemli Metal Üzerindeki Etkisi.....	148
Tablo 22: AB Ülkelerinin Enerji İthalatı Bağımlılık Oranları	150
Tablo 23: 2021 AB Devletlerinin Rusya Federasyonu'ndan Doğal Gaz İthalat Oranı (%).....	186

KISALTMALAR

AAET:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ACER:	Avrupa Komisyonu'nun Enerji Birliği
AE:	Avrupa Ekonomisi
AEB:	Avrasya Ekonomik Birliği
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AEU:	Avrupa Atom Enerjisi Ajansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AK:	Avrupa Komisyonu
AKÇT:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
APR:	Asya-Pasifik Bölgesi
EAEU:	Avrasya Ekonomik Birliği
BBC:	Britanya Yayın Kuruluşu
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BEH:	Bulgaristan Doğal Gaz Boru Hattı
BI:	Bariyer Endeksi
BM:	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ:	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP:	İngiliz Petrolü
BRICS:	Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
BTC:	Bakü-Tiflis-Ceyhan
CACR:	Ağır Ceza Mahkemesi Kararları
CNPC:	Çin Ulusal Petrol Şirketi
COVID-19:	Yeni Koronavirüs Hastalığı

CSTO:	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
DC COMP:	Doğu Avrupa Üye Devletleri Komisyonu Rekabet Müdürlüğü
DEAŞ:	Irak-Şam İslam Devleti
DEK:	Dünya Enerji Konferansı
EB:	Avrupa Engelleri Projesi
ECT:	Enerji Şartı Anlaşması
EDF-EPN-DSN:	Nükleer Santral Güvenliği
EEAS:	Avrupa Dış Eylem Servisi
ENI:	Enerji Şirketi
ENP:	Avrupa Komşuluk Politikası
EPDK:	Enerji Piyasası Analiz ve Araştırma Kurumu
EU:	Avrupa Komisyonu
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GIE:	Avrupa Gaz Alt Yapısı
GSYİH:	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
GNSSN:	Küresel Nükleer Güvenlik ve Güvenlik Ağı
FETÖ:	Fethullahçı Terör Örgütü
IBC:	Uluslararası İş Konferansı
IEA:	Uluslararası Enerji Ajansı
IAEA:	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
IEM:	İç Enerji Piyasasının Genişlemesi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
INOGATE:	Avrupa'ya Eyaletler Arası Petrol ve Gaz Taşımacılığı
IOUT:	Su Altı Nesnelerinin İnterneti
ISGAN:	Rus Enerji Ajansı
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

LEP:	Yetkili Eğitsel Psikolog
LUKOIL:	Langepas, Uray, Kogalyım Yağı
LNG:	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MEB:	Münhasır Ekonomik Bölge
MOL:	Macaristan Doğal Gaz Boru Hattı
MOU:	Mutabakat Zaptı
MTNE:	Bir Milyon Tona Eş Değer
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NIS:	Elektrik Hizmeti Sağlayıcısı
NOC:	Petrol ve Gaz Şirketleri
NPT:	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
NTVMSNBC:	Haber Televizyon Microsoft Ulusal Yayın Kuruluşu
OAPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OMV:	Romanya Doğal gaz Boru Hattı
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OSTP:	Teknik Destek Organizasyonu ve Temsilcileri
PCA:	Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması
REA:	Rusya Federasyonu Enerji Ajansı
RWE:	Ren-Vestfalya Elektrik Santrali
REWP:	Yenilenebilir Enerji Ortakları
RSFSR:	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SCO:	Şanghay İş Birliği Örgütü
SEEERF:	Güneydoğu Avrupa Enerji Düzenleyici Forumu
SYRIZA:	Radikal Sol Koalisyon İttifak
SMR:	Küçük Modüler Reaktörler

SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWIFT:	Dünya Çapında Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği
TACIS:	Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım
TANAP:	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TAP:	Trans Adriyatik Boru Hattı
TAPI:	Trans Adriyatik Boru Hattı projesi
TFEU:	Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşma
TOP:	Toplu İş Sözleşmesi
TPAO:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA:	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WEC:	World Endurance Championship
WTI:	Vadeli İşlemler Fiyatı

GİRİŞ

2000'li yılların ortalarında enerji güvenliği Avrupa'da bir dış politika önceliği hâline geldi. Avrupa Birliği üye devletlerinin ana tedarikçi olan Rusya Federasyonu Federasyonu'na aşırı bağımlılığı, birleşim hâlinde artan petrol fiyatları ve küresel talep gibi bazı endişe verici gelişmelerle birlikte 2004 AB genişlemesi ve Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasındaki 2006 ve 2009 gaz anlaşmazlıkları, enerjiyi dönüştürerek Avrupa Birliğinin bugün karşı karşıya olduğu en kritik güvenlik sorunlarından biri hâline getirmektedir. 2004 AB genişlemesinin ardından enerji meselesinde Avrupa Birliği'nin en yeni üyeleri olan üç eski Sovyet cumhuriyeti (Estonya, Letonya, Litvanya) ile SSCB'nin eski uydularının (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya) Rusya Federasyonu ile olan enerji ticari ilişkilerinin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Rusya Federasyonu karşısında güçlerini artırmak isteyen bu ülkeler Rus doğal gazına olan bağımlılıklarını azaltmanın yollarını aradıkları ve Avrupa'da ortak bir enerji güvenliği politikasının geliştirilmesi noktasında birtakım faaliyetler içerisine girdikleri bilinmektedir. Buna karşılık Almanya, Avusturya, Fransa ve Hollanda gibi Avrupa Birliğinin en eski üyeleri; Rusya Federasyonu ile ikili enerji ortaklıklarını enerji kapasitelerini artırmanın bir yolu olarak görmüşlerdir.

Her hâlükârda 2009'dan önce enerji politikası oluşturma devletlerin kendi yetki sahasına aitti ve hiçbir girişimde ortak bir enerji politikası geliştirmeye yönelik anlamlı ilerleme kaydedilmemiştir. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi (1 Aralık 2009), enerji politikasını AB ve üye devletler arasında paylaşılan bir yetkiye dönüştürdü ve enerji politikasını olağan yasama prosedürüne taşıdı. Ancak Lizbon Antlaşması bile ulus üstü düzeye enerji politikası yapma hususunda sınırlı yetki vermiştir. Ortak bir enerji güvenliği politikası oluşturmaya yönelik tüm ilerlemelere rağmen Avrupa Birliği üye ülkeleri Rusya Federasyonu ile enerji ortaklığı konusunda bölünmüş görünüyor ve AB üye devletleri hâlâ enerji alanında ana aktör konumunda yer almamaktadır. Bu gelişmeler, AB'nin enerji sektörünün incelenmesine yönelik bir akademik ilgiyi canlandırmıştır. Son yıllarda literatürde giderek artan miktarda Avrupa enerji güvenliği, AB-Rusya Federasyonu enerji ilişkileri, AB-Rusya Federasyonu enerji bağımlılığı, Rusya Federasyonu'nun iddia edilen zorlayıcı enerji politikası ve AB ülkelerinin kendi içindeki bölünmeleri gibi hususlar incelenmiştir.

Rus gaz altyapısının Avrupa'ya genişlemesi konusunda (Youngs, 2009; Mankoff, 2009; Valeriano ve Maness, 2015; Pirani, Stern ve Yafimava, 2009) Amerika Birleşik Devletleri'nin AB üyelerinden daha endişeli görüldüğü iddia edilebilir. Washington'un Rus doğal gazına Avrupalıların kendisinden daha fazla bağımlılığı, Rus gaz altyapılarının genişlemesini durdurmak için aldığı önlemlerle Avrupa'ya ve Avrupa'nın Rus doğal gazına olan bağımlılığını azaltmak, çoğu zaman Avrupalıları bu noktada uzaklaştırmaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı bilinmektedir.

Avrupa enerji güvenlik politikasını ve AB'nin politikalarını araştıran siyaset bilimciler tarafından Rusya Federasyonu ile enerji ortaklığı, AB'nin enerji politikalarına katılımını ABD'nin durdurma çabalarına yeterli akademik ilgi gösterilmemiştir. Rusya Federasyonu'nun doğal gaz altyapısının Avrupa'da genişletilmesi, ABD'nin ısrarlı çağrıları, Avrupa kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve ortak bir Avrupa enerjisinin geliştirilmesi için ABD, Rusya Federasyonu'nun büyüyen gücünü kontrol altına almaya çalışmaktadır.

AB'nin son yıllarda iç enerji politikasında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Bunun sebebi ise AB'nin karbondan arınmak ve AB'ye üye 27 ülkeye ve ekonomilerine daha yüksek derecede toplu enerji güvenliği sağlamak için yeni politika, strateji ve direktif getirmiş olmasıdır. Bununla birlikte AB'nin Rusya Federasyonu ile güçlü enerji bağları göz önüne alındığında Avrupa enerji politikası büyük ölçüde Rusya Federasyonu'ndan enerji tedarikine bağlıdır. Rusya Federasyonu'nun siyasi ve ekonomik olarak Avrupa Birliği üzerindeki etkisi oldukça tartışılan bir konudur ve birincil endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Avrupalı politika yapıcılar için bu endişe en çok Avrupa ve Avrasya enerji piyasalarında belirgindir. AB-Rusya Federasyonu ilişkisi genellikle Avrupa projesinin Rusya Federasyonu'nu üzerindeki etkisi perspektifinden incelenirken bu çalışma tersine ilişkiyi ele almaktadır. Daha spesifik olarak bu çalışma, aşağıdakilere odaklanmaktadır:

Doğal gaz göz önüne alındığında AB ile Rusya Federasyonu arasında ticareti yapılan fosil yakıtların çoğunluğunu oluşturuyor, bu özel enerji kaynağı, ikisi arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin temelini, ham petrol veya sıvılaştırılmış

doğal gaz (LNG) gibi diğer hidrokarbonlarınkine göre daha fazla oluşturur. Ancak Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu, enerji akışları düşünüldüğünde birbirine bağımlı olmaktadır.

Avrupa Birliği, üye devletlerin piyasa talebini karşılamak için enerji miktarı ve ihtiyaç duyulan enerji ihracat ekonomisini desteklemekte ve güçlü bir enerji üretim sektörünü sürdürmektedir.

Rusya Federasyonu'nun bugün uluslararası konumu enerji üzerine kuruludur. Özellikle enerji kaynakları, uluslararası petrol ve gaz arzı, Rusya Federasyonu'nun büyük bir güç olarak konumunun temellerini oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde askerî ve nükleer güç için gelir sağlamaktadır.

Enerji güvenliğinin sağlanması sorunu her devlet için hayati önemdedir. 27 ülkenin bir araya geldiği ekonomik ve siyasi bir birlik olan Avrupa Birliği de bu bağlamda bir istisna değildir. Birçok alanda başarılı ve eş güdümlü bir politikaya sahip olunmasına rağmen AB ülkeleri arasında enerji güvenliğinin sağlanması konusunda ortak bir vizyon bulunmamaktadır. AB'nin uzun geçmişine rağmen enerji politikası alanındaki uluslar üstü bileşen hâlâ oldukça zayıftır. Pan-Avrupa düzeyinde ortak hedefler ve stratejiler geliştirilmektedir ancak bunların uygulanmasında koordinasyon bulunmamaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği, enerji alanında Birlik seviyesinde tek tip kurallar oluşturmaya rağmen uygulamada 27 ulusal düzenleyici çerçeve bulunmaktadır. Avrupa Birliği toprakları nispeten az sayıda doğal kaynak rezervine sahiptir, bu nedenle AB iç enerji talebini karşılayamamaktadır.

Enerji güvenliği sorunları, AB'nin, yukarı yönlü bir eğilimi olan iç talebi karşılayabildiği ölçüde, kendi kaynaklarından yetersiz enerji kaynağı tedariki ile ilişkilidir. Avrupa'da birkaç ülke gaz ve petrol üretiminde sağlam bir konuma sahiptir: İngiltere, Norveç ve Hollanda. Norveç ve İngiltere AB üyesi değildir. Avrupa Birliğinin iç enerji politikasının uygulanmasında somut başarıların anahtarı, Avrupa Birliği ile üye devletlerin bir bütün olarak ortak çabalarının etkinleştirilmesi ve yoğunlaştırılmasıdır. İç rezerv arayışına dayanarak Avrupa Birliği'nin enerji politikası, AB üye ülkelerinin enerji sektörünü ekonomik verimlilik seviyesine getirmeyi amaçlamaktadır. (European Electricity Markets Report, 2022.)

Enerji sektöründe Avrupa Birliği açısından en önemli konunun, enerji ithalatını ve buna bağlı olarak yabancı enerji tedarikçilerine olan bağımlılığı azaltmak olduğu açıktır. Enerji ithalatının azaltılması; enerji verimliliği, kapalı döngülü bir ekonominin organizasyonu ve AB üye ülkelerinin enerji sektörünün AB üyesi ülkelerin bol miktarda sahip olduğu yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük ölçekli geçişi gibi enerji talebini sınırlamanın diğer yolları ile kolaylaştırılmaktadır. Uzmanlara göre yukarıdaki çabalar neticesinde AB üye ülkelerindeki net fosil yakıt ithalat hacmi, 2015 yılında 900 milyon ton petrol eş değerinden (MTNE) 2030'da 730 MTNE'ye düşecektir. (European Commission, 2022.) Dolayısıyla AB'nin enerji ithalatına bağımlılığının üstesinden gelme konusu, mevcut ekonomik ve politik durumda oldukça önemlidir. Bu durum, sonuç olarak hem AB'nin enerji güvenliğine hem de Rusya Federasyonu ile ticari ilişkilere önemli bir etki oluşturabilir.

Çalışmanın amacı, Rusya Federasyonu Federasyonu'nun enerji varlıklarının Avrupa Birliğinin enerji politikasının oluşturulmasındaki etkisinin derecesini incelemektir. Bunu yapmak için bazı görevleri sıralamak mümkündür:

- AB enerji politikası evriminin ana aşamalarını belirlemek
- Enerji piyasasındaki güncel eğilimleri belirlemek
- Seçilen iş birliği seçeneğini haklı göstermek için tek bir satın alma fiyatının piyasaya sürülmesinden önce ve sonra AB enerji sektörünün gelişim senaryolarının karşılaştırmalı bir analizini yapmak
- Rusya Federasyonu'nun bugüne kadar kabul edilen enerji ithalatı programları ışığında enerji meselelerinin gelişimi hakkında bir sonuca varmak
- Rusya Federasyonu ile ticari ilişkilerin niteliğini ve daha fazla iş birliği umutlarını değerlendirmek

Çalışma, monografi ve makalelerin analizi, ekonomik ve istatistiksel analiz, kurumsal analiz, bilginin sınıflandırılması gibi araştırma yöntemlerini içermektedir. On yıllar boyunca AB enerji politikasının amaçlarından biri de elektrik ve hidrokarbonun tüketici fiyatlarını düşürmektir. AB kurumlarının Aralık 2018-Şubat 2019 tarihlerinde aldığı temel önlemler, bu sorunun çözümüne yönelikti. Avrupa kurumlarının AB vatandaşları ve işletmeleri için enerjiyi daha ucuza mal etmesinin

geleneksel yolu, doğal tekellerin kâr marjlarını azaltmak için pazarın serbestleşmesini hızlandırmaktır. “Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji” olarak adlandırılan elektrik enerjisi satışıyla ilgili kanun teklifinin bileşenleri (Clean Energy for All Europeans, 2019); Avusturya’nın AB Konseyi Başkanlığı görevini yürüttüğü dönemde kabul edildi. Enerji kaynaklarının sağlanmasına yönelik modern kuramsal yaklaşımlarda giderek üretimlerin ekolojik bakış açısıyla yani neoliberalizm ile gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Bu hususa çalışmalarında yer veren yazarlar: A. Goldthau, Yu Schleich’tir. (Goldthau vd., 2018: 4; Schleich, 2019.)

Uluslararası kuruluşların ve enerji şirketlerinin raporları (örneğin IEA ve BP), AB enerji sisteminin durumu ve temel özellikleri ile AB iç pazarının durumu hakkında bilgiler içermektedir. I. G. Paşkovskaya ve A. E. Domanov gibi Rus yazarların bilimsel çalışmaları; AB enerji politikası, Avrupa gaz piyasası ve AB ile Rusya Federasyonu arasındaki ticari ilişkileri incelemeye odaklanmıştır. (Pashkovskaya, 2019; Domanov, 2019.) Oxford Enerji Araştırmaları Enstitüsü uzmanlarının (D. Henderson, T. Bross) yayınları gibi bir dizi yabancı yayın, tek bir enerji politikasının oluşturulmasını ve Enerji Birliğinin beklentileri gibi konuları değerlendirmektedir. (Oxford Energy Podcast-Shell’s LNG Outlook 2019.)

Özetle bu çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde “Enerji Sektörü ve Avrupa Birliği Enerji Politikası” başlığı altında enerji sektörü, enerji sektöründeki uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşların faaliyetleri, aynı zamanda uluslararası kuruluşların Rusya Federasyonu hakkındaki görüşleri incelenmiştir. İkinci bölümde Avrupa Birliğinin enerji politikasının gelişim dönemlerine, enerji politikasının özelliklerine ve birincil enerji üretimine, enerji politikasının stratejisi ile amaçlarına, Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu arasındaki enerji iş birliğinin mevcut durumuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde Rusya Federasyonu’ndan sonra küresel enerji politikalarının diğer temel aktörleri detaylı bir şekilde incelenerek ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde “Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikası” başlığı altında Rusya Federasyonu-AB ve Rusya Federasyonu-Polonya arasındaki enerji iş birliğinin mevcut durumu, Rusya Federasyonu-AB enerji politikalarında Ukrayna Devleti’nin durumu değerlendirilmiştir. Akabinde Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı’nın enerji ve finans piyasaları üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’nın Rusya Federasyonu’na karşı ekonomik

önlemleri, Rusya Federasyonu’nun enerji politikasının kapsamlı anlayışı ve karşılıklı enerji ilişkileri ve son olarak Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki enerji politikası, faaliyetleri ve AB’ye yansımaları incelenmiştir.

Beşinci ve son bölümde ise “Rusya Federasyonu ve AB’nin Enerji Politika Yaklaşımları” başlığı altında Rusya Federasyonu’nun enerji politikasının genel görünümü, AB ve Rus dış politikasının çok vektörlü boyutu, Rusya Federasyonu, Çin ve AB’nin kuzey kutup bölgesindeki yeni zorlukları ve son olarak Rusya Federasyonu ile AB arasında enerji ilişkilerinin durumu ele alınarak çalışmanın ana bölümleri tamamlanmış ve değerlendirmelerimizin yer aldığı sonuç bölümüyle birlikte metin son bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ENERJİ SEKTÖRÜ VE İLGİLİ ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Enerji, birbirine etki eden birden çok özelliği olan, insan hayatının devamlılığını sağlamak için son derece önemli kaynaklardan birisidir. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa enerji insan yaşamında ısınma, ulaştırma, üretim-tüketim gibi yaşam kalitesini artıran pek çok gereksinimi karşılayan doğal bir kaynaktır. Bu doğal kaynağın da “birincil” ve “ikincil” enerji kaynakları şeklinde iki grup altında toplandığı görülmektedir. Doğal gaz, ham petrol ve kömürü içine alan enerji kaynakları birincil enerji kaynaklarıdır. İkincil enerji kaynakları ise birincil enerji kaynakları dışında kalan ve birincil enerji kaynaklarından oluşan bütün enerji kaynaklarının meydana getirdiği enerji kaynaklarıdır. (Pamir, 2015: 28-32.) Dünya siyasetine egemen olmak için devletlerin stratejik kaynaklar üzerindeki etki ve kontrolü, bölgesel konuma ya da kaynaklara erişim, ulusal ve uluslararası siyaseti şekillendirmede enerji jeopolitiği etkilidir. Bu kapsamda enerji jeopolitiği; coğrafi faktörlerin etkisi ile enerji arz ve taleplerine göre enerji dağıtımının yeterli, karşılanabilir ve güvenilir bir şekilde sağlamak olarak tanımlanabilmektedir. Enerji kaynaklarından özellikle petrole erişim konusundaki rekabet, kilit bir bileşen olmaktadır. 1970’lerin petrol şoklarından bu yana Basra Körfezi, Hazar ve Kuzey Kutbu gibi dünyanın petrol zengini bölgeleri üzerindeki gerilimler enerji güvenliği açısından risk oluşturmaktadır. Gelişen ve değişen dünya üzerindeki enerji gerilimlerine Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu arasında doğal gaz konusundaki gerilimler de eklenmiştir. (Overland, 2015.)

Günümüz iki ana enerji trendi olan petrol ve doğal gaz piyasalarının küresel doğası nedeniyle uluslararası ilişkiler ve devletlerin maliyetleri açısından önem arz etmektedir. Mevcut küresel enerji sistemi, dinamik ve öngörülemez biçimdedir. Öngörülemezliğin önüne geçilmesi için devletler tarafından doğrudan sübvansiyonlar ya da düzenlemeler, piyasa araçları ile müdahale aracılığıyla sağlanan destekler enerji güvenliği üzerinde önemli revizyona yol açmıştır. Bu kapsamda devletler kesintisiz güvence ile enerji kaynaklarının uygun fiyata sağlanmasıyla tüm nüfus gruplarına güvenli bir enerji ulaştırmıştır. Ayrıca enerji endüstrisinden kaynaklı olumsuz etkisinin azaltılması yeni teknolojiler için enerji güvenliğinin sağlanması

için itici güç hâline gelmiştir. (Proskuryakova ve Ermolenko, 2019: 1670). Bu kapsamda enerji güvenliği devlet politikalarının merkezinde yer almaktadır. Ukrayna-Rusya Federasyonu arasında yaşanan çatışmanın siyasi arenadaki etkilerine göre enerji güvenliğinin sağlanması AB'nin en mühim önceliği hâline gelmiştir. AB'nin enerji politikasının şekillenmesinde Rusya Federasyonu faktörü özelinde incelenen bu çalışmada dünya enerji sektörü ve AB enerji politikasının incelenmesi ve yorumlanması doğrultusunda öncelikle konuya ilişkin kavramsal çerçeve sunulacaktır.

1.1. Enerji Sektörü

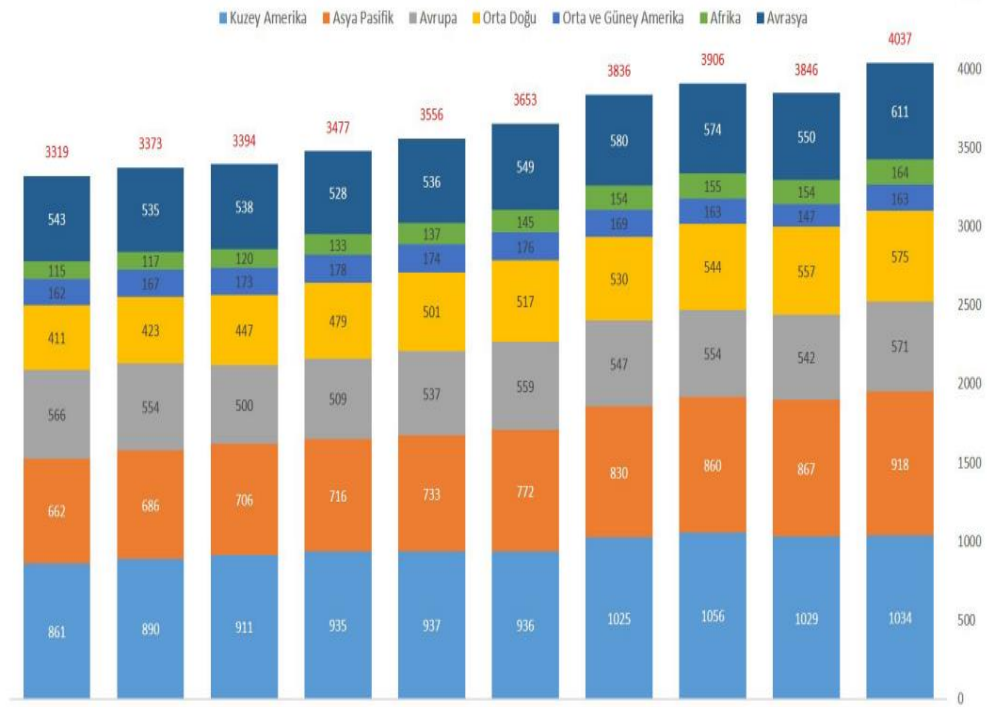
Yunanca kökenden gelen enerji, iç manasında olan “en” ile iş manasında olan “ergon” kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda enerji, “iç iş” anlamındadır. Yaşanılan gelişmeler sonucunda ise enerji kelimesi sosyal bir değere kavuşmuş ve güç, kuvvet, dinamizm ve iş üretme kabiliyeti gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle insanoğlu yeryüzünde yaşamaya başladığı ilk dönemlerde kendi vücutları ile oluşturduğu enerjiden yararlanmıştır. Zamanla enerji insanoğluna yetmez hâle gelmiş ve başka enerji kaynakları arama yoluna gidilmiştir. (Emrahov, 2000: 2.) Enerji fiziksel olarak ölçülebilir bir miktar olup bir türden başka bir türe dönüşebilir. (Karluk, 2009: 239.) Enerji sözcük anlamı açısından incelendiğinde bir maddede ya da sistemde ortaya çıkan güç veya iş yapabilme becerisi şeklinde tanımlanabilir. Bahsedilen güçten ısı ve ışık gibi fiziksel olaylar da anlaşılabilir. Enerji insanoğlunun faydası için yalnızca değiştirilip dönüştürülmek suretiyle kullanılabilir. (Pamir, 2015: 17.)

Dünya ekonomisinin gelişmesi için önemini artıran etkenlerin başında enerji yer almaktadır. Bunun nedeni ise enerjinin iktisadi işlemlerin gerçekleştirilmesinde esas girdi kapsamında yer almasıdır. Küreselleşme ile enerji çeşitleri ve kaynakları ile miktarları değişim göstermektedir. Bu değişim gelecekteki ticari, toplumsal ve çevreyle ilgili yörüngeleri belirleyerek enerji geçişini sağlayacaktır. (Ruotsalainen vd., 2017: 233-235.) Bu kapsamda üstlenilen enerji politikası ve geçiş seçimleri, yalnızca yerel enerji karşılanmasının belirlenmesine katkıda bulunmakla kalmayacak; aynı zamanda daha geniş enerji üretimini ve bunun ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sonuçlarını tespit etmek için bir yön gösterme işlevi görecektir.

2020 yılından sonra dünya çapında toplam doğal gaz üretimi 3.853,7 milyar m³'tür. Doğal gaz üretimi bölgesel bazda değerlendirildiğinde üretimin %28,8 oranına denk gelen Kuzey Amerika devletleri en büyük üreticiler olarak görülmektedir. Kuzey Amerika'yı %20,8 oranıyla BDT ülkeleri, %17,8 oranıyla Orta Doğu ve %16,9 oranıyla Asya Pasifik'i takip etmektedir. (BP, 2021: 36.)

Petrol gibi doğal gaz üretimi de türdeş bir dağılım göstermektedir. Bu yüzden doğal gazın yayılımı oldukça önem arz etmektedir. Denize kıyısı olan devletlere deniz vasıtasıyla ve boru hattıyla iletilen doğal gaz denize kıyısı olmayan devletlere ise tankerlerle taşınmaktadır. Doğal gazın tankerlerle taşınması için sözü edilen tankerlerin izole edilmesi ve gazın akışkan hâlde korunması için soğutulması zorunluluğu tanker taşımacılığını daha pahalı bir duruma getirmektedir. Bilhassa Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasındaki siyasal ve askerî buhranlar Avrupa'ya yapılan doğal gaz aktarımını kesmektedir. Boru hattının çok fazla olmaması ve süreklilik problemleri, her ne kadar bedeli maksimum seviyeye çıkarsa da taşımacı ülkelerin tanker taşımacılığı yapmaktan vazgeçmemesine yol açmaktadır. (<https://www.europolitika.com/>)

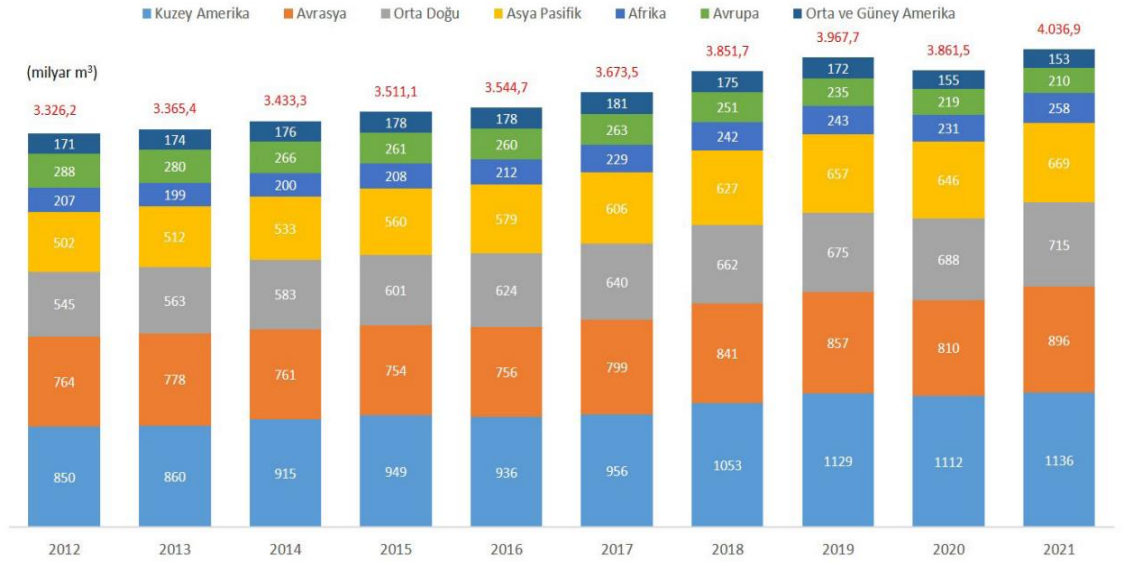
Şekil 1: 2012-2021 Yılları Dünya Doğal Gaz Tüketimi

Kaynak: TPAO, 2021

2020 yılında küresel doğal gaz talebi, bir önceki yıla göre %2,3 azalarak, 3,82 Milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı talep düşüşünde en fazla oransal düşüş %11,1 ile Orta ve Güney Amerika'da yaşanmıştır. Türkiye'de 2020 yılında tüketim 2019 yılına kıyasla %6,5 artarak 47,7 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. Artışın başlıca sebebi doğal gazla elektrik üreten santrallerin tüketiminin özellikle yılın ikinci yarısında kuraklık nedeniyle artmasıdır (GAZBİR, 2020). 2021 yılında küresel doğal gaz talebi bir önceki yıla göre %5,3 artarak 4,04 trilyon m³'e yükseldi. 2021 yılında talep artışı Avrasya (%11,4), Latin Amerika (%11,3) ve Afrika (%7,3) bölgelerinden kaynaklanırken, hiçbir bölgede daralma yaşanmadı. (BP, 2022).

Şekil 2: 2012-2021 Yılları Bölgelere Göre Küresel Doğal Gaz Üretimi

Kaynak: TPAO, 2021

Küresel doğal gaz üretiminin 2020 yılında %3,3 oranında azalarak 3,85 milyar m³'e gerilemesi, 2021 yılında ise %4,8 oranında artarak 4,04 trilyon m³'e yükselmiştir. 2021 yılında doğal gaz üretiminin başta Afrika bölgesi olmak üzere %11,7 oranında artması, Avrupa'da ise üretimin %3,5 oranında azalmıştır. 2021 yılında, küresel doğal gaz üretiminde en büyük pay sahibi, 2020 yılında olduğu gibi Kuzey Amerika olmuştur. UEA Gaz Raporu'nda, 2025 yılına kadar olan projeksiyon döneminde gaz üretimindeki en büyük pay sahibinin yine Kuzey Amerika olması ve üretimin her yıl ortalama %1,5 artışla 2025 yılında 1.233 milyar m³'e ulaşması öngörülmektedir. Türkiye'nin doğal gaz üretimi, 2019 yılında yıllık toplam 483

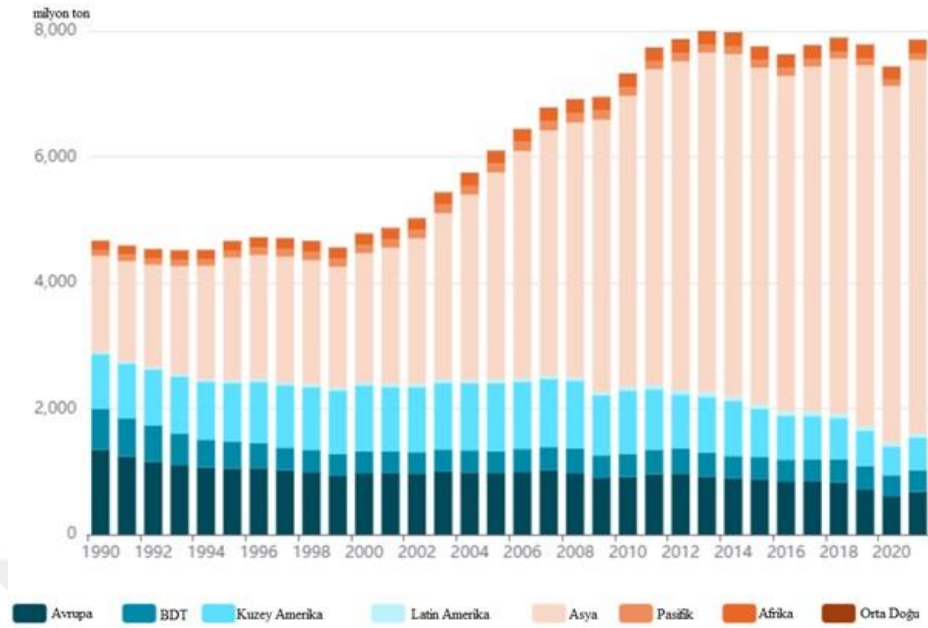
milyon m³ iken, 2020 yılında toplam 441 milyon m³ olarak gerçekleşmiştir (TPAO, 2020).

2021 yılı dünya doğal gaz üretiminde en büyük paya sahip olan bölge, 2020 yılında olduğu gibi Kuzey Amerika olmuştur. Orta Doğu doğal gaz üretiminin 2025 senesinde 790 milyar m³ artacağı tahmin edilirken bölge ülkeleri arasında olan Suudi Arabistan, Irak, İsrail, Katar ve İran'dan gelecek üretim yükselişinin, dünya üretim artışının tamamını kapsayacağı öngörülmektedir. Asya Pasifik bölgesi üretiminin ise 2025 senesinde aşağı yukarı 710 milyar m³'e yükselmesi düşünülmektedir. Bu bölgede 2020-2025 yılları arasında geleneksel gaz üreten ülkelerin (Endonezya, Malezya, Myanmar ve Tayland dâhil) üretiminde aşamalı olarak azalmalar meydana gelmesi; bölgede üretim yükselişinin, kömürden doğal gaza geçişi hızlandırmak için yerli üretime destek veren stratejilerin benimsenmesiyle beraber bilhassa Çin ve Hindistan kaynaklı olması öngörülmektedir. (TPAO, 2021.)

Enerji geçişinin sağlanmasıyla yapısal değişim; yenilik, esneklik ve enerji verimliliğinden geçmektedir. Enerji geçişlerinde birinci öncelik; sürdürülebilir modellere yönelik enerji, ekolojik, sosyal, politik ve ekonomik geçişin analizidir. Sürdürülebilir kalkınmayı ve enerji geleceği tasarımı kolaylaştıran enerji geçişleri, burada sosyo-ekonomik, çevresel ve yönetim hedeflerine işaret eden bir dizi yol olarak düşünülmüştür. Ayrıca sürdürülebilir enerji geçişi, sosyal değişim, yenilenebilir enerji kaynakları alımı, daha temiz üretim ve tüketimlere yönelmektedir. Sürdürülebilir enerji geçişlerinin karbon emisyonlarının azalmasına ve giderek artan şekilde yenilenebilir enerjilere dayalı ekonomilere yol açması beklenmektedir. Birincil öneme sahip diğer yönler, büyük toplumsal değişimler sırasında enerji yoksulluğunu sınırlamak ve etkilerini dengelemek için birbiriyle bağlantılı enerji kırılganlığı ve dayanıklılık politikaları konusunun tanımlanması ve ölçülmesidir. (Day, Walker ve Simcock, 2016: 258-260; Gatto ve Drago, 2021: 1-3.)

BP verilerine göre 2020'de dünya kömür tüketim miktarı, 2010 yılıyla mukayese edildiğinde neredeyse hiç değişiklik göstermediği görülmektedir. 2010'da 151 milyon ton olan günlük tüketim 2020 yılının bitiminde aynı şekilde 151 milyon tondur. Dünya genelinde 2021 yılı itibarıyla en büyük kömür üreticisi olan Çin aynı anda tüketimin %54'ünü gerçekleştirmektedir. (BP, 2021:49.)

Şekil 3: 1990-2021 Arası Dünya Kömür Tüketimleri

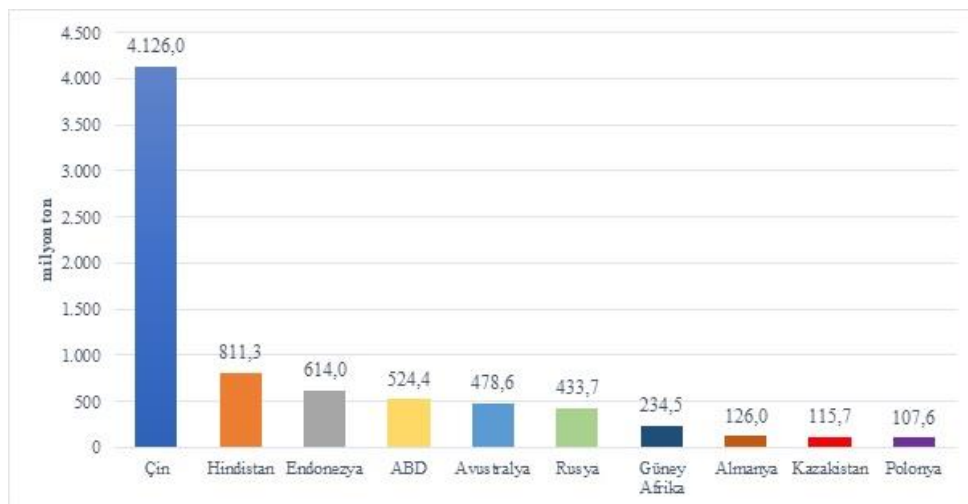

Kaynak:<https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabiiikaynaklar-komur>

Erişim:24.05.2023

T.C. enerji ve tabi kaynakları bakanlığının yayımladığı son verilere göre en fazla kömür tüketimi Orta Doğu; en az ise Avrupa olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Türkiye 2016-2021 yılları arası ortalama kömür (taşkömürü, taşkömürü koku, linyit ve asfaltit) tüketimi yaklaşık 110 milyon ton olmuştur (<https://enerji.gov.tr>).

Tablo 1: 2021 Yılı Dünya Kömür Üretiminde Başlıca Ülkeler

Kaynak:<https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabiiikaynaklar-komur>

Erişim:24.05.2023

BP 2022 verilerine göre, dünyada 2021 yılında toplam 8,17 milyar ton kömür üretimi gerçekleştirilmiş olup Çin, 4,1 milyar ton (%50,5) üretimle ilk sırada yer almıştır. Ülkemizde 2021 yılında 116,7 milyon ton kömür (37,3 milyon ton taşkömürü+73,6 milyon ton linyit ve asfaltit + 5,8 milyon ton taşkömürü koku) tüketilmiştir. Taşkömürü ile linyit ve asfaltit tüketimlerinde en büyük pay, sırasıyla %52,9 ve %81,7'lik oranlarla termik santrallerin olmuştur.

COVID-19, 2021-2022 enerji krizi ve Ukrayna'nın Rusya Federasyonu tarafından işgali gibi yakın zamanda yaşanan büyük şoklar ve bunun sonucunda ortaya çıkan savaş riski, devam eden karbon nötrlüğü hedefine ulaşım sürecinin yavaşlamasına neden olarak birçok ülkenin enerji politikasının odağını Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru kaydırmaktadır. Bununla birlikte yaşanan büyük olumsuz olaylar AB'de ve diğer ülkelerde karbondan arındırma sürecini ve yeşil anlaşmaların formüle edilmesini kolaylaştıracak daha esnek enerjiye ekolojik geçiş yollarını teşvik etmek için gerekli politikaları üstlenme fırsatı sağlayacaktır. Yaşanan enerji krizleri, sıkılaşan arz ve talep piyasalarında yer alan faktörlerin kademeli olarak bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Geçmişte küresel enerji arz krizleri, tipik olarak petrolle sınırlıydı ancak bu sefer merkezde doğal gaz yer almaktadır. İktisadi bir perspektiften incelendiğinde enerji krizine yol açan nedenleri üç temel unsur üzerinde ele almak mümkündür (Gilbert, Bazilian ve Gross, 2021: 1):

- COVID-19 pandemisi ile ulaşımın yasaklanması sonucunda tedarik zincirinde kesintilerin yaşanması,
- Doğal gaz piyasalarına artan bağımlılık,
- Enerji geçişi sırasında enerji fiyatlarındaki belirsizliğin sürekli değişim göstermesi.

2021'de Brent petrol fiyat ortalaması 70,75 \$/v, WTI petrolü fiyat ortalaması 68,02 \$/v ve OPEC Basket petrol fiyat ortalaması ise 69,67 \$/v seviyesinde olduğu görülmektedir.

2020 yılı ile mukayese edildiğinde Brent petrol fiyat ortalaması aşağı yukarı %70 oranında yükselmiştir. 2020 yılında Covid-19 salgınından dolayı dünya genelinde talepte ve fiyatta tarihî azalmalar meydana gelmiştir. 2021 yılı, Covid-19 pandemisinin etkisinde tarihî talep ve fiyat azalışlarının meydana geldiği 2020 yılından sonra talepte artış yaşandığı bir toparlanma yılı olmuştur. Petrol

piyasalarında kısıtlamaların son bulmasıyla talepte meydana gelen hızlı toparlanmaya, arz artışının aynı hızda cevap vermemesi sebebiyle fiyatlarda ciddi anlamda artış meydana gelmiştir. (TPAO, 2021.)

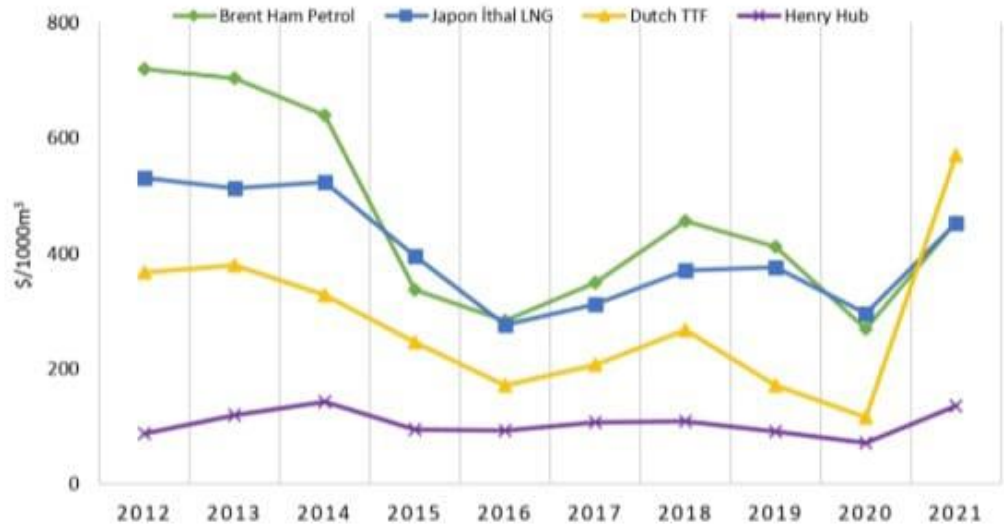
Grafik 1: 2021 Yılı Petrol Fiyatları Seyri

Kaynak: S&P Global Platts, 2021.

2021 yılının sonu fiyat ve talepler bakımından en yüksek düzeylerin gerçekleştiği zaman dilimi olarak belirtilmiştir. Bu süreçte 2021 Ekim ayında meydana gelen en fazla talep düzeyiyle beraber Brent petrol fiyatı yıl içindeki en yüksek seviye 85,85 \$/v olarak kayda geçilmiştir. Bu artışla Brent petrol fiyatı son 7 yılın en yüksek düzeyine gelmiştir. Aynı şekilde aynı ay içinde günlük bazda WTI petrol fiyatı 84,65 \$/v, OPEC Basket fiyatı ise 84,52 \$/v düzeylerine kadar yükselmiştir. Bu artışta Meksika Körfezi (GoM) üreticilerinin şu ana kadar karşılaştığı en yüksek ham petrol üretim kaybına sebep olan İda Kasırgası ile Rusya Federasyonu'nun Kuzey Akım 2 boru hattının açılması onaylanmadığı sürece Avrupa'ya daha çok gaz göndermeyeceğini dile getirmesi üzerine kış öncesi yükselen doğal gaz fiyatlarının ham petrol ürünlerine olan talebi artırması ve bilhassa başta Çin olmak üzere Asya'dan gelen talep artışı etkili olmuştur. Diğer taraftan petrol ve doğal gaz fiyatları aşağıdaki Grafik 2'de gösterilmiştir. (TPAO, 2021.)

Grafik 2: 2012-2021 Dönemi Brent Petrol Fiyatı ve Doğal Gaz Fiyatları

Kaynak: World Bank, 2022.

Pandeminin etkisiyle petrol fiyatlarında daha önce görülmemiş azalmaların yaşandığı 2020 senesinde doğal gaz fiyatlarında da düşüş görülmesinden sonra 2021 senesinde talepteki toparlanmayla beraber fiyatlarda yükseliş meydana gelmiştir. Brent petrol fiyatı 2019'daki seviyelere yaklaşırken Japon ithal LNG fiyatı da 2018 ve 2019 seviyelerinin üzerinde olmuştur ve son 10 yıllık ortalama fiyat düzeyine yaklaşmıştır. Henry Hub fiyatı 2020 yılına oranla aşağı yukarı %90 oranında yükselme göstermiş ve üstelik pandemi öncesi 10 yıllık dönemdeki ortalamasının da %20 fazlası bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Fakat en çok göze çarpan yükselme Avrupa gaz fiyatlarındadır. Dutch TTF fiyatı, bir önceki yıla oranla aşağı yukarı 5 katına çıkmıştır. 2021 yılı Dutch TTF ortalaması, pandemi öncesi 10 yıllık dönemle mukayese edildiğinde 2 kat daha yüksek olduğu hesaplanmaktadır. Avrupa bölgesinde görülen bu fiyat yükselişinde, talepte görülen toparlanma ile birlikte, görülen arz kesintilerinin ve stok seviyelerindeki düşüşlerin de payı çok büyüktür. 2021 yılının sonunda doğal gaz fiyat ortalamaları; Henry Hub 135,95; Dutch TTF 569,21, Japon İthal LNG 452,33 \$/1000 m3 olarak kayda geçilmiştir. (Grafik 2.) (TPAO, 2021.)

Sonuç olarak, enerji kaynaklarına sınırlı erişim, ülke ekonomilerinin petrol ve gaza giderek artan bağımlılığı ve dünya genelinde yaşanan enflasyon modern toplumun en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda küresel enerji

piyasasında devlet kontrolü altındaki şirketlerin rolü büyümektedir; bu da ekonomik faktörlerden ziyade siyasi gelişmelerin etkisi altında belirli kararlar alma olasılığını da beraberinde getirmektedir. 1978 yılında ağırlıklı olarak özel sermayeye sahip uluslararası şirketler petrol ve gaz rezervlerinin %70'ini kontrol ederken bugün ulusal petrol şirketleri, NOC - petrol ve gaz şirketleri, petrol ve gaz varlıklarının büyük bir kısmını kontrol etmektedir. (Finance Rambler, 2019.)

2020 yılının başlarındaki enerji piyasası kesintilerinin etkisinin büyüklüğü şaşırtıcı değildir. COVID-19 Krizi'nin ilk aylarında birçok yakıt fiyatları ve küresel enerji tüketiminde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte enerji fiyatları daha sonra olağanüstü hızlı bir küresel ekonomik toparlanma nedeniyle fiyatlar yükselmiştir; bilhassa doğal gaz fiyatları çok artmıştır. Avrupa ve Asya'da rekor seviyelere ulaşmış hatta etkileri kömür piyasaları dâhil olmak üzere birçok piyasada hissedilmiştir. Artan fiyatlar ABD, Avrupa ve Asya piyasalarını elektrik üretimi için doğal gaz yerine kömür ile ikame etmesi konusunda yüksek bir talep artışına neden olmuş ve kömür fiyatları 2001'den beri en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Bu nedenle COVID-19 sonrası talep artışı, yavaş seyreden arz ile aynı zamana denk gelmiştir.

Küresel kömür fiyatları kalite ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. 2016'da kendini gösteren fiyat yükselişi 2018 senesinde son bulmuştur ve 2019'da azalmaya başlamıştır. 2020 yılının ilk çeyreğinde dengeli seyretnesinin ardından Covid'den dolayı talep baskılaması sebebiyle fiyatlarda düşüş görülmüştür. 2019 senesinin ilk çeyreğinde 100 USD/ton civarında olan kalorifik değeri (CV) 6.000 kcal/kg olan termal kömür için FOB fiyatları, bir yıl sonra 65 USD/tona düşüş göstermiş; 2020 yılının son çeyreğinde ise 50 USD/tona gerilemiştir. Aynı seyir, aynı zaman diliminde 200 USD/tondan 100 USD/tona kadar düşüş gösteren koklaşabilir taş kömürü fiyatları için de geçerlidir. Fakat Çin'in Avustralya kömürüne ilişkin azalan talepleri karşısında son yükselmeyi engellemiştir. 2020 yılının ilk çeyreğinde Asya ve Avrupa'da fiyatlar arasında büyük fark meydana gelmiştir. Küresel anlamda talep azaldıkça her iki bölgede de fiyatlarda düşüşler görülmüştür. Aynı zamanda Asya bölgesindeki fiyatlar 2020 yılının ortasında düşük seviyelerde kalırken Atlantik Havzası'ndaki fiyatlar, Kolombiya ve ABD'deki arz ayarlamalarının Asya bölgesinden daha çok olması sebebiyle Haziran ayında yükselişe geçmiştir. Avrupa'nın ana tedarikçisi Rusya Federasyonu, enerjiyi silah olarak kullanarak enerji

sevkiyatlarını azaltmıştır. Doğal gazın “küresel bir meta” olarak ortaya çıkışı pandemi bağlamında bu arz ve yatırım zorlukları ile karakterize edilen enerji piyasalarında temel uzun vadeli değişikliklerle beraber ele alınmalıdır. (Pescatori vd., 2021: 1-2.)

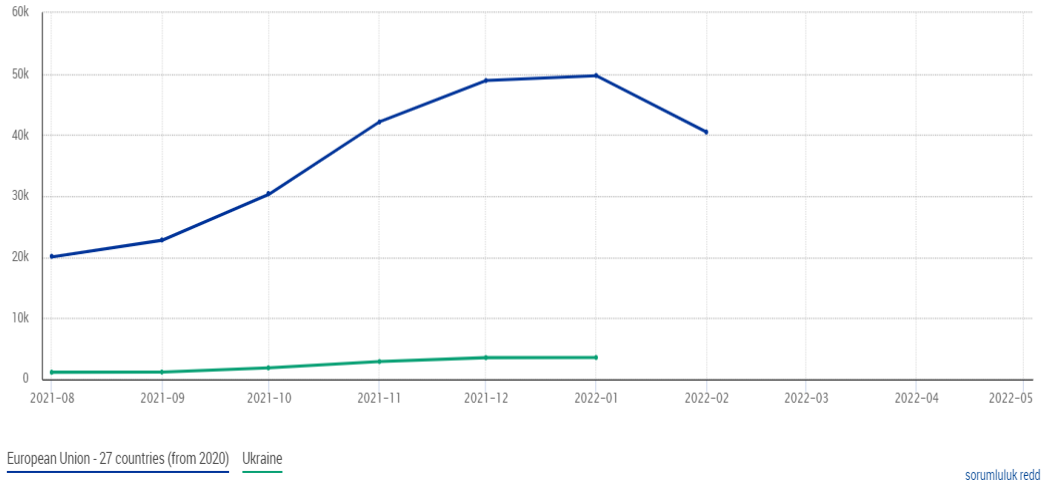
Tablo 2: Uluslararası Kömür Fiyatları (2020-2022)

ULUSLARARASI KÖMÜR FİYATLARI (\$/t)		
Ay ve Yıllar	Cooking coal, North America, USA, High-vol B; ash - 6.5 - 8%, sulphur - 0.9 - 1% , VM-34-36%, CSR -46-50, East Coast, FOB	Thermal Coal, CIS, Russia, basis 6,000 kcal/NAR, ash - up to 15%, sulphur - up to 0.8%, VM -26-35% FOB, Baltic
Haziran 2020	103	45
Temmuz 2020	106	48
Ağustos 2020	91	48
Eylül 2020	100	47
Ekim 2020	106	51
Kasım 2020	106	48
Aralık 2020	113	61
Ocak 2021	124	64
Şubat 2021	134	61
Mart 2021	137	63
Nisan 2021	140	65
Mayıs 2021	163	77
Haziran 2021	163	97
Temmuz 2021	168	116
Ağustos 2021	184	133
Eylül 2021	257	156
Ekim 2021	306	166
Kasım 2021	320	147
Aralık 2021	307	145
Ocak 2022	332	152
Şubat 2022	339	182
Mart 2022	434	193
Nisan 2022	456	229

Kaynak: Taşkömürü Sektör Raporu, Mayıs, 2022.

<http://taskomuru.net/tr/whiseezu/2022/05/2021yilisektor.pdf>

Grafik 3: AB’de Gaz Arzı, Dönüşümü ve Tüketimi (2022)

Kaynak: Eurostat, 2022.

Avrupa Birliği ülkelerinde özellikle gaz arzı, dönüşümü ve tüketiminde - grafikte de görüldüğü üzere- artış yaşanmıştır. Ayrıca doğal gazın elektrik üretimi için kömürden daha az kirletici olması bu eğilimi desteklemektedir. Enerji geçişi tamamlanırken geçiş yakıtı olarak görülen doğal gazın fiyatları ve piyasaları ile depolamanın zorluğu göz önüne alındığında AB, Rusya Federasyonu tarafından küresel olmaktan ziyade bölgesel bir güç hâline getirilmiştir. Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) pazarının hızla büyümesiyle birlikte uzun mesafeli boru hatlarının, bölgesel doğal gaz piyasalarının ve fiyatlarının entegrasyonu ile giderek daha fazla bağlantılı hâle getirilmesi elektrik piyasalarını küresel olarak entegre etmiştir. (Gilbert vd., 2021: 3.)

Küresel olarak enerji piyasalarının entegre edilmesiyle birleşik bir enerji politikasının oluşturulması, Avrupa’nın siyasi ve ekonomik entegrasyonunda geri dönülemez bir süreçtir. Avrupa Birliği ülkeleri için enerji ithal eden ülkelerin birbirleriyle iş birliği yapması, AB enerji politikasının bir bütün olarak uygulanmasında uluslar üstü bileşenlerini güçlendiren bir faktördür. Yaşanan Ukrayna Krizi gibi siyasi arenadaki son gelişmeler enerji güvenliği için ortak bir enerji politikasının oluşturulmasını gerekli kılmıştır.

AB, Avrupa’nın düşük karbonlu bir topluma geçişini aktif olarak desteklemekte ve temiz enerji geçişinde gerekli özel ve kamu yatırımlarını kolaylaştırmak için kurallarını güncellemektedir. Bu kapsamda düşük karbona geçiş,

yaşam kalitesini iyileştirip, seçenekleri artırırken tüketici haklarının güçlendirilmesinde ve nihayetinde enerji tasarrufu sağlarken büyümeyi, yeniliği teşvik eden sürdürülebilir bir enerji sektörü yaratmayı amaçlamaktadır. Düzenlenmiş ve koordineli bir AB yaklaşımı, iklim değişikliğine karşı mücadelede gerçekten kıtasal bir etki sağlamaktadır. Yenilenebilir kaynakları teşvik etmeye ve enerji verimliliğini artırmaya yönelik hamleler, Avrupa'nın sera gazı emisyonlarını azaltma ve Paris Antlaşması taahhütlerini karşılama hedefinin merkezinde yer almaktadır. Avrupa Enerji Birliği aracılığıyla AB; güvenilir, uygun maliyetli ve sürdürülebilir bir enerji sistemi yaratmaya yönelik geniş hedefleri karşılamak için tüm politika alanlarında daha büyük bir tutarlılık olmasını sağlamaktadır. AB ayrıca şirketlerin ve bölgelerin enerji projelerini başarılı bir şekilde uygulamalarına yardımcı olmak için çeşitli finansman fırsatları ve kredi planları sunmaktadır. Uluslararası sahnede AB, enerji sorunlarının üstesinden gelmek ve Avrupa içinde güvenilir, rekabetçi bir enerji piyasası sağlamak için diğer ülkeler, bölgeler ve uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışarak önemli bir rol oynamaktadır. (European Union, 2022.)

Yenilenebilir enerji kaynakları tabiattan devamlı olarak sağlanabilen ve bilindik sakıncaları olmayan güneş, rüzgâr ve jeotermal gibi enerjilerin adıdır. Fosil yakıtlara göre yaptıkları etki oldukça sınırlıdır. Bu yüzden de küresel ısınma gibi çevre felaketleriyle mücadele bakımından önemli bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. (<https://eusolar.ege.edu.tr>.)

Tablo 3: Bölgelere Göre Yenilenebilir Enerji Tüketimi (%)

Bölgeler	2010	2015	2019	2020
Kuzey Amerika	3.00	4.78	6.52	7.04
Orta ve Güney Amerika	1.12	1.86	2.69	2.75
Avrupa	3.48	6.32	8.24	8.94
BDT Ülkeleri	0.01	0.01	0.04	0.08
Orta Doğu	-	0.02	0.12	0.17
Afrika	0.06	0.18	0.34	0.38
Asya Pasifik	1.95	4.92	10.87	12.36
Türkiye	11.6	15.6	14.52	15.56

Kaynak: BP, 2021

BP'nin 2021 yılında yayımladığı verilere göre son 10 yıla bakıldığında yenilenebilir enerji tüketiminin arttığı ifade edilebilir. Bununla birlikte AB'nin de yenilenebilir enerjisinin son 10 yıllık dönemde artmış olduğunu söylemek mümkündür. Teknolojik ve endüstri üretim kapasiteleriyle kendini gösteren Çin, ABD ve Japonya gibi devletler, fosil rezervlere ulaşma noktasında meydana gelen sorunlar ve bu rezervlerin neden olduğu çevre zararları nedeniyle yenilenebilir enerjilerin tüketimine yoğunlaştırmaktadır. Bu ülkelere bakıldığında sırasıyla Birleşik Krallık, Hindistan ve Almanya'nın önde olduğu görülmektedir. (BP, 2021:55.)

Rapora bakıldığında 2021 yılı itibarıyla yenilenebilir enerji kaynakları arasında en fazla üretim güneş enerjisidir. Her ne kadar güneş enerjisi üretimi toplam enerji üretiminin %3,2 oranını meydana getirse de yenilenebilir enerjilerin arasındaki payı %27'dir. (BP, 2021: 54.) Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2023 enerji verilerine göre, yenilenebilir enerji üretimindeki büyümenin 2022 ve 2025 yılları arasında 2,450 TWh veya 2,493 TWh artarak küresel elektrik üretiminin çoğunluğunu oluşturması beklenmektedir. Bununla birlikte, verilere göre, gaz ve nükleer enerji 2025 yılında elektriğin sırasıyla %21 ve %10'unu üretmeye devam edecektir. (İEA,2023).

1.2. Enerji Sektöründeki Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetleri

Ülkeleri enerji ile buluşturmak için bazı uluslararası kuruluşlar oluşturulmuştur. Bazıları katılımcı ülkeler arasında ortak kurallar oluşturmak için çalışır; diğerleri uluslararası enerji ilişkileri yaratarak tartışma yaratır.

Ayrıca bu kuruluşlar yasal olarak daha fazla yetkiye sahip ayrı kuruluşlar olarak tanınır hâle gelir ve bu da onların oluşturulmasına katılımın artmasına yol açar. Birçok uluslararası kuruluş; standartlar, davranış kuralları ve uluslararası anlaşmalar geliştirir. Kararlarının sonucunu etkilemek için bağımsız uzmanlar, farklı çıkar gruplarından temsilciler, nitelikli hükûmet yetkilileri ve hatta devletleri kullanırlar. Bu kuruluşlar daha etkili kararlar aldığından farklı ülkeler arasındaki çok çeşitli ekonomik ilişkileri düzenlemeleri kolaydır. Bu durum, bu ilişkileri her bir ülke üzerinden ayrı ayrı düzenlemeye çalışmaktan çok daha kolaydır. En büyük küresel ekonomileri içinde barındıran bu uluslararası kuruluşların enerji sektörü üzerinde

dolaylı bir etkisi vardır. Ek olarak bu kuruluşların faaliyetleri, uluslararası enerji ilişkilerini ve ilgili yasal normları etkilemektedir.

1.2.1. Dünya Enerji Konseyi

Dünya Enerji Konseyi, belirli bir ülkeden gelmeyen, kâr amacı gütmeyen en büyük enerji kuruluşudur. 100'den fazla ülkeden 3.000'den fazla enerji kuruluşunun çıkarlarını temsil etmektedir. Bu, ulusal komiteler aracılığıyla yapılır. Dünya Enerji Konseyi; Yönetim Kuruluna karşı sorumlu olan ve karşılığında başkana rapor veren bir genel sekreter tarafından yönetilen, BM tarafından akredite edilmiş bir enerji kuruluşudur. Başkan ve başkan yardımcısı üç yıllık dönemler için seçilirler. WEC Genel Merkezi Londra'da bulunmaktadır ve bir Dünya Enerji Konseyi Yönetim Kuruluna sahiptir. Herhangi bir ulusal komite seçim için bir aday önerebilir. Kuruluşun ana fonksiyonları şunlardır:

- Dünya Enerji Konseyinin enerji profesyonellerini ve liderlerini tek bir kurumda birleştirmek, onlara daha da fazla güç ve etki sağlamak.
- Enerji konularıyla ilgili araştırmaları teşvik etmek.
- Bilimsel araştırmalardan elde edilen verileri, sürdürülebilir bir enerji endüstrisi oluşturmak için çeşitli enerji üretim yöntemlerini incelemek.
- Ortak bilimsel çalışmalarla küresel ve bölgesel yaklaşımlar geliştirmek. (Chidjevskij, 2021: 102-103.)

Dünya Enerji Konseyi, enerji endüstrisinin liderlerini ve uygulamacılarını bir araya getiren tek küresel organizasyon olarak hareket etmektedir. Sonuç olarak WEC, enerji endüstrisi paydaşlarının acil sorunlarına yanıt bulmak için başvurdukları yerdir. Bu, WEC'i tüm insanlığın yararına rasyonel enerji arzı ve kullanımı için stratejik bir destek sistemi yapar. Disiplinler arası yapısı nedeniyle Dünya Enerji Konseyi, finans şirketlerinden enerji dağıtımçıları ve tüketicilerine kadar çeşitli alanlardan pek çok kişinin görüşlerini toplar. 90'dan fazla ülkede kamu ve özel sektörü gerçekçi teknolojik olanaklarla birleştiren bir ulusal komiteler sistemi kullanır. Bu avantaj, WEC'in diğer kuruluşlardan daha doğru teknolojik olanaklar sunmasını sağlar. Bu komiteler, ulusal odakları aracılığıyla önemli konularda dünya çapında farkındalık sağlar. Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük endişeleri ele almak için küresel konferanslar ve seminerler ile bölgesel toplantıları koordine eder.

Küresel ekonomi bağlamında WEC, düzenli olarak küresel sorunlara öncelik veren ülkelerde zirvelere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca dünya enerji sektörü, her üç yılda bir küresel enerji sektörünün ana etkinliği olan Dünya Enerji Konferansı'nı düzenlemektedir. Bilgi paylaşımı için küresel bir çerçeve olarak DEK, politikayı uygulamaya dönüştürmek ve yedi milyar insanın hayatını iyileştirmek için diyalog düzenler. (Enerji Raporu, 2012.)

Dünya Enerji Konseyi, 24-27 Ekim 2022 tarihlerinde Rusya Federasyonu'nın St. Petersburg kentinde Dünya Enerji Kongresi'ni düzenlemiştir. Bu, dünyanın önde gelen enerji etkinliği ve uluslararası enerji gündeminin tüm yönlerinin tartışıldığı ana platformlardan biridir. Bu nedenle katılımcılar, enerji zorluklarını ve bunların küresel ölçekte nasıl ele alınabileceğini daha iyi anlamak için eşsiz bir fırsata sahip olmaktadır. Bu platform, enerji politikasının geleceğini tanımlayarak, başarılı küresel enerji geçişlerini anlayarak ve küresel enerji kriziyle ilgili diğer konuları ele alarak yapılmaktadır. Her 3 yılda bir Dünya Enerji Konseyi Kongresi, enerji sektöründeki en önemli olayları tartışmak üzere dünyanın her yerinden uzmanları bir araya getirmektedir. Konferans, dünyanın herhangi bir yerinde düzenlenebilmektedir; son lokasyonu ise Belçika olarak açıklanmıştır. Bu toplantılar, 150'den fazla ülkenin en iyi enerji şirketlerinden ve hükûmetlerinden üst düzey yetkililere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca 150'den fazla ülkeden endüstri, kamu ve hükûmetler arası yetkililer, iş dünyası temsilcileri ve medya profesyonelleri katılmaktadır. 25. Dünya Enerji Kongresi'nin teması "İnsanlık için Enerji"dir. Kongre ve ilgili etkinlikler Saint Petersburg'da gerçekleştirilmekte olup enerji geleceğini kritik sürdürülebilirlik için yeni fırsatlara daha açık hâle getirmeye yönelik pratik yöntemlere ve fikirlere odaklanmıştır. Kongre öncesinde Energy for Humanity'ye adanmış iki yıllık yoğun bir "Kongreye Doğru" sanal etkinlikler dizisi yer almıştır. (Roscongres, 2019.)

1.2.2. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

IAEA, 1957'de atom enerjisinin kullanımında iş birliği için uluslararası bir organizasyon olarak kuruldu. (<https://www.iaea.org>.) Genel merkezi, Viyana Merkezi olarak da bilinen Viyana Uluslararası Merkezi'dir; adı 1971 yılında değiştirilmiştir. BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyine bağlı bir kuruluşudur. Bu ajans BM sisteminden ayrıdır ancak özel bir anlaşma ile ilişkilidir. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması, her katılımcı devletin yıllık raporunu NPT'ye sunması gerektiğini beyan ettiğinden aynı zamanda özeldir.

(IAEA, 2019.) Antlaşma oluşturulduğunda bu ajansın çalışmaları, faaliyetleri hakkında raporlar sunacağı için hayati hâle gelmiştir. IAEA, her üye devletin kendisiyle bir koruma önlemleri anlaşması oluşturmasını şart koşmaktadır. Bu belge, devletlere -araştırmasının doğası gereği- askerî olmadığını ve ulusal güvenliğini tehdit etmediğini garanti eder. (IAEA, 2010.) Ayrıca ülkenin NPT şartlarına uyduğunu da teyit eder. IAEA, siyasi yargılarda bulunmayan teknik yönelimli bir organdır. Ajans, yalnızca denetimler sırasında toplanan verileri analiz eder. Vardığı sonuçları yalnızca bu araştırmaların sonuçlarına dayandırır; spekülasyon yapmaz. IAEA güvenlik önlemleri sistemi, Birleşmiş Milletlerin meydana gelen herhangi bir nükleer madde saptırma veya kötüye kullanımını doğru bir şekilde değerlendirmesine yardımcı olur. Bu, IAEA'nın analizleri ve sonuçları aracılığıyla yapılır. IAEA'nın işlevlerinden biri, askerî amaçlarla kullanılmak üzere nükleer materyallerin saptırılmasını tespit etmek; bir diğeri, barışçıl amaçlarla kullanılan nükleer malzemeleri izlemektir. (IAEA, 2005.) Buna ek olarak:

- Atom enerjisi için çatışmaya neden olmayan pratik kullanımlara yönelik araştırma ve geliştirmeyi artırmak,
- Halkı yeni keşifler ve teknikler hakkında bilgilendirmek,
- Askerî nükleer programların ve gelişmelerin sivil amaçlar için kullanılmamasını sağlayacak bir sistem kurulmasını sağlamak, ayrıca işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili standartlar oluşturup uygulanmasını sağlamak da zikredilebilir. (Süvari, 2017: 171.)

IAEA'nın 173 üye ülkesi vardır; her yıl toplanan Genel Konferans, Guvernörler Kurulu ve Sekreterlik tarafından yönetilir. Sekreterlik başkanı, günlük operasyonları yöneten genel direktör olarak adlandırılır. Guvernörler Kurulu, IAEA'nın çalışmalarını yönetir. IAEA'nın dünya çapında birkaç yeri vardır. Genel merkezi Viyana Uluslararası Merkezi'ndedir; ayrıca New York, Tokyo, Cenevre ve Kanada'da bölge ofisleri mevcuttur. (IAEA, 2021.) IAEA laboratuvarları Avusturya ve Monaco'da bulunmaktadır; ek olarak İtalya'da Trieste (IAEA, 2021) adlı şehirde UNESCO tarafından yürütülen bir araştırma merkezi bulunmaktadır.

IAEA, kararlar alırken veya yeni politikalar oluştururken düzenli olarak Rusya Federasyonu'na danışır. Bu durumlarda hem Rusya Federasyonu hem de IAEA, Güvenlik Standartları Komisyonunun bir üyesi veya Guvernörler Kurulundaki

guvernör yardımcısı aracılığıyla genellikle her iki kuruluşun temsilcilerinden oluşan Rostechnadzor'un hizmetlerinden yararlanır. Bu temsilcilerden bazıları, Genel Konferans ve Guvernörler Kurulu gibi IAEA çalışma organlarında da hizmet vermektedir. Ek olarak Rostechnadzor üyeleri, IAEA Güvenlik Standartları komisyonlarında gözlemci olarak görev yapmaktadır.

Her yıl, Nükleer Güvenlik Sözleşmesi ve Kullanılmış Yakıt Yönetiminin Güvenliği ve Radyoaktif Atık Yönetiminin Güvenliğine İlişkin Ortak Sözleşme hakkındaki Rus ulusal raporları Rostechnadzor tarafından hazırlanmaktadır. Bu raporlar her iki sözleşme tarafından da zorunlu kılınmıştır. Her üç yılda bir, her altı ayda bir ve sözleşmeye katılan tarafların toplantısından sonra altı ayda bir, Rostechnadzor her raporu değerlendirmek için bir toplantı düzenler. IAEA, Düzenleyici Makamlar İş Birliği Forumu ile iş birliği içinde Rostechnadzor ile yakın bir çalışma ilişkisi paylaşmaktadır. Bu uluslararası örgütler grubu, hâlihazırda nükleer enerjiye başlamış ya da yapmakta olanlara yardım sağlayarak ülkelerin nükleer enerji sistemi kurmasına yardımcı olur. Rostechnadzor'un temsilcisi, Global Nuclear Safety Security Network veya GNSSN'nin Yönlendirme Komitesinde görev yapmaktadır. Rostechnadzor'un teknik destek organizasyonu ve temsilcileri OSTP Forum, IAEA'nın SMR Forumu ile yakın iş birliği içinde çalışmaktadır. Bu kuruluşların her ikisi de düzenli olarak IAEA gibi diğer uluslararası yerleşik sözleşmelerle birlikte çalışır. Düzenli olarak katıldıkları diğer Rostechnadzor sözleşmeleri, danışma ve danışma toplantılarının yanı sıra Teknik İş Birliği Programı aracılığıyla “nükleer acemiler” ülkelerine katılımlarını içerir. Ek olarak Rostechnadzor uzmanları, IAEA tarafından yönetilen ve diğer birçok sözleşmeyi içeren uluslararası konferanslara katılmaktadırlar. Kurum ayrıca dünya çapında düzenleyici otoriteler için bilimsel ziyaretler düzenlemekte ve yürütmektedir. (Gosnadzor, 2020.)

1.2.3. Uluslararası Enerji Ajansı

1973-1974 Petrol Krizi'nden sonra Uluslararası Enerji Ajansı 1974'te Paris'te kuruldu. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesinde özerk bir uluslararası kuruluştur. 29 katılımcı ülke var. Uluslararası Enerji Ajansına katılarak bir ülke, enerji ithal eden ülkelerin çıkarlarını savunabilir. IEA'nın ana hedefi, enerji kaynaklarının ve enerji hizmetlerinin küresel yapısını iyileştirmede uluslararası iş birliğini teşvik etmektir. Ekonomik İş Birliği Teşkilatı'na bağlı tüm ülkeler IEA'ya

üye olabilir. IEA, 29 üye ülke için danışman ve bilgi merkezi olarak hizmet vermektedir. IEA, üye ülkeler için herhangi bir politika oluşturma işlevi gerçekleştirmez. IEA, bir enerji güvenliği ajansı, ekonomik kalkınma grubu ve çevre koruma otoritesi olarak hizmet vermektedir. Aynı zamanda alternatif enerji, yenilenebilir kaynaklar ve rasyonel enerji politikalarının yanı sıra uluslararası enerji iş birliğini de teşvik eder. IEA'nın Dünya Enerji Görünümü raporları her yıl çok popülerdir.

IEA üyelerinin en az 90 günlük ithal petrol rezervine sahip olmaları gerekmektedir. Bir veya daha fazla üye ülkede petrol kıtlığı normal tüketimin %7'sini aşarsa petrolün yeniden dağıtımı için bir sistem tetiklenir. Ek olarak IEA üyesi ülkeler rasyonel planlama yapmaya ve petrol kullanımını azaltmaya teşvik edilmektedir. IEA; Rusya Federasyonu, Çin ve Hindistan dâhil olmak üzere Ajansa üye olmayan ülkelerle çalışır. Bu sistem, Irak'ın Kuveyt'e saldırdığı Körfez Savaşı sırasında başarıyla test edilmiştir. 2009 itibarıyla IEA 4,3 milyar varil değerinde rezerv toplamıştır. (Egankulova, 2022: 87.)

ABD, OPEC'i dengelemek için yeni bir uluslararası örgüt oluşturmak istemiş; bu fikrin bir sonucu olarak IEA, 1973-1974 Petrol Krizi'nden sonra 1974'te kurulmuştur. Oluşturulması sırasında belirli rezervler sağlamanın yanı sıra IEA daha sonra 1991 ile 2011 arasında üç kez müdahale ederek petrol piyasası operasyonlarına yardımcı olmuştur: bir kez Körfez Savaşı sırasında ve iki kez Katrina Kasırgası'ndan sonra. ABD'nin 2011'de Libya'da petrol üretiminin düşmesine neden olan savaş nedeniyle kaybedilen üretimi telafi etmesine ve olayın ardından üretimin artmasına yardımcı olmuşlardır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) 2021 yılı itibarıyla 38 üye ülkesi bulunmaktadır: ABD, Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Japonya, Finlandiya, Avustralya, Yeni Zelanda, Meksika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Güney Kore, Slovakya, Şili, Estonya, Slovenya, İsrail, Letonya, Litvanya, Kolombiya ve Kosta Rika. (<https://web.archive.org/>)

IEA'nın orijinal odak noktası bir enerji güvenlik sistemi kurmaktır. Dernek 1974 yılında bu amaç doğrultusunda kurulmuştur. Bu, ülkeler arasında IEA üyesi ülkelerin enerji politikasının diğer birçok yönü üzerinde birlikte çalışacakları bir

anlaşmadır. Bu yönler, yeni enerji kaynakları bulmayı ve enerji kesintilerinden kaynaklanan boşlukları doldurmayı içerir. IEA'nın ana amaç ve hedefleri, Uluslararası Enerji Programı, Uzun Vadeli İş Birliği Programı ve IEA üye ülkelerinin enerji bakanlarının 1993 yılında yaptıkları toplantıda onaylanan "Ortak Hedefler" belgesinde bulunabilir. IEA hedefleri şunları içerir:

- Elektrik üretmek,
- Ülkeler arasında uzun vadeli iş birliğini teşvik etmek,
- Veri ve kaynak sağlamak,
- Temiz enerjiyi teşvik etmek. (IEA, 2022.)

IEA, üyelerin karar alırken yeni taahhütler vermesini gerektiren ağırlıklı bir oylama sistemi kullanır. Bunun nedeni, IEA'nın uluslararası enerji programı anlaşmasının, üyelerin anlaşmada yer almayan herhangi bir karar üzerinde oy birliğiyle anlaşmasını gerektirmesidir. Yeterli üye bir karar lehine oy kullanmazsa kuruluş "özel çoğunluk" ilkelerini veya çoğunluk oyu kullanır. Her delegasyon, kullanılan oyların %60'ını toplamalıdır: üç temel oy ile seçmenlerin petrol tüketimini desteklemek için verdiği oyların toplamı ve temel oylarının toplam %50'si de sayılmalıdır. ABD dünyanın en büyük petrol tüketicisi olduğu için petrol tüketimi hesaplanırken en çok oyu almaktadır. IEA, özel bir çoğunluk kuralı kullanarak Uluslararası Enerji Programı Antlaşması'nın belirli yönleri hakkında karar verme yetkisine sahiptir. IEA'nın Uzun Vadeli İş Birliği Programı göz önünde bulundurularak 1976'dan beri enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine, enerji verimliliğinin geliştirilmesine ve küresel enerji güvenliği tartışmalarına hazırlanmaya özel önem verilmektedir. IEA, G7 ve diğer küresel enerji güvenliği konuları hakkındaki tartışmalara da katılmaktadır. (Macalister ve Mckinnon, 2009: 33.)

Rusya Federasyonu Enerji Ajansı ile IEA arasındaki İş Birliği Mutabakat Zaptı bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

18 Ekim 2011'de Fransa'nın başkenti Paris'te imzalanan sözleşme, her iki kuruluş arasında iş birliği için bir program ortaya koymuştur. Bu iş birliğinin amacı, Rusya Federasyonu'nun enerji politikasını hem federal hem de bölgesel düzeyde geliştirmek ve Avrupa'da ortak proje ve programlar uygulamaktır. Rusya Federasyonu'nda yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı verimli enerji teknolojilerini teşvik etmeyi ve dünya ekonomisinin yanı sıra Rusya Federasyonu yakıt ve enerji

pazarındaki eğilimleri analiz etmeyi hedeflemektedirler. MOU'ya göre ana iş birliği alanları şunlardır:

- Rusya Federasyonu ve dünya ekonomilerinin yakıt ve enerji endüstrileri hakkında veri ve bilgi paylaşımı gerekli olup uygulayıcıların gelecek trendleri anlamalarına yardımcı olur. Bu da uzun vadeli, orta ve kısa vadeli tahminlere katkıda bulunur.
- Enerji verimliliği politikalarının başarısını değerlendirmeye yönelik yöntemler de geliştirilmektedir.
- Siyasi, mali ve düzenleyici görevlerle birlikte yeni teknolojilerin yaratılması ve uygulanmasıyla karşı karşıyadır.
- Yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi ve enerji verimliliğinin artırılması gereklidir.
- Yenilenebilir kaynaklara dayalı yeni enerji teknolojilerini dâhil etmek için küresel enerji üretimi ve adaptasyonuna ilişkin eğilimlerin ve yasaların geliştirilmesinin incelenmesi gerekmektedir. Bu yasalar, farklı ülkelerdeki enerji teknolojilerini entegre etmek için gereklidir.

REA ve IEA'nın ana iş birliği alanları ise şunlardır:

- Konferansları, seminerleri ve ilgili etkinlikleri bir grup olarak koordine etmek. (Rosenergo, 2016.)
- Rusya Federasyonu Enerji Ajansı ve IEA yakın zamanda birkaç alanda bir Ortak Eylem Planı üzerinde iş birliği yaptı. Bu plan, iş birliğiyle ilgili belirli konularda birlikte çalışmayı içeriyordu.
- IEA'nın REWP'i, yenilenebilir enerji projelerinin enerji verimliliğini dikkate alır. Her iki taraf da kendi saflarında Rusya Federasyonu Enerji Ajansı'ndan temsilciler bulundurmaktadır.
- Rus Enerji Ajansı (ISGAN), IEA'nın Enerji Teknolojileri Ağı'nın bir temsilcisidir. IEA'nın Akıllı Şebekeler Kooperatif Programı'na dayalı olarak oluşturulan uluslararası bir akıllı şebeke eylem ağı olan ISGAN'ın bir parçası olarak işlev görür.

- Dünya Enerji Görünümü, IEA tarafından her yıl sunulur. Rusya Federasyonu Enerji Ajansı ile iş birliği içinde bu süreç düzenli olarak organize edilmekte ve yürütülmektedir.
- IEA, Dünya Enerji İncelemesi, her yıl küresel olarak enerjinin durumunu ayrıntılarıyla anlatmaktadır.
- IEA ve Rusya Federasyonu Enerji Ajansı düzenli olarak enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynakları ve yeni teknolojik gelişmelerle ilgili ortak seminerler düzenlemektedir. Bu etkinliklerin amacı, enerji verimliliğini artırmak için en iyi uygulamalar hakkında bilgi paylaşmaktır. Aslında Rusya Federasyonu'nun temsilcileri IEA'nın Nisan 2014'te Fransa'nın Paris kentinde düzenlenen Enerji Eğitimi Haftası'na katılmıştır.
- Rusya Federasyonu Enerji Ajansı, Uluslararası Enerji Ajansı için "Ayrıntılı Enerji Politikası İncelemesi" oluşturmak üzere Rusya Federasyonu Federasyonu Enerji bakanı ile birlikte çalışmıştır. Bu, Ocak 2013 ile Haziran 2014 arasında gerçekleştirilmiş; nihai rapor, Haziran 2014'te yayımlanmıştır. (Rosenergo, 2014.)

1.2.4. OPEC

Bir hükûmetler arası örgüt olan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), petrol üreten ülkelerden oluşur. Üye ülkenin petrol üretim kotalarını düzenlemek için oluşturulmuştur. Pek çok insan OPEC'i kesinlikle yasal olmayan bir kartel olarak görmektedir. Mart 2020 itibarıyla 13 ülkeyi içermektedir: Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Libya, Cezayir, Nijerya, Gabon, Kongo, Ekvator Ginesi ve Angola. OPEC'e katılmak, bir ülkenin petrol ihracatına ve örgütle ortak çıkarlarına bağlıdır. Bu, tam üyelerin dörtte üçünün üyelik lehine oy vermesiyle mümkündür. Ayrıca belirtilen kriterlere uymayan ülkeler ortak üye olarak katılabilir. Merkezi Viyana'dadır. OPEC üyeleri, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisini kontrol etmektedir. Bu ise dünya üretiminin yaklaşık %40'ını ve dünya petrol ihracatının yarısını oluşturmaktadır. 1.214.21 milyar varil petrol rezervine sahiptir (OPEC, 2019).

Rusya Federasyonu, OPEC'e 1998'de katılmış olup diğer ülkelerden petrol liderleriyle düzenli olarak toplantılarda yer almaktadır. Ek olarak bakanları OPEC dışındaki ülkelerin temsilcileriyle düzenli olarak görüşmektedir. Ayrıca Rusya

Federasyonu, OPEC üyesi olmayan ülkelerin temsilcileriyle birlikte uzman panellerine ve konferanslara da katılmaktadır. Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı, Rusya Federasyonu ile OPEC arasında düzenli enerji diyalogları oluşturmayı amaçlayan bir anlaşma olan Memorandum'un resmî temsilcisi olarak görev yapması kararlaştırılmıştır. Bu, Rusya Federasyonu tarafından talep edilmiş ve Putin yönetimi tarafından Mutabakat Zaptı'nın imzalanması talimatı verilmiştir. (MERF, 2014.)

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünün temel amacı, petrol fiyatlarını korumak ve istikrarlı petrol arzı sağlamaktır. (OPEC Statute, 2001: 1). Grup ayrıca petrol üretimi ve gelişimi için tekil bir politika oluşturmanın yanı sıra üye ülkelerin petrol endüstrisindeki yatırımlarının geri dönüşüne yardımcı olmayı hedeflemektedir. OPEC üyesi her ülke, uluslararası petrol piyasasının durumunu gözetlemek için diğer üyelerle yılda en az iki kez toplanır. Petrol üretimindeki değişiklikler, piyasadan gelen talepteki değişikliklere göre gerçekleşir. Piyasanın nasıl istikrara kavuşturulacağına ilişkin kararların alındığı düzenli petrol konferansları yapılmaktadır. Üye Ülkeler Konferansı, kuruluşun en önemli konularını tartışmak için genellikle yılda iki kez toplanır. Ayrıca yeni üyelerin kabulüne karar verir, Guvernörler Kurulu atamalarını ve bütçe kararlarını onaylar, Sekreteryaya raporlarını onaylar ve Guvernörler Kurulu başkanını seçer. Yönetim Konseyi, Sekreterliğin çalışmalarını izler ve Konferans'ın tartışması için sorular hazırlar. Sekreteryaya, petrol şirketinin mali, hukuki, idari ve teknik konuları da dâhil olmak üzere birçok farklı yönüyle ilgilenir. Ayrıca Guvernörler Kurulu ve Konferans tarafından alınan yeni kararları araştırır ve onlar için öneriler hazırlar. Ek olarak Sekreterlik, OPEC organizasyonu için yıllık bütçe taslağı hazırlar. (Danielsen, 1982: 7.)

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, enerji alanındaki en etkili ve popüler kuruluş olarak kabul edilmektedir. 10-14 Eylül 1960'ta Irak'ın Bağdat kentinde düzenlenen bir konferanstan sonra kurulmuştur. Şu anda dünya petrol arzının %40'ı OPEC üyeleri tarafından sağlanmaktadır. Kendi topraklarında tüm dünya petrol rezervlerinin %80'inden fazlasına sahiptirler. 6 Kasım 1962'de BM, OPEC'i kuran anlaşmayı ana hedeflerinden biri olarak kaydetmiştir. Örgütün temel amacı, üye ülkelerin petrol politikalarını birleştirmek ve koordine etmektir. Bu amaca ulaşmak için çıkarlarını korumanın yollarını arar. (Pachkova, 2013: 42.) OPEC'in amacı, yöntem ve araçlar geliştirerek uluslararası piyasada petrol fiyatlarının dalgalanmasını önlemektir. Bunlar, her ülkedeki petrol maliyetini dengelemenin yollarını bulmayı

içerir. Bunun yanı sıra OPEC, tüm ülkelere düzenli ve uygun maliyetli petrol arzı sağlamak, ayrıca hem petrol endüstrisine yatırım yapmak hem de petrol üreten ülkelere kâr elde etmek gibi hedeflere sahiptir. Bu, OPEC Sözleşmesi'nin (2018) 3. maddesinde belirtilmiştir. Geçmişe kıyasla bugün OPEC'in ekonomik ve siyasi gücü önemli ölçüde azalmıştır. Bunun nedeni, ham petrol fiyatı ile takip edilen petrol mevcudiyeti ve talebindeki dramatik değişikliklerdir. Dünyanın sürekli petrol talebini karşılayabilecek petrol rezervlerinin çoğu OPEC örgütüne bağlı ülkelerde bulunmaktadır. Ek olarak OPEC'in gelecekte nasıl değişeceği hesaplanırken üyelerin oluşumundaki olası değişiklikler dikkate alınabilir. Kasım 2016'da birçok petrol üreticisi ülke, küresel petrol piyasasındaki fiyatlardan memnuniyetsizliklerini ifade etmek için OPEC+ adlı resmî olmayan bir format kullanmaya başlamıştır.

Yukarıda listelenen 10 ülkeyi içeren kartel, genellikle OPEC+ olarak anılır. Nisan 2020 itibarıyla bu grup Kazakistan, Güney Sudan ve Rusya Federasyonu'nu da içermektedir. Kartelin birincil üreticisi gayriresmî olarak dünya petrol üretiminin %14'ünü oluşturan Rusya Federasyonu'dur. Listelenen ülkelerin tümü, azalan petrol üretim seviyeleriyle ilgili tartışmalara katılmaktadır. 1 Nisan 2020 itibarıyla OPEC ülkeleri ile kartel dışı ülkeler -Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Azerbaycan- arasındaki üretim kesintisi anlaşmasının süresi dolmaktadır. Bunun nedeni, anlaşmanın her iki tarafça da 6 Mart 2020'de yenilenmemesidir. Sonuç olarak petrol fiyatları COVID-19 nedeniyle düşmüş ve WTI petrol maliyetlerinin varil başına 40 \$ düşmesine neden olmuştur. Ayrıca azalan petrol tüketimi, fiyatların olumsuz bir seyir izlemesine neden olmuştur. OPEC+ İzleme Komitesi, 9-12 Nisan tarihlerinde müzakereler gerçekleştirmiştir. Sonuçta 1 Mayıs 2020'ye kadar petrol üretimini günde 10 milyon varil azaltmak için bir anlaşma yapılmıştır. Komite, Kasım 2021'e kadar petrol üretimi artış planını izlemeye devam etmiştir. Bu, petrol üretiminde günde 400.000 varil artışa yol açmıştır. (<https://www.bunkerist.com>.)

Rus iktisatçı Mikhail Khazin'e göre Amerika'nın petrol kaya gazı endüstrisi, finansmanını OPEC ülkeleri sayesinde karşılamaktadır. Fiyatlar yüksek ve OPEC ülkelerinin üretimi düşük olduğundan bu pazar oluşturma modeli OPEC+ ülkelerinin Amerikan petrol endüstrisini gerçekten finanse ettiğini varsaymaktadır. Suudi Arabistan, düşük üretimli bir OPEC ülkesi olarak bir avantaja sahip olduğu için petrol fiyatına fazladan bir prim ekleyebilir ve bu da pazarlarını küçültmeyecektir. (Khazin, 2019: 9.)

1.3. Enerji Sektöründeki Uluslararası Kuruluşların Rusya Federasyonu Hakkındaki Düşünceleri

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'yı işgali, Avrupa'nın on yıllardır inşa ettiği tüm güvenlik sistemini tamamen yok etmiş ve kıta ülkelerini ciddi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu, Rusya Federasyonu'nun hiçbir haklı nedeni olmayan yasa dışı Ukrayna işgaliyle gösterilmiş; o zamandan beri bu yapı onarılamaz bir şekilde hasar görmüş ve yıkılmıştır. (<https://www.nato.int/docu/review/tr>)

Resim 1: Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Ortaya Çıkardığı Görüntü

Kaynak: <https://www.nato.int/docu/review/tr> (27.03.2022.)

NATO başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş bu savaşın faturasının, tüm dünyaya ağır olacağını vurgulamaktadır. Öncelikle enerji sektörü olmak üzere birçok piyasanın bu savaştan olumsuz şekilde etkilenmesi kaçınılmaz bir gerçektir.

Rusya Federasyonu ile olan ilişkinin OPEC politikası üzerinde büyük etkisi vardır. Rusya Federasyonu'nun pazar payı kazanacağından korkan OPEC, Rusya Federasyonu aynı şeyi yapmadığı sürece üretimi kısmayı reddetmiştir. Bu durum, küresel petrol fiyatlarının toparlanmasının önündeki en büyük engeldir. 2015 yılında OPEC, Rusya Federasyonu'nun katılımını önermiş ancak Rusya Federasyonu gözlemci olarak kalmaya karar vermiştir. (Yanar, 2017: 77.)

Rusya Federasyonu, kuruluşundan bu yana IEA Konseyine katılmaktadır. Katılımları, şirketlerinin uzmanlığından kaynaklanmaktadır; GAZPROM, Rosneft, State Corporation ROSATOM ve dünyanın dört bir yanından enerjiyle ilgili diğer şirketler, sürekli olarak teknik komiteler ve WEC çalışma grupları üzerinde

alışmaktadır. Bu uzmanların sıkı çalışması ve özverisi, güvenli ve verimli enerji yöntemleri, dünya ekonomisi teşvikleri ve uluslararası enerji rezervleri ile ilgili birçok uzun vadeli sorunu çözmüştür. (Minenergo, 2021.)

İKİNCİ BÖLÜM:

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Tarihsel Gelişimi

Avrupa Birliği'nin temelinde yüzyıllar öncesine dayanan bir bütünleşme düşüncesi yatmaktadır. Batı Avrupa ülkeleri arasında bir birlik oluşturma fikri, XVI. yüzyıldan itibaren dile getirilmeye başlamıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması amacına yönelik görüşler ortaya atılmasına rağmen güçlü AB ortaya çıkmamıştır.

Tablo 4: AB'nin Enerji Politikalarının Kronolojik Gelişim Süreçleri

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun Kurulması	1958
Petrol Krizi Dönemi ve İlk Enerji Politikası Stratejisinin Oluşturulması	1973, 1974
AB Enerji Şartı Antlaşması	1981
Enerji İç Pazarının Kurulması ve Enerji Politikasının Temel Hedeflerinin Belirlenmesi	1986
Enerji Şartı (Avrupa Enerji Şartı) Antlaşması'nın İmzalanması	1991
Maastricht Antlaşması ile Enerji Alanında Çeşitli Düzenlemeler Yapılması	1992
Beyaz Kitap'ın Yayınlanarak; "Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası"nın Oluşturulması	1995
"Enerji Arzının Güvenliği için Avrupa Stratejisine Doğru" Başlığını Taşıyan Yeşil Kitap'ın Yayınlanması	2000
Yeni Bir Yeşil Kitap Yayınlanarak Enerji Alanında Temel Hedeflerin ve Önceliklerin Belirlenmesi	2006
Avrupa için Bir Enerji Politikası	2007
Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Dayanışma Eylem Planı	2008
Üçüncü Enerji Paketi	2009
2050 Enerji Yol Haritasının Belirlenmesi	2011
Enerji Güvenliği Stratejisinin Oluşturulması; İklim ve Enerji Paketinin Revize Edilmesi	2014
Avrupa Enerji Birliği Girişiminin Oluşturulması	2015

Kaynak: AB enerji politikalarının tarihsel gelişim süreçleri dikkate alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

AB İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın uğradığı ekonomik yıkımın onarılması ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki yayılmacı politikalarının sonucu olarak kurulmuştur. Avrupa'da kalıcı barışa hizmet edecek bir birliğin oluşturulması amacıyla ilk adım olarak Almanya ve Fransa'nın kömür ve çelik kaynaklarının tek bir uluslararası örgüte bağlanması öngörülmüştür. Bu doğrultuda AB'nin enerji politikalarının oluşturulması, AB'nin kurulmasından itibaren günümüze kadar çeşitli süreçlerle şekillenmiştir. Bu kapsamda başta küreselleşme olmak üzere politik, iktisadi, askerî ve çevresel kaygıların da enerji politikaları üzerinde ayrı ayrı etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda enerji politikası tarihsel süreç içinde incelendiğinde XVII. yüzyıl Avrupa'sındaki bilimsel ve teknik gelişmelerle beraber kömürün kullanılabilir hâle geldiği görülmektedir. Bu gelişmelerle beraber doğada dokunulmadan duran kömür kaynakları, Avrupa'nın demir-çelik sanayisi için önemli kaynaklardan birisine dönüşmüştür. (Roberts, 2010: 444.) Özellikle buharlı makinelerinin icadıyla beraber buharlı tren icadı ve demir-çelik sanayisinin gelişmesiyle tren raylarının Avrupa içinde döşenmesi kaynaklara kolay ulaşılabilmesine katkıda bulunmuş, böylelikle enerji kolay ve ucuz bir şekilde taşınmaya başlanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Avrupa'da, bilhassa Almanya ve Fransa arasında çok fazla soruna yol açan Alsace-Lorraine ve Ruhr bölgelerinde bulunan zengin kömür kaynaklarının devletler üstü bir otorite yönetimine devredilmesi, böylelikle gerek uluslararası güvenlik gerekse de ekonomik büyüme bağlamında son derece önemli bir konumda olan demir ve çelik kaynaklarındaki çıkarların ortak bir hâle getirilmek suretiyle Avrupa'da yeni bir savaşın önüne geçilmesi düşüncesi egemen hâle gelmiştir. Bu anlayışla Schuman Planı temel alınarak 1951 yılında yapılan Paris Antlaşması ile "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)" kurulmuştur. (Ülger, 2015: 34.) AKÇT'nin kurulmasını takiben 1957'de Roma Antlaşması'yla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Avrupa bütünleşmesinin temel dayanağını enerji ve kalıcı barışın sağlanması amacı oluşturmaktadır. (Tekin ve Williams, 2011: 1.)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra artan endüstrileşmeyle beraber enerjiye olan talepte de artmalar görülmüş, aynı zamanda 1973-1979 yılları arasında görülen petrol bunalımları ülkeleri farklı enerji kaynakları bulmak ve tüketmek zorunda bırakmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) verileriyle oluşturulan Tablo 8'de de görüldüğü gibi

1973 senesinde dünyada petrol kullanım payı %48,1 olurken 2010’da bu pay %41,2 ve 2019’da ise %40,4 payına kadar düşmüştür. (IEA, 2021.)

Tablo 5: Dünya Geneli Toplam Enerji Tüketimi

Enerji Kaynakları	1973 %	1980 %	1990 %	2000 %	2010 %	2019 %	2020 %
Petrol	48.1	45.89	41.80	44.49	41.2	40.4	31.2
Kömür	13.7	13.15	12.07	7.74	9.8	9.5	27.2
Doğalgaz	14.0	15.25	15.13	15.99	15.2	16.4	24.7
Biofuel ve Atık	13.2	12.48	12.18	12.51	12.7	10.4	9,3
Elektrik	9.4	10.96	13.37	15.58	17.7	19.7	6,9
Diğer	1.6	2.28	5.44	3.68	3.4	3.6	4,3

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), 2021.

Avrupa’da enerjide ortak politika arzusu, Avrupalı ülkelerinin sahip oldukları enerji kaynakları ve ekonomik faaliyetlerinin farklılık arz etmesi sebebiyle ortaya çıkan ulusal endişeler neticesinde filizlenmiştir. (Matlary, 1997: 12.) Bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmeler, Avrupa ülkelerinin ortak enerji politikası oluşturma istek ve arzularını daha ileri taşımış; bilhassa 1970’li yıllardaki petrol krizleri bu durumun önemini çok daha artırmıştır. (Bayraktutan, 2013: 99.) 1973’teki Arap-İsrail Savaşı esnasında petrol ihraç eden Arap ülkeleri “OAPEC” adıyla oluşturdukları birlikle İsrail’e destek olan Batı ülkelerine petrol satışlarını durdurmuşlar, bu ambargoyla beraber sanayileşmiş ülkeler ciddi zarar görmüştür. Böylelikle enerji arzı güvenliği hususu Avrupa enerji politikalarının en temel kaygılarından birisi hâline gelmiştir. (Sander, 2011: 487.) Avrupa ülkeleri bu dönemden sonra bilhassa ulusal enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve enerji arzı güvenliğinin sağlanmasına yönelik politikalara ağırlık vermişlerdir. (McGowan, 1996: 1.) 1973 yılında meydana gelen birinci petrol krizinin ardından Avrupa Konseyi 1974 yılı Eylül ayında kabul ettiği “Yeni Enerji Politikası Stratejisi” (Official Journal of European Communities, 1975:1) programıyla enerji tüketiminin imkânlar dâhilinde azaltılmasını, arz güvenliğinin artırılmasını ve enerji üretim-tüketiminde çevrenin korunmasını öngören bir politika benimsemiştir.

1980’lerde enerji piyasalarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak enerji fiyatlarının yeniden düşüş eğilimine girmesi, enerji piyasalarında arz-talep dengesinin sağlanmaya başlaması, teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, küresel politikadaki değişimler neticesinde enerji arz güvenliği konusunun stratejik öneminin yanı sıra enerji piyasasında rekabetin artırılması ve enerji kullanımında çevrenin önemi de enerji politikalarının gündemine girmiştir. (McGowan, 1996: 2.) Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesi Avrupa’nın ekonomik olarak bölünmüşlüğünü ortadan kaldırmak için yeni fırsatlar yaratmıştır. Enerji, Doğu ile Batı arasında yakınlaşma aşamasında en dikkate değer sektörlerden birini oluşturmuştur. Her iki tarafın karşılıklı çıkarları bu alanda iş birliğini kolaylaştırmıştır. Enerji açısından dışarıya bağımlı olan Batı Avrupa ülkeleri, üretici Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden güvenli petrol ve gaz arzının sağlanmasında ve böylece Orta Doğu hidrokarbon kaynaklarına olan bağımlılıklarının azalmasında çıkarlarını görürken SSCB ardılı ülkeler ve Rusya Federasyonu, büyük şirketlerin sağlayabileceği enerji üretme potansiyellerini artıracak yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu çıkar birliği, 1991 yılında Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu’nun yayımlanmasına öncülük etmiştir. Söz konusu bildirge, enerji alanında iş birliğinin serbest piyasa kurallarına, şeffaf ve rekabetçi temellere dayanması gerektiğini belirlemiştir. Bu iş birliği ortamında yürütölen müzakereler sonucunda 17 Aralık 1994’te Lizbon’da 50 ölkö ve AB, Enerji Şartı’nı (Energy Charter Treaty -ECT) imzalamışlardır. Bu anlaşma, imzacı ölkeler için enerji ticareti, şirketlerinin enerji yatırımları, transit konuları, anlaşmazlıkların çözümü ve enerji yeterliliği konusunda iş birliği alanlarında uluslararası kodifikasyonu gerçekleştirmiştir. (Demir, 2022).

ECT’nin, enerji üreticisi ölkelerdeki projeleri finanse etmek gibi bir görevi bulunmamaktadır. Sadece enerji ağlarının özelleştirilmesini veya üçüncü taraflara açılmasını empoze etmemektedir. Enerji kaynakları üzerinde ulusal egemenliği kabul etmekte ve ulusal hükümetlerin, enerji üretim alanlarını seçme, rezervlerin ve kaynakların geliştirilmesinde izlenecek politikaları belirleme, mali politikaları tespit etme ve üretim ve arama çalışmalarına katılma konusunda karar alma haklarını da teyit etmektedir. Bu kapsamda Enerji Şartı Antlaşması’nın amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Demir, 2022):

- Enerji arzı güvenliğinin artırılması,

- Enerji üretimi, çevrimi, taşınması, depolanması, dağıtımı, iletimi ve kullanımındaki verimliliğin en yüksek seviyeye ulaştırılması,
- Güvenliğin güçlendirilmesi ve çevresel sorunların en aza indirilmesi,
- Yatırımların teşviki ve korunması,
- Enerji ticaretinin serbestleştirilmesi,
- Uluslararası ve ulusal sermaye piyasalarına erişimin sağlanması.

1998’de yürürlüğe giren Avrupa Enerji Şartı Antlaşması’na AB ülkelerinin yanı sıra 38 ülke daha taraf olmuştur. Bu dönemde AB; aynı zamanda enerji politikaları bağlamında TACIS 1991 (BDT devletlerine teknik yardım), TRACECA 1993 (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru), INOGATE 1995 ve SEEERF (Güneydoğu Avrupa Enerji Düzenleyici Forumu) gibi programlarla enerji arzı güvenliğinin tesisi ve enerji kaynaklarının Avrupa’ya güvenli bir şekilde ulaşması için enerji kaynaklarına sahip ülke ve bölgelerde altyapı ve modernizasyon çalışmalarında bulunmuştur. (Koçaslan, 2011: 238.)

1995’te “AB için Bir Enerji Politikası” başlıklı “Beyaz Kitap” yayımlanarak ortak enerji politikasının ilke ve hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefleri şöyle sıralayabiliriz (Tokol, 2014: 250):

- Enerji pazarının işleyişinin sağlanması,
- Birliğin enerji arz güvenliğinin sağlanması,
- Enerji verimliliğinin, enerji tasarrufunun ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesi,
- Enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının desteklenmesi.

Avrupa için Akıllı Enerji Programı (2003-2006), Kasım 2000’de Komisyonun “Enerji: Arzının Güvenliği” isimli Yeşil Kitap tarafından taslağı oluşturulan faaliyet planı doğrultusunda uygulanmaya başlamıştır. Program ile hedeflenenler, arzın güvenliğinin güçlendirilmesi, iklim değişikliği ile mücadele ve Avrupa sanayisini rekabete teşvik etmek olarak açıklanmıştır. AB’nin enerji arzı güvenliğini konu alan “Yeşil Kitap” 8 Mart 2006 tarihinde yayımlanmıştır. Yeşil Kitap’ta sanayinin daha rekabetçi hâle getirilmesi ve çevre için zararlı olan gazların emisyonlarının azaltılması konuları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede “Avrupa

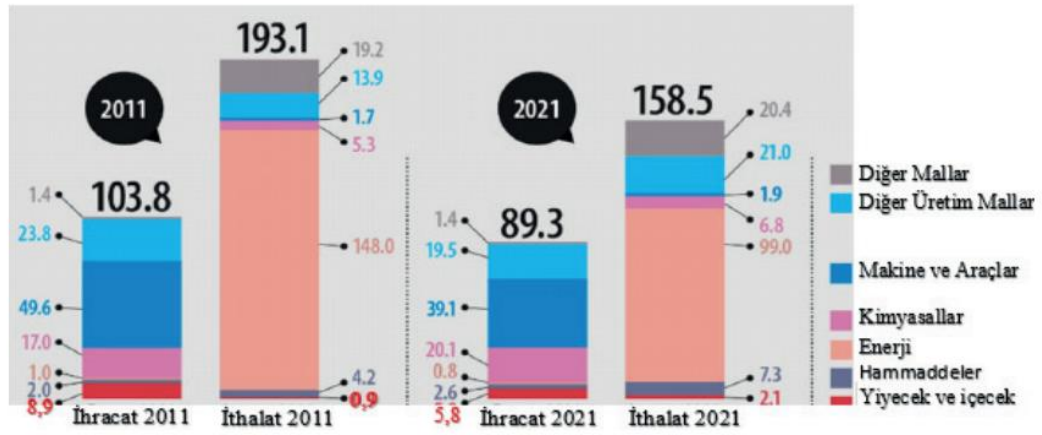
için Akıllı Enerji Programı (2003-2006)” ile yenilenebilir enerji, enerji etkinliği, ulaşımın enerji cephesi ve bunların uluslararası teşviki alanlarında ulusal, bölgesel ve yerel girişimlere mali destek sağlamak amaçlanmaktadır. AB’nin mali yardımlarından yararlanacak olan girişimler AB piyasasının canlandırılmasına ek olarak çeşitli konuları da amaç edinmelidir. Bu konular arasında enerji verimliliğinin her yıl %1 oranında artırılması, yenilenebilir enerji tüketiminin 2010 yılına kadar %6’dan %12’ye yükseltilmesi, yine 2010 yılına kadar yenilenebilir kaynaklar yoluyla sağlanan elektrik üretiminin %22,1 seviyesine çıkarılması, kojenerasyon yoluyla gerçekleştirilen elektrik üretiminin artırılması ve Kyoto’da belirlenen mekanizmaların teşvik edilmesi bulunmaktadır. (<https://www.ikv.org.tr>). AB tarafından geliştirilen enerji politikalarının uygulanmasının desteklenmesi çeşitli topluluk programları ile mümkün olmaktadır. Birliğin enerji politikalarının ve programların hayata geçirilmesi için 2003-2006 döneminde 215 milyon euroluk bir bütçe öngörülmüştür. (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2003.)

2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna ve Rusya Federasyonu’nda yaşanan krizler neticesinde Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’ya doğal gaz akışını durdurması, Ukrayna üzerinden Avrupa’ya ulaşan doğal gazın kesilmesine yol açmıştır. (ORSAM, 2009). Bu durum AB’nin enerji arzı güvenliğine ilişkin eksiklerini, hassas durumunu ve sıkıntılarını fark etmesini sağlamıştır. Avrupa Komisyonu yaşanan bu krizin ardından AB’nin enerji politikasının tekrar tanımlanması gerektiğini bildirmiştir. Bu kriz AB’ye enerji politikaları bağlamında ortak hareket etmenin önemini açık bir şekilde göstermiştir. Avrupa enerji politikaları günümüze kadar temelde enerji arzı güvenliğinin tesisi, enerji tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi suretiyle bir veya birkaç ülkeye bağımlılığın önüne geçilmesi ve transit ülkelerin azaltılarak enerji tedarikçisi olan ülkelerle doğrudan bağlantı yollarının kurulmasının sağlanması gibi hedefler çerçevesinde devam etmiştir. AB’nin enerji politikası bir enerji güvenliği önlemidir. Avrupa Birliği tarihi boyunca Avrupa ülkelerinin iş birliği ve enerji politikasının niteliği değişmiştir. Buna rağmen AB enerji politikasının uluslar üstü bileşeninin güçlendirilmesi eğiliminin son on yılda netlik kazandığını söylemek güçtür. (Kasyanova ve Nazarova, 2018.)

AB ile Rusya Federasyonu arasında 2011-2021 yılları arasında meydana gelen ticari ilişki aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Şekile bakıldığında genel anlamda son 10 yıl içerisinde ithalat-ihracat nezdinde dikkat çekici bir düşüş

görülürken enerji alanındaki azalma ise (49 milyar €) daha çok dikkat çeken ürün olmuştur.

Şekil 4: Ürün Grubuna göre AB'nin Rusya Federasyonu ile Ticareti, 2011 ve 2021 (Milyar €)

Kaynak: Eurostat. (2022b).

Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın sürmesi hâlinde Avrupa devletleri öncelikli olarak bazı ülkelerin daha büyük enflasyon oranları ve tedarik zinciri kesintisiyle karşılaşacağı düşünülmektedir. (Mbah ve Wasum, 2022: 149.) Bu duruma göre 2022 yılında AB ülkeleri için minimum %1,5 veya daha çok deflasyonla karşılaşılırken GSYİH büyümesinin ise %1 değerinde düşeceği öngörülmüştür. (Karataş, 2022: 12.)

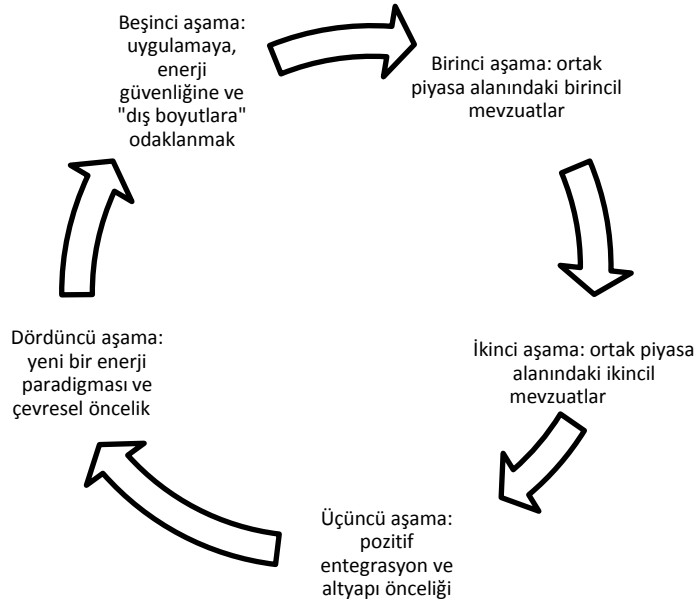
Avrupa için en iyi ve en uygun bir şekilde makul fiyatlı doğal gaz, bir piyasa gerçekleştirme projesi ya da uzun zamanlı bir yeşil enerji teşebbüsü değil, kısa dönemli bir siyasal zorunluluk oluşturmuştur. 2022-2023 kış aylarında ve akabinde Avrupa arz güvenliğini koruyabilmek amacıyla gereksinim görülecek bu çeşit boru hattı geçilecek yerleri ve depolama alanları siyasal projeler konumundadır. (Makholm, 2022: 9.) Enerji fiyatları, başlıca arz-talep amaçlı unsurlar sebebiyle Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın öncesinde de artış göstermiştir. Fakat Rusya Federasyonu'nun işgal hareketi bu prosesi daha çok kötüye götürmüştür. Örnek verildiği takdirde, Eurostat verilerine göre AB'de enerji fiyatlarındaki artış Şubat 2022'de yıllık, %27 oranıyla çok yüksek seviyelerdeydi. Belçika gibi kimi Avrupa devletlerinde bu yükselişler %67 oranına kadar çıkmıştır. 2021 yılının Şubat ayına kadar eksi olan değerlerin görüldüğü, 2020 yılının Mayıs ayındaki COVID-19

pandemi sürecinde %-11 oranıyla en dibe düşen enerji enflasyonu; ilk başta 2021 yılının son çeyreğinde Avrupa’da gerçekleşen enerji bunalımı ve akabinde de Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı’yla tekrar yükselme eğilimini devam ettirmiştir. Doğal gazda ise 2022 yılının Şubat ayında fiyat artışı %41 oranını bulurken motorin ve benzin gibi yakıtlarda %26 ve elektrikte %24 oranlarında yükselmeler meydana gelmiştir. Bu durumda Ukrayna Savaşı bu resmi daha kötü duruma getirmiştir. Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’yı işgal girişimi bu yönde yeni bir enerji şoku şeklinde de görülmektedir. (Bağış, 2021.)

2.2. AB Enerji Politikasının Gelişim Dönemleri

Avrupa entegrasyonunun tarihi 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinin (EEU) kurulmasına kadar uzanmaktadır. Ortak bir enerji politikasının oluşturulması için ilk adımlar daha o zamanlar atılmaya başlamış ve enerji sektörünün düzenlenmesi daha çok yönlü hâle gelmiştir. AB enerji politikasının gelişim dönemleri 5 aşamaya ayrılmaktadır. Bu aşamaları alt başlıklardaki gibi sıralamak mümkündür (Halova vd., 2018):

Şekil 5: AB Enerji Politikasının Gelişim Dönemleri

Kaynak: Halova vd., 2018.

2.2.1. Birinci Aşama: Ekonomik ve Kesintisiz Enerji Dönemi

İlk aşamanın başlangıcı, ortak enerji pazarı alanında birincil mevzuatın oluşturulması yani 1951’de AEU’nun ve 1957’de Euratom’un (Avrupa Atom Enerjisi Ajansı) kurulmasıdır. Bu anlaşmalar, Avrupa ülkeleri arasında enerji politikası konusunda daha fazla iş birliğinin temelini oluşturmuştur. Hükümleri enerjiye kadar uzanan Roma Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak sadece 1972’deki AB Paris Zirvesi’nde enerji güvenliğinin ilk ilkelerinin yanı sıra AB enerji politikasının ana ilkeleri “kabul edilebilir ekonomik koşullarda güvenilir ve kesintisiz bir enerji arzı sağlamak” şeklinde oluşturulmuştur.

2.2.2. İkinci Aşama: Tek Enerjili Liberal AB Dönemi

1980’lerde AB enerji politikasının gelişiminin ikinci aşaması başlamaktadır. Buna göre tek bir Avrupa enerji piyasası yaratmak için bir dizi yasal liberalleşme girişimine başlanır. Tek Avrupa Yasası (1986) ve “İç Enerji Piyasası” (1988) gibi belgeler kabul edilmiştir. Bu belgelerde üye ülkelerin enerji sektörlerinin ekonomilerinin kademeli olarak serbestleştirilmesine yönelik bir plan sunulmuştur. İç enerji piyasasının oluşturulması, “genel piyasanın genişletilmesi için gerekli bir adım ve en önemli hedef” olarak tanımlanmıştır. (Gulasaryan, 2019.)

2.2.3. Üçüncü Aşama: AB Enerji Piyasalarının Ortaklaşması Dönemi

Üçüncü aşamanın başlangıcı olan 1990’lı yıllarda enerji piyasasının işleyişi için gerekli altyapıyla yasama çerçevesi güçlendirilmiştir. 1992 yılında AB’nin kurucu antlaşmalarından biri olan Maastricht Antlaşması ile altyapı çalışmalarının gelişmesine büyük katkılar sağlanmıştır. Enerji piyasalarının entegrasyonunu teşvik etmek için Avrupa Komisyonu, 1996 yılında yapılan 96192/EC Birinci Elektrik Direktifi ve 1998 yılında yapılan 90/396/EEC direktif numarasıyla yayımlanan Birinci Gaz Direktifi’ni kabul etmişlerdir. Maastricht Antlaşması’nın başarısı, Ekim 2005’te Hampton Court’ta yapılan AB zirvesiyle geliştirilmiştir ve bu da teknik engellerin kaldırılması ve altyapının geliştirilmesi sürecini başlatmıştır. Hampton Court Zirvesi ve ardından Yeşil Kitap’ın oluşturulması, AB Enerji Politikası tarihinde yeni bir safhanın başlangıcı olmuştur.

2.2.4. Dördüncü Aşama: Sürdürülebilir Enerji Dönemi

Dördüncü aşamada sürdürülebilir kalkınma, rekabet ve arz güvenliği de dâhil olmak üzere yeni bir enerji paradigması geliştirilmiştir. AB'nin enerji politikasında mevcut altyapıya ek olarak AB'nin Kyoto Protokolü'ne 2005 yılında katılmasından bu yana yoğunlaşan yeni bir çevre önceliği de bulunmaktadır. Enerji tasarrufu ve daha fazla enerji verimliliği sağlayacak tedbirler uygulanmaya başlanmış ve yenilenebilir enerjinin aktif gelişimi başlatılmıştır. Avrupa Komisyonu, AB Stratejisi "20-20-20" (2009/28/EC) gibi enerji stratejilerini AB düzeyinde uygulamaya başlamıştır. (Pashkovskaya, 2019.)

2.2.5. Beşinci Aşama: Enerji Güvenliği Dönemi

Beşinci aşama, odak noktasını enerji güvenliği ve arz güvenilirliği gibi konulara kaydırmıştır. Bunun nedeni, enerji güvenliğiyle ilgili ciddi sorunları olan Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılmasıdır. Büyük ölçüde sınırlı bir tedarikçiye bağımlı olan ve sosyo-ekonomik ve politik kalkınma modelinin acı verici dönüşümünü yaşamış olan bu ülkeler, AB'ye girerken önerilen Avrupa Topluluğu (AT) paradigması çerçevesinde enerji güvenliğini sağlamak için gerekli finansal kaynaklardan mahrum bırakılmışlardır. (European Council, 2018).

Avrupa Komisyonu, Pan-Avrupa düzeyinde ele alınması gereken yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin 2018 yılında alternatif enerji kaynakları konusunda bir anlaşma kabul edilmiş ve bu anlaşma artık Avrupa enerji piyasasının düzenlenmesinin geliştirilmesine temel teşkil etmektedir. (European Council, 2018.)

Aşağıdaki direktif ve mevzuatlar AB'nin enerji politikasındaki altyapı geliştirme, ekoloji ve enerji verimliliği, tedarik güvenilirliği ve benzeri pek çok farklı yönü içermektedir:

AB ikincil hukuku olan ve iç elektrik piyasasına ilişkin genel kurallar hakkında olan 2010/31/AB sayılı direktifi yürürlükten kaldıran 2018/844/EC sayılı ve 30 Mayıs 2018 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi ve iç gaz piyasasına ilişkin genel kurallar hakkında olan ve 2009/73/EC sayılı direktifi yürürlükten kaldıran 2019/692/EC sayılı ve 17 Nisan 2019 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi, sınır ötesi elektrik alışverişi için elektrik şebekelerine erişim şartları hakkında olan ve 714/2009 sayılı ve 13 Temmuz 2009 tarihli mevzuatı yürürlükten kaldıran 91/2019 sayılı ve 20 Şubat 2019 tarihli Avrupa

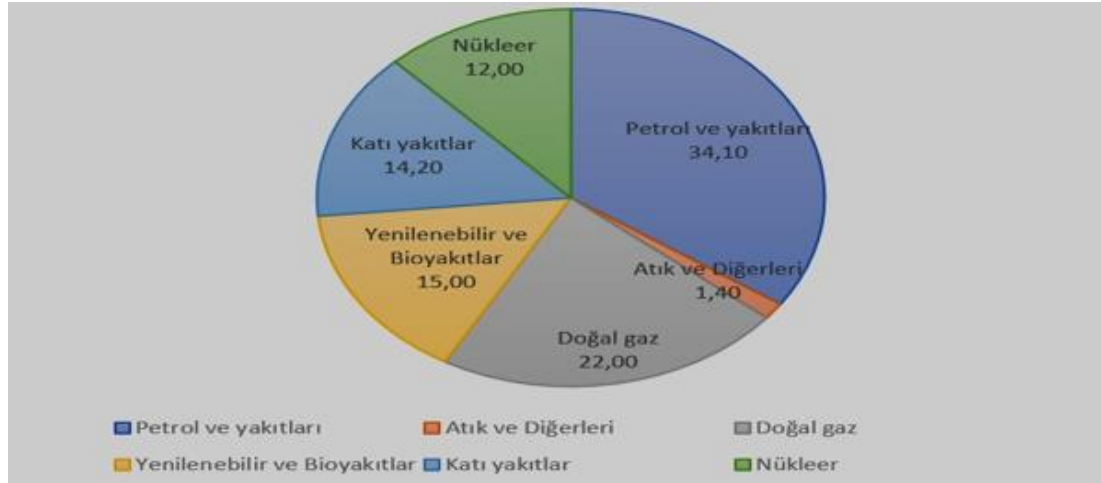
Parlamentosu ve Konseyi Mevzuatı, gaz şebekelerine erişim şartları hakkında olan ve 715/2009 sayılı ve 13 Temmuz 2009 tarihli mevzuatı yürürlükten kaldıran 692/2019 sayı ve 17 Nisan 2019 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Mevzuatı; Enerji alanında düzenleme kuruluşlarının iş birliğine yönelik kurum oluşturulması hakkındaki 942/2019 sayı ve 5 Haziran 2019 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Mevzuatı.

AB'nin enerji stratejisinde yer alan hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür (AB Sürecinde Enerji Faslı, 2014):

- Sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine kıyasla %40 azaltmak,
- Yenilenebilir enerjinin, enerji tüketimindeki payının en az %27 olmasını sağlamak,
- Mevcut senaryoya kıyasla enerji tasarrufunda en az %27'lik bir artış sağlamak.

Bu hedefler doğrultusunda Avrupa Birliği; satış sisteminde reform yapılması gerekliliği, enerji sisteminin rekabet gücü ve güvenliği için arzın çeşitlendirilmesi, AB ülkeleri arasındaki sistem içi bağlantılar gibi yeni göstergeler oluşturulması ve ulusal rekabet gücüne, güvenliğe ve sürdürülebilir enerji planlarına dayalı yeni bir yönetim sistemi oluşturulmasını öncelleştirmiştir. Bu da AB içinde daha fazla şeffaflık, daha fazla siyasi uyum ve daha iyi bir koordinasyon sağlayacaktır. Koordinasyonun sağlanması AB'nin enerji politikasını; iç enerji piyasasının genişlemesi, iklim politikası ve enerji güvenliği şeklinde üç unsur etrafında şekillendirmiştir. AB, enerji alanında Birlik altında tek tip kurallar oluşturmaktadır. Kuralların uygulanması için 25 Şubat 2015 tarihli AB Enerji Birliği Çerçeve Stratejisi'ni oluşturması ve yayımlanması doğrultusunda düşük karbonlu, güvenli ve rekabetçi bir ekonomiye geçiş için ön koşullara yeni bir ivme kazandırmıştır. Gaz arz ve talebi doğrultusunda yaşanan dönüşüm sonrasında fiyatlar için bir sistemin geliştirilmesi ve tek bir enerji politikasının oluşturulması, uluslar üstü bileşeni ve AB'nin ortak enerji pazarının oluşturulması ve düzenlenmesindeki rolünü güçlendirme yönünde açıkça bir eğilimin olduğu uzun vadeli bir süreçtir. (Pashkovskaya, 2018.)

Grafik 4: AB'nin Gayrisafi Enerji Tüketimi (2020)

Kaynak: Avrupa Komisyonu, EU Energy in figures: Statistical pocketbook 2020, <https://euneighbourseast.eu/news/publications/eu-energy-in-figures-statistical-pocketbook-2020/> (25.12.2021).

Enerji kompozisyonu, bir hükûmetin enerji gereksinimini üretim ve tüketim açısından hangi enerjilerden ne kadar elde edildiğini göstermektedir.

BP (2020) raporuna göre AB'nin dünya enerji kullanımındaki değerlerinin: petrol enerjisinde %13,2, doğal gaz enerjisinde %12, kömür enerjisinde %4,9, nükleer enerjide %29,4 ve yenilenebilir enerjide %26 olduğu görülmektedir. (BP, 2020.) AB'nin nükleer yakıt tüketiminde yerli uranyum ihtiyatları ise %6,8'e denktir. (Euratom Arz Ajansı, 2020: 15.) Bu bağlamda AB'de enerjide tüketilen enerji içinde en yüksek oranın petrol kaynağına ait olduğu gözlemlenirken petrolün ardından doğal gaz, yenilenebilir enerji ve katı yakıtlar gelmektedir.

2.3. AB Enerji Politikasının Özellikleri ve Birincil Enerji Üretimi

AB'nin enerji politikası uluslar üstü güçlerin birleştirilmesine yönelik olacak şekilde çok yönlü hâle gelmiş olup öncelikli alanların dâhil edilmesi ile birlikte AB ülkelerinin enerji güvenliğinin ve arz güvenilirliğinin sağlanması bu politikadaki en önde gelen unsurdur. Avrupa enerji sisteminin temel özelliklerinden Avrupa elektrik şebekesi birçok farklı gelişim alanını içermektedir. Bu doğrultuda enerji politikasının özelliklerini şu şekilde ele almak mümkündür:

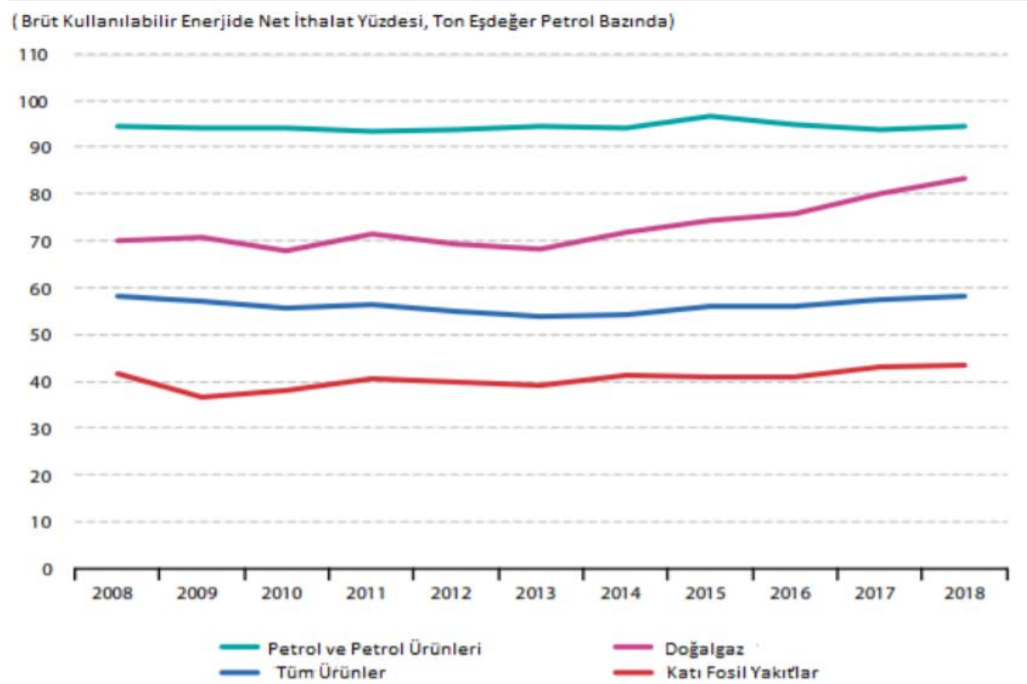
- Yenilenebilir enerji ve nükleer enerjinin geliştirilmesi,
- Fosil enerji kaynaklarının payının azaltılması,

- Enerji verimliliğinin artırılması,
- Tek bir enerji piyasasının oluşturulması.

Asırlardır toprak altında kalarak fosilleşen organik maddeler, basınç ve ısıyla karbon özellikli yakıtlara evrimleşmiştir. Yüksek seviyede karbon, fosil yakıtların en önemli özelliğidir. Karbon özellikli bileşimlerin kullanılmaları neticesinde oluşan zehirli gazların çevre kirliliğine neden olduğu ve sera gazlarını çoğaltması neticesi küresel ısınmayı daha çok artırdığı öngörülmektedir. (Küçükkaya, 2017.)

Yenilenebilir ve biyoyakıt enerjilerin 2017'ye göre üretimini %2,8 olarak yükselten Avrupa Birliği, enerjide geçirdiği dönüşüm sebebiyle enerjiye olan gereksinimini çeşitli kaynaklardan yararlanarak gidermektedir. (Eurostat, 2020: 9.) Buna karşılık enerji sektöründe dışa bağımlılığı sürmektedir. 2008'de %58,4 olan enerji ithali 2018 yılına gelindiği zaman %58,2 oranına düşmüştür. (Eurostat, 2020: 16.) Bu, az bir gerilemeyle birlikte enerji gereksiniminin çoğunluğunu hâlâ ithal ettiğini göstermektedir. Grafik 5'te AB'nin Ton Eş Değer Petrol (TEP) bazında enerji ithali gösterilmektedir.

Grafik 5: AB'nin Brüt Olarak Kullanılabilir Net Enerji İthalatı, TEP Bazında (Aslına uygun olarak Türkçeye çevrilmiştir.)

Kaynak: Eurostat, 2020: 17.

Grafik 5 incelendiğinde AB'nin enerji ihtiyacını ithal yoluyla karşılamaya devam ettiği görülmektedir. Katı fosil yakıtların ithalde payı az olsa bile düzenli bir biçimde kaynak alımının sürdüğü görülmektedir. Bilhassa petrol, petrol türevleri ve doğal gazdaki ithalat oranları AB'nin dışa bağımlı enerji tüketimini göstermektedir.

Tablo 6: En Fazla Enerji Kaynağı Rezervine Sahip Ülkeler (2021)

Ülkeler	Petrol (Milyar Varil)	Doğal gaz (Trilyon M ³)	Kömür (Milyon Ton)
Venezuela	303.8	6.3	731
Suudi Arabistan	297.5	6.0	-
Kanada	168.1	2.4	6.582
İran	157.8	32.1	-
Rusya Federasyonu Federasyonu	107.8	37.4	162.166
Katar	25.2	24.7	-
Türkmenistan	0.6	13.6	-
ABD	68.8	12.6	248.941
BAE	97.8	5.9	-
Çin	26.0	8.4	143.197
Irak	145.0	3.5	-
Avustralya	2.4	2.4	150.227
Hindistan	4.5	1.3	111.052
Almanya	-	-	35.900

Kaynak: Full report – BP Statistical Review of World Energy 2021.

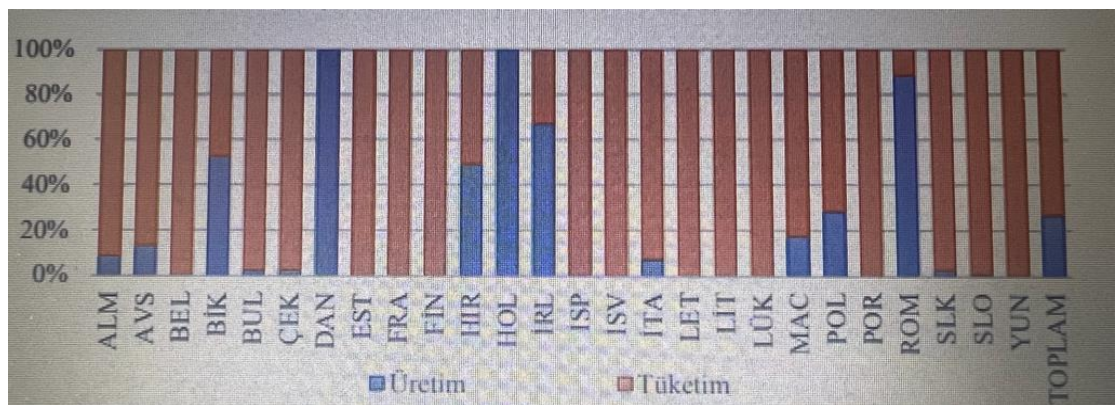
AB enerji sistemi çeşitli ve heterojendir. Üye ülkeler yenilenebilir enerjiden nükleer enerjiye kadar farklı enerji türlerinin geliştirilmesini tercih etmektedirler. İlk bakışta önceliklerde farklılıklar vardır ve entegre bir enerji piyasası oluşturmak için büyük bir potansiyele sahiptirler; bir ülkede nükleer enerji santralleri ve başka bir ülkede ise hidroelektrik santralleri vardır. AB'ye üye ülkeler, tüketilen doğal gaz miktarının üçte birinden azını üretmektedir. 2017 yılında Avrupa Birliğinde doğal gaz talebi %6 artarak 491 milyar metreküpe ulaşırken 2010 yılından bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yıllık gaz üretimi ise %3 oranında azalarak 128 milyar metreküpe düşmüş ve 2018 yılının ikinci çeyreğine ait verilere göre AB'de gaz

üretimi yıllık %12 oranında azalmıştır. (Market Observatory for Energy Report 2022).

AB’de üretilen doğal gazın neredeyse üçte biri İngiltere tarafından üretilmektedir. İngiltere ve Hollanda’nın gazının azalmasından dolayı Avrupa bölgesinin 2030 yılına gelindiği zaman gaz talebinin %12 oranını öteki enerjilerden temin etmek zorunda kalması beklenmektedir. (Eser vd., 2019). 2018 yılında AB üye ülkeleri doğal gazın %43’ünü Rusya Federasyonu’ndan, %34’ünü Norveç’ten, %10’unu Cezayir’den, %11’ini ise diğer Kuzey Afrika ülkelerinden ithal etmiştir. AB üyeleri farklı oranlarda yine üye ülkeler tarafından üretilen enerjiyi kullanmaktadır. Enerji arzı alanında daha başarılı olan AB üye ülkeleri, üçüncü ülkelerden tüketilen enerjinin üçte birini ithal etmektedirler. Estonya - %8,9; Danimarka - %12,8; Romanya - %17; Polonya - %28,6; Çek Cumhuriyeti - %30,4; İsveç - %32; Hollanda - %33,8; Bulgaristan - %34,5 oranında özellikle bu ülkelerden ihtiyacını karşılamaktadır. AB üye ülkeleri enerjilerinin %70’inden fazlasını Litvanya - %77,9; Belçika - %80,1; İrlanda - %85,3; Kıbrıs - %93,4; Lüksemburg - %96,6; Malta - %97,7 ithal etmektedir. (European Commision, 2022.)

Birincil enerji üretiminde yaşanan düşüş İngiltere çıkınca ve Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı başlayınca enerji ithalat bağımlılığı sorununun çözümünde önemli bir rol oynayan enerji verimliliğinin artırılması için yürütülen politikalar ile kompanse edilmeye çalışılmıştır. %1’lik enerji tasarrufunun ithal edilen gaz miktarını %2,6 oranında azaltacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketimindeki payının artmasıyla petrol ve gazın Avrupa pazarındaki konumlarında düşüş yaşanmaya başlamıştır.

Grafik 6: AB Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi (%) 2021

Kaynak: Eurostat Data Explorer, 2021.

Grafik 6'ya bakıldığında 2017'de 132 milyar m³ olarak hesabı yapılan AB gaz üretimi, bütün AB ülkelerinin ihtiyacının sadece %27'sini karşılamıştır. AB'nin en mühim gaz ihracatçıları arasında Hollanda yer almaktadır. Kendi enerjilerinden beslenen senelik 46 milyar m³ üretim değeriyle 40 milyar m³ miktarındaki lokal gaz ihtiyacını karşılamayı başaran Benelüks ülkesi, üretim fazlasını ise boru hatları ve LNG (Sıvılaştırılmış Doğal gaz) vasıtasıyla AB devletlerine ulaştırmaktadır. Fakat Hollanda'da meydana gelen son gelişmeler sebebiyle yakın bir zamanda ülkenin gaz üretiminde düşüş yaşanacağı tahmin edilmektedir. 2018 yılının Mart ayında Hollanda, Avrupa'nın en mühim doğal gaz üretim yeri olan Slochteren bölgesinin, üretim kapasitesinin daraltılması doğrultusunda karar almıştır. 2030'a kadar tüm saha çalışmalarının durdurulması planlanmakta, yer aldığı Groningen ilinde depreme yol açtığı ve yerel vatandaşına da zarar verdiği gerekçesiyle bu kararın alındığı ifade edilmektedir. (Mulder&Perey, 2018: 5.)

Tablo 7: AB'nin Enerji Üretim ve Tüketimi (%) (2021)

	Seviye			Ekonomik Büyüme			
				(%)		(EJ)	
	2010	2020	2021	2010-2020	2021	2010-2020	2021
TÜKETİM							
Birincil Enerji	66	57	60	-1.4	5.6	-8.7	3.0
Petrol	25	20	21	-2.0	5.6	-4.5	1.1
Doğal gaz	15	14	14	-1.1	4.6	-1.5	0.6
Kömür	10	6.0	6.7	-5.5	13	-4.5	0.8
Nükleer	8.2	6.2	6.6	-2.8	7.0	-2.0	0.4
Hidro	3.7	3.2	3.2	-1.4	0.2	-0.5	0
Yenilenebilir Enerji	3.4	7.7	7.9	8.4	2.9	4.3	0.2
Rüzgâr	1.4	3.8	3.7	10.4	-2.1	2.4	-0.1
Güneş	0.2	1.4	1.5	19.2	12.0	1.1	0.2
Diğer Yenilenebilir	1.8	2.6	2.7	3.6	5.3	0.8	0.1
ÜRETİM							
Petrol (Mb/d)	626	393	366	-4.6	-6.7	232	-27

Biyoyakıtlar (Kboe/d)	33	48	51	3.8	5.9	15	2.7
Doğal gaz (bcm)	126	48	44	-9.2	-7.7	-78	-3.8
Kömür (Mt)	544	311	340	-5.5	9.7	-233	29

Kaynak: BP, 2022.

Tablo 7’da görüldüğü üzere AB’nin birincil enerji tüketimi, ekonomik faaliyetin ciddi anlamda yükselişe geçerek enerji verimliliğinde süren iyileşmeyi gösterse de 2019 yılı oranlarının %2,7 altında kalmaktadır. En hızlı büyüyen yakıt kömürdür, ardından nükleer enerji gelmektedir. Birincil enerji tüketimi 60 EJ’ye yükselmiştir. Bu nedenle fosil yakıtın oranı 2020 yılında olduğu gibi %70 oranındadır. Tabloya bakıldığında şu sonuçlara ulaşılabilir (BP, 2022):

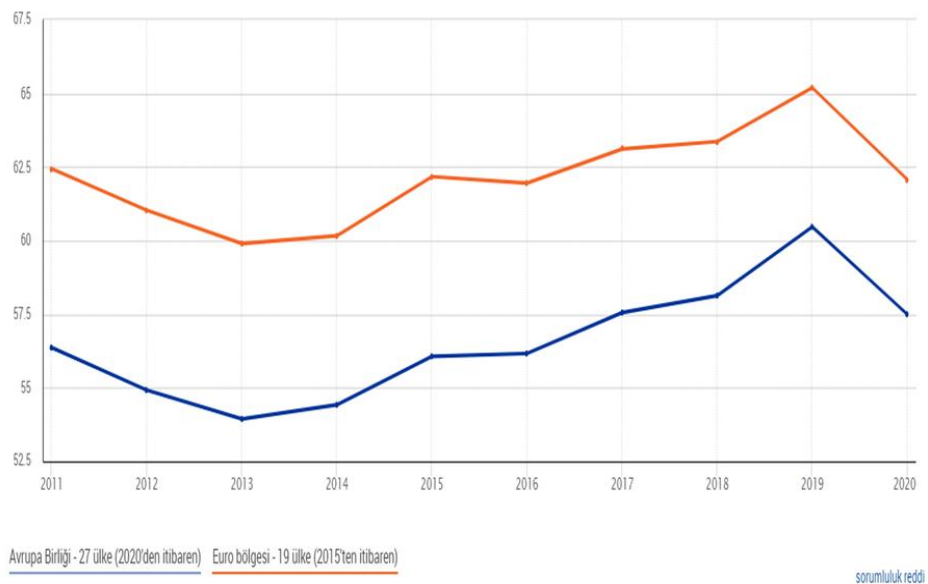
- Mutlak bazda, AB’de ekonomik faaliyetteki kalkınmayla beraber bütün fosil yakıtların tüketimi artmıştır ve bu yakıtlardaki dünya tüketim yükselişinin %8-10 oranını oluşturmaktadır. Fakat petrol ve kömür tüketimi 2019 oranlarının altında kalmıştır.
- Petrol ve doğal gaz üretimi %7-8 oranında azalma göstermiş fakat kömür tüketimi %7,5 oranında artmıştır.
- AB’nin fosil yakıt ithaline bağımlılık oranı %0,7 artış göstererek %85 oranına ulaşmıştır.
- İthalata bağımlılık petrol, doğal gaz ve kömür için sırasıyla %96, %89 ve %42’dir.
- AB’nin boru hattı doğal gaz ithali %1,5 oranında artış göstererek 270 bcm’ye ulaşmıştır.
- Fakat Rusya Federasyonu ithali 12 bcm düşerek %49’a gerilemiştir. Bu düşüş, Cezayir ve Azerbaycan’dan yapılan ithaldeki yükselişle fazlasıyla telafi edilmiştir.
- AB’nin LNG ithali %3,9 oranında düşerek 79 bcm olmuştur fakat ABD’den yapılan ithal %24 oranında artış göstererek 22 bcm olmuştur.

- Yenilenebilir enerji üretimindeki büyüme, aslında güneş, jeotermal ve biyokütle üretimindeki kalkınmanın bir bölümünü istikrara sokan rüzgâr üretimindeki azalış sebebiyle %3 yavaşlamıştır.

Doğal gaz şu anda AB'nin toplam enerji tüketiminin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. AB'nin gaz talebi yılda yaklaşık 400 milyar m³ (bcm) civarındadır ve şu anda benimsenen politikalara dayalı olarak önümüzdeki yıllarda nispeten sabit kalacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte 2030 enerji ve iklim hedeflerine ulaşmak için tasarlanan diğer politikalar, özellikle ısıtma ve sanayideki enerji verimliliği iyileştirmeleri gaz kullanımında azalmaya yol açacaktır. Fakat AB, dünyanın en büyük enerji kaynakları ithalatçısı konumunda olmasından dolayı doğal gaz talebi ve ithalatının giderek arttığı görülmektedir.

Doğal gaz ithalatı tüm enerji ithalatı içerisinde önemli bir bileşendir. Ayrıca doğal gazın üçte birinden fazlası Rusya Federasyonu'dan Avrupa'ya gelmektedir. Bu faktörler, AB ülkelerinin gaz ithalatına olan bağımlılığını ortaya koymaktadır. Bu bağımlılığın ortaya konulması için “enerji bağımlılığı” göstergesi, net ithalatın gayrisafi yurt içi enerji tüketimine oranı olarak hesaplanmaktadır. Bu gösterge ekonominin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için enerji ithalatına ne ölçüde bağımlı olduğunu göstermektedir.

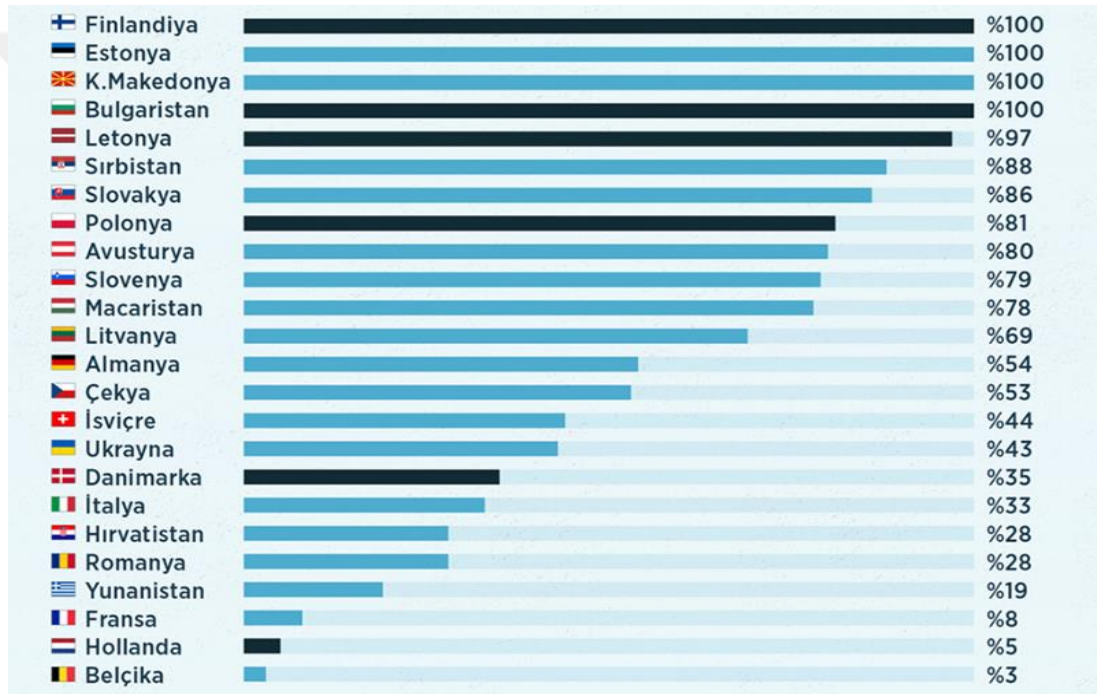
Grafik 7: Enerji İthalatına Bağımlılık

Kaynak: Eurostat Statistical Review, 2022.

Avrupa ülkelerinden AB üyesi olmayan ve kendisi de gaz ihracatçısı olan Norveç'e ek olarak sadece Estonya, İzlanda ve Danimarka'nın enerji ithalatına bağımlı olmadığı görülmektedir. En yüksek oranlar Malta, İrlanda, Kıbrıs, Lüksemburg, İtalya ve Belçika gibi ülkelerde görülmüştür. Almanya, Yunanistan, Macaristan, Avusturya, Slovakya, Litvanya ve Letonya da Avrupa ortalamasının üzerindedir. Bu nedenle AB'ye üye ülkelerin büyük çoğunluğu enerji ithalatına bağımlı bir konumdadır.

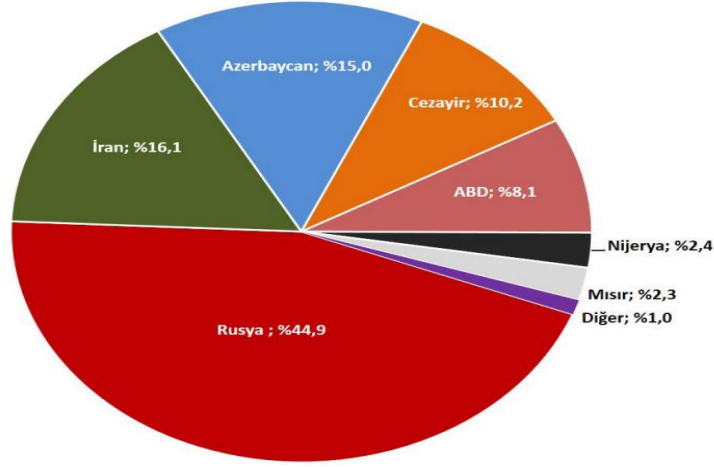
Tablo 8: AB Ülkelerinin Toplam Doğal Gaz İthalatında Rusya Federasyonu'nun Payı

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, 2022.

Türkiye'nin 2021 yılında doğal gaz ithalatının diğer ülkelere göre dağılımına bakıldığında, 2020'de %33,6 olan Rusya Federasyonu'nun payı 2021'de %44,9 oranına çıkmıştır. 2020'de Azerbaycan %24'le ikinci sırada yer edinirken 2021'de İran %16,1'le ikinci sırayı almıştır. Azerbaycan'ın ise %15'le üçüncü sırada olduğu görülmektedir. 2021'de Katar'ın oranının önceki seneye göre %6,7'den %0,5'e düşmesi ve İran'ın oranının önceki yıla göre %11,1'den %16,1'e çıkması dikkat çekici değişiklikler olarak göze çarpmaktadır. (Şekil 3) (TPAO, 2021.)

Şekil 6: 2021 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Doğal Gazın Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: TPAO, 2021.

AB tarafından yürütülen enerji politikası, uzun evrimine rağmen tam entegre olamamıştır. AB, enerji alanında Birlik seviyesinde tek tip kurallar oluşturmaktadır ancak uygulamada ulusal düzenleyici çerçeve bulunmamaktadır. Bu durum, enerji politikasının AB düzeyinde uygulanmasını karmaşık hâle getirmekte ve üye ülkelerin yüksek seviye bir enerji güvenliği sağlamalarını engellemektedir. Bu, doğal gazın özellikle dikkat çektiği ve önemli bir payı Rusya Federasyonu'ndan gelen enerji ithalatına artan bağımlılığın bir parametresi olmaktadır. Olumlu yönleri arasında alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi, genel enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin büyümesi ve enerji verimliliğinin iyileştirilmesi yer almaktadır. Ancak bu tedbirler AB ülkelerinin enerji güvenliğini sağlamak için yeterli değildir. Tek bir politika ve entegre bir AB enerji sisteminin oluşturulması; rekabet, fiyat uyumunun yapılması ve tedarik güvenilirliğinin sağlanması ile piyasa verimliliğinin elde edilmesi hususlarını kapsamaktadır.

Rusya Federasyonu'nda üretim ve tüketim yapılmakla birlikte enerjiyi çok büyük boyutlarda ihraç etmektedir. Yani Rusya Federasyonu Federasyonu'nun:

- Enerji piyasasındaki değeri: %13,5
- En fazla günlük üretim hacmi: 2019 yılında 11,05 milyon
- En az günlük üretim hacmi: 5,7 milyon
- Tüketim: günlük 3,23 milyon
- İhracat hacmi: 5,22 milyon varil

- Rezervler: 106,2 milyar varil olarak enerji piyasasıyla alakalı tabloya sahip olduğu görülmektedir. (Take Profit Statistics, 2019: 7.)

2.4. AB ve Petrol

Pandemiden sonra zengin ülkelerde endüstri alanındaki muhtemel üretim yükselişinin de geneli petrol enerjileri açısından yetersiz kalan bu devletlerde petrol talebinin artırmasından kaynaklandığı gözlenmektedir.

Tablo 9: Bölgelere Göre Toplam Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Bölgeler	2000	2010	2019	2020	% Payı
Kuzey Amerika	236.5	220.3	243.9	242.9	%14
Orta ve Güney Amerika	96	320.1	324.0	323.4	%18,7
Avrupa	21	13.6	14.2	13.6	%0,8
Orta Doğu	696.7	765.9	836.0	835.9	%48,3
BDT Ülkeleri	120.1	144.2	146.2	146.2	%8,4
Afrika	92.9	124.9	125	125.1	%7,2
Asya Pasifik	37.7	47.8	45.3	45.2	%2,6
Dünya Toplamı	1300.9	1636.9	1734.8	1732.4	%100

Kaynak: BP, 2021.

Genel olarak petrol kaynakları, dünya çapında dengeli bir şekilde dağılmamaktadır. Ortaya çıkarılan kaynakların ortalama yarısı Orta Doğu’da yer almaktadır. Bölge bakımından en fazla petrol kullanıcılarından Avrupa’nın kaynaklar içerisindeki oranı ise %1’in altında olduğu tespit edilmiştir. Çin Hükûmetinin de içinde yer aldığı Asya Pasifik devletleri ise toplam petrol kaynaklarının %2,6’sına sahiptir. Kaynakların dengesiz bir şekilde dağılması petrol enerjilerinin yayılımı ve güvenliği öncelikli olmak üzere birden çok politika mecburiyetini ortaya çıkarmaktadır. Her şeyden önce Avrupa’daki zengin devletlerin petrol rezervlerine mesafeleri taşımacılık bedellerini artırmaktadır. Aynı zamanda kaynakların ağırlıklı olduğu bölgelerin siyasal ve askerî bakımdan karışıklıklar yaşaması da müşteri devletleri başka politika arayışına yöneltmektedir.

Tablo 10: Bölgelere Göre Günlük Petrol Üretimi (Bin Varil)

Bölgeler	2010	2015	2019	2020	Aldığı Pay %
Kuzey Amerika	13850	19763	24363	23521	26.6
Orta ve Güney Amerika	7407	7758	6206	5841	6.6
Avrupa	4284	3596	3424	3579	4
Orta Doğu	25634	30021	30162	27664	31.3
BDT Ülkeleri	13431	13998	14727	13496	15.3
Afrika	10227	8118	8452	6865	7.8
Asya Pasifik	8459	8377	7628	7425	8.4
Dünya Toplamı	83293	91632	94961	88391	100

Kaynak: BP, 2021.

Tablo 10 ve Tablo 11 incelendiğinde dünya genelinde gündelik petrol üretiminin ortalama %30'u Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesindeki zengin devletler tarafından temin edilirken bu coğrafyalarda petrol tüketiminin dünya çapında ortalama %38 olduğu görülmektedir. İçlerinde Çin'in de yer aldığı Asya Pasifik devletlerinin günlük üretimdeki payı %8,4 olurken tüketimdeki payı ise %37,3'tür. Petrol üretim ve tüketiminin çeşitli coğrafyalarda ağırlıklı olması enerjide lojistik çalışmalarının önemini artırmaktadır.

Tablo 11: Bölgelere Göre Günlük Petrol Tüketimi (Bin varil)

Bölgeler	2010	2015	2019	2020	Aldığı Pay %
Kuzey Amerika	23634	23975	24852	21781	23.9
Orta ve Güney Amerika	6294	7034	6682	6038	6.6
Avrupa	15659	14670	15258	13221	14.5
Orta Doğu	7796	8873	9011	8321	9.2
BDT Ülkeleri	3579	4103	4371	4154	4.6
Afrika	3467	3879	4100	3561	3.9
Asya Pasifik	27963	32557	36094	34003	37.3
Dünya Toplamı	88392	95091	100369	91078	100

Kaynak: BP, 2021.

OPEC petrol krizinden sonra yükselen fiyatlar 1970’li yılların bitiminde 110\$ düzeylerinden işlem görmüştür. Bu dönemden sonra AB’ye üye olmayan ülkelerde başlayan üretim, petrol varil bedelini 120\$-130\$ düzeyine yükseltmiştir. Üretim kapasitesinde görülen bu yükselişin bir nedeni yeni keşfedilen rezervlerken bir başka nedeni ise artan petrol bedellerinin daha önceleri ekonomik olmayan kaynakları yeniden elverişli duruma getirmesidir. (Erik ve Koşaroğlu, 2016.)

Tablo 12: 1985-2020 Yılları Spot Ham Petrol Fiyatları (Varil Başına Amerikan Doları USD)

Yıllar	Dubai	Brent	Nijerya	Batı Teksas
1985	27.53	27.56	27.75	27.98
1995	16.08	17.02	17.26	18.42
2005	46.78	54.52	55.69	56.59
2015	51.22	52.39	54.41	48.71
2020	42.41	41.84	42.31	39.25
2021	72.76	74.31	-	71.53
2022	113.11	115.59	-	108.49

Kaynak: BP, 2022 www.indexmundi.com kaynaklarından yazar tarafından oluşturulmuştur.

1990’lı yıllarda I. Körfez Harbi ve 1997 Asya ekonomik Bunalımı gibi sebeplerden ötürü inişli-çıkışlı bir grafiğe sahip olan petrol fiyatları bazı zamanlar 8\$’a düşmüşse de 2000’li yıllara kadar sabit kalmıştır. Bu dönemden sonra Dünya Ticaret Merkezini hedef alan saldırı ve akabinde Irak’ın ele geçirilmesi ve bu zaman diliminde yaşanan problemler sonucunda fiyatlarda tekrar artış gözlemlenmiştir. 2008 yılı ekonomik bunalımı fiyatların yükselişinde etkili olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde varil başına düşen petrol fiyatlarının yine 110\$’ın üzerine çıktığı görülmüştür. 2012 yılından sonra istikrarlı bir şekilde inişe geçen fiyatlar 2020’de meydana gelen Covid-19 pandemisi sebebiyle düşen talebin de etkisiyle düşmeye devam etmiştir.

2020 yılında Covid pandemisi, kapanma ve seyahat kısıtlamalarından sonra petrol talebinin azalması ham petrol fiyatının ciddi bir düşüşe geçmesine yol açmıştır. Virüsün dünyada yaygınlaşması sonucu petrol fiyatındaki düşüş petrol üreticileri olan Rusya Federasyonu ve Suudi Arabistan’ın aralarında ihtilafa sebep olmuştur. Global petrol üreticilerinin aralarındaki ikili müzakereler, petrol üretimini

düşürme sözleri ve bunların ileriki zamanlarda petrol bedelini düzene sokmaya yardımcı olacağına yönelik ümitlerle 13.04.2020 tarihli bir anlaşma ile neticelenmiştir. Ancak stoklama kuruluşları ve petrol tankerlerinin hızlıca dolması ile beraber artık petrolün nerelerde stoklanacağına ilişkin endişeler artmış ve 20.04.2020 ile 22.04.2020 arasında indeks bedellerinde rekor eksi fiyatlar görülmesine neden olmuştur. (Index Mundi, 2022.)

02.05.2022 tarihinde Brent ham petrol bedeli, varil başına 107,58 ABD dolarıyken WTI petrolü için 105,17 ABD doları seviyesine inmiştir. O zaman için OPEC sepet fiyatı henüz açıklanmamıştır. Avrupa bölgesinin Brent ham petrolü, ABD WTI ham petrolü ve OPEC'in kaynak sepeti, tüccarlar tarafınca benzin ve petrol bedelleri için kaynak olarak kullanılan en ehemmiyetli üç veri niteliğindedir. 11.04.2022 tarihinin içerisinde yer aldığı haftada Brent ve WTI bedelleri ilk defa 100 ABD \$'ının altına düşmüştür.

Petrol bedelleri, Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın bir neticesi olarak 2008 yılından bu yana karşılaşılmayan yüksek düzeylerde işlem görmektedir. (Index Mundi, 2022.)

2.5. AB Enerji Birliği Stratejisi ve AB Enerji Politikasında Dönüşüm

AB'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu, 25 Şubat 2015 tarihinde "2030 Yılına Kadar İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikasıyla Sürdürülebilir Enerji Birliği Stratejisinin Temelleri" adlı programı kabul etmiştir. Bu kapsamda AB Enerji Birliğinin, Avrupa'da güvenilir, uygun fiyatlı ve çevre dostu enerji kaynaklarına erişimi sağlaması beklenmektedir. Bu amaca ulaşmak AB enerji sisteminin temelden dönüşümüne yol açacaktır. (Package, 2015.) AB Enerji Birliği, tek bir Avrupa piyasası oluşturarak ve AB düzeyinde ortak kurumların yaygınlaştırılmasını sağlayarak tedarikçi çeşitliliğini artırmayı ve enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Piyasadaki iş birliği ulusal engelleri aşmalı ve enerji piyasasının sınırlarını genişletmeli, tek bir enerji alanı elde etmek için tüm paydaşları ortak bir paydada bir araya getirmelidir. Bu doğrultuda AB Enerji Birliğinin stratejisi beş tamamlayıcı unsurdan oluşur:

- Arz güvenliği,
- AB'nin iç enerji piyasasının tam entegrasyonu,

- Enerji verimliliği,
- İklim ortamının iyileştirilmesi için faaliyetler,
- Araştırma geliştirme faaliyetleri ve yenilikler.

Güvenli arzın etkin bir şekilde sağlanmasında güvenilir bir araç olarak işleyen piyasaların merkezî önemi göz önüne alındığında, alınan tedbirlerin iç pazarın işleyişini veya ulusal pazarların gelişimini engellememesi sağlanacaktır. Üye devletin veya bölgenin arz güvenliği üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceği veya AB iç pazarının işleyişini engelleyebileceği durumlarda AB'nin iç pazar kurallarına uygunluklarını veya diğer üye devletlerin arz güvenliği üzerindeki etkilerinin de olası olumsuz bir durumda Komisyon, alınan önlemlerin değiştirilmesini talep edebilmektedir.

Tüm bu faktörler mevcut AB enerji sisteminin modernizasyonunun gerektiğinin sinyallerini vermektedir. Bu durum, AB'nin düşük karbonlu ekonomiye geçiş hedefine ulaşmasında birtakım engeller koymaktadır. Bu bağlamda ulusal politikaların koordinasyon eksikliği, ticaret engelleri ve enerjiden izole edilmiş bölgelerin varlığı ile bilinen mevcut sistemden en kısa sürede geçiş yapmak gerekmektedir. Bu doğrultuda AB Enerji Birliği politikalarının zayıf yönleri ortaya çıkmaktadır. Bu zayıflıklar şunlardır:

- Zayıf tedarikçi çeşitlendirmesi,
- AB genelinde enerji alış fiyatlarında kuvvetli farklılıklar,
- Verimli bir enerji piyasası oluşturmak için gerekli altyapı eksikliği,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının gelişiminin yavaşlığı.

Enerji Birliği şartlarının sağlanması altyapı, güvenilir tedarikçilerle uyumlu fiyatlarla entegre bir AB enerji piyasası oluşturma sürecinin başlatılması gaz sektörünü etkilemektedir. Doğal gaz tüketimini ithalat ile karşıladığından tek bir tedarikçiye bağımlı olan AB üyesi ülkeler bulunmaktadır. Satın alma fiyatlarının AB Enerji Birliği içinde uyumlu hâle getirilmesi, AB ülkelerinin tedarikçilerle uygun fiyatlar üzerinden pazarlık yapmalarına ve AB doğal gaz piyasasını daha rekabetçi hâle getirmelerine imkân sağlamaktadır. (Pashkovskaya, 2019.) Rusya Federasyonu Avrupa'ya en büyük enerji kaynakları ihracatçısı konumundadır; AB'ye üye ülkeler de tamamen Rusya Federasyonu'dan gelen doğal gaz arzına bağımlı durumdadır. Rus

gazına her yıl artan bağımlılık, Rusya Federasyonu'ya karşı yaptırımlar uygulanması ve Ukrayna Krizi bu sorunun en başta çözülmesi gerektiği ihtiyacını ortaya koymuştur. Zira mevcut jeopolitik durum bir bütün olarak ülkelerin arz ve enerji güvenliğini önemli ölçüde etkileyebilir.

Bu etki kapsamında perakende enerji piyasaları, bu değişikliklere özellikle etki etmektedir ve bu değişikliklerin çoğunun gerçekleştiği önemli bir forum olmaktadır. Bununla birlikte uygulamada bireysel tüketicilere enerji hizmetleri sağlamayı amaçlayan haneler için perakende enerji piyasalarında belirgin bir rekabet eksikliği ve yeni gelenler için ciddi engeller görülmektedir. (Esposito ve Almeida, 2018.) Bu nedenle haneler için perakende enerji pazarındaki rekabet artışı kademeli olma eğiliminde olsa da yeni girenler için engellerin kaldırılmasındaki gecikme, nihayetinde birçok potansiyel sağlayıcıya ve tüketiciye zarar veren bir politika başarısızlığını göstermektedir. Bu politika başarısızlığı, özellikle üye devletler tarafından uygulama aşamasında alınan veya alınmayan bir dizi önlemi ifade etmektedir. Bu önlemler “maddi politika başarısızlığı” ile sonuçlanmaktadır. (Sokołowski ve Heffron, 2022.) AB enerji politikasının başarısız olmasına neden olan üye devletler tarafından alınan kararları belirlemek için Avrupa Komisyonu, Perakende Enerji Piyasasında Avrupa Engelleri Projesi’ni (EB Projesi) desteklemiştir.

EB Projesi, konut piyasası segmenti için perakende enerji piyasalarıyla ilgili piyasa engelleri için yeni bir matris oluşturmuştur. Bariyer Endeksi (BI), fiyat düzenlemesi, düzenleyici yükler, karmaşıklık lisanslama prosedürleri ile piyasa kapama dâhil sekiz göstergeden oluşan bir korelasyon matrisine dayanmaktadır. Şubat 2021’de yayımlanan rapora göre BI’ya dayalı olarak üye devletlerden Slovenya, İsveç, Hollanda, Finlandiya, Çek Cumhuriyeti ve Portekiz’in perakende enerji piyasalarına girişlerinin kolay olduğu; Kıbrıs, Bulgaristan, Polonya, Litvanya ve Romanya’nın ise engeli yüksek ülkeler olduğu kanısına varılmıştır. (Almeida vd., 2021.)

2.6. AB Enerji Politikasının Amaçları ve Araçları

AB enerji politikasının amaçlarının başta küreselleşme olmak üzere bilgi toplumuna geçişle birlikte zaman içerisinde değiştiği, çeşitlendiği ve yenilendiği, mevcut amaçlara farklı manalar yüklendiği görülmektedir. Enerji verimliliği

kavramının zaman içerisinde hem arz hem de talep boyutu ile birlikte değerlendirilmesi ve enerji talebinde verimliliğin enerji tasarrufu ile açıklanması, çevrenin korunması konusunun amaçlar içerisinde yer bulması, “Kirlenen öder.” ilkesinin çevrenin korunmasına yönelik enerji politikası amacının gerçekleştirilmesinde kullanılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (OECD-NEA, 2006: 33). 2007 yılında düzenlenen program ile enerji politikası; “enerji güvenliği”, “çevre” ve “iç pazar” olmak üzere üç yönüyle ele alınarak Avrupa için yeni bir enerji politikası oluşturmayı, iklim değişikliğiyle mücadele edecek yeni bir endüstriyel devrim için çağrıda bulunmayı ve AB’nin enerji güvenliği ve rekabet edebilirlik düzeyini artırmayı hedeflemektedir. (Dursun, 2011: 152). Eş zamanlı olarak hazırlanan bu enerji programı ile enerji verimliliğini artırma, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını yaygınlaştırma ve çeşitlendirme amaçlanmıştır. Bu çeşitlendirilmenin entegre edilmesi ve uygulanmasının kolaylaştırılması için AB enerji politikalarının amaçlarını dönemlere ayırarak incelemek mümkündür:

- Birinci Dönem Amaçları: AB enerji politikasının birinci döneme ilişkin asıl amacı Fransa ve Almanya’nın uzlaşmasını sağlamak, önemli sorunlara neden olan Avrupa’nın en önemli enerji kaynağı durumundaki kömür üretimini kontrol altına almak suretiyle Batı Avrupa’nın entegrasyonunu sağlamak ve Avrupa’da kömürden ötürü meydana gelebilecek olası bir savaşın önüne geçmektir. (Frans ve von Geusau, 1975: 3.)
- İkinci Dönem Amaçları: AB enerji politikasında ikinci dönemde diğer enerji ithal ve ihraç eden ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi, petrol piyasasının örgütlenmesi ve nükleer enerjinin geliştirilmesi şeklinde 3 temel öncelik belirlenmiştir. Bu önceliklerin tamamı enerji arz güvenliğinin sağlanması çerçevesinde petrole bağımlılığın düşürülmesi ve enerji çeşitliliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. İkinci dönemde uluslararası düzeyde bilhassa Orta Doğu’daki gelişmeler bir bütün olarak AB’nin, özel olarak da her bir üye devletin petrol bağımlılığının azaltılması amacıyla uzun dönemli politikalar hazırlanmasına, enerji arz güvenliğinin ve enerji yollarının güvenliğinin tesis edilmesine duyulan gereksinimi açık bir şekilde ortaya koymuştur. 1974’teki Konsey kararıyla sosyo-ekonomik kalkınmaya uygun ekonomik tedbirler alınıp, enerjinin akılcı kullanımı sağlanarak iç enerji tüketimindeki artışın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Konsey, dış enerji

kaynaklarının çeşitlendirilmesine öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Topluluklar bünyesinde enerji alanında araştırma ve teknik kullanmayı sağlamanın önemine vurgu yapılmıştır. Bunlara ilaveten topluluğun kendi hidrokarbon ve katı yakıtlarının tümüyle kullanılması kararlaştırılmıştır. Hollanda ve Danimarka'nın karşı oylarına rağmen nükleer enerji üretiminin geliştirilerek toplam enerji üretiminin artırılması, enerji üretimi ve tüketiminin neden olduğu çevre sorunlarının çözümü enerji politikalarının amaçları arasında sayılmıştır. 1985 yılı için enerji ithalatının %50 oranında azaltılması şeklinde de bir hedef koyulmuştur. (Daintith ve Hancher, 1986: 28.)

- Üçüncü Dönem Amaçları: Enerji alanındaki sorunlarının bu dönemde de değişmediği fakat enerji sorunlarına ilişkin yaklaşımının değiştiği bir AB'de enerji politikası için ilk olarak bir strateji oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulacak olan strateji AB enerji politikasının merkezîleştirilmesi, diğer bir ifadeyle enerji politikasının üye devletlerden ziyade AB'nin temel düzeyinde belirlenmesi esasına dayandırılmaktadır. Bu kapsamda söz konusu strateji; enerji piyasalarının serbestleştirilmesi, petrole alternatif enerji kaynaklarına ve enerjinin akılcı kullanımına yönelik yatırımlar yapılması ve enerji fiyatlandırılmaları ve vergilendirilmesine yönelik ortak bir yaklaşım oluşturulmasıyla birlikte enerji piyasasında istikrarsızlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik dayanışmanın sağlanması için gerekli önlemlerin geliştirilmesi, enerji alanında Ar-Ge ve teknoloji konularında ortak politikaların teşvik edilmesi, dış enerji ilişkilerinde ortak yaklaşım ve girişimlerin geliştirilmesine yönelik çabalardan oluşmaktadır. (Daintith ve Hancher, 1986: 160.)
- Dördüncü Dönem Amaçları: AB'nin "Avrupa için Enerji Politikası" kapsamında enerji arz güvenliğinin artırılması, enerji alanında AB rekabet gücünün artırılması, iklim değişikliğine karşı savaşın ve sürdürülebilir bir çevrenin teşvik edilmesi olmak üzere temel üç amaç çerçevesinde şekillendirilmiştir.
- Bu üç temel amacın uyumlu ve güvenilir bir dış enerji politikası ile desteklenmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.

AB'nin güncel enerji politikasının amaçları beş temel hedef üzerinde şekillendirilmiştir. Bu amaçları şu şekilde ele almak mümkündür (Durmaz, 2015: 5):

- Enerji iç pazarını yani enerji rekabetini oluşturmak,
- Enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasıyla birlikte enerji güvenliği ve enerjinin sürdürülebilirliğini sağlamak,
- İklim değişikliğine karşı mücadele ederek çevreye duyarlı enerji politikası geliştirilmesiyle sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,
- Enerji üretiminde ve tüketiminde tasarrufu sağlayarak enerji verimliliğini artırmak,
- Bu amaçlar doğrultusunda şeffaf ve öngörülebilir enerji politikası belirlemek ve sürdürmek.

AB enerji politikasının amaçları doğrultusunda şekillenen politikalar 1950'li yıllardan itibaren yani AB'nin kurulmasından başlayarak yayımlanmış olduğu enerji ile ilgili metinlerde belirlenen hedefler Avrupa'nın doğal enerji jeopolitiği ile uyumlu olmuştur. Bu kapsamda AB enerji politikası amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli araçlardan yararlanılmaktadır. Bu araçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Dışa yönelik olarak caydırma ve önleme araçları,
- İçer yönelik olarak çevreleme araçları,
- Kriz yönetimi.

AB enerji politikasının başvurduğu önleyici araçlar; çok taraflı iş birliği ve anlaşmalar, geniş kapsamlı bir dış politika, iki taraflı ekonomik ilişkiler, ticaret politikası, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve doğrudan dış yatırımlardır. AB enerji politikasının başvurduğu caydırıcı araçlar ise güvenlik politikaları, yaptırımlar, BM Güvenlik Konseyi tedbirleri, NATO gibi stratejik müttefikleri içermektedir. (Dursun, 2011: 150). Bu caydırıcı araçların enerji güvenliğini sağlamada yetersiz kalması hâlinde belli ürünlerin "ithalatının yasaklanması" gibi enerji ve ekonomi alanında AB içi tedbirlerin alınması da söz konusu olmaktadır. AB açısından enerji güvenliğinin sağlanmasında öncelikli olan enerji üreticisi ülkelerle ve bölgelerle uzun süreli istikrarlı siyasi, ekonomik ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri ortak çıkarlar doğrultusunda sürdürmektir. AB'nin tek bir pazar yaratması; bu pazarda faaliyet gösterecek şirketlerin açık, anlaşılır, herkese eşit biçimde uygulanan etkili hukuksal kuralların olması, fiyatın adil bir biçimde arz ve talebe göre belirlenmesi, istikrarlı

olması, yabancı enerji yatırımlarını çekmesi için cazip bir konum hâline gelmektedir. (Coby ve Van Der Linde, 2008: 1-50.)

AB enerji politikasının içeriye yönelik araçları arasında kriz yönetimi ve çevreleme yer almaktadır. Kriz yönetiminden stratejik rezervlerin tutulması, enerji talebinin yönetilmesi, enerji kıtlığının paylaşılması, uluslararası enerji ajansının getirdiği düzenlemelere uyulmasını sağlayacak tedbirlerin alınması anlaşılmalıdır. Çevreleme aracından ise, sürdürülebilir enerji sistemine daha fazla erişimin sağlanması, AB içerisindeki enerji üretimi ve enerji çeşitliliğinin gerçekleştirilmesi, enerji tasarruflarının yapılması ve enerji sisteminin esnekliğe sahip olması anlaşılmalıdır. (Van der Linde, 2008: 43-50.) Bu araçların kullanımı ve etkinliği AB'nin önceliklerine, üye devletlerin bağlı oldukları örgütlere, ittifaklara ve üye devletin siyasi ve ekonomik önemine göre değişmektedir. AB enerji politikasının başarısı bu araçları AB ve üye devletler düzeyinde etkin olarak kullanmasına bağlı olmaktadır.

Tablo 13: AB'nin Enerji Arz Ülkeleri (2020)

Petrol	Doğal Gaz	Katı Yakıtlar
•Rusya %29.8 •Irak %8.7 •Suudi Arabistan %7.4 •Norveç %7.2 •Kazakistan %7.1 •Libya %6.1 •Azerbaycan %4.6 •İran %3.9	•Rusya %40.1 •Norveç %18.5 •Cezayir %11.3 •Katar %4.5	•Rusya %42.3 •ABD %18.3 •Kolombiya %13.4 •Avustralya %11.6

Kaynak: “Sheddinglight on energy in the EU”, Eurostat (2020).

Schaefer'in enerji güvenliği açısından değiştiği son unsur, enerji arz eden ülkeler ve talep eden ülkeler arasındaki ilişkiyi içermektedir. Bunların yanı sıra arz eden ülkenin istikrarı ve enerji kaynaklarının talep eden ülkeye iletilmesi yani ulaşım güzergâhı da önemli noktalardır. Tablo 13'de gösterildiği gibi yüksek AB ithalatının nispeten az sayıda tedarikçi ülkede yoğunlaşması enerji arzının istikrarını tehdit etmektedir.

AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasında uluslararası enerji piyasası ve AB iç enerji piyasasının serbestleştirilmesi ve mobilitenin kolaylaştırılması şarttır. Bu

şekilde rekabet gücü yüksek olan AB şirketlerinin enerji piyasalarının serbestleştirilmesiyle piyasaya girişi kolaylaşacak, enerji kaynaklarının ve ürünlerinin fiyatları piyasa koşullarında belirlenecektir. Böylece enerjinin bir müdahale aracı veya bir silah olarak kullanılmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu kapsamda AB'nin rekabetçi ve şeffaf piyasa ilkelerinden elde ettiği faydanın da enerji güvenliğini sağlamak olduğu ortaya çıkmaktadır. Enerji piyasasının şeffaf ve rekabetçi bir hâle gelebilmesinin en önemli ön koşulu, enerjinin AB içinde hatta AB'ye aday ve komşu ülkelerde bir noktadan diğerine mümkün olan en düşük maliyet ve en yüksek hızda aktarılmasını sağlayacak bağlaşımlı elektrik iletim ve dağıtım şebekeleri, doğal gaz iletim ve dağıtım hatları gibi alt ve üstyapı sisteminin kurulması ve yönetilmesidir. Bunlar, AB enerji politikasının önemli ve öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Enerji iletim ve dağıtım sisteminin etkin bir şekilde çalışması, AB'de enerji piyasasındaki aktörlerin AB enerji politikasına olan desteklerini artıracaktır. AB; bu kapsamda enerji kayıplarına yol açan eski enerji teknolojilerini yenilemeyi, iletim ve dağıtım sisteminin kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. AB'nin enerji diyaloglarını sürdürürken enerji diplomasisinde tek ses olarak hareket etmesinin gereği vurgulanmıştır. Burada tek ses olarak hareket etmekten kasıt, ortak yetki alanı olan enerji konusunda üye devletlerin sahip olduğu yetkilerin üye devletlerden AB düzeyine aktarılması yolundaki ikna çabalarının yanı sıra AB enerji politikası aşağıdan yukarıya doğru ayrıştırılarak önceliklerin belirlenmesi, üye devletlere bırakılacak alanların tespit edilmesidir.

2.7. Avrupa Birliği için Ortak Bir Enerji Politikasının Oluşturulması

XXI. yüzyılda boru hattı gazının payını azaltan dünyada sıvılaştırılmış doğal gaz tüketimi artmaktadır ve Rusya Federasyonu sıvılaştırılmış doğal gaz piyasasında nispeten mütevazı bir role sahiptir. Bu durum Asya enerji piyasasını aktif hâle getirmektedir. ABD, AB ülkelerinin daha fazla ekonomik entegrasyonuna katkı sağlayan sıvılaştırılmış doğal gaz ihracat kapasitesini artırmaktadır. Avrupa'da gaz tüketimi önümüzdeki yıllarda neredeyse değişmeden kalırken yerli üretim, başta Hollanda'da Groningen'in kademeli olarak terk edilmesi ve Kuzey Denizi'ndeki üretimdeki düşüş nedeniyle yılda ortalama %3,5 oranında azalmıştır. Yerli üretimdeki bu yapısal düşüş, bir dizi uzun vadeli boru hattı sözleşmesinin sona ermesiyle birleştiğinde LNG de dâhil olmak üzere yeni tedarik kaynakları için fırsatlar yaratmaktadır. Bu süreçte AB Enerji Birliğinin kurulması, Avrupa enerji

piyasasının uzun entegrasyon sürecinin devamıdır. Bu kapsamda Avrupa’da doğal gazın serbestçe değiş tokuş edildiği ve fiyatların oluştuğu farklı büyüklükte merkezler kurulmuştur. (Euractiv, 2022.)

Bu merkezler Orta ve Doğu Avrupa’daki piyasalarda artık piyasa yöntemleriyle belirlenen daha düşük ve rekabetçi fiyatlara erişim sağlamışlardır. Büyük enerji taşıyıcılarının ham petrol ve doğal gaz fiyatları, sıvılaştırılmış doğal gaz piyasasının gelişimiyle düşüş eğiliminde olmuştur. Bu düşüş eğilimde büyük tedarikçiler için bir indirim sisteminin varlığının olması ve Bosna-Hersek, Makedonya ve Polonya gibi en yüksek fiyatlı ülkelerin alternatif tedarikçilerinin olması ticaret fırsatının ülkeler arasındaki siyasi ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Düşük petrol ve doğal gaz fiyatları; yeni enerji ithalatçılarının ortaya çıkması ve AB’nin ortak ve yapıcı bir dış enerji politikası bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

AB’de satın alma fiyatı ortalamanın çok altında olan ülkelerin ortalama bir fiyatla ticaret yapmayı kabul etme olasılığı düşüktür. Bu nedenle tek bir satın alma fiyatının belirlenmesi kapsamında ortak enerji politikası oluşturmalıdır. Tek bir satın alma fiyatının getirilmesi, ülkeleri -tedarikçiden farklı mesafeleri nedeniyle- eşit olmayan koşullara sokar. Doğal gaza daha az para ödeyen Batı Avrupa ülkelerinin, ulaşım maliyeti nedeniyle Doğu Avrupa ülkelerinden daha fazla ödeme yapacakları bir durum ortaya çıkacaktır. Buna ek olarak, bireysel fiyatlardaki değişikliklerin dinamiklerini analiz ettikten sonra fiyattaki düşüşle birlikte bunu düzeltme ve bu tür güçlü farklılıkları ortadan kaldırma eğilimi olduğu görülebilir. Dolayısıyla AB düzeyinde tek bir satın alma fiyatının getirilmesi mevcut enerji sisteminde pek olası görünmemektedir. AB ülkelerinin farklı tedarikçileri bulunmaktadır, doğal gaz ithalatı prensipte konsolide olmayan bir girişimdir. Petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte gaz fiyatlarındaki fark kademeli olarak giderilirken fiyatları uyumlu hâle getirme eğilimini gözlemleyebiliriz. Yine de Avrupa satın alma fiyatlarını uyumlu hâle getirmek ve ithalat ile enerji güvenliğinde en büyük güçlüklerle sahip AB ülkeleri için daha uygun koşullar bulmak ve yaratmak amacıyla tek bir sistem geliştirme konularında önemli bir sorun ile karşı karşıyadır.

Tek bir satın alma fiyatını saf hâliyle sunma fikri uygulamada geçerli olmadığından bu konu üzerinde ortak bir iş birliğinin ortaya çıkması gerekmektedir. Bu kapsamda ilk seçeneği, bireysel gaz fiyatı ortalamanın altında olan ülkelerin

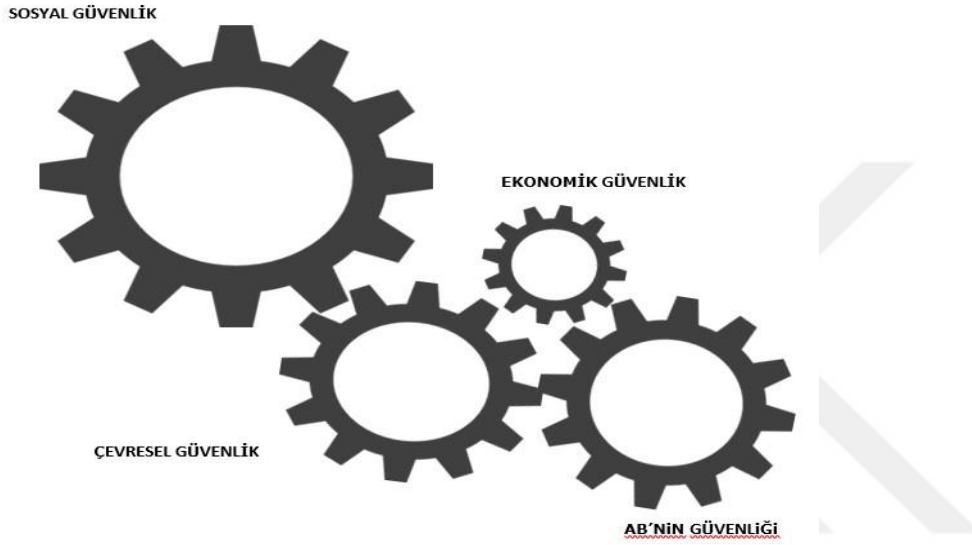
maliyetlerini karşılayacak bir tazminat anlaşmasının sonuçlanması koşuluyla tek bir satın alma fiyatının getirilmesidir. İkinci seçenek, uygun fiyatlarla tedarikçi ile anlaşamayan ülkeler için bir indirim sisteminin geliştirilmesine bağlı olarak bireysel fiyatlarla ticaret yapmaktır. Her iki durumda da bu AB ülkeleri arasında bir iş birliği meselesidir, ancak ilk seçenekte ülkeler AB içinde iş birliği yapacak ve birbirleri arasında bir anlaşma yapacak ve ikincisinde ise AB ile tedarikçi arasında bir anlaşma yapılacaktır.

İlk iş birliği seçeneği, tek bir doğal gaz satın alma fiyatının yani Avrupa ortalamasına eşit hâle getirilmesinin AB düzeyinde avantajlı olacağı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda bireysel gaz fiyatı ortalamanın altında olan ülkeler de dezavantajlı durumdadır. Bu durumdan çıkmanın olası bir yolu da ağırlıklı olarak Doğu Avrupa ülkelerinin kendileri için elverişsiz şartların getirilmesi, Batı ülkelerine ekstra ödeme yapmak zorunda kalacakları bir tazminat anlaşması imzalanmasıdır. Bu durum birtakım soruları gündeme getirmektedir. Ödeme ve tarifeler nasıl belirlenecek, hangi kurum paranın yeniden dağıtımıyla ilgilenecek ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetleyecek? Petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte fiyatlarda istikrar sağlanabilir fakat öngörülemeyen piyasa koşullarında adil bir tarifenin oluşturulabilmesine ek olarak yüksek fiyatlar daha çok Rusya Federasyonu'nun tek tedarikçi olduğu ülkeler için belirlenmiştir. Piyasayı sürekli olarak izlemek için, ortak ödemeyi belirlemek ve yeniden dağıtımını yapmak için tek bir kurum, tek bir işletmeci oluşturmak gerekmektedir.

İkinci iş birliği seçeneği ise yani uygun fiyatlarla tedarikçi ile anlaşamayan ülkeler için bir indirim sisteminin geliştirilmesine bağlı olarak bireysel fiyatlarla ticaret yapmaktır. Diğer bir deyişle Rusya Federasyonu ile AB düzeyinde karşılıklı fayda sağlayan ve karşılığında belirli bir grup ülkeye indirim verilen bir anlaşmanın imzalanması, bunların doğal gaz yükünü hafifletecek ve Avrupa Birliği, her şekilde Rusya Federasyonu'nun ekonomik yararına olan bazı adımlar atacaktır. Ancak Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu'dan soyut olarak bahsediyoruz. İki ticaret ortağı arasındaki anlaşma, tek bir entegrasyon birliğinin parçası olan ülkeler arasındaki anlaşmadan daha mı güvenilirdir?.. Ticaret ortakları arasında karşılıklı fayda sağlayan iş birliği önceliği, işlemin her iki taraf için de verimlilik düzeyi yüksek anlaşmaların uygulanmasının anahtarıdır. AB için öncelik, üye ülkelerin enerji güvenliğini sağlamaktır. Rusya Federasyonu için ise öncelik, Avrupa

piyasasındaki konumunu korumaktır. Uluslararası anlaşmalar ve taahhütler daha şeffaf ve daha denetlenebilir. Ayrıca belirli bir grup ülkeye indirim verme sistemi, uygulamada tazminat işlemlerine tâbi tek bir satın alma fiyatının getirilmesinden daha kolay gerçekleştirilebilir. Bu nedenle taraflar arasındaki fırsatçı davranış olasılığı ve uyum açısından her iki seçeneği de analiz ettikten sonra ikinci iş birliği seçeneğinin daha güvenilir olduğu sonucuna varılabilir.

Şekil 7: AB'nin Enerji Güvenliği Algısı

Kaynak: Yaşot, 2022.

AB'nin açıkladığı strateji raporları ve tespit ettiği hedefler yönünde enerji güvenliğinin iktisadi güvenlik ve çevre güvenliklerinin yanında kişilerin veya müşterilerin de katıldığı bir görüşe sahip olduğu görülmektedir. Şekil 7'e bakıldığında AB'nin enerji güvenliğinin, birbirinin dönmesini sağlayan çarklara benzetilmesi mümkündür. Küçük çarkı yansıtan ekonomik güvenlik, ötekilerine göre daha seri hareket eder ve düzeneğin odağını oluşturmaktadır. Çarkların hareket etmesine sebep olan enerji kaynakları ise mekanizmanın esasını ortaya çıkaran ekonomik güvenliği sağlamaya yardımcı olur. İktisadi çark, etrafa uygun bir iktisadi sistemin gelişmesinin sağlamasını, ithalin düşürülmesini ve sürdürülebilir bir ekonomi oluşturmayı hedeflemektedir. AB bu politikasıyla uzun sürede enerji güvenliği politikasını etkili bir biçimde devam ettirerek ve kişileri de bu süreçte katarak hem halkının hem de AB'nin kurumsal güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Kısaca enerjinin aktif hâle getirdiği bu düzende nedeni ne olursa olsun ortaya çıkacak bir problem AB'nin enerji güvenliğini etkileme gücüne sahiptir.

Dünya deneyiminin de gösterdiği gibi tek başına enerji şirketlerinin üretim ve pazarlama ağını yurt dışında oluşturmak ve tüketiciye yakın olan enerji zincirinin nihai bağlantılarına ulaşmak için diplomatik destek yeterli değildir. Birincil enerji işleme ürünlerini dış pazarlara yani iç enerji ihracatının sanayileşmesine teşvik etmek gerekmektedir. AB enerji piyasasındaki çalışma kuralları ve geleneklerini ayrıca enerji ticaretiyle ilgili kurallarını ayrıntılı ve profesyonel bir şekilde tanımak için enerji şirketlerinin ticari ve yasal personelinin ve bu alandaki kamu görevlilerinin kapsamlı bir şekilde yeniden eğitilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda AB'nin tek bir enerji piyasasının olmaması ve bu alanda eş güdümlü bir politikanın olmaması Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğini tehdit etmektedir ve AB'nin dış enerji taşıyıcılarına bağımlılığı sorununu daha da büyötmektedir. Ortak bir AB politikası oluşturulmasının önündeki en büyük engel, enerji piyasasının düzenlenmesinde koordinasyon eksikliği yani AB ülkeleri arasındaki resmî kurumlardaki farklılıklardır. AB üye devletlerin ekoloji ve toprak altı kullanımı alanındaki resmî siyasal kurumlarının modernizasyonu, ortak bir enerji politikasının oluşturulması için bir ön koşul olmaktadır. Bu dönüşümler Avrupa ülkelerinin başarılı iş birliğine katkıda bulunacak ve bu da enerji güvenliğinin sağlanması ve AB'nin enerji ithalatına olan bağımlılığının aşılması konularının çözümüne yarar sağlayacaktır.

AB'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu (AK) enerji konularından sorumludur. Ancak AK'nin tam yasama yetkisi bulunmamaktadır. Enerji kararları hem Pan-Avrupa hem de ulusal düzeyde alınır ve her ülkenin kendi mevzuatı, gereklilikleri ve standartları vardır. Avrupa Komisyonu, AB üye ülkelerinin uygulaması gereken başlıca stratejileri sıralamıştır. Bunlar arasında daha önce bahsedilen “20-20-20” Stratejisi ve Strateji 2030 yer almaktadır. Ancak ortak stratejilerin varlığı henüz hedeflerin eş güdümlü bir şekilde karşılanmasını sağlayamamaktadır. Bart Van Vuren'e göre resmî kurumların entegrasyonunu engelleyen üç temel sorunu şu şekilde ele almak mümkündür (Strejneva, 2016):

- Dikey: Üye ülkelerin kendi önceliklerinin hâkimiyeti ve AB'nin ortak çıkarlarına bağıllık eksikliği,
- Yatay: Kurumsal parçalanma, temel anlaşmazlıklar ve AB dış enerji politikasının çeşitli unsurları üzerinde kontrol,
- Konu: AB ülkeleri arasında gerçek bir siyasi anlaşmanın olmamasıdır.

Bu nedenle AB ülkeleri kendi çıkarlarına ve toprak kullanımı alanındaki yasama çerçevesine bağlı kalmakla birlikte aynı zamanda enerji endüstrisinin genel kalkınma yönünü de takip etmektedirler. Ancak eş güdümlü hareket etme zorluğu, ekipmanın sınırdan geçirilmesiyle ilgili sorunlar yani farklı standartlar nedeniyle işlem maliyetlerindeki artış, kurumsal farklılıklar birtakım zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle ortak bir enerji politikası yaratılması amacıyla öncelikle AB ülkelerinin koordinasyonunu sağlamak üzere resmî hukuk kurumlarının modernizasyonu ve standartlaştırılması gerekmektedir.

Ortak bir AB enerji politikası oluşturulmasının önünde birtakım engeller bulunmaktadır: Kurumsal ve altyapı dönüşümleri yapılmalı, ortak bir hareket yolu geliştirilmelidir. AB düzeyinde belirlenen çevre stratejileri ve hedefleri, pazarların kendilerinin entegrasyonuna katkıda bulunmaktadır. AB ülkelerinin enerji ithalatına bağımlılık sorunu ve Avrupa Birliği çıkarları doğrultusunda politikaların uygulanması konusunda iş birliği, AB enerji politikasının entegrasyonunun güçlendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca tek bir satın alma fiyatı yaratma fikri pratikte pek uygulanamamaktadır fakat Enerji Birliği içinde tek bir sistem oluşturmak için birtakım önlemler alınmalıdır. Tek bir enerji politikası uygulayarak tüm üye ülkelerin enerji sorununun çözümü sadece gaz arzında en fazla sorun yaşayan ülkeleri değil, bir bütün olarak AB'yi de olumlu yönde etkileyecektir. Fiyat uyumluluğu hem AB enerji piyasasında hem de bölgenin bir bütün olarak ekonomik kalkınmasında iyileşmeye yol açacaktır. Tek bir Avrupa enerji alanı oluşturmak durumun çözümüne katkıda bulunacaktır. Bu ön koşuldan yola çıkarak satın alma fiyatlarının uygun hâle getirilmesi amacıyla AB ülkelerinin olası bir iş birliği seçeneğinin uygulanması hâlinde uzun vadede yarar sağlaması beklenmektedir.

2.8. Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut Durumu

AB ve Rusya Federasyonu arasındaki enerji diyalogu 30 Ekim 2000'de Rusya Federasyonu-AB Paris Zirvesi'nde başlatıldı. Enerji diyalogu faaliyetinin en önemli sonucu, 24 Şubat 2011 tarihinde "Erken Uyarı Mekanizması" olarak da bilinen "Rusya Federasyonu-AB Enerji Diyalogu Kapsamında Enerji Sektöründe Acil Durumların Önlenmesi ve Üstesinden Gelme Mekanizması"nın kabul edilmesi olmuştur. 22 Mart 2013 tarihinde Moskova'da Rusya Federasyonu ile AB arasında "2050 yılına kadar AB-Rusya Federasyonu Enerji İş Birliği Yol Haritası"

imzalanmıştır. Bu belge, Rusya Federasyonu-AB enerji diyalogu bağlamında ortak bir referans noktasıdır. Belgede önerilen eylemler, enerji süreçlerine ilişkin ortak bir anlayışın ilerlemesi ve elde edilen uluslararası iş birliğinin sonuçları dikkate alınarak diyalog çerçevesinde analiz ve revize edilmiştir.

Dünyada enerjilerin istikrarsız dağılımı, makro tüketici hükûmetlerin sayılı rezervlere sahip olmaları ve enerjilerin yoğun olarak antidemokratik düzenlerin ülke sınırlarında bulunması, ülkeler arası arenada üzerinde durulması gereken en önemli konu olmaktadır. Mevcut zamanda görülen globalleşme, evrendeki bütün tüketicileri ve üreticileri bir arada toplarken millî menfaat arbedelerini de şiddetlendirmektedir. Dolayısıyla enerjilerin yer aldığı ve enerji taşıma hatlarının bulunduğu bütün devletlerde dengenin sağlanması ve bahsedilen devletlerle sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesi en başta da zengin devletlerin dış politik ilişkilerinin merkezini oluşturmaktadır. Son dönemlerde Rusya Federasyonu ve taşıma hatlarındaki devletlerle yaşanan enerji bunalımları, enerjinin dış politik ilişkilerde ne kadar etkili ve baskın bir araç olarak kullanıldığını ve bilhassa enerjiye ilişkin dış politikadaki tutumun ne kadar ehemmiyetli olduğunu göstermektedir.

Harita 1: Avrupa Birliği Ülkelerinin Rusya Federasyonu Doğal Gazına Bağımlılığı Tablosu

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, Eurostat, FT

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, 2022.

Petrol, doğal gaz, uranyum ve kömür gibi enerji kaynaklarının %65'ini AB, Rusya Federasyonu'ndan ithal etmektedir. 2000 yılında AB-Rusya Federasyonu Enerji Diyalogu'nun başlanmasındaki neden, Rusya Federasyonu ve Avrupa

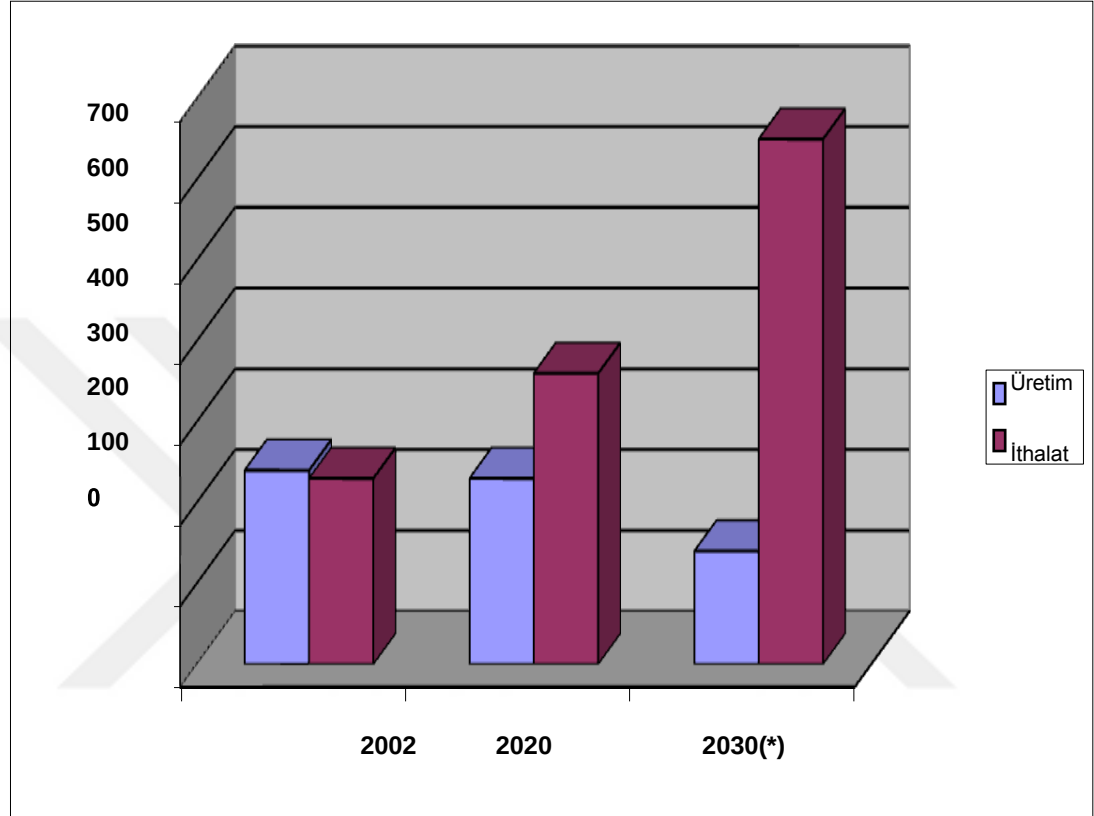
Birliğin yakın bir enerji iştiraki içinde olmasıdır. Enerji iştirakinin amaçlarını; Rusya Federasyonu'daki enerji üretiminin sürekliliğine destek verecek yatırım imkânlarını artırmak, ulaşım altyapısını yaygın duruma getirmek ve güvenliğini sağlayabilmek, enerji pazarlarını aktifleştirmek, çevre dostu teknoloji ve enerji kaynaklarına destek vermek şeklinde sıralamak mümkündür. 2009'da Avrupa Komisyonu ve Rusya Federasyonu arasında onaylanan "Erken Uyarı Mekanizması" ile doğal gaz, elektrik ya da petrol taşınmasında sorunlar veya aksaklıklar hâlinde hızlıca iletişime geçme güvencesi sağlanmıştır. (Gürsoy, 2015: 384.)

Stratejik vizyon, ekonomik iş birliği alanında ortak ve karşıt çıkarlar arasındaki ilişkinin anlaşılmasına dayanmaktadır. Zıtlıklar, alıcı ve satıcı ilişkisinin doğasında var olan sabit bir diyalektik karaktere sahiptir. Rusya Federasyonu, Avrupa pazarına hidrokarbon tedarikindeki payını korumaya çalışıyor; buna karşılık Avrupa Birliği, tedarikçilerin hiçbirinin yüksek tekel payına sahip olmaması gereken rekabetçi bir enerji piyasası yaratmaya çalışmaktadır. (Stocker, 2012: 584, 585.) Rusya Federasyonu'nun Avrupa fosil hidrokarbon pazarındaki konumu, büyük ölçüde, daha karmaşık iklim koşullarına sahip bölgelere "kaydırılan" mineral kaynak tabanının üretme ve gelişme oranı ile belirlenmesiyle siyasi özellikleri de barındırmaktadır. Bu nedenle saha geliştirme projelerini uygulama ve boru hattı altyapısı oluşturma risklerini azaltan uzun vadeli uluslararası ticaret anlaşmaları Rusya Federasyonu için önemlidir. Avrupa Birliği, ekonomisinin rekabet gücünü artırmak için ithal edilen enerji fiyatlarını düşürmeye çalışmakta ancak Avrupalı son kullanıcıya satılan enerji ürünlerinin fiyatlarını düşürmekle ilgilenmemektedir. Yol Haritası belgesinde belirtildiği gibi 10.000'den fazla AB ve Rus şirketi, birbirlerinin pazarlarında faaliyetler geliştirerek olumlu bir karşılıklı bağımlılık için sağlam bir temel oluşturmaktadır. (European Union, 2022: 3.)

Avrupa Birliği üyelerinin doğal gaz taleplerinde devamlı olarak artış görülmekte ve millî üretim tüketim durumunu karşılayamamakta, dolayısıyla dışa bağımlılık artmaktadır. Avrupa Birliği üyelerinin doğal gaz kaynağı da yetersizdir. Avrupa Birliği, petrol rezervlerinde olduğu gibi doğal gaz rezervlerinde de belirli ülkelerden faydalanmaktadır. Birlik üyesi devletlerden İngiltere, Polonya, Almanya, Romanya, Danimarka, Hollanda ve İtalya'da doğal gaz kaynakları vardır. Bunun dışında Avrupa Birliği ülkeleri kullandıkları doğal gazın aşağı yukarı yarısını Cezayir, Norveç ve Rusya Federasyonu devletlerinden elde etmektedir. AB'nin doğal

gaz alımının ilk 25 yılda %80 değerinde artış göstereceği öngörülmektedir. (European Commission, 2020.) Gün geçtikçe çoğalan talebe göre doğal gaz kaynak kapasitesinin azalması sebebiyle AB'nin doğal gaz kaynağında da dışa bağımlılık durumu gelecekte kaçınılmaz olacaktır.

Grafik 8: AB Doğal Gaz Üretimi ve İthalatı

Kaynak: NTVMSNBC, “Nabucco Projesi Nedir? Ne değildir?”, (Çevrimiçi), <http://www.ntvm snbc.com/id/24983042/>, (28.08.2022).

Grafik 8’e bakıldığında AB’nin doğal gaz üretimi 2002-2030 yılları aralığında yıllar geçtikçe azalma göstermesi gerekirken, doğal gaz ithalinin enerji kullanımına olan talebin artmasıyla beraber oldukça fazla artış gösterebileceği tahmin edilmektedir. Yıllar geçtikçe doğal gaz üretiminin azalmasıyla ithalin ciddi oranda artış gösterecek olması Avrupa Birliği üyelerini doğal gazda ithale bağımlı yapacaktır. AB’de yıllık tüketimi 515 milyar m³ olan doğal gaz, topluluğun toplam enerji kullanımının ortalama ¼’üne karşılık gelmektedir. Olası tahminler bu kullanımın daha çok artış göstererek 2030’lu yıllarda 635 milyar m³’e ulaşacağını göstermektedir.

İthalin gerçekleştiği devletlerin hisselerine göz atıldığında ise %25 oranla Rusya Federasyonu birinci sırada, %15 oranla Norveç ikinci sırada ve %14 oranla da Nijerya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın üçüncü sırada olduğu görülmektedir. (European Commission, 2020.) Toplam enerji kullanımında %24 oranlık pay ile ikinci sırada bulunan doğal gazın %29'u elektrik üretiminde, %29'u evlerde, %25'i endüstride ve kalan %13'ü de çok az bir bölümü ulaşım olarak öteki alanlarda kullanılmaktadır. (Ercan, 2004: 173.) Petrol ve kömüre oranla daha az karbondioksit bulundurması ve iktisadi yararlar sebebiyle doğal gaza olan talep gün geçtikçe daha çok artmaktadır. Bilhassa da elektrik üretimindeki oranı hızlı bir artış göstermektedir. Örnek verilirse 2001'de doğal gazın elektrik üretimindeki oranı %17 olurken 2025 için bu değer %38 olarak öngörülmektedir. (Dokuzlar, 2006: 136-137.)

Avrupa Birliği, enerji piyasalarının istikrarını korumak için yenilenebilir enerji kaynaklarından yerel olarak üretilen enerji miktarını artırarak yerli fosil enerji üretimini azaltmayı amaçlamaktadır. Diğer bir araç ise “toplam” enerji yönetimi pahasına kendi ekonomisinin enerji yoğunluğunu azaltma ve üretim, ulaşım ve enerji tüketimi için daha verimli teknolojiler uygulama politikasıdır. Bu politika; enerji talebinde artışa ve buna bağlı olarak fiyat artışlarına yol açacak enerji açlığı tehdidi, aşırı tüketim nedeniyle “küresel ısınma tehdidi” kapsamında yürütülmektedir. İthal mineral enerji kaynaklarının azalması ithal petrol, gaz ve kömür talebini kısıtlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Avrupa toplulukları için enerji ve temel kaynakların sağlanmasının devletlerarası entegrasyonun ana siyasi kaldıraçları olduğu da unutulmamalıdır. Bugün bu kaldıraçlar hâlâ çalışıyor ve “küresel ısınma” uygulamaları için evrensel ve sağlam bir dayanak hâline gelmiştir. Enerji piyasalarındaki uzun vadeli eğilimleri anlamak için yalnızca Avrupa ülkelerinin AB'ye siyasi ve ekonomik entegrasyonunun görevlerini değil, aynı zamanda Avrupa Birliği ülkelerinin enerji politikalarının ulusal hedeflerini de hesaba katmak gerekmektedir. Denize doğrudan erişimi olan ülkelerde deniz yoluyla doğrudan enerji tedariki her zaman ilk sırada yer almaktadır. Sonuç olarak onlar için artan öncelik sıvılaştırılmış doğal gaz ithalatı olmaktadır. Denize doğrudan erişimi olmayan ülkeler, farklı yollardan ve farklı kaynaklardan boru hattı tedarikini çeşitlendirmekle siyasi olarak ilgileneceklerdir. Rusya Federasyonu şimdiye kadar sadece mineral enerji taşıyıcılarının boru hattı tedarikiyle sınırlı kalmıştır. Bugün Avrupa'da sıvılaştırılmış doğal gaz, yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji

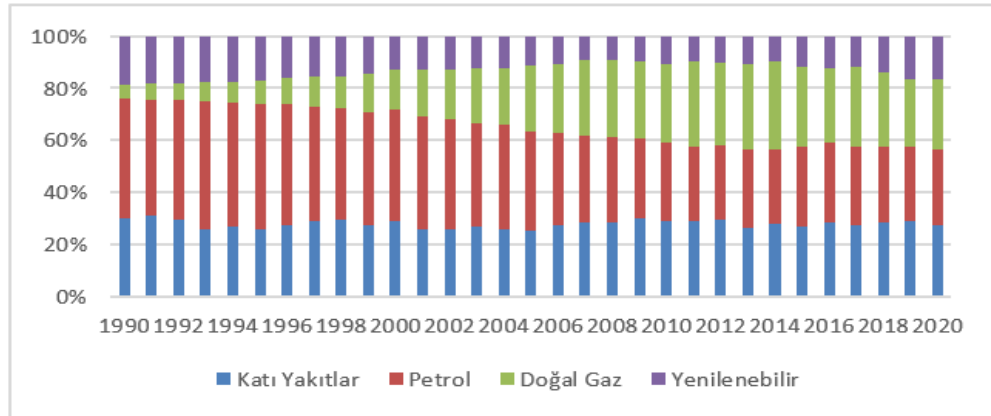
verimliliği gibi enerji piyasasının segmentlerinde yer almamaktadır. Bu onun “enerji gücü” statüsünü zayıflatmaktadır.

Tablo 14: 2004-2019 Yılları Arası Avrupa Birliğinde Birincil Enerji Tüketimi

Enerji Çeşitleri	2004	2014	2019
Nükleer Enerji	16,1	16,7	14,4
Yenilebilir Enerji ve Doğal Yakıtlar	7,5	14,8	16,8
Petrol ve Petrol Ürünleri	34,3	30,7	31,4
Doğal Gaz	22,3	20,1	23,5
Katı Fosil Yakıtları	18,9	17,3	12,4
Diğer	0,9	-	1,5
Toplam (%)	100	100	100

Kaynak: Eurostat, (Çevrimiçi),
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12878705/KS-03-N.pdf/8f9812e6-1aaa-7823-928f-03d8dd74df4f?t=1623741433852>, 21-096-EN-s.171,
(30.05.2022).

Grafik 9: Avrupa Birliğinde Kullanılan Enerji Çeşitlerinin Toplam Enerji Kullanımına Oranı (2021)

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/energy-balances,2022>.

Grafik 9’da AB’de tüketilen enerji türlerinin toplam enerji tüketimine oranı gösterilmektedir. Grafığe göre, 2020 yılına kadar AB 27’de birincil enerji tüketiminin %10,6’sı katı yakıtlar, %31,7’si petrol ve petrol ürünleri, %24,7’si doğal gaz, %13,2’si nükleer, %18,1’i yenilenebilir ve %16’sı diğer kaynaklardan

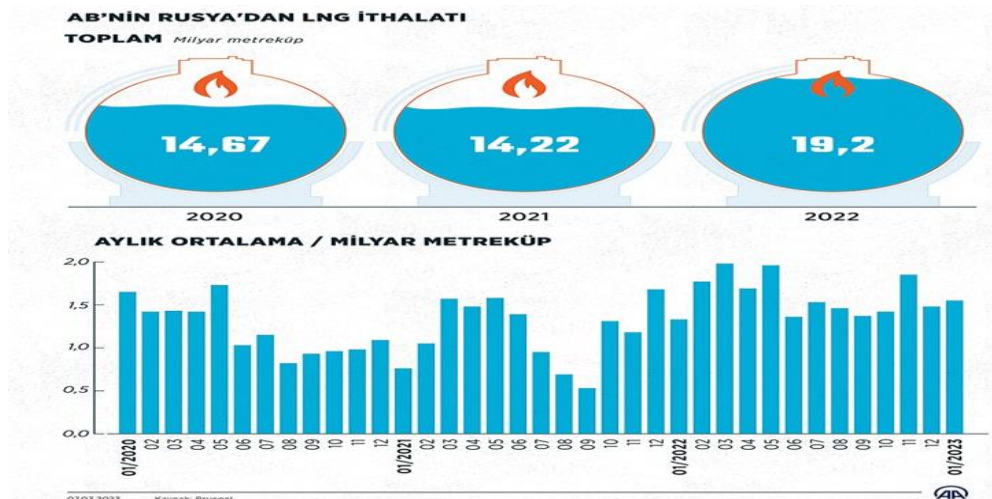
karşılacaktır. (<https://ec.europa.eu/eurostat/web>).

Atmosfere karbon salınımını azaltma hedeflerinin uygulanmasında gaz, tüm fosil yakıtlar arasında en iyi seçenek olmaya devam etmektedir. Ancak Avrupa’da gaz kullanımının büyümesi, yüksek maliyeti veya daha doğrusu elektrik maliyetinin yüksek bir oranı ile sınırlandırılmaktadır. AB ülkelerindeki elektriğin fiyatı petrol fiyatlarından bağımsızken uzun vadeli sözleşmeler kapsamında tedarik edilen gazın fiyatı evrensel ölçüt olan petrole sabitlenmiş durumdadır. Buna ek olarak AB liderliği, doğal gaz kullanımına yönelik yatırımların artmasını, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin geliştirilmesine harcanabilecek fonları yönlendiren bir “yatırım tuzakı” olarak görmektedir. Yol Haritası’nda şu şekilde belirtiliyor:

“AB ile Rusya Federasyonu arasındaki enerji ilişkisinde doğal gazın önemi büyüktür. Ham petrol ve petrol ürünleri ticareti kadar enerji ve mali açıdan büyük olmasa da Rus gazına yüksek düzeyde bağımlılık nedeniyle birçok AB üye ülkesi için önemi daha fazladır. Rusya Federasyonu için AB ülkeleri, açık farkla en büyük gaz ihracat pazarını ve çok önemli bir döviz kazancı kaynağını temsil ediyor. Bu karşılıklı bağımlılığın önümüzdeki on yıllarda AB-Rusya Federasyonu enerji ilişkisinin temel bir özelliği olmaya devam etmesi muhtemeldir.” (European Union, 2022: 29.)

Kömür, yüzyıllardır karbon parçacıklarının yer altında bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış siyah renkte yanıcı bir porfirdir. Isınmada, endüstride ve elektrik üretiminde sıklıkla kullanılmaktadır. AB’nin oluşturulmasında esas ham madde olarak görülmektedir. Fakat mevcut zamanda tüketimi minimum düzeye inmiştir. Kömür gibi fosil yakıtlar çoğunlukla Rusya Federasyonu’ndan ithalatı yapılmaktadır.

Grafik 10: AB’nin Rusya Federasyonu’ndan LNG İthalatı (2023)

Kaynak: Erkul, 2023

Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın ardından Batılı ülkelerin Rusya Federasyonu'na olan enerji bağımlılıklarını sona erdirmek için aldıkları tedbirler kömür, petrol ve boru hattı doğal gaz ticaretini etkilerken, LNG ithalatı da yön değiştirmiştir. AB'nin Rusya Federasyonu'dan boru hattı doğal gaz ithalatı savaşın ilk yılında %80 oranında düşerken, LNG ithalatı son üç yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. AB geçen yıl Rusya Federasyonu'dan 19.2 milyar metreküp LNG ithal etti. Bu rakam 2020'deki LNG ithalatından %31, 2021'dekinden ise %35 daha yüksek olduğu görülmüştür. AB'nin geçen yıl Rusya Federasyonu'ndan ithal ettiği en yüksek aylık LNG hacmi Mayıs ayında 1,96 milyar metreküp olmuştur. Ocak 2023'te AB Rusya Federasyonu'dan 1,5 milyar metreküp LNG ithal etmiştir (Erkul, 2023).

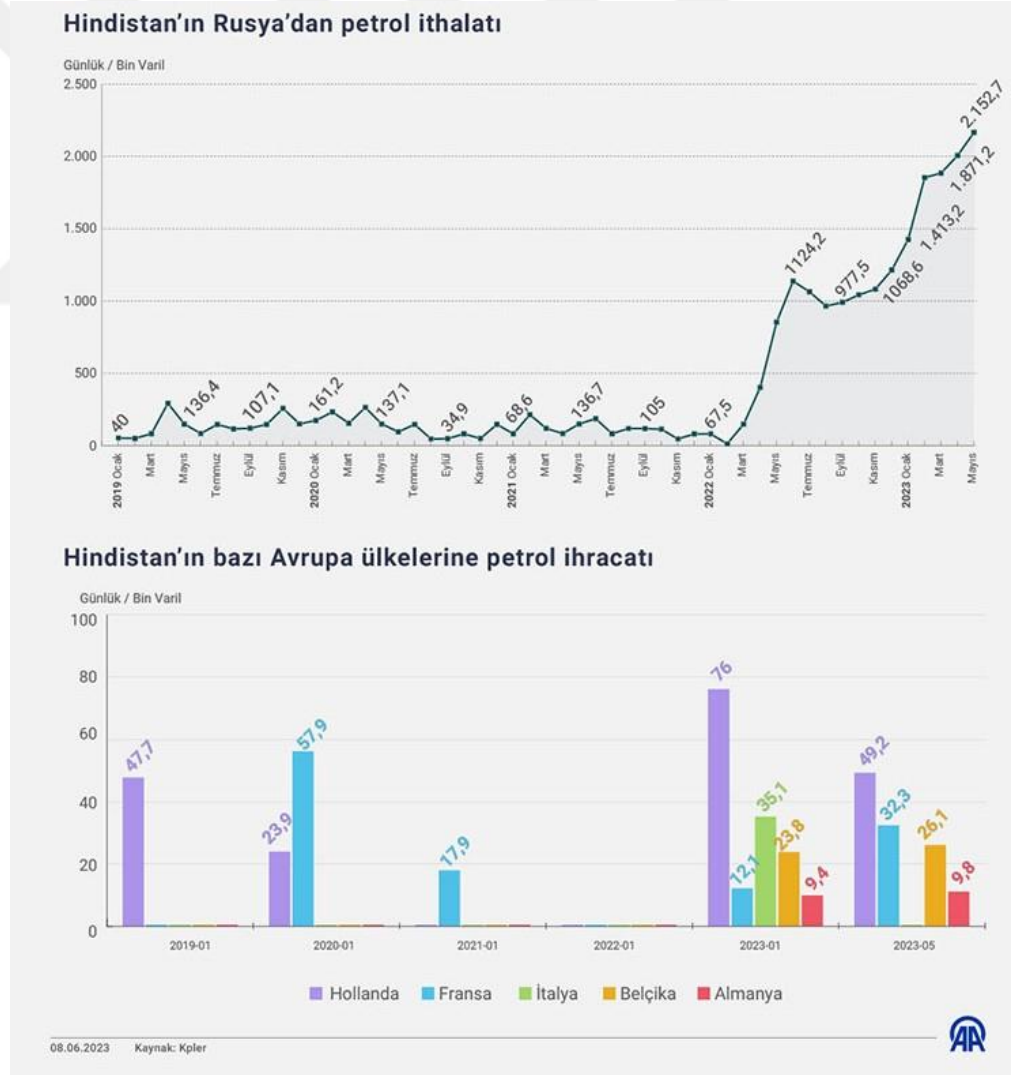
Enerji ve Temiz Hava Araştırma Merkezi'ne (CREA) göre, savaş sonrası yılda Rusya Federasyonu'nun fosil yakıt ihracat gelirleri %50 oranında düşerken, AB'nin fosil yakıt ihracat gelirleri %90 oranında düşmüştür. Halihazırda Rusya Federasyonu toplam fosil yakıt ihracatından günde 560 milyon Avro kazanmaktadır (Erkul, 2023).

AB'nin Rus kömürüne yönelik ambargo kararı Ağustos 2022'de, Rus ham petrolü Aralık 2022'de ve petrol ürünleri Şubat 2023'te yürürlüğe girdi; AB Rus gazına yaptırım uygulamadı, ancak Rusya Federasyonu boru hattıyla doğal gaz ihracatını önemli ölçüde azalttı ve LNG ticaretine savaştan sonra bir yıl boyunca yaptırım uygulanmamıştır. Yaptırımların etkisine rağmen AB, Rusya Federasyonu'dan her gün 100 milyon Avro tutarında fosil yakıt ithal etmektedir. Bunun 30 milyon Euro'su boru hattı gazı, 30 milyon Euro'su ham petrol, 30 milyon Euro'su petrol ürünleri ve 10 milyon Euro'su LNG olup AB'yi Çin'den sonra Rus fosil yakıtlarının en büyük ikinci ihracatçısı yapmaktadır (Erkul, 2023).

Petrol, yüzyıllar önce canlıların ölüp fosilleşmesiyle oluşan, siyah renge yakın yanıcı özelliğe sahip yapışkan bir sıvıdır. Petrol, sanayinin ve üretimin temel yapı taşıdır. Günümüz ülkelerinde hâlen taşıtlarda yakıt olarak ve santrallerde elektrik üretmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla petrolü üreten ülkelere bağımlılık söz konusudur. Bu bağımlılık 1973 OPEC Krizi'nde de görüldüğü üzere enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Petrol daha çok Orta Doğu Arap ülkelerinde, Amerika'da, Venezuela ve Azerbaycan'da çıkarılmaktadır. (Parra, 2004: 6.) Fakat

Avrupa ülkeleri gibi sanayide çok gelişmiş ülkeler tarafından fazla tüketilmektedir. Bu da dışa bağımlılığın artması anlamına gelmektedir. Avrupa Birliği de petrol açısından yurt dışına bağımlıdır. (Yergin, 2006.) Ancak bugün AB, yaptırım uygulanan Rus ham petrolünün en büyük alıcısı olan Hindistan'dan rafine petrol ürünleri alımını rekor seviyelere çıkarıyor. AB'nin enerji arz güvenliği adına kendi yaptırımlarından kaçınması, Rusya Federasyonu'na yönelik ambargo tutumundaki çelişkileri ortaya koymaktadır: AB'nin Rusya Federasyonu'ndan ham petrol ithalatına yönelik ambargosu 5 Aralık 2022 tarihinden itibaren geçerli olacakken, deniz dizeli ve sıvı yakıtlar da dahil olmak üzere çeşitli rafine petrol ürünlerine yönelik ithalat yasağı ve bunların fiyat üst sınırı 5 Şubat'tan itibaren geçerli olacaktır (Kaya ve Şeker, 2023).

Grafik 11: AB ülkelerinin Hindistan'dan rafineri petrol ürünleri ithalatı (2023)

Kaynak: Kaya ve Şeker, 2023

AA muhabirinin veri analiz şirketi Kpler'den elde ettiği verilere göre, grafikte Hindistan'ın savaş öncesi Ocak 2022'de Rusya Federasyonu'dan ham petrol ithalatının günlük 67 bin varil olduğu görülmektedir. Savaşın başladığı Şubat 2022'de Rusya Federasyonu'dan ham petrol alımı yapmayan Hindistan, ambargo sonrasında Rusya Federasyonu'nun daha ucuz ham petrol satmaya başlamasıyla ülkeden ham petrol ithalatını artırmaya devam etmektedir. Mart 2022'de Hindistan ucuz Rus ham petrolü alımını günlük 136.000 varile, Haziran 2022'de ise günlük 1,12 milyon varile çıkarmıştır. AB'nin Rus petrolüne ambargo uyguladığı Aralık 2022'de Hindistan'ın bu ülkeden ham petrol alımları günlük 1,2 milyon varile ulaşmıştır. O tarihten bu yana Hindistan'ın Rusya Federasyonu'ndan ham petrol ihracatı hızla artarak Mayıs ayında günde 2,15 milyon varilin üzerine çıkıp yeni bir rekor kırmıştır. Mayıs ayında Hindistan bu ülkeden ham petrol alımlarını Mart 2022'ye kıyasla yaklaşık %1.500 oranında arttırmaktadır. Hindistan'ın Rusya Federasyonu'dan ham petrol alımları Mayıs ayında, AB'nin ambargoyu başlattığı Aralık 2022'ye kıyasla %79 oranında arttırmaktadır. Böylece Hindistan Rus ham petrolünün en büyük alıcısı, Rusya Federasyonu da Hindistan'ın en büyük ham petrol tedarikçisi olmuştur. Savaştan önce en büyük pazarı AB olan Rusya Federasyonu, ham petrol ihracatının %90'ından fazlasını Hindistan ve Çin'e kaydırmıştır. Hindistan'ın Rusya Federasyonu'dan ham petrol ithalatının ekonomik değeri yılda 2,5 milyar ABD dolarından geçen yıl 30 milyar ABD dolarının üzerine çıkmıştır (Kaya ve Şeker, 2023). Grafik 12' de Avrupa Birliği'nin petrol ticareti görülmektedir.

Grafik 12: Avrupa Petrol Ticareti (2020)

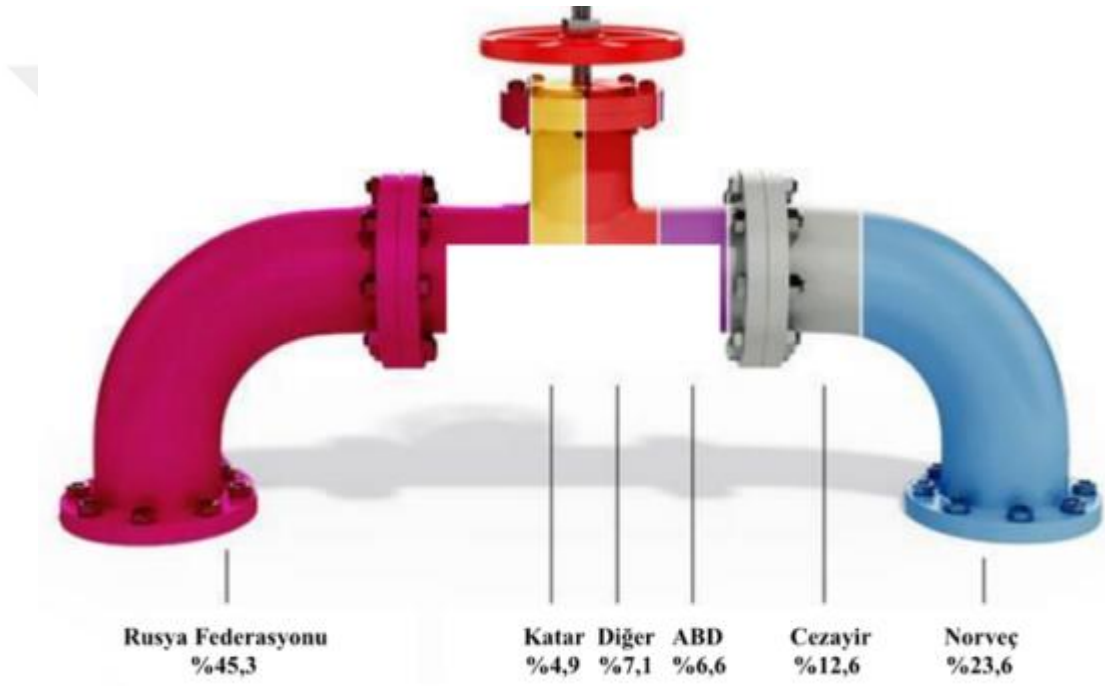
Avrupa Petrol Ticareti 2019/2020					
		Ham Petrol İthalat bin v/g	Petrol Ürünü İthalat bin v/g	Ham Petrol İhracat bin v/g	Petrol Ürünü İhracat bin v/g
Avrupa	2019	11.166,61	3.699,02	564,38	2.583,45
	2020	9.531,91	3.079,40	564,32	2.177,38

Kaynak: Türkiye Petrolleri (TPAO), 2021

Avrupa petrol ticareti 2019'da 11.166,61 bin v/g ham petrol ithal ederken, 2020'de ham petrol ithalatı bir önceki yıla göre azalarak 9.531,91 bin v/g; petrol

demiri ithalatı 2019'da 3.699,02 bin v/g; petrol ürünleri ithalatı ise 2020'de 3.079,40 bin v/g oldu. Avrupa ham petrol ihracatı 2019 yılında 564,38 bin v/g ve 2020 yılında 564,32 bin v/g olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında 2.177,38 bin v/g ve 2020 yılında 2.177,38 bin v/g olan petrol ürünleri ihracatı 2019 yılında 2.583,45 bin v/g ve 2020 yılında 2.177,38 bin v/g olarak gerçekleşmiştir (TPAO, 2021). Grafik 13 incelendiğinde AB'nin doğal gaz ithalinin önemli bir bölümünün sırasıyla Rusya Federasyonu, Katar, Diğer, Norveç, Katar ve Cezayir'den yapıldığı görülmektedir.

Grafik 13: Avrupa Birliğinde Doğal Gaz İthalatının Yapıldığı Ülkelere Oranı (2022)

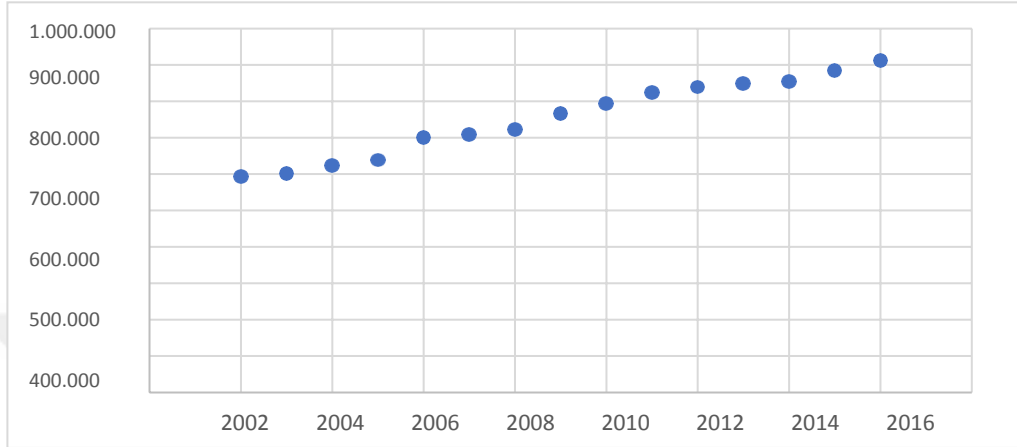
Kaynak: AB Komisyonu 2022b

Öte yandan, AB büyük ölçüde doğal gaz ithalatına bağımlıdır. AB, 2021'de yaklaşık 550 milyar metreküp (bcm) olan gaz talebinin yaklaşık 350 bcm'sini ithal ediyor ve bunun yaklaşık 155 bcm'si RF'den geliyor (IEA 2022). RF, 2021 yılında AB'nin toplam gaz tüketiminin yaklaşık %40'ını ve toplam gaz ithalatının yaklaşık %45'ini karşılamaktadır.

Yenilenebilir enerji, enerji üretiminde fosil yakıtlara kıyasla etrafa daha az zarar veren ve çoğunlukla her devlette çeşitli varyantları olması, sınırsız kaynağı olması nedeniyle enerji arz güvenliği ve ekonomik büyümeyi maksimum düzeye

çıkaran enerji kaynaklarıdır. Bu enerji kaynakları; rüzgâr, güneş, jeotermal, hidrojen ve biokütle enerjilerinden meydana gelmektedir.

Grafik 14: Avrupa Birliğinde Üretilen Yenilenebilir Enerjinin Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Avrupa İstatistik Ofisi Veri Tabanı

Yukarda gösterilen grafiklerden yola çıkarak Yol Haritası'nda AB ve Rusya Federasyonu arasındaki gaz ilişkilerindeki riskler de tanımlanmaktadır. Bu tanımlanan riskleri şu şekilde ele almak mümkündür:

- Siyasi riskler: tarafların iç enerji politikasının öngörülemezliği, enerji sektöründe Rusya Federasyonu ve AB arasındaki stratejik iş birliği politikasının tutarsızlığı,
- Altyapı ve düzenleyici riskler: üzerinde anlaşılan doğal gaz miktarlarının uzun vadeli sözleşmeler çerçevesinde teslim edilememesi, yeni düzenleyici rejimin tarifelerine kıyasla Rus gazının daha pahalı nakliyesi, yeni gaz ulaşım altyapısına yapılan yatırımları telafi edememe, Avrupa gaz ulaşım altyapısının geliştirilmesi için projelerin yatırım çekiciliğinin olmaması,
- Piyasa riskleri: Avrupa Birliğinde doğal gaz talebinde azalma, diğer tedarikçilerden Rus gazı için artan rekabet, AB doğal gaz piyasasının mekanizması ile doğal gaz talebindeki olası artış arasındaki uyumsuzluktur.

Yol Haritası, herhangi bir teslimat noktasında ve adil bir fiyata, yapay olarak yaratılmış ticari engeller ve ayrımcı kurallardan oluşan Rusya Federasyonu ve AB için ortak bir hedef olarak Pan-Avrupa gaz altyapısının geliştirilmesini ve herhangi bir üreticinin satabileceği ve tüketicilerin gaz satın alabileceği açık, şeffaf, verimli ve

rekabetçi gaz piyasalarının oluşumunu öngörmektedir. Rusya Federasyonu-AB enerji güvenliği politikasına ilişkin pek çok tavsiye de yer almaktadır. İlk aşamanın önerileri 2020'ye kadar altyapı ve düzenleyici riskleri azaltmayı amaçlamaktadır. Gaz iletim projelerinde, özellikle de uluslararası gaz iletim projelerinin Rusya Federasyonu bölümleri için, çeşitlendirme politikası ve şu anda kapasitelerinin sadece yarısı olan sıvılaştırılmış gaz terminallerinin oluşturulması koşullarında, entegre bir gaz piyasası konseptine dayalı ortak bir Pan-Avrupa operasyonel platformu oluşturmak da bu amaçlar arasındadır. Gaz kimyasında doğal gazın yeni kullanımlarının teşvik edilmesinde, gazdan sentetik sıvı yakıtların üretilmesinde, motor yakıtı olarak sıvılaştırılmış ve sıkıştırılmış doğal gazın kullanılmasında uygun yatırım ve düzenleyici rejimlerin yaratılması temelinde iş birliği de öngörülmektedir. İkinci aşamada ise 2030'a Kadar Yol Haritası, birinci aşamadaki alanların daha da geliştirilmesini ve ayrıca karbon yakalama ve depolamanın yoğunlaştırılmasını sağlamaktadır.

Günümüzde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının geliştirilmesi konusunda AB ve Rusya Federasyonu'nun farklı öncelikleri bulunmaktadır. AB için bunlar enerji bağımsızlığının ve atmosfere salınan karbon emisyonlarının azaltılmasının kilit faktörleriyken Rusya Federasyonu için yalnızca büyük hidroelektrik santralleri hariç olmak üzere ikincil bir rol oynamaktadır. Ancak büyük hidroelektrik santralleri esas olarak Sovyet Dönemi'nde kömürlü enerji endüstrisine alternatif olarak ve hızla artan elektrik ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir. Yol Haritası, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının geliştirilmesinde "Avrupa" versiyonunun kullanılmasını sağlar. Bu iş birliği alanındaki ana eylemler, bilgi ve teknoloji alışverişi, teknik düzenleme eylemlerinin birleştirilmesidir.

Yol Haritası'na göre AB'de enerji verimliliği bir "kazan-kazan" seçeneği ve tüm enerji sisteminde enerji politikasının öncelikli bir unsurudur. (Dursun, 2011: 267). Tüm AB karbonsuzlaştırma senaryoları, önemli miktarda enerji tasarrufu sağlarken birincil enerji talebini de 2050 yılına kadar %30-40 oranında azaltır. Rusya Federasyonu, enerji tasarrufu ve enerji verimliliği için daha da etkileyici bir potansiyele sahiptir. Dünyanın en büyük petrol ve gaz tedarikçisi olarak Rusya Federasyonu, enerji verimliliği potansiyeli yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Kısa vadede, odak noktası karşılıklı öğrenme ve AB ile Rusya Federasyonu Federasyonu arasında en iyi uygulamaların değişimi ve ayrıca enerji verimliliği

alanındaki etkileşim mekanizmalarının iyileştirilmesi olmalıdır. İkinci aşamanın (2030) temel amacı, karşılıklı olarak yararlı daha büyük ticari projelere geçiş de dâhil olmak üzere bu alanda Rusya Federasyonu ve AB arasındaki iş birliğinin kapsamının ve derinliğinin genişletilmesidir.

Üçüncü aşamada ise (2050) “sınırsız enerji verimliliği” elde etmek için Avrupa enerji alanı içinde enerji verimliliğine yönelik çalışmalara devam edilmesi hedeflenmiştir. (İncekara, 2017: 2019). Sonuç olarak Yol Haritası’nın derleyicileri haklı olarak bu belgenin bireysel sorunların gerçekleşmesi ve yeni eğilimlerin yoğunlaşması dikkate alınarak sürekli güncelleneceğine işaret etmektedir. Yakın gelecekte enerji diyalogu formatının modernizasyon gerektirmesi muhtemeldir ve enerji sektöründeki iş birliğine yönelik yeni meydan okumaya derhâl ve tam olarak yanıt vermek çok önemlidir.

Çin ve Hindistan’ın yükselişi ve hızla artan enerji tüketimi, geleneksel enerji güvenliği endişelerini artırmış ve küresel boyutlarda geleneksel petrol ve gaz rezervlerinin kıtlığını ön plana çıkarmıştır. Tarihte ilk kez, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ekonomilerde artan enerji talebinin yol açtığı kriz, 2003’ten bu yana fiyatların dramatik yükselişi ve petrol ve gaz rezervlerinin ne kadar süreceği ve gerçekte ne kadar kaynağın olacağına dair artan belirsizliklerle aynı zamana denk gelmiştir. (Amineh ve Guang, 2012: 75.) Bu bağlamda Avrasya bölgesi, özellikle petrol ve gaz zengini Orta Asya ve Hazar Denizi Havzası, küresel enerji güvenliği ve petrol ve gaz arzı için çok önemli hâle gelmiştir. Son dönemde o bölgenin aktörleri sadece Rusya Federasyonu ile bütünleşmekle kalmamış, aynı zamanda Çin ve AB gibi aktörlerle de enerji ilişkileri açısından güçlü bağlarını sürdürmüştür.

Jeopolitik açıdan Rusya Federasyonu’nun dış enerji politikası bir yanda Avrupa, Orta Asya ve Çin; diğer yanda BRICS (Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin ve Güney Afrika), Doğu Asya, Güney Amerika, Kuzey Afrika, Kıbrıs üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gelişmekte olan önemli bir ekonomi olarak Hindistan, uzun vadede Rusya Federasyonu’nun potansiyel enerji müşterisidir. Rusya Federasyonu’nun kontrolünde olan boru hattını inşa etmek zor gibi görünse de Kremlin, Orta Asya ülkelerinin tek başına hareket etmesini önlemeyi amaçlayan TAPI gibi Orta Asya boru hattı projelerini dâhil olmaya çalışmaktadır. (Varol, 2013.)

Ukrayna, Gürcistan, eski Sovyet ülkelerindeki renkli devrimler ve Kırgızistan'daki girişim Avrupa Birliği tarafından yüksek oranda desteklenmiştir. Bu gelişmeler, AB'nin sadece siyasi sonuçlar elde etmek için değil, aynı zamanda bölgedeki yeni enerji projelerinde Rus etkisi dışında Avrasya devletleriyle uzun vadeli ticari anlaşmalar için bir yol oluşturmak üzere liberal norm ve değerlerini tüm Avrasya'ya yayma ve nüfuz elde etme girişimleridir. Ancak büyük ölçüde Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasıyla desteklenen Rusya Federasyonu'nun büyük Avrasya Ekonomik Projesi, V. Putin'in Sovyet sonrası topraklarda gelecekteki "AB modelini" sürdürmeye yönelik "görkemli planı", Ukrayna Krizi'nden bu yana zarar gördü. Çünkü Ukrayna olmadan Avrasya Ekonomik Birliği değerli, güçlü ve saygın bir birliği temsil etmeyecek gibi görünmektedir. Son gelişmelere göre Avrasya Ekonomik Birliği rotasını daha çok Asya-Pasifik yönünde değiştirmeye başlamış ve Rusya Federasyonu, Singapur ve sosyalist komünist Vietnam gibi bölgenin hızla büyüyen ülkelerini Birlik ile iş birliği anlaşması imzalamaya ve hatta ona katılmaya ikna etmeye çalışmaktadır. Avrasya Ekonomik Birliği ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti arasında 29 Mayıs 2015'te imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması 5 Ekim 2016'da yürürlüğe girmiştir. Avrasya Ekonomik Komisyonu Ticaretten Sorumlu Yönetim Kurulu Üyesi (Bakan) Veronika Nikishina (2019), Rusya Federasyonu'nun bu hedefini şöyle açıklamaktadır:

"Dış ticaret stratejisi hem bireysel devletlerin hem de bölgesel birliklerin modern ekonomik kalkınma gündeminde önemli bir rol oynuyor. Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) için, Asya-Pasifik Bölgesi'ne (APR) doğrudan erişimi olan, tüm kıtada karşılıklı yarar sağlayan açık bir ortaklık olarak Büyük Avrasya'yı oluşturma fikri stratejik hedeflerden biridir. Bu fikir aynı zamanda, Rusya Federasyonu ve diğer EAEU ülkeleri için geleneksel olan, ekonominin çok taraflı ticaret sistemine, bölgesel ve bölgeler arası ekonomik iş birliğine dengeli ve amaçlı entegrasyonu ideolojisine de uygundur."

AB'nin tek bir ekonomik alan fikri çabaları pratik bir şekil almaktadır. Yeni ekonomik güç merkezleri, başta Asya-Pasifik bölgesinde olmak üzere potansiyellerini geliştirmektedir. Avrupa Birliği'nin, Avrasya'da ulusal büyüme stratejilerinin tamamlayıcılığına ve çok taraflı ekonomik projelerin potansiyelini eklemeye dayalı bir model olan yeni bir ekonomik iş birliği modeli yaratmanın faydalarını Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı ciddi şekilde değerlendirecektir. (Lavrov, 2018.) Sonuç olarak tüm çabalarının dengeli ortaklıklara sahip olması batı

yönünde AB ile ve doğuda Çin ve diğer Asya-Pasifik ülkeleri ile AB arasındaki ilişkilerin doğrultusunda yönetilmesi hedeflenmiştir. (Valova ve Novosti, 2015.)

AB için Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) üçüncü ticaret ortağı konumundadır. Rusya Federasyonu ve Kazakistan aktif olarak AB ülkelerine yatırım yapmaktadır. Başta ticaret ve yatırım olmak üzere karşılıklı yarar sağlayan iş birliği alanlarının bulunduğu kabul edilmektedir. AEB ülkeleri için Avrupa Birliği -toplam ticaret hacmi 148 milyar doları aşan- ana ticaret ortağıdır. Ayrıca EAEU üye ülkelerinin nüfusu Avrupa Birliğine karşı olumlu bir tutum sergilemekte ve AB ile iş birliği potansiyelini desteklemektedir. Ancak mevcut sorunlar tarafların anlaşmasını engellerken söz konusu sorunları çeşitli şekillerde gruplandırmak mümkündür:

- Birinci grup kurumsal sorunları içermektedir. Her bölgesel projenin mevcut prosedürler çerçevesinde karar verme zorluğu ile ilgilidir. EAEU’da Avrasya Ekonomik Komisyonu Konseyi, Avrasya Hükûmetler Arası Konseyi ve Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi dâhil olmak üzere ana kurumlardaki kararlar oy birliği ile kabul edilmektedir. (Bahsi-Koçer ve Gökten, 2021: 1471). Avrupa Birliğinde üçüncü ülkeler veya bölgesel bloklarla iş birliğine ilişkin konular, Avrupa Konseyi ve AB Konseyinde oy birliği temelinde çözülmektedir.
- İkinci grup ise siyasi nitelikte sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Bunlar, Rusya Federasyonu ve AB ülkeleri arasındaki farklı yaklaşımları/eğilimleri ve hem doğrudan Avrasya bölgesindeki (Güney Osetya, Abhazya ve Ukrayna) hem de bölge dışındaki son gelişmeleri içermektedir. Ortak çıkarlar için tüm kararların fayda-maliyet analizi doğrultusunda alınabileceği, siyasi farklılıkları göz önüne almadan ticari ilişkiler kurularak siyasi ve ekonomik meselelerin ayrıştırılacağı anlaşılmaktadır. Ancak Rusya Federasyonu ile AB arasındaki ilişkileri 2014’ten bugüne kadarki süreçte salt siyasi sorunlardan ayrıştırmanın imkânsız olması karşılıklı yaptırımlara ve her iki taraf için de son derece olumsuz ekonomik sonuçlara neden olmuştur. (Zaslavskaya, 2017: 33-39.)
- Üçüncü gruplandırma ise jeopolitik sorunlardır. Bu kapsamda, geleneksel jeopolitik öncelikler doğrultusunda AB için en uygun olanı, Kuzey ve Latin Amerika ülkeleriyle etkileşimdir. Bunlar AB’nin ticaret ilişkilerini ilk etapta geliştirdiği, bölgeler arası formatlar oluşturma girişimlerinin uygulandığı

bölgelerdir. Bu jeopolitik sorunlara dış aktörlerin dâhil edilmesi gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Avrasya bölgelerindeki olaylara aktif olarak müdahale etmekte, çıkarlarını etkilemekte ve lobi yapmaktadır. Çin ise Avrupa ve Sovyet sonrası ortaya çıkan devletlerle menfaatlerini korumaya çalışarak Avrasya bölgesi ülkeleriyle ikili iş birliğini harekete geçirmektedir. Bunu ise “Yeni İpek Yolu”nu teşvik ederek AB ile arasındaki potansiyel iş birliğinin, diğer projelerle jeopolitik rekabeti hâlâ kaybetmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Ekonomik olarak Avrupa ve Avrasya bölgelerinde birbirlerini başarıyla tamamladıkları için iş birliğine ilgi duyuyor gibi görünmektedir. Fakat entegrasyon projesinin henüz iş birliği için bir temel bulamamasının altında siyasi ve kavramsal farklılıkların olması, jeopolitik öncelikler için rekabet, farklı değerler ve farklı olası etkileşim vizyonları iş birliğinin gelişmesini engellemektedir.

Rusya Federasyonu ve AB arasındaki jeopolitik ve ekonomik çatışmalar, esas olarak her iki aktörün de Doğu Avrupa ülkelerini kendi taraflarına çekme çabasından kaynaklanmaktadır. (Eastern Partnership, 2016). Dolayısıyla Rusya Federasyonu Hükûmeti AB radarına girdiğinden beri bu çatışmadan en fazla zarar gören Ukrayna olmuş ve olmaya devam etmektedir. Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Letonya ve diğer eski Sovyetler Birliği ülkeleri gibi ülkelerle diyaloglar oluşturan Avrupa Komşuluk Politikası (ENP), Rusya Federasyonu’nun Sovyet sonrası ülkelerdeki “yakın yurt dışı” politikasıyla açıkça örtüşmektedir. (Oktay, 2015: 77). AB’nin ENP’yi kullanarak Karadeniz’deki manevra alanını genişletmesini istemeyen Rusya Federasyonu, Ukrayna’yı Avrupa’nın doğuya doğru genişlemesini dengeleyen bir tampon bölge olarak görmektedir.

Rus tarafı, Turuncu Devrim’den sonra Ukrayna üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Putin, liderini koltuğundan etme umuduyla Rusya Federasyonu’nun batı komşusu üzerinde baskı kurmayı amaçlamıştır. Bu siyasi baskı, Sovyetler Birliği’nde ayrılan veya Avrupa yanlısı hükûmetleri seçen ülkelere odaklanmıştır. Nitekim GAZPROM 2006 yılında tüm ülkeler için fiyat artışları uygulamıştır. Söz konusu siyasi baskının amacı, AB’nin Ukrayna’daki devrimci hareketlere müdahalesini ve desteğini kesmektir. Çünkü Rus Hükûmeti, AB’nin Rusya Federasyonu’nun doğal gaz arzında en bağımlı aktörü olduğunu bir aksiyom olarak görmektedir. 2009’a geldiğimizde, iki taraf yine Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’ya gaz arzı için bir

fiyat ve Rus gazının Avrupa'ya geçişi için bir tarife üzerinde anlaşamamıştır. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya ihracatı 1 Ocak'ta kesilmiş ve 16 AB ye ülkesine ve Moldova'ya ihracat, 6 Ocak'ta büyük ölçüde azaltılarak 7 Ocak'tan itibaren tamamen kesilmiştir. Rusya Federasyonu, AB ve Ukrayna'nın dış politikalarında kritik noktalar olarak bilinmesi gereken Euromaidan, Donbass Savaşı ve Kırım ilhakının koşullarını incelemeye başlamadan önce Kırım Yarımadası'nın Rusya Federasyonu için neden bu kadar vazgeçilmez olduğunu anlamak önemlidir.

Kırım'ın Ukrayna'ya devri, 1954'te Nikita Kruşçev tarafından "Rus ve Ukrayna milletlerinin sonsuz dostluğu" sloganıyla tamamlanmıştır. (akır ve Eminoglu, 2020.) Bunun esas nedeni ise II. Dünya Savaşı sonrası ortamda Rusların, Ukraynalıların ve Belarusluların Birleşmiş Milletler çatısı altında tek bir millet gibi hareket etmeleri idi. Ancak Kırım, zellikle Sivastopol'daki deniz üssü nedeniyle tarih boyunca Rusya Federasyonu için en önemli stratejik yerlerden biri olmuştur ve Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'deki hkimiyetini güvence altına almak ve artırmak için çok önemli bir yer olarak görülmüştür. Kırım'ın Rusya Federasyonu için bu kadar önemli olmasının bir diğer nedeni de Rus Ortodoksluğunun başladığı yer olan ve Kırım Yarımadası'nda yer alan Chersoneses'tir. Burada rejimi Ortodoks Kilisesi ile ilişkilendirerek başarılı bir şekilde yöneten Putin, Kırım ile ilgili açıklamalarının çoğunda bahsi geçen yerin önemini dile getiren Viktor Yanukoviç'in tarafsız politikalar izlediğini, bu nedenle hkmetin temelde AB ile sorunsuz ilişkilere sahip olduğunu belirtmiştir ve Yanukoviç'in liderliği sırasında Ukrayna'nın NATO yeliği tartışması, Rusya Federasyonu'nun çıkarlarıyla çeliştiği için sona ermiştir. Rusya Federasyonu'nun 2020'li yılların ortalarına kadar enerji sektörünün modernizasyonu ve genişlemesi için 900 milyar dolardan fazlasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açıdan AB, mkemmek bir modernizasyon ortağı gibi görünmektedir. Rusya Federasyonu her zaman ABD ve diğer güçlerin kendilerini ne sürmelerini engellemeye çalışmıştır. Bunu, jeopolitik ve jeo-ekonomik etkisini ve bölgedeki petrol ve gaz ihracat tekeline korumak veya genişletmek için bir dengeleyici ve "bl-yönet" oyunu oynayarak yapmıştır. Bu nedenle Rusya Federasyonu, enerji bağımlılıklarını ve gaz ihracat politikasını yalnızca ekonomik ve enerji stratejilerinin değil, aynı zamanda dış güvenlik politikalarının ve jeopolitik çıkarlarının bir aracı olarak sıklıkla kullanmıştır. (Amineh ve Guang, 2012: 86.)

Rusya Federasyonu, Avrupa siyasetini ve karar alma sürecini en çok etkilemeye çalışan ülke potansiyeline Çin ve diğer devletlerden daha fazla sahiptir. Rusya Federasyonu'nun üç ana stratejik hedefi vardır. Bu hedefler rejimin güvenliği, Rusya Federasyonu'nun yakın çevrede hâkimiyeti ve dünya gücü statüsü kazanmasıdır. Rusya Federasyonu'nun uzun vadeli nüfuz hedefi ise NATO ve AB'yi zayıflatmaktır. Kısa vadede bu, Rusya Federasyonu'nun 2014'te Ukrayna'ya müdahalesinden sonra kendisine uygulanan yaptırımların kaldırılmasıdır ve AB üye ülkelerine sağladığı enerji arzından bu amaçla en iyi şekilde faydalanmıştır. Rusya Federasyonu'nun ayrıca her bir ülkeyle ilgili daha çok özel hedefleri vardır. Çeşitli nüfuz araçları kullanarak böl-yönet yaklaşımıyla AB'yi hedefleyen Rusya Federasyonu bunu çoğunlukla enerji sektöründe yapmaktadır. Nüfusa ağırlıklı olarak medya ve sosyal ağlar aracılığıyla tartışmalı konular kullanılarak ulaşılmaktadır. Azınlıklar, mülteciler ve aşırılık yanlıları bu böl ve yönet yaklaşımını desteklemek için kullanılmaktadır. Rusya Federasyonu etki kaynağı olarak genellikle enerji sektörü, iş dünyası ve yolsuzlukları değerlendirilmiştir. Son zamanlarda AB ulusların ana hedefi hâline gelmektedir. AB, uluslar üstü bir birliktir yani üye devletler egemenlik haklarının bir kısmını AB'ye ve onun kurumlarına devretmektedir. (Kaya, 2013: 29). Sonuç olarak üye devletler önemli bir AB güvencesine sahiptir. Bazı politika alanlarında, kararların ve tedbirlerin -bazen belirli bir ülkenin özel çıkarlarına aykırı olsalar bile- tüm Birliğin çıkarlarını dikkate alınmasının tüm üye ülkeler için daha kârlı olduğunu kabul ederler. Ancak uluslararası siyasetin Libya, Suriye ve son olarak Ukrayna gibi dünya çapındaki krizlerle sarsılması, AB üye ülkelerinin tek bir varlık olarak hareket edebilecek kadar yeterli olmadığını göstermiştir. ABD'nin Irak'ı işgali sırasında bile bazı devletler Irak'taki savaşı desteklerken Almanya ve Fransa gibi bazıları desteklememiştir. Bu durum üye devletlerin AB içindeki rasyonel politikaları olarak yorumlanabilir. (Uznarodov, 2015: 26.)

Her bir üye ülkenin enerji politikalarının temelinde birçok projenin hayata geçirilmesi konusunun etkili olduğu görülmektedir. Güney Akım Projesi'ne ilişkin tartışmalar buna örnek olarak verilebilir. Macaristan ve İtalya bu projenin destekçileriydi ancak Almanya ve Fransa gibi diğer ülkeler Nabucco Projesi'ne yakın olmuştur. AB üye ülkeleri gaz arzından elde ettikleri kârları maksimize etmek için kendi ulusal enerji politikalarına göre hareket etmektedir. AB dış politikası çoğu

zaman uyumsuzluklara ve iç rekabete kapılmakta, bu ise AB'nin tek sesle konuşmasını ve bu boyutta önemli ilerlemeleri engellemektedir. (Mendel European Centre, 2014.)

Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasında 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan gaz anlaşmazlıkları da AB'nin gaz kesintisi krizlerini yönetemediğini, Birliğin “tek sesle” tepki veremediğini göstermiştir. (Dal ve Kurşun, 2017: 18). Bundan sonra Avrupa Komisyonunun bu tür krizlerde yapılması gerekenleri kontrol edecek mekanizma olan erken uyarı birimini kurmak için bazı çabaları olmuş ancak yine de AB'nin tek sesle konuşmaması için enerji sektöründe Rusya Federasyonu “böl ve yönet” politikasını uygulamıştır. Uluslararası enerji güvenliğini ve ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurarak belirli hacimlerde enerji kaynağı ayırmayı taahhüt eden Rusya Federasyonu'nun en önemli önceliği, kanıtlanmış yakıt rezervlerini korurken iç ihtiyaçlarına yönelik enerji arzıdır. Rus enerji taşıyıcılarının hacimlerinin ve ihracat yapısının, onlar için fiyatların hareketi de dikkate alınarak optimizasyonu, ayrıca işlenmiş ürünlerin (elektrik, motor yakıtı ve yağı) ve yoğun enerjili ürünlerin (petrol ürünleri, gübreler, metaller) ve nükleer santraller de dâhil olmak üzere elektrik enerjisine geçişi sağlamaktadır. AB'nin enerji arzının güvenliği, faydalı bir ticaret ve gümrük rejimi ve engelsiz transit de dâhil olmak üzere Rusya Federasyonu enerji ürünlerinin AB pazarlarında pazarlanmasının garantileri ile karşılıklı olarak birleştirilmekle sağlanabilecektir.

AB'ye üye olan her ülke enerji iştirakinin beş unsurunu oluşturan bir iklim ve enerji paketi hazırlamaktadır. Bununla birlikte enerji arz güvenliğini sağlamak için yeni tüzükler oluşturulmuştur. AB enerji politikalarının 2020-2030 yılları arasındaki durumunu ifade etmek için Tablo 15'te ülke çapında enerji bazında enerji verimlilikleri ve enerji verimliliklerin içinde 2000 ile 2020 yılları arasındaki değişim gösterilmektedir.

Tablo 15: Avrupa Birliği Enerji Verimliliğinin 2000 ve 2020 Yılları Arası Değişimi

ÜLKELER	2000	2020
AB	56,28%	60,70%
Belçika	78,16%	76,68%
Bulgaristan	46,41%	38,10%
Çekya	22,70%	40,89%
Danimarka	35,92%	38,78%
Almanya	59,44%	67,61%
Estonya	33,77%	4,83%
İrlanda	85,43%	68,40%
Yunanistan	69,06%	74,11%
İspanya	76,80%	74,96%
Fransa	51,25%	47,60%
Hırvatistan	48,45%	56,22%
İtalya	86,52%	77,48%
Kıbrıs	98,63%	92,81%
Letonya	61,01%	43,96%
Litvanya	57,78%	75,22%
Lüksemburg	99,60%	95,13%
Macaristan	54,98%	69,70%
Malta	100,25%	97,17%
Hollanda	38,27%	64,72%
Avusturya	65,54%	71,73%
Polonya	10,72%	46,82%
Portekiz	85,30%	73,80%

Romanya	21,90%	30,40%
Slovenya	51,90%	52,10%
Slovakya	65,10%	69,80%
Finlandiya	55,50%	42,10%
İsveç	39,30%	30,20%
İzlanda	30,60%	16,10%
Norveç	723,00%	575,30%
Birleşik Krallık	17,10%	34,80%
Karadağ	-	32,90%
K. Makedonya	40,80%	58,50%
Arnavutluk	45,80%	31,50%
Sırbistan	13,90%	35,60%
Türkiye	65,40%	70,00%
Bosna Hersek	-	27,40%
Kosova	27,10%	30,50%
Moldova	-	76,50%
Ukrayna	43,10%	36,80%
Gürcistan	-	79,10%

Kaynak: https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Avrupa_Istatistiki_Veri_Destegi
(20.11.2022)

Tablo 15 incelendiğinde AB üye ve üye olmaya çalışan devletlerin 2000-2019 yıllarındaki enerji verimlilik değerlerinin oldukça değişiklik gösterdiği görülebilir. Bu tabloya bakıldığında verimlilik konusunda artma eğiliminde olan 23 devlet ve verimliliği düşen 17 devlet mevcuttur. 4 devletin ise 2000 yılındaki vaziyeti bilinmediğinden dolayı değerlendirilememiştir. Verimliliği artan ülkeler ortalama %24 oranında artış gösterirken, verimliliği düşen ülkelerin ortalama düşüş oranı ise %10 olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

RUSYA FEDERASYONU'NDAN SONRA KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARININ DİĞER TEMEL AKTÖRLERİ

3.1. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: ABD

Küresel enerji politikalarının başlıca aktörlerinden olan Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji sanayisi, son zamanlarda oldukça fazla değişim yaşamıştır. Ayrıca “kaya devrimi”, enerji verimlilik düzeyinde etkin sonuçlara sahip olma ve yenilenebilir enerjilerin etkili bir biçimde araya girmesi ile ABD'nin ithalat hidrokarbonlara olan bağımlılığını temelli düşürmekle kalmayıp ihracını da arttırmıştır. (Karataş, 2019: 31). ABD'nin iktisadi ağırlığına bakıldığında bu çeşit farklılıklar, büyük gaz ve petrol ihracı yapanlardan (Rusya Federasyonu dâhil) standart dışı adımlar (OPEC+ anlaşması) global enerji sektörünü ciddi anlamda etkilemiştir. Aynı zamanda Washington'un ülkeler arası çekişmesinde geleneksel enerji politikasını düzenlemesi için önemli ön hazırlıklar yapılmıştır. ABD'nin 1973-1974 yıllarındaki I. Dünya Petrol Bunalımı'ndan sonra meydana gelen kesin petrol ithalatçısı paradigmasından hâlâ ayrılmadığı neticesine ulaşılmaktadır. (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014). Bu, dış enerji politikalarının geleneksel prensiplerine hâlâ bağlı oldukları anlamına gelmektedir (Energy Policy Act, 2005; Energy Independence and Security Act, 2007):

- Petrol ve gaz ithal kaynak çeşitlerini çoğaltmak,
- Küresel enerji piyasasında serbest ticareti özendirmek,
- Basra Körfezi'nin petrol ihracatçıları ve Orta Doğu'nun stratejik statüsü ile özel ilişkiler kurmak,
- Batı Yarımküre'den enerji sağlayıcılarına güven duymak. (Energy Policy Act, 2005; Energy Independence and Security Act, 2007.)

Aynı zamanda hidrokarbon ithalini oldukça düşüren ve ihracını yapan ABD, enerji politikasına yeni düzenleme getirmekten dolayı kendine hâkim olamamıştır. ABD'nin enerji arzının güvenlik durumuna önem vermeye çalışan Washington, Barack Obama idaresinde enerji serbestliği ve Donald Trump idaresinde ABD'nin dünya çapında enerji hâkimiyetiyle ilgili konuşmaya başlamıştır. Konuşmasında “ABD tarafından enerji ihracatçılarının menfaatlerinin girişken bir şekilde özendirilmesi ve bununla birlikte Washington'un, lider bir teknoloji sağlayıcısı ve

önemli bir küresel enerji düzenleyicisi olması gerektiğine inandığını” dile getirmiştir. Jeopolitik ve ekonomik çıkarları, onu önemli miktarda doğal kaynak üreten ülkelere karşı daha katı enerji düzenlemesi ve daha sert yaptırımlar uygulamaya itmektedir. Daha spesifik olarak tüm birincil enerji kaynaklarını (petrol, gaz, kömür, nükleer, hidroelektrik, yenilenebilir) dâhil edersek ABD’deki kaynaklar ve kapasite 2005’teki %69’a kıyasla 2017’de %92 artmıştır. Örneğin 2005’ten 2017’ye kadar olan dönem dikkat çekicidir. Vergi indirimleri ve federal topraklara erişimin artması, Amerika Birleşik Devletleri’nde müreffeh bir petrol ve gaz endüstrisine yol açmıştır. Ek olarak bu eylemler Amerika’da yenilenebilir enerjide büyük bir artışa neden olmuştur. Başkan Bush, Obama ve Trump’ın çabaları sayesinde Amerika’nın yenilenebilir enerjisi 4,5 kat artmış ve ülkenin genel enerji dengesinin %4’üne ulaşmıştır. 2005 Enerji Politikası Yasası kabul edildikten sonra insanlar daha yüksek enerji verimliliği standartları için baskı yapmıştır. Diğer bir önemli değişiklik, yasanın yenilenebilir enerji gelişimine verdiği destektir. Bu, 2007’de Enerji Bağımsızlığı ve Güvenliği Yasası ile ortaya çıkmıştır. (Energy Policy Act, 2005; Energy Independence and Security Act, 2007).

Amerika Birleşik Devletleri’nin büyüme hızına ve liderlik pozisyonuna petrol piyasası merceğinden baktığımızda aşağıdaki sonuçları görüyoruz:

- 2019 maksimum günlük üretim 12,88 milyon olmuştur.
- Minimum üretim gereksinimlerini karşılamak için günlük minimum üretim hacminin 3,97 milyon birimden fazla olması gerekir.
- Her gün 20,3 milyon kişi belirlenen miktarda mal veya hizmet tüketmektedir.
- İhracat hacmi 3,77 milyon varil olmuştur.
- 50 milyar varil petrol içeren bir petrol rezervi ayrılmıştır.

Yani 2019 itibarıyla ABD, Suudi Arabistan’dan daha fazla petrol üretmiştir. O yüzden yılın en büyük üreticisi unvanını paylaştı; dünya petrolünün %16’sı ABD ve Suudi Arabistan tarafından üretilmiştir. (<https://www.haberturk.com>.) ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki Soğuk Savaş enerji anlaşmazlığının ekonomik boyutta devam ettiğini göstermektedir. Daha önce anlaşmazlık, doğası gereği tamamen

siyasiydi. ABD, bu anlaşmazlığa yalnızca siyasi bir rekabet olarak bakmış; Rusya Federasyonu'nun akaryakıt ve enerji endüstrisinin gelişimini sınırlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte bu karar, ekonomik akıl yürütmeye değil tamamen rekabetçi ideolojiyle motive edilmiştir. Bu bağlamda ABD'nin yakın gelecekte Rusya Federasyonu'nu Avrupa'ya ve dünyanın geri kalanına güvenilmez, siyasi amaçlı enerji kaynakları tedarikçisi olarak göstererek itibarsızlaştırma girişimlerinden vazgeçmesinin pek muhtemel olmadığı varsayılabilir. Son örneklerle (Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı) bakılırsa Avrupa, Rusya Federasyonu'nun enerji sektörüne olan güvenini kaybetmiştir. Bu durumda dünya merakla dengelerin nasıl değişeceğini beklemektedir. Enerji üretimi söz konusu olduğunda genellikle iki tür enerji vardır: ihracat ve ithalat. “Statistical Yearbook of World Energy 2020”ye göre ABD doğal gaz üretimi 914,6 milyar metreküp ile doğal gaz pazarında ilk sırada yer almaktadır. Petrol üretimi 712,7 milyon ton olurken doğal gaz üretimi gibi 2020 veri listesinde ilk sırada yer almıştır. (Statistical Review of World Energy, 2020: 2.)

Tablo 16: Küresel Enerji Politikalarında Önde Gelen Petrol İhracatçıları (Milyon Ton) (2021)

Ülke	2019-2020	2020-2021	%
ABD	747,8	712,7	17,1
Rusya Federasyonu	573,4	524,4	12,6
Suudi Arabistan	556,6	519,6	12,5
Kanada	263,5	252,2	6,1
Irak	234,2	202	4,9

Kaynak: <https://www.bp.com>, 2022.

Tablo 17: Küresel Enerji Politikalarının Önde Gelen Gaz İhracatçıları (Milyar Metreküp) (2021)

Ülke	2019-2020	2020-2021	%
ABD	930	914,6	23,7
Rusya Federasyonu	679	638,5	16,6
İran	241,4	250,8	6,5
Çin	177,6	194	5
Katar	172,1	171,3	4,4

Kaynak: <https://www.bp.com>, 2022.

3.2. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Suudi Arabistan

Bir diğer önemli petrol ihracatçısı ise Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan Krallığı'nın enerji politikası, iki faktöre dayanan iç ve dış bileşenlerden oluşmaktadır: petrol sektörünün ülke ekonomisindeki ezici önemi ve benzersiz rezervlerin varlığı ile önemli petrol ihracatı nedeniyle dünya piyasalarını etkileme kapasitesi.

- Dâhili bileşen, petrol gelirlerini ulusal ekonomiyi çeşitlendirmek ve insanların yaşam standartlarını iyileştirmek için kullanmayı amaçlar.
- Suudi Arabistan dünya enerji pazarındaki yüksek payını korurken küresel enerji dengesinde petrolün önemini korumak ve enerji talebini şekillendirmeyi de amaçlar. (Kasaev, 2013: 43.)

Kilit rol, üretim ölçeği ve ham madde rezervleri açısından dünyanın önde gelen petrol şirketlerinden biri olan devlete ait “Saudi Aramco” şirketine düşmektedir. Suudi Aramco, hidrokarbonların üretimini, nakliyesini, işlenmesini ve satışını kontrol ederek ülkenin petrol ve gaz kaynaklarının %98'ini kontrol etmektedir. Ülkenin mevcut petrol üretimi günde yaklaşık 9,3 milyon varildir. Suudi Arabistan, dünyadaki yedek enerji üretim kapasitesinin yaklaşık %80'ine sahiptir ve OPEC'in kilit bir üyesidir. (Orta Doğu Enstitüsü, 2020.) Suudi Arabistan'ın son zamanlarda petrol üretimini artırma kararı, enerji piyasalarına ilişkin algısında ve petrol gelirlerine bağlılığında büyük bir değişikliğe işaret etmektedir. Suudi

Arabistan, petrol rezervlerini kontrol altında tutarak sorumlu bir şekilde hareket etmekteydi. Ne var ki günümüzde belirli bir fiyat aralığını veya büyük bir üretim fazlasını koruyarak pazarı dengeleyememektedir. Bu, Suudi Arabistan'ın piyasayı istikrara kavuşturma görevini yerine getirme geleneğini kırıyor. Veliht Prens'in görüşü, Suudi Arabistan'ın elinde tuttuğu geniş petrol rezervlerinin parasal kazanç için çok az yer tuttuğu yönündedir. Kaynaklarını fiyatlandırmak yerine onları uzun süredir devam eden hükûmet politikasına yasa dışı bir alternatif olarak pazar payı elde etmeye yönlendirmiştir. Suudi Arabistan'ın düşük maliyetli enerji planları, küresel enerji piyasalarını önemli ölçüde değiştirme potansiyeline sahiptir. Pahalı petrol üretim biçimlerini caydırmanın yanı sıra bu planlar petrol fiyatını, kısa vadede yenilenebilir yakıtların fosil yakıtlarla rekabet etmesini zorlaştıracak kadar düşük tutmaktadır. 7 Mart 2020'de Suudi Arabistan yeni bir petrol üretim ve satış fiyatı stratejisini kamuoyuna açıklamıştır. Karar, 1991 Körfez Savaşı'ndan bu yana petrol fiyatındaki en büyük günlük düşüşle sonuçlanmıştır. Yaklaşık 2 gün sonra piyasalar yeniden açılmış; Suudiler, günde 10 milyon varilden fazla petrol üretmeyi planladıklarını açıklamışlardır. Resmî olarak Suudi Arabistan'ın eylemleri, Rusya Federasyonu'nun OPEC+ toplantısında gönüllü üretim kesintilerini kabul etmeyi reddetmesine bir yanıttı.

Rus ve Suudi Arabistan hükûmetleri, petrol fiyatlarını varil başına 50 ila 60 dolar arasında tutmak için birlikte çalışmışlardır. Bu durum ABD Hükûmetinin petrol üretimi ve satışlarının artmasına neden olmuş ve bu Hükûmet daha sonra küresel petrol talebinin çoğunu devralmıştır. Suudi Arabistan, koronavirüs nedeniyle küresel talep azaldığında fiyatları artırmak için 2020'de ihracatı azaltmayı bekliyordu. Ayrıca uzun vadeli stratejilerini birkaç aylığına değiştirmeyi planlamıştır. Petrol rezervlerinin başlangıç değeri şu anda (2023) Suudi Arabistan'ın Aralık 2020'de Aramco'nun halka arzındaki %1,5'lik hissesiyle paraya çevrilmektedir. (<https://tr.euronews.com>) Bunun nedeni, Suudilerin petrol satışından elde edecekleri kârı maksimize etmek istemeleridir. Yıllar süren anlaşmazlığın ardından Kuveyt ve Suudi Arabistan arasında tarafsız bölgede petrol üretimi için bir anlaşmaya varılmış ve üretim günlük 500.000 varile çıkarılmıştır. (Aldıbekova, 2018: 18). Ek olarak Suudi Arabistan kısa süre önce büyük bir doğal gaz yatağı olan Jafur'u geliştirme planlarını duyurmuştur. Bu, satış için daha fazla petrol ihracatına yol açacaktır. Suudi Arabistan'ın düşük maliyeti; Kanada, Rusya Federasyonu ve ABD gibi diğer petrol

üreten ülkelerin pazar payı için onunla rekabet etmelerini zorlaştırmaktadır. Bunun nedeni, Suudi Arabistan'ın onu diğer petrol üreticilerinden daha uygun fiyatlı kılan rekabet avantajlarına sahip olmasıdır. Bu avantajlar arasında coğrafi konumu ve düşük üretim maliyetleri sayılabilir. Ön hesaplamalar bu durumun iki yıl sürebileceğini göstermektedir. (Haykel, 2020: 32.)

Yukarıdaki bilgilere ek olarak genel istatistikler de dâhil edilmelidir (Haykel, 2020):

- Pazar payı: %12,1
- Maksimum üretim (gün): 2019'da 11,1 milyon
- Dakika-Çıktı (gün): 2,34 milyon
- Tüketim: günde 2,15 milyon
- İhracat: 10,6 milyon varil
- Rezervler: 267 milyar varil

Doğal gaz sektörü, Suudi ekonomisinde ikinci önemli role sahiptir ve GSYİH'nın %15'ini oluşturmaktadır. Suudi Arabistan'ın kanıtlanmış “mavi yakıt” rezervleri 7,8 trilyon m³'tür (dünyanın %4,2'si). Suudi Arabistan'ın son yıllarda doğal gaz üretimi yıllık 83,9 milyar m³ olmuştur ve büyümeye devam etmektedir. Doğal gazın tamamı yurt içinde tüketilmekte olup ithalat veya ihracat yapılmamaktadır. Dolayısıyla enerji taşıyıcılarının fiilî üretim ve tüketimleri hemen hemen aynıdır. (Kasaev, 2019: 61.)

3.3. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Irak

Devlet Petrol Pazarlama Teşkilatının verilerine göre Irak Devlet Petrol Şirketi, Temmuz 2021'de günlük ortalama petrol arz hacmini Haziran 2021'e göre %0,9 artırmıştır. Günlük ortalama petrol ihracat hacminde de durum aynıdır. 2021 yılında ortalama günlük arz hacmi 2,918 milyon varil/gün olmuştur. Irak'ın yıllık 90.468 milyon varil petrol ihracatının 2021 yılına kadar gerçekleşmesi planlanmıştır.

- Basra'dan yaklaşık 87.455 milyon varil gelmektedir.
- Kerkük'te 3.012 milyon varil petrol bulunmuştur.

Temmuz 2021'de bir varil Irak petrolünün fiyatı ortalama 71,58 dolardı. Bu, ülkenin Çin'in petrol tedarikçileri arasında üçüncü sırada yer almasıyla sonuçlanmıştır. Ocak-Temmuz 2021'de 13,68 milyar dolara 30,76 milyon ton petrol

üretmiştir. Irak'ın petrol üretimi OPEC ile diğer petrol üreticileri arasında yapılan bir anlaşma ile sınırlandırılmıştır. Ancak Iraklı petrol işçileri, üretimi bu sınırların üzerine çıkarmayı başarmışlardır. Petrol üretimi arttıkça Irak Petrol Bakanı A. al-Jabbar 2027 yılına kadar petrol üretiminin günde 8 milyon varile ulaşmasını beklediğini ifade etmiştir. Japonya, ülkede yeni rafinerilerin kurulmasına fon sağlamıştır. Bunlar, ülkenin petrokimya kompleksini modernize etmek için kullanılmıştır. Ürdün merkezli bir petrol boru hattının inşası için bir anlaşma zaten imzalanmıştır. Irak, petrol ihracatını çeşitlendirmek için bu boru hattını kullanmayı planlamaktadır. (Sattar, 2019.)

- 2019'da günlük üretim, 4,83 milyon varille maksimuma ulaşmıştır.
- İhracat hacmi ise 3,8 milyon varildir.

3.4. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Kanada

Kanada dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biridir. Ekonomisinin en önemli ihracat kalemlerinden biri olarak hizmet veren maden yataklarına sahiptir. Bununla birlikte, “kumlu” yapısı nedeniyle Kanada'daki petrolün bir kısmına erişmek oldukça zordur. Kanada petrolünün üretiminin yüksek maliyeti, çoğu şirketin onu üretmesini kârsız hâle getirmektedir. Çevreye son derece zararlıdır ve petrol rezervlerinin çoğu Alberta'nın yağlı kumlarından gelir; bunların üretimi normal yağdan daha zordur. Brinken tarafından kaydedildiği üzere devlete ait bu petrol zenginliğinin yaklaşık 180 milyar varil olduğu tahmin edilmektedir. (Brinken, 2019: 57.)

Tüm nesnel zorluklara rağmen ülkede çıkarılan ham madde miktarı ve iç tüketim sürekli artmaktadır. Üretimin kârlılığını artırmak için yeni teknolojiler geliştirilmekte ve tanıtılmaktadır. Petro-Canada stratejik yeniden yapılanma ve konsolidasyon sürecinden geçmiş ve tamamı özelleştirilmiştir. (Braginskiy vd., 2019, 23.) XXI. yüzyılın başında Kanada, ABD'nin petrol ithalatının yaklaşık 1/3'ünü karşıladığından Amerikalıların en büyük petrol tedarikçisi hâline gelmiştir. Kanada, dünyanın en büyüğü olan Çin pazarına da başarıyla girmiştir. Çin'e hidrokarbon ihracatı 2010'dan bu yana ikiye katlanmıştır. Kanada petrolü, Kanada'yı Çin'in en büyük 10 ham madde tedarikçisinden biri yapmıştır. Alberta eyaletinin ana petrol sahaları, bütün bir boru hattı ağıyla birbirine bağlıdır. Bu projeler üzerinde her zaman boru hattı ağı uzmanları tarafından çalışılmaktadır. Bu yeni projelerden biri, daha

sonra Alberta'dan Meksika kıyılarına gönderilecek olan petrol iletim hızını ve hacmini artırabilir. (Khmutko, 2021: 105-107.)

Kanada enerji sektörünün mevcut durumunu bir bütün olarak ele almak, verilerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar (Haykel, 2020):

- Pazar alanı %5,7 oranında artmıştır.
- Maksimum üretim hacmi -günlük- 2019'da 4,63 milyon varildir.
- Günlük tüketim 2,67 milyon varildir.
- 3,6 milyon varillik bir miktar ihraç etmek mümkündür.
- Petrol satışı için mevcut rezervlerin 169 milyar varil ve 8 büyük rezerv olduğunu tahmin ediliyor. (Take Profit Statistics, 2019: 8.)

3.5. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: İran

İran en büyük doğal gaz ihracatçılarından biridir. 2020'de İran günde 79 milyon m³ doğal gaz ihraç etmiştir. Şu anda İran, Irak ve Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İran, Basra Körfezi'nin en büyük gaz sahası Güney Pars'ın tüm fazlarının başarılı bir şekilde geliştirilmesi sayesinde gaz ihracatını artırmıştır. Sahanın 14. fazı, sahanın diğer tüm fazları geliştirildikten sonra Mart 2020'de üretime başlamıştır. 2020'de Güney Pars'ın yalnızca bir gelişmemiş aşaması kalmıştır. Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Totalin bu 11. aşamada birlikte çalışması gerekiyordu. Ancak CNPC ve Total, ABD'nin baskısıyla ortaklıklarını sonlandırmıştır. Sonuç olarak, İran bu aşama üzerinde kendi başına çalışmaya başlamıştır. (Savosin, 2021: 24.)

2020'nin başlarında İran Hükûmeti, faaliyet göstermek için artık petrol gelirine güvenmeyeceklerini duyurmuştur. Bunun yerine petrol geliri ihtiyacını karşılamak için bir bütçe oluşturulmuştur. Bu, artık ABD'nin İran'a karşı yaptırımlarına güvenmek zorunda kalmamaları için yapılmıştır. Ancak yeni bütçe ülkenin petrol ihracatı ve üretimi için önemli gelişmelere yol açmıştır. Yani ABD Başkanı Biden'ın göreve atanma ihtimalini doğurmuştur. İran Parlamentosu üyesi D. Qaderi, 2020'de İran'ın her gün 2,3 milyon varil petrol ve kondensat ihraç etmeyi planladığını açıklamıştı, 2021'de ise 4,5 milyon varil petrol üretimi hedefleniyordu. Bu planlar, İran'ın petrol hacimlerini tamamen piyasaya geri döndürme planının bir parçasıdır. İran yaptırımlar altında petrol ürünleri ihraç etmeye odaklanmıştır.

Venezuela'ya motor yakıtı sağlayarak - yine yaptırım altında- benzin ihracatını artırdılar. Benzin ihracatını artırmak için İran, yakıt hacmi alımlarına kısıtlamalar getirerek kendi ülkelerinin yakıt tüketimini azaltmıştır. (Chidjevskij, 2021: 111.)

Bununla birlikte İran ve Çin bir anlaşma imzalanmıştır. Temmuz 2020'de henüz taslak aşamasında basına sızdırılan ve önemli tartışmalara yol açan 25 yıllık Kapsamlı Stratejik İş Birliği Antlaşması 27 Mart 2021 tarihinde imzalanmıştır. Antlaşmanın kamuoyuyla paylaşılan 18 sayfalık kısa metni, iki ülke arasında petrol üretimi, taşımacılığı ve güvenliği, İran'da Kuşak ve Yol Projesi kapsamında önem arz eden demir yolu, kara yolu ve liman altyapısı geliştirme faaliyetleri, uluslararası bankacılık işlemlerinde millî para kullanımı ve savunma, askeriye ve bilgi teknolojileri gibi stratejik sektörlerde yoğun iş birliği öngörmektedir. (<https://www.eghtesadnews.com>) Söz konusu sektörlerde iş birliğine ilişkin rakamlar resmî olarak paylaşılmasa da Çin'in İran'ın enerji sektörüne 280 milyar dolar, altyapı geliştirme faaliyetlerine ise 120 milyar dolar olmak üzere toplam 400 milyar dolar değerinde bir yatırım yapacağı ifade edilmektedir. (<https://www.ntv.com.tr/>) İran ise bu yatırımlara karşılık Çin'e nispeten düşük fiyatlı daimî petrol satışı gerçekleştirecektir. (Fassihi ve Myers, 2021.) Çin-İran Antlaşması içerik bakımından ABD müttefiki olan diğer bölge ülkeleriyle imzalanan stratejik anlaşmalara benzer niteliktedir. Öte yandan Biden Dönemi'nde henüz çıkmazdan kurtulamayan ABD-İran nükleer görüşmeleri de hesaba katıldığında Çin-İran Antlaşması'nın ABD tarafından küresel düzlemde seyreden Çin-ABD güç geçişi açısından bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Zira Çin'in ABD-İran ilişkilerinin kritik bir döneminde İran ile bir anlaşmaya imza atması uluslararası sistemin bazı temel prensip, kural ve kurumlarına karşı birkaç noktada açık bir meydan okuma olarak algılanmaktadır. (<https://www.aa.com.tr/tr>)

Önemli petrol kaynakları üzerindeki kontrolü ve bölge kaynaklarının önemli bir bölümünü aktarması sonucunda Rusya Federasyonu şu anda bölgedeki en güçlü ülkedir. Ayrıca ABD, Çin, İran ve Avrupa Birliği gibi birçok ülke Rusya Federasyonu'nu bölgede önemli bir güç olarak görmektedir. Buna rağmen Çin ve İran gibi ülkelerin bölgeye müdahil olması nedeniyle Rusya Federasyonu'nun etkili bir bölgesel güç olarak konumu hâlen devam etmektedir.

3.6. Küresel Enerji Politikalarının Temel Aktörü: Avrupa Birliği

2014 yılı sonuna kadar birçok Avrupa ülkesi birçok farklı yakıtı ithal etmeye yönelmiştir. Bölgenin enerjisinin yarısından fazlasının ithal edilmesi, enerji bağımlılığının artmasına neden olmuştur. Şu anda nüfusun %88'i petrol ve petrol ürünlerini kullanmakta olup insanların ihtiyaç duyduğu miktar hızla artmaktadır. AB'nin enerji ithalatının yaklaşık 1/3'ü Rusya Federasyonu'dan gelmektedir; Rusya Federasyonu'nun 2016 yılında Birliğe sağladığı petrol ve gaz miktarı 179,3 milyar m³ ile tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu, 2015'teki varilden %12,5 daha fazladır. GAZPROM'un doğal gaz ihracatı, 2017'de Avrupa'da popülaritesini artırmaya devam etmiştir. Bunun nedeni, Kıta genelinde Rus gazına olan yüksek taleptir. 1-15 Temmuz 2017 tarihleri arasında GAZPROM, BDT dışı ülkelere ihracatını %11 artırmıştır. Rusya Federasyonu, BDT dışındaki ülkelere ihraç ettiği gaz hacmini 11,3 milyar m³ (%12,3) artırmıştır. Bu artış 2017 yılı boyunca gerçekleşmiştir. Karşılaştırıldığında Avrupalı tüketicilere 102,9 milyar m³ gaz tedarik edildiği görülmektedir. Bu, Kuzey-Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde görülebilir. 2017 yılında GAZPROM, BDT dışındaki ülkelere 178 milyar m³ gaz sağlamayı vadetmiş ancak 180 milyar m³ gaz sağlayarak bunu aşmıştır. Almanya arzın %16,7'sini almış; Avusturya %77,2, Çek Cumhuriyeti %24,8, Slovakya %25,8 almıştır. Bununla birlikte aynı zamanda 2022 yılında Rus GAZPROM ile Çinli CNPC arasında senede ek 10 milyar m³ Rus gazının kullanımına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. GAZPROM'un yaptığı açıklamada CNPC ile Rus gazının Uzak Doğu güzergâhından Çin'e sevk edilmesine ilişkin uzun zamanlı akit imzaladığına dair duyuruda bulunulmuştur. (<https://www.trthaber.com>)

Bahis konusu olan anlaşmanın, Rusya Federasyonu ve Çin arasındaki iş birliğini artıracaklarını gösteren ifadede “anlaşma kapsamında sevkiyatlar tam kapasiteye ulaştığında Çin'e ilave 10 milyar m³ doğal gaz sevk edilecek ve Rus gazının Çin'e toplam sevkiyatı yılda 48 milyar m³'e ulaşacak” bilgisi verilmiştir. (<https://www.trthaber.com>)

Açıklamada düşüncelerini belirten GAZPROM Başkanı Aleksey Miller, anlaşmanın Rusya Federasyonu ile Çin arasındaki karşılıklı güven duygusunu oluşturduğunu vurgulayarak “CNPC'deki Çinli ortaklarımız, Gazprom'un güvenilir bir tedarikçi olduğunu gördüler.” ifadesini kullanmıştır. (<https://www.trthaber.com>)

Bir enerji kaynağı olarak kömürün yerini alan gazın, Avrupa'nın enerji tüketimini artırma söz konusu olduğunda çok yardımcı olduğu kanıtlanmıştır. Bunun nedeni, elektrik enerjisi şirketlerinin gaz kullanımına geri dönmelerinin geçişi kolaylaştırmasıdır. Ek olarak kömürün yaygın olarak doğal gazla değiştirilmesi, çevresel zararın azaltılmasına yardımcı olmuştur. Bu da Avrupa'da Rus gazının önüne birçok siyasi engelin konulmasına yol açmıştır. GAZPROM Başkanı A. Miller Mayıs 2019'da Uluslararası İş Konferansı'nda (IBC) bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Gazı siyasetin ve düzenleyicilerin önünde konumlandırmanın bazı zorlukları var ancak bunu hükûmetlere kanıtlama sorumluluğumuz var." Rus doğal gazı için yeni rotalar, savaş zamanında enerji sektörünü kurtarmıştır. (Neftegaz, 2019.) Bu tarihsel olay, alternatif bir enerji türü olarak doğal gazın geleceğini ulusal politikaların belirlediğini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği, Rusya Federasyonu'na birçok kısıtlama getirmektedir. Bu sınırlar, yeni dönem politikasını hayata geçirmeyi hedefleyen Rusya Federasyonu için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu sınırlar nedeniyle Rusya Federasyonu'nun fazla enerjiyi pazarlayabileceği alanlar gelişmemiş durumdadır. Bu sorunu çözmek için Afrika ülkeleri, BDT ülkeleri ve "doğu rotası" ile yeni anlaşmalara ihtiyaç vardır. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, Avrupa Birliği ülkelerinin birçok yaptırıma rağmen Rusya Federasyonu'ndan doğal gaz talebinde bulunacağını güvenle belirtmiştir. Ayrıca Doğu Rotası'nın Rus enerjisi için bir sağlayıcı olması nedeniyle fiyatların eskisi gibi olmayacağına inanmaktadır.

3.6.1. Avrupa Birliği Enerji Politikası

Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler hem jeopolitik bir mücadeleyi hem de birçok siyasi ve ekonomik konuda dengeyi göstermektedir. Hem Avrasya'da ortak bir pazarın oluşması hem Ukrayna Krizi hem de devam eden ekonomik yaptırımlar, AB-Rusya Federasyonu ilişkilerinin gidişatını belirleyen güncel olaylar olmaya devam etmektedir. AB ve Rusya Federasyonu, karşılıklı yarar sağlayan sayısız konuda kilit ortaklardır ve ilgili bölgesel ve uluslararası konularda birlikte çalışarak güçlü tarihsel bağları sürdürmüştür. (EEAS, 2017.) AB-Rusya Federasyonu ilişkisi büyük ölçüde Ortaklık ve İş birliği Antlaşması (PCA) ile karakterize edilmektedir. PCA, Rusya Federasyonu Federasyonu ve Avrupa Birliğinin ilgili konularda birbirleriyle istişare etmeleri için çerçeve belirlemiş ve teğet sektörel anlaşmaların eklenmesiyle genişletilmiştir.

AB ve Rusya Federasyonu; ticaret, eğitim, teknoloji, bilim, enerji ve çevre, ulaşım ve yasa dışı yolların önlenmesi ile ilgili konularda genel olarak açık iletişimi sürdürmüşlerdir ve AB bugün Rusya Federasyonu'nun en büyük ticaret partneridir. (EEAS, 2017.) Bununla birlikte ticaretin birçok alanında iş birliğine rağmen AB'nin çağdaş yapısı geliştikçe Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğunun (BDT) oluşturulmasına ve uygulanmasına öncülük etmiştir. BDT'nin oluşturulması, Sovyet sonrası süreçte Rusya Federasyonu'nun AB'nin genişleme çabasına karşı koyma çabası olarak değerlendirilebilir. Rusya Federasyonu, Batı topluluğuyla ek anlaşmalar, iş birliği veya herhangi bir derecede olası entegrasyonun olması yerine 1991'de rakip bir ekonomik topluluğun yaratılmasına öncülük etmiştir. Bu, Rusya Federasyonu'nun tarihsel entegrasyon durumunda AB'den kasten uzak kaldığı anlayışını desteklediği gibi siyasi iş birliğini Sovyet sonrası Avrasya'ya odaklamıştır. BDT aynı zamanda AB ve Rusya Federasyonu arasında mevcut olan siyasi farklılıkların ve dolayısıyla zıt siyasi yapıların ve siyasi gündemlerin belirli birkaç politika alanında AB-Rusya Federasyonu iş birliğine nasıl yol açtığına bir göstergesidir. Bölgesel bir ekonomik birliğin yaratılmasının yanı sıra Rusya Federasyonu'nun AB ile olan kalıcı ilişkisi, Ukrayna'da devam eden kriz tarafından şekillendirilmiştir. (Godzimirski, 2014.)

AB, 2014 yılının Mart ayında ilk ekonomik yaptırımlar grubuyla karşılık vermiş ve aynı yılın Temmuz ve Eylül aylarında ek diplomatik tedbirler almasının sonucu olarak Rusya Federasyonu'na uygulanan Batı yaptırımları, tüm sektörlerde sermayeye erişimi kısıtlamış ve sınırlandırmıştır. (TÜRMOB, 2019: 22.) Ukrayna'nın geçiş ülkesi olarak jeopolitik konumu Rus gazının temininde Avrupalılar arasında güçlü bir endişe neden olmuş ve Kıta'daki enerji ilişkilerini değiştirmiştir. Ukrayna'nın AB Enerji Topluluğuna üyeliği ve Ukrayna'nın Rus gazı için önemli iç pazarı göz önüne alındığında bölgesel iş birliğini engelleyen karmaşıklıklar açıkça görülmektedir. Çoğu AB üye devletinin, kendi iç sınırları içinde ihtiyaç duyulan doğal kaynaklara erişiminin olmaması, enerji kaynaklarının AB siyasi gündemindeki önemini artırmış ve sorunların genel karmaşıklığına katkıda bulunmuştur. Ayrıca AB, Enerji Birliği'nin de gösterdiği gibi AB içindeki politikanın yönünü büyük ölçüde etkileyen güçlü çevre ve iklim politikalarıyla tanınmaktadır. (Godzimirski, 2014.) Buna karşılık politikada hızlı değişiklikler yapabilen güçlü bir lidere sahip, oldukça merkezî bir federal devlet olan Rus Devleti,

AB'nin bünyesinde barındırdığı Batılı ideallere ve pazarlara düzenli olarak meydan okumuştur. Rusya Federasyonu'daki merkezîleşme derecesi hem iç hem de dış politikanın hızlı bir şekilde uygulanmasına veya değiştirilmesine izin vermektedir. Ayrıca Rusya Federasyonu, enerji ihracatından elde ettiği kârı maksimize etmeye ve lider bir enerji üreticisi olarak uluslararası konumunu korumaya öncelik vermiştir. (Godzimirski, 2014.) Rus Hükûmeti yıllardır Avrupa gaz piyasalarındaki pazar payını sağlamlaştırmaya çalışmış ve GAZPROM'u ülkenin piyasa konumunu güçlendirmek için Avrupa'da ek alt havza varlıkları satın alması konusunda etkilemiştir. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

Rusya Federasyonu, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Avrupa Birliği'nin önde gelen enerji tedarikçisi konumunu korumuştur. 2016 yılında Rusya Federasyonu, tüketim ve ithalat için AB'deki pazar payının sırasıyla yaklaşık %30 ve %40'ını elinde tutmuştur. (TÜRMOB, 2019: 22). 2008 ve 2015 yılları arasında Rusya Federasyonu'dan AB'ye gaz ihracatı 23 milyar m³ (Bcm) azalmıştır. Yıllardan yıla değişim art arda azalmasa da eğilim, talepteki düşüşü göstermektedir. Kuzey Akım Boru Hattı Rus gazının nakliyesinde Ukrayna'ya olan %80 bağımlılık oranını 2017 yılında %50'ye düşürmüştür. Bununla birlikte AB, Rusya Federasyonu'nun en kârlı pazarı olmaya devam etmektedir ve Rusya Federasyonu, Kuzey Akım ağı aracılığıyla Avrupa'ya enerji ihracatını genişletmektedir. (Boussena ve Locatelli, 2011.) Rusya Federasyonu'da güçlü bir siyasi aracı temsil eden enerji, devlet için birincil gelir kaynağı hâline gelmiştir. 2014 yılında devlet gelirlerinin tahmini %50'si, Rus Hükûmetinin ulusal bütçesini dengeleme yeteneği açısından hayati önem taşıyan enerji ürünlerinin üretimi, satışı ve ihracatından elde edilmiştir. Buna karşılık Rusya Federasyonu, politikada güçlü bir lidere sahip bir federal devlettir. Rus Devleti AB'nin barındırdığı Batılı ideallere ve pazarlara yönelik eğitimler vermektedir. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

Rusya Federasyonu, pazar ve ithalat için önemli bir gelir kaynağı olmakla beraber güçlü bir siyasi aracı temsil etmektedir. Rusya Federasyonu, Kuzey Akım aracılığıyla Avrupa'ya enerji sevkinin genişletmiş ve hükûmet bütçesini yönetilebilir hâle getirmiştir. (Locatelli, 2008.) Rusya Federasyonu'nun enerji politikasına yansıtılabildiği veya yansıtamadığı etkiyi analiz etmek için bir enerji politikası anlayışı gereklidir. Bu kadar jeopolitik öneme sahip bir sektörü düzenlemek ve yönetmek, herhangi bir ulus devlet veya siyasi oluşum için hiç kolay değildir. Enerji

politikası genellikle diğer politika alanlarıyla oldukça bağımlıdır ve enerji kaynaklarının geliştirilmesini, dağıtımını ve tüketimini büyük oranda kapsar. Enerji politikası, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, iklim, enerji güvenliği, elektrik ve hidrokarbonlar ile ilgili mevzuatı, programları ve ilişkileri içerir. Diğer fosil yakıtlar öncelikle ısıtma, plastik üretimi veya ulaşım sektörü için kullanılırken birincil elektrik üretim türü olarak hizmet ettiğinden doğal gaz sektörü kritik öneme sahiptir.

Harita 2: Kuzey Akım Boru Hattı

Kaynak: <http://enerjienstitusu.com/tag/kuzey-akim-projesi> (30.04.2022)

AB'nin Ukrayna Krizi'ne tepkisinin bir parçası olarak Avrupa Komisyonu 2015 yılının Şubat ayında Enerji Birliği Paketi'ni yayımlamıştır. AB'nin enerji ve iklim stratejisini resmî olarak detaylandıran bu belge seti bugün Avrupa Birliğinin enerji politikasının bel kemiğini oluşturmaktadır. Enerji Birliği stratejisinin uygulanmasının ardından üye devletler için ek hedefler ve düşünceler hakkında çeşitli kılavuzlar ve yayınlar tanıtılmış ve detaylandırılmıştır. Avrupa Konseyi Başkanlığının rotasyonunun gelecekteki Enerji Birliğinin önceliklerini ve hedeflerini değiştirmesi muhtemel olduğundan gelecekte daha fazla teklifin açıklanması amaçlanmaktadır. (Rutten, 2017.) En güncel hâliyle Enerji Birliğinin stratejisini beş temel boyut oluşturmıştır. Bu boyutları şu şekilde sıralamak mümkündür (EEAS, 2017):

Şekil 8: Enerji Birliğinin Stratejisinin Beş Temel Boyutu

Enerji Birliği Paketi'nin önemli bir noktası, Rusya Federasyonu'nun doğal gaz tedarikine odaklanmasıdır. Pakette yer alan altı yol gösterici ilkedен ortak tema, Komisyonun AB enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve toplumun Rus kaynaklarına bağımlılığını azaltma konusundaki açık motivasyonudur. Avrupa Komisyonu kaynaklı enerji güvenliği söyleminin çoğu, politika alanındaki güvenliğin diğer bileşenlerinin aksine doğal gaza özgüdür. Enerji Birliğinin çoklu hedefleri arasında üye devletler birlikte iç pazarın önceliklendirilmesini ve Birliğin mevcut tasarımında işlemlerini kolaylaştıran piyasa araçlarının uygulanmasını güçlü bir şekilde desteklemektedir. (Rutten, 2017.) Üye devletler arasındaki fikir birliği, AB'de tek bir iç pazarın desteklenmesidir. Ayrıca üye devletler genel olarak AB düzeyinde piyasa araçlarının uygulanmasının Avrupa Komisyonunun Enerji Birliği'nin düzenleyici çerçevesine ilişkin ve ilgili piyasa kurallarının yanı sıra sorunsuz bir iç pazar yaratmak için gerekli tüm sınır ötesi meseleleri ele almalıdır. Ayrıca Komisyon, mevcut düzenleyici yapıdaki iyileştirme ihtiyacına ilişkin görüşüne göre ACER'in iç enerji piyasasının gelişimini etkin bir şekilde denetlemesini sağlamak için Avrupa düzeyinde düzenleyici işlevleri yerine getirme yetkileri ve bağımsızlığı önemli ölçüde güçlendirilmelidir. (Avrupa Komisyonu, 2015.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

RUSYA FEDERASYONU’NUN ENERJİ POLİTİKASI

Winston Churchill, bir keresinde Rusya Federasyonu’nun “muammasını” anlamının anahtarının onun ulusal çıkarları olduğunu ifade etmişti. (Tsygankov, 2013: 15.) Rusya Federasyonu’nun modern dış politikası hakkında akıl yürütmek, bilgi kaynaklarıyla ilgilenen herhangi bir kişi için ciddi bir sorundur. Bunun nedeni, son dönemde yoğunlaşan bilgi savaşı ve propagandasının toplumu kutuplaştırmaya ve yaşanan süreçlerin özünü anlamamasına yol açmasıdır. Bu süreçte batı, Rusya Federasyonu için en sorunlu yön olmaya devam etmektedir. Bir diğer önemli konu ise ABD’de seçimlere “müdahale” ile sonuçlanan skandalların, dijital ortamı Rus-Amerikan ilişkilerinde yüksek riskli bir bölge hâline getirmesi ve AB ile ilişkilerde dijital konuların “toksisitesinin” artmasıdır. Enformasyon savaşı, medya ayrımcılığı, enformasyon söyleminin kutuplaşması, Minsk antlaşmalarının uygulanmasındaki durgunluk, Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki temas alanlarında güç ve kapasite geliştirme gösterileri ve ortak meydan okumaların olmaması, olumsuzlukların büyümesi, sorunlu faktörlerin çakışan çıkarların yönü üzerindeki etkisi dijital alan gibi konular 2018 seçimlerinden sonra Rus dış politikası için de en sorunlu konulardı ve belki birçoğu yakın gelecekte Rusya Federasyonu dış politikasının bir engeli olarak rol oynayacaktır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra kapitalizm/demokrasi ve sosyalizm/komünizm kamplarının karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkan iki kutuplu dünya yerini çok kutuplu bir dünyaya bırakmış, Soğuk Savaş Dönemi bitmişti. Yeni Rusya Federasyonu’nun liderleri, uluslararası toplumla bütünleşmeyi göze almaktadır. Rus Devleti’nin ilk yıllarında Atlantizm politikası ve Rusya Federasyonu’nun kimliğine ilişkin Batıcı vizyon teorik bir gerekçe ve pratik uygulama hâlini almaktadır. Bu politika, Rusya Federasyonu’nun ilk Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ve Dışişleri Bakanı A. V. Kozyrev’in fikirleriyle benimsenmiştir. 1990’ların başında Rusya Federasyonu hâlâ dış politika kavramıyla net bir şekilde tanımlanmamıştır. 90’lı yılların başında Sovyet dış politikasının oluşturulmasına başlanmıştır. Rusya Federasyonu, liberal-demokratik reformlar yoluna girmiş ve Rus Hükûmeti tarafından Batı ile stratejik ortaklık ilan edilmiştir. Eski Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev tarafından yönetilen Atlantistler Mihail Gorbaçov’un Yeni

Düşünce'sinin birçok eski takipçisine kucak açmış, Sovyetler Birliği'nin "ortak bir Avrupa evine" (Varol, 2013: 32) dâhil edilmesini savunmuşlardır. Rus dış politikasını Batıcılık, devletçilik ve medeniyet olarak kavramsallaştırmak mümkün olmaktadır.

Tablo 18: Rusya Federasyonu'nun Sovyet Sonrası Dış Politika Düşüncesinin Spektrumu

DÜŞÜNCE TARZI	RUSYA FEDERASYONU'NIN VİZYONU VE DİŞ TEHDİDİ	BAŞ SAVUNUCU
BATILILAR		Andrei Kozyrev
Liberaller	Rusya Federasyonu Batı'nın bir parçasıdır ve Batı'nın ekonomik ve siyasi kurumlarıyla bütünleşmelidir; Rusya Federasyonu'na yönelik ana tehditler demokratik olmayan devletlerden geliyor.	
Sosyal Demokratlar	Rusya Federasyonu, uluslararası toplumun bağımsız bir parçasıdır; kendine özgü çıkarları vardır, ancak aynı zamanda bazı ortak çıkarları başkalarıyla paylaşır; Rusya Federasyonu'na yönelik başlıca tehditler, temel insan haklarının ihlali ve kültürel çoğulculuğa saygısızlıktan geliyor.	Mikhail Gorbachev
İSTATİSTİKÇİLER	Rusya Federasyonu, uluslararası sistemin istikrarını korumada kendine özgü çıkarları olan egemen bir devlet ve büyük bir güçtür; Rusya Federasyonu'na yönelik ana tehditler, mevcut güç dengesini değiştirmeye çalışan devlet revizyonistlerinden geliyor.	Yevgeni Primakov
MEDENİYETÇİLER		
Ulusal Komünistler	Rusya Federasyonu bağımsız bir sosyalist medeniyet ve büyük bir güç/süper güçtür; çıkarları Batı'ninkilerle bağdaşmaz ve sosyalizm ile kapitalizm arasındaki güç dengesinin yeniden kurulmasını ve Rus uygarlığının etkisinin yayılmasını içerir; ana tehditler Batı'dan ve onun emperyalist niyetlerinden gelmektedir.	Gennadi Zyganov
Sert Avrasyacılar	Rusya Federasyonu, kara temelli bir jeopolitik imparatorluktur; çıkarları, deniz temelli güçlerin çıkarlarından karşılıklı olarak ayırdır ve Rusya Federasyonu'nun jeopolitik etki alanının korunmasını ve genişletilmesini içerir, ana tehditler deniz temelli güçlerden gelmektedir.	Vladimir Zhirinovski

Kaynak: Tsygankov, 2006: 61.

Geniş bir coğrafi alana sahip Rusya Federasyonu zamanla toprak parçası kaybederken Rusya Federasyonu'nun dış politikasının ana hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- SSCB'nin tüm eski cumhuriyetleriyle ilişkileri yeniden kurmak,
- Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa tarafından büyük bir güç olarak uluslararası tanınma elde etmek.

Bu hedefler doğrultusunda yeni Rusya Federasyonu'nun dış politikasının önceliklerinden biri, Rusya Federasyonu'nun çıkarlarının ABD'nin çıkarlarıyla kesiştiği Transkafkasya bölgesinin zengin enerji kaynakları nedeniyle Rusya Federasyonu'nun etki alanını yeniden kazanması çok önemliydi. Rusya Federasyonu amacına kısmen ulaşmış, Ermenistan ve Azerbaycan ile neredeyse çökmekte olan Gürcistan'daki ulusal çatışmaları hafifletmeyi başarmıştır. Transkafkasya bölgesinde Rusya Federasyonu yönetimi sırasında ABD'nin bölgeye ilgisinin artmasıyla her fırsatta Rus etkisinin büyümesi engellenmeye çalışılmaktadır. Transkafkasya bölgesinde Amerikalılar hedeflerine ulaşmayı başaramamıştır. Son yıllarda yaşanan olaylara bakılırsa Amerika dış politikasını henüz yeniden yapılandırmamış görünmektedir. ABD, demokratik bir rejim kurma bahanesiyle tüm bölgesel çatışmalara müdahale etmeye devam etmektedir. Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu dış politikada hiçbir olumlu sonuç elde edememiştir. SSCB Soğuk Savaşı şüphesiz kaybetmiş ancak Rusya Federasyonu tüm uluslararası kuruluşlardaki konumunu korumayı başarmıştır. Sonuç olarak Rusya Federasyonu, SSCB ile ABD arasındaki çatışma sırasında olduğu gibi artık dünya siyasetinde lider bir rol iddia edemezdi ancak Rus Devleti uluslararası arenada belirli pozisyonları korumuş ve Batı ülkelerinden kredi ve insani yardım alabilmiştir. Aynı zamanda Rusya Federasyonu, Batı'ya yakınlaşmasına rağmen kendisini eski Sovyet cumhuriyetlerine karşı tecrit etmemiş ve Rus dış politikasının bu yönü, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya'da yeni oluşan totaliter rejimlerden bir çıkış olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 19: Boris Yeltsin Dönemi Batıcı Kaydı

Güvenlik	Moldova, Orta Asya ve Kafkasya'da Yeni Tehditler
Refah	1. Makroekonomik istikrar 2. Yeni yoksulluk ve çöken sosyal hizmetler 3. Endüstriyel durgunluk
Otonomi	Batılı kredi kuruluşları ve Batı güvenlik politikalarına bağımlılık
Kimlik	Rusya Federasyonu'na yönelik saldırılar

Kaynak: Tsygankov, 2006: 89.

Tablo 19'da görüldüğü gibi Yeltsin'in başkanlık dönemi sadece dış politikada değil iç politikada da bir başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. 1991'de Sovyet sisteminin artık işlemeyip dağılmasının ardından Rusya Federasyonu kendini bir anda ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında birçok istikrarsızlığı beraberinde

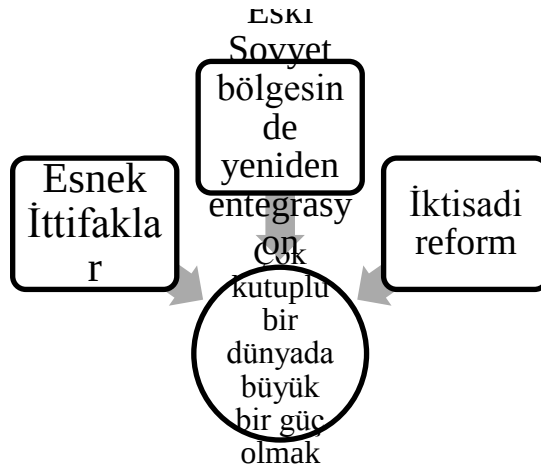
getiren bir dönüşümün ortasında bulmuş ve Rusya Federasyonu'nun ulusal kimliğini çok kısa sürede tespit edememesi, Rus gururunu zedelemiştir. Bu durum ise taraf ülkelerin ulusal güvenliğinde sorunlara neden olmuş, Kafkasya'yı istikrarsızlaştırmış ve sonuç olarak 1994 yılında Rusya Federasyonu kendini bir savaşın içerisinde bulmuştur. Bu nedenle şaşırtıcı olmayan bir şekilde Rus ekonomik ve siyasi sisteminde reform yapılamamıştır. Rusya Federasyonu kapitalizmin serbest piyasa modelini değil, oligarşik kapitalizmi inşa etmiştir. Siyasi sistem de yozlaşmıştı ve 1993 Anayasası'na göre cumhurbaşkanı her türlü muhalefeti önleme yetkisine sahipti. Rus dış politikasının Batı yanlısı seyrinin Batı karşıtı ve demokratik olmayan ekonomik ve siyasi sonuçlar ürettiği sonucu elde edilmektedir.

Rus devletçilerinin dünya görüşünün de birtakım özellikleri vardı. Ülkenin güvenliğine yönelik artan tehditlerin arka planına karşı devletçiler ısrarla Rusya Federasyonu'nu öncelikle kendi bireysel jeopolitik çıkarlarına sahip ve etki alanını koruduğunu iddia eden büyük bir güç olarak görmeyi talep etmiştir. Uluslararası güç dengesini korumaya muktedir bir güç olarak Rusya Federasyonu'nun tarihsel rolüne dönmüşlerdir. İktidar öncelikle kendi gücüne dayanır ve asıl amacı bu gücü inşa etmek veya uygun statüye sahip olması için gerekli düzeyde tutmaktır. Böylece Rusya Federasyonu'nun ana gündemi beş temel esas etrafında şekillenmiştir. Bu beş temel esası şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ABD'nin tek kutuplu emellerini dengelemek,
- Sovyet bölgesini Moskova kontrolü altında bütünleştirmek,
- Bölgede askerî varlığı sürdürmek ve yeni etnik çatışmaları önlemek,
- Rusya Federasyonu dışında yaşayan etnik Rusların statüsünü korumak,
- Sovyet sonrası dünyada ekonomik varlıklar ve tesisler elde etmek.

Bu kapsamda Moskova için çevre devletleri olan üç ana ülke Çin, Hindistan ve İran çok önemli hâle gelmiştir. Rusya Federasyonu bölgeden siyasi, ekonomik ve askerî olarak neredeyse tamamen izole edilmiştir. Başka bir deyişle Rusya Federasyonu'nun asıl görevi, büyük gücü dengelemek ve çevreyi entegre etmektir. Bu entegrenin sağlanması büyük güç dengesi ile ulusal çıkar görüşü arasındaki karşılıklı ilişkinin korunmasıyla sağlanmaktadır.

Şekil 9: Büyük Güç Dengelemesi: Ulusal Menfaat Görünümü

Kaynak: Tsygankov, 2006: 99.

Güç dengesi ve ulusal çıkar görüşü Rusya Federasyonu'nun protestolarına rağmen Kuzey Atlantik İttifakının doğuya doğru genişlemesiyle sonuçlanmıştır. 1994'te İttifakın genişletme kararı karşısında Rusya Federasyonu, NATO'nun genişleyerek kendi sınırlarına doğru yaklaşmasını engelleyemeyeceğini anlamış ve amacının, İttifakla güçlü diplomatik ilişkiler kurarak, olası bir tehdidi ortadan kaldırıp Rusya Federasyonu'nu yeni gerçeklere uyarlamak olduğunu açıklamıştır. Bu politika 1997 yılında Rusya Federasyonu ile NATO arasında Karşılıklı İlişkiler, İş Birliği ve Güvenlik Kuruluş Yasası'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat AB'nin kredi kurumlarına bağımlılık, Rusya Federasyonu'nun konumunu önemli ölçüde karmaşıktırılmış ve Primakov tarafından belirlenen hedeflere ulaşılmasını engellemiştir. Ancak bu bağımlılık ne kadar güçlü olursa olsun Bakan, ülkenin tüm temel çıkarlarıyla doğrudan çeliştiğinden, Yugoslavya ve Irak'ın sorunları konusunda AB ile anlaşamamıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun AB kredilerine artan bağımlılığına rağmen Primakov, çok daha bağımsız bir politika izlemeyi başarmıştır. Yine Asya ve Orta Doğu'nun diğer büyük güçleriyle yakınlaşma politikası izlemesi sayesinde Rusya Federasyonu'nun dünyadaki jeopolitik etkisi önemli ölçüde artmış, Rusya Federasyonu'nu güçlendirmeye yönelik bu tutarlı politika giderek halkın desteğini almıştır.

Rusya Federasyonu kendini güçlendirmek için 1992'den itibaren devletin enerji politikasını kuramsallaştıran bir dizi temel belgeyi benimsemiştir. Bunlar arasında 1992 yılında yeni ekonomik koşullarda Rusya Federasyonu'nun enerji politikası kavramının ana hükümleri, 1995 yılında ise Rusya Federasyonu'nun 2010

yılına kadar olan enerji stratejisinin ana hükümleri ve 2010'a kadar Rusya Federasyonu'nun enerji politikasının esas fonksiyonlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yakıt ve enerji kompleksinin yeniden yapılandırılması yönünde toplam enerji kaynakları üretiminde doğal gazın payını artırmak,
- Elektrifikasyonu geliştirmek ve petrol üretimini istikrara kavuşturmak,
- Batı Sibiry ve diğer bölgelerde yeni petrol ve gaz bölgeleri için koşullar yaratmak.

Özetle 1990'larda Rusya Federasyonu'ndaki devlet enerji politikasının hem hâlihazırda alınan kararların uygulanması açısından hem de bireysel endüstrilerle ilgili olarak büyük ölçüde tutarsız ve parçalı olduğu vurgulanmalıdır. Bu, aşağıdaki eğilimlerde kendini göstermiştir (Borovsky, 2019):

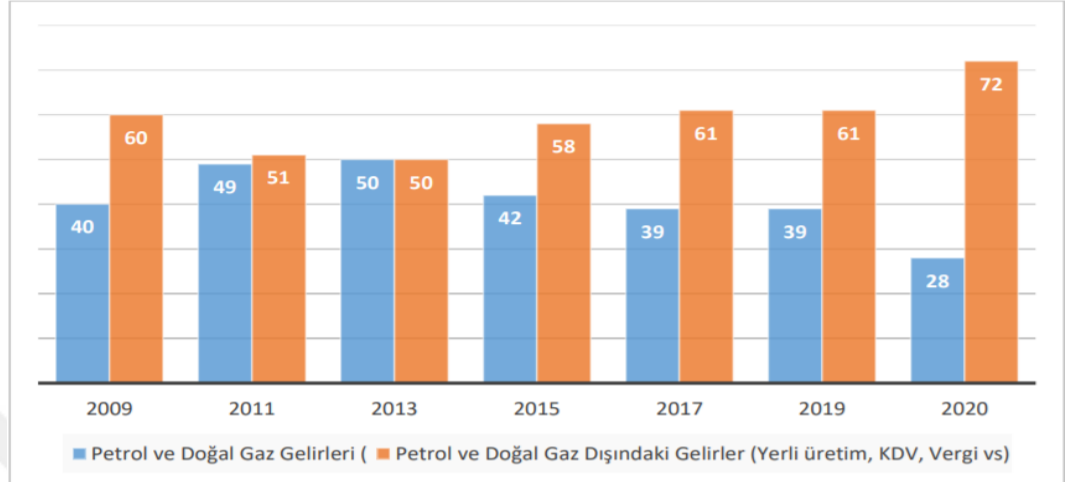
- Hâlihazırda alınmış olan kararların, özellikle doğal tekeller alanındaki yapısal reformların ana hükümlerine ilişkin kararnamenin uygulanmaması,
- 2010'a kadar olan enerji stratejisinde açıkça tanımlanmış olan enerji politikasının genel yönü, enerji sektöründe yalnızca petrol ve kömür sektörlerini etkileyen rekabetçi pazarlar oluşturmaya odaklanması,
- Elektrik ve gaz sektörlerinde benzer reformlar dondurulurken özelleştirme ve fiyatların serbestleştirilmesinin el ele gitmesi, yerel fiyatlandırma piyasalarına devlet müdahalesi ve tekel kontrolünde tutması.

Rusya Federasyonu ekonomisinin önemli bir kısmı enerji kaynaklarının ihracatından oluşmaktadır. Bu durum enerji taleplerinin ve fiyatlarının istikrarlı ve güvenli kalmasını sağlamak içindir. Ülkeler, mevcut ticari ilişkiler üzerindeki etkileri en aza indirmek ve yeni ithalatçı ülkelerle ilişkilerini geliştirmek için az sayıda ekonomiyle enerji ilişkilerini genişletmelidir. Avrupalı yeni enerji alıcıları ile süregelen enerji ilişkilerini korumak için Rusya Federasyonu'nun enerjiyle ilgili yeni projeler peşinde koşmaya devam etmesi gerekmektedir. Ek olarak bu projeler, mevcut enerji ithalatçıları ile ticaret kapasitesini artırmaktadır.

Grafik 15'te görüldüğü üzere Rusya Federasyonu'da yaşanan iktisadi krizlerden sonra ülkenin kendini toparlanması için yeni fırsatlar etkili bir şekilde artmaktadır. Putin'in iktidara gelmesiyle değişen dengeler sonucunda enerji fiyatları

yükselmiştir. Rusya Federasyonu’nun açık ekonomi olarak görülmesi ve artan petrol fiyatları Rusya Federasyonu’na yeni fırsatlar sağlamıştır.

Grafik 15: Doğal Gaz ve Petrol Gelirinin Federal Bütçeye Oranı, 2022

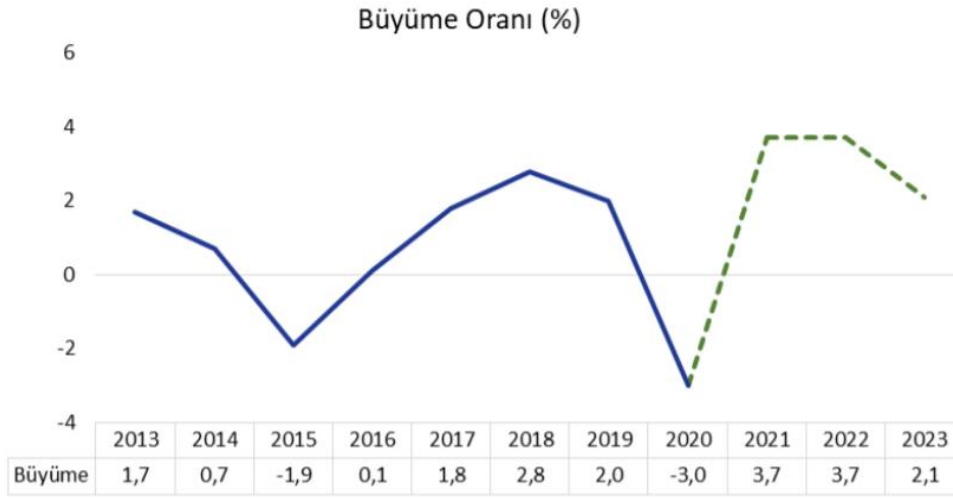

Kaynak: Ministry of Finance of the Russia Federation 2022.

Enerji kaynakları Rusya Federasyonu’nun en önemli ekonomik gücüdür. ABD Enerji Bilgi İdaresi U.S. Energy Information Administration (EIA), 2021 Rusya Federasyonu istatistiklerine göre hidrokarbon kaynakların (doğal gaz ve petrol), Rusya Federasyonu Devleti’nin federal bütçe gelirlerinin 1/3’ten daha fazlasını oluşturduğu görülmektedir. Nitekim 2020’de yalnızca petrol ve doğal gaz gelirleri Federal Bütçe’nin %28’ini oluşturmuştur. (Ministry of Finance of the Russia Federation 2022.)

Diğer taraftan Avrupa’da da ticari faaliyetler artmış ve Rusya Federasyonu, AB üyesi ülkelerle enerji konusunda uzun vadeli sözleşmeler için fikir birliği sağlamak amaçlı çalışmalar başlatmıştır. Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Aleksandr Novak, ülkesinin 2021 yılındaki petrol üretim ve ihracatını artırdığını belirterek “Petrol ve doğal gaz sektöründen elde edilen bütçe gelirleri de 2022’de %28 artarak 2,5 trilyon rubleye çıktı.” (<https://www.trthaber.com/>, 2023) şeklinde açıklamada bulunmuştur.

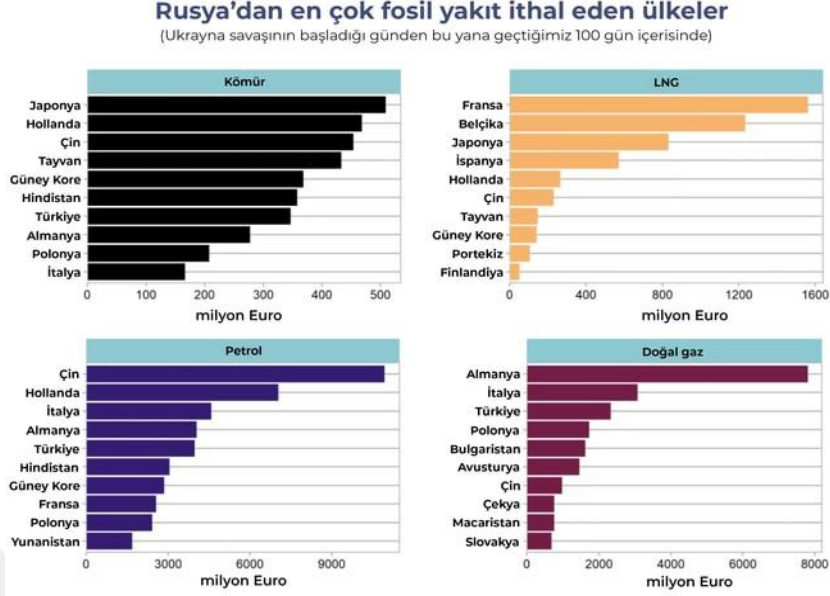
Grafik 16: 2013-2023 Yılları Arasında Rusya Federasyonu’nun Büyüme Oranı (%)

Kaynak: DEİK, 2021.

Rusya Federasyonu’nun ekonomisi, 2014 senesinde petrol fiyatlarında görülen azalma ve akabinde Amerika Birleşik Devletleri’nin Kırım Krizi’nden dolayı Rusya Federasyonu’na yaptırım uygulamasıyla 2015 senesinde %1,9 oranında daralma yaşamıştır. 2016-2017 yılları arasında Rusya Federasyonu uyguladığı güçlü maliye politikası ve petrol maliyetlerindeki değişken artış sonucunda toparlanmaya çalışarak 2017’de %1,8 oranında büyümüştür. Ardından gelen yıllarda devlet altyapı, sağlık ve eğitim alanlarında iktisadi yenilik yapmıştır. Gereksinim görülen bu alanlara yatırımların yapılması devletin 2018’de %2,8 oranında kalkınmasını sağlamıştır. 2019’da ise petrol maliyetlerinde düşüş görülmesi ve KDV’de iyi bir yükseliş olması, devletin kalkınma hızını yitirmesine ve %2 seviyesinde kalkınmasına sebep olmuştur. 2020’da pandemi sonucunda %3 daralma yaşayan Rusya Federasyonu ekonomisinin 2021-2023 yıllarında ortalama olarak %3 büyümesi öngörülmektedir. (DEİK, 2021.)

Grafik 17: Rusya Federasyonu'ndan En Çok Fosil Yakıt İthal Eden Ülkeler (2022)

Kaynak: <https://haberrus.ru/economics>, (01.05.2022).

Rus dış politikasının atılğanlığı; büyük güçler arasındaki çok taraflılığa, enerji gücüne dayanıyordu. Putin, dünyayla daha ileri düzeyde etkileşim için “büyük güç” kavramını giderek daha fazla kullanmaya başlamıştır. Bu nedenle kendi kendine yeterli bir güç olma yeteneğine sahip olan Rusya Federasyonu Avrasya’daki politikasını müteakip Belarus ve Ermenistan’dan Kazakistan ve Kırgızistan’a kadar en yakın müttefiklerinin bariz isteksizliklerinin arka planında özellikle yarar sağlamaktadır.

Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı ilhakı sonrasında Rus petrol ve gaz sektörü, ABD ve AB tarafından sektörel yaptırımların etkisi altındadır. Bu konu ile ilgili olarak Rusya Federasyonu Dışişleri Bakan Yardımcısı Alexander Panking, 2019 yılında yapmış olduğu açıklamada:

“Rusya Federasyonu’nun yaptırımlar açısından enerji sektöründeki ortaklarla çalışmak için geçici çözümler arayacağını, ancak oyunu kuralı oynamayacağını ve yaptığımız şeyi güvenle yapmaya devam etmekle birlikte enerji sektörünün çeşitlendirilmesine yönelik ortak aramak, onlarla çalışmanın bir sonucu olarak bazı pazarları kaybedeceğimiz fakat yenilerini bulmakla çözümler üreteceğiz. Zorlandığımız kuralı oyunun yolunu tutmak istemiyoruz, çünkü o zaman kuralı bir oyun bizi vahşi ve hüsrana uğramış olmakla suçlamanın temelidir. Koşulsuz kurallara uyacağız ama ben geçici çözümlerden bahsettiğimde yasayı çiğnemek gerekmiyor, atlatılabilir.”

demidir.

Van der Togt'a göre (2019) yeni ortaklar ve pazarlar arayışının bir başka engeli, Rusya Federasyonu'nun büyük güç statüsü iddiasının güçlü bir ekonomik ve mali temel tarafından desteklenmemesidir. Rusya Federasyonu, ekonomisini modernleştirme ve çeşitlendirme politikasına geri dönememesi veya dönmek istememesi hâlinde etkisini küresel düzeyde yansıtmak için yalnızca sınırlı imkânlarla sahip olacaktır. Ekonominin çeşitlendirilmesinin, Batı yaptırımlarının etkisini azaltmakta Rusya Federasyonu'na gerçekten yardımcı olabileceği görüşündedir. Rusya Federasyonu, büyük güç olarak görülme hakkını talep edebilir ancak pratikte böyle bir iddiayı gerçekten desteklemek için güçlü bir ekonomik temele ihtiyaç bulunmaktadır. AB ile ilişkilerde yaşanan bu krize tepki olarak ve AB'nin yaptırımlarının etkilerinden kaçmak, Asya'ya yönelmek ve özellikle Çin ile daha yakın ekonomik ve finansal ilişkiler kurmak, kısmen mali ve ekonomik yaptırımların olumsuz etkilerine karşı koymak ve Avrupa'ya enerji ihracatına olan bağımlılığı azaltmak ve OPEC ve Suudi Arabistan gibi petrol üreticisi ülkelerle daha yakın iş birliği kurmak, dünya petrol fiyatlarını istikrara kavuşturmak Rusya Federasyonu ekonomisini Batı etkisinden korumak ve kendi ekonomik egemenliğini güçlendirmek için çeşitli yöntemler izlemişlerdir.

Bu koşullar altında Rusya Federasyonu ile AB arasındaki çatışmanın tırmanmasını önlemeye yönelik tedbirler büyük önem taşımaktadır. Ana unsur, güven artırıcı önlemlerle askerî uçak ve gemilerin karıştığı olayları önlemek, ordu da dâhil olmak üzere iletişim kanallarının normal işleyişini izlemek, her iki tarafın da güvendiği örneğin stratejik istikrar alanında tartışmalı konular ve ortak sorunlar hakkında yapıcı bir diyalog yürütebilecek araçların varlığıdır. Genel bir çatışma durumunda Rusya Federasyonu'nun AB ülkeleriyle etkileşimi -en iyi ihtimalle- ulusal çıkarların örtüştüğü alanlarda nihai anlaşmalar şeklinde gerçekleştirilecektir. Bu amaca ulaşmak için Rusya Federasyonu, Gürcistan, Moldova, Ukrayna veya eski SSCB'nin herhangi bir başka cumhuriyetinin NATO'ya katılma olasılığının ortadan kaldırılması ve bu ülkelere tarafsız statünün verilmesiyle Rusya Federasyonu'nun "güvenlik alanı" için Rusya Federasyonu ve NATO'ya, Rusya Federasyonu'nun veto hakkına sahip olduğu BM Güvenlik Konseyi himayesinde uluslararası krizlerin çözümünde iş birliğinin sağlanmasıdır. Fakat Donbass'taki çatışmanın Minsk-II Antlaşması temelinde çözülmeye çalışılması ve Kırım'ı sakinlerinin iradesine göre Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak tanımak için bir formül bulma sürecinde

Rusya Federasyonu ile Batı arasındaki normal ekonomik ilişkilerin düzeltilmesi gerekmektedir.

Rusya Federasyonu'nun enerji politikası girişimlerinin tarihsel sürecine bakıldığında 1918'de kurulan Rusya Federasyonu Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Dönemi'nde Lenin, bu amaçla mevcut tüm modern yöntemleri kullanarak sanayi ve tarım sektörlerinin uyumunu teşvik etmek için çeşitli çabalar sarf etmiştir. 1921'de Yeni Ekonomi ve Politika adlı Rus ekonomik stratejisi ile -ilk iki yıldaki kıtlık ve ekonomik krize rağmen- 1923'te Rus sanayisine 35,5 milyon ton kömür üretimi sağlayan olumlu bir gelişme yaşamıştır. (Lee, 2014: 291-293).

Stalin'in devlet planlama kurumu "Gosplan" tarafından geliştirilen imar planı 5 yıllık bir dönemi kapsıyordu. Bu süreçler:

- 1928'den 1933'e kadar Rusya Federasyonu'nda ağır sanayinin geliştiği "Birinci Beş Yıllık Plan",
- 1933'ten 1938'e kadar ağır sanayi tesisleri, sanayinin kısmen geri kalmış ama enerji kaynaklarının bol olduğu Sibiry ve Kafkasya'ya yayıldığı "İkinci Beş Yıllık Plan",
- Savunma sanayi ve dallarında geliştirilen ve 1938 yılında yürürlüğe giren "Üçüncü Beş Yıllık Plan"dır.

Planlar döneminde çelik üretiminde yaklaşık 4 kat, kömür üretiminde ise 6 kat artış gerçekleşmiştir. Enerji sektörünün hızlı gelişmesinin temel nedeni, Rus Çarlığı Dönemi'nde Donetsk bölgesinde kömür tesislerinin ve Bakü'de petrol tesislerinin kurulmasıdır. (Lee, 2014: 294-296.) Sovyetler Birliği 1950'lerde artan petrolünü, uluslararası enerji piyasalarına girmek ve uluslararası ilişkilerde kendi avantajına kullanmak için satmaya başlamıştır. (Sander, 2011: 486.) Ancak bunu önlemek için ABD petrol ihraç eden ülkeler arasında OPEC adlı bir ittifakın kurulmasına öncülük etmiş ve bu şekilde enerji piyasasındaki hâkim konumunu sürdürmek istemiştir. Sonuç olarak Sovyetler Birliği, küresel enerji pazarındaki rekabete katılmak için bol miktarda enerji kaynağını siyasi bir koz olarak kullanmaya başlamıştır.

Dünyadaki en büyük enerji üreticisi ülkelerden olan Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği Dönemi'nde enerji kaynaklarını, boru hatları ile kendi üretim tesislerine ulaştırmakta idi. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılıp yerine Rusya

Federasyonu'nun kurulmasıyla başlayan küresel ekonomiye uyum süreciyle beraber Rusya Federasyonu, dış politikasını ve ekonomik yapılanmasını birlikte yürütecek bir enerji politikasına yoğunlaşmıştır. Böylelikle Rusya Federasyonu'nun doğal enerji kaynakları ekonomisinin ve dış politikasının en önemli aktörü hâline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönem siyasi ve ekonomik açıdan oldukça önemli sorunların yaşandığı bir dönemdir. Başkan Boris Yeltsin ülkenin ekonomik açıdan batmasının önüne geçmek için 1992'de Başbakan Gaidar ve Chubais gibi ekonomistlerce oluşturulan "Şok Terapi" isimli ekonomik programla Rus ekonomisini Sovyetler Birliği Dönemi'nde bağlı olduğu merkezî devlet planlaması uygulamasından kurtarıp özel sektörü teşvik etmeyi ve yetkin bir enerji piyasası oluşturmayı hedeflemiştir. (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 676.) Devlet kuruluşları bu dönemde orta hisseli şirketler hâlinde dönüştürülüp halka arz edilmiş, ancak hisselerin önemli bir bölümü değerinin oldukça altında devlet içerisindeki bürokratlarca alınmıştır. (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 676.) Böylelikle diğer sektörlerde olduğu gibi enerji sektöründeki büyük kuruluşlar da bazı bürokratlar ile onların yakınlarınca satın alınmış ve enerji piyasası devlet içerisindeki bazı bürokratların kontrolüne girmiştir. Sovyetler Birliği'nin Yeltsin Dönemi'nde yeni dağılmış olması nedeniyle siyasi ve ekonomik olarak batı ve dünyayla bütünleşmenin sağlanmasına yönelik mücadeleler sırasındaki istikrarsızlıktan yararlanan İngiliz ve ABD'li enerji şirketleri eski Sovyetler Birliği üyesi ülkelerde ve Hazar bölgesindeki ülkelerde enerji yatırımları gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerde bulunmuşlardır. Rusya Federasyonu, içerisinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkla bu duruma göz yummak zorunda kalmıştır. (Sevim, 2015: 112.)

1998'de Asya'da ortaya çıkan ekonomik krizden ötürü doğal gaz ve petrol fiyatlarında meydana gelen düşüş, önemli enerji ihracatçısı konumundaki Rusya Federasyonu'nun ekonomik olarak zor duruma düşmesine neden olmuştur. (Sevim, 2015: 189.) Daha sonra bilhassa Vladimir Putin'in Rusya Federasyonu'nun devlet başkanı seçilmesiyle beraber enerji sektörü en öncelik verilen sektör hâline getirilmiştir. Bu hamlenin ülkenin tekrar süper güç olmasında en önemli stratejik hareket olduğunu söylemek yanlış olmaz. (Sevim, 2014: 88.) Petrol ve doğal gaz fiyatlarının bu dönemde artması Rus ekonomisini olumlu yönde etkilemiş ve büyüme hızı %7'ye kadar çıkmıştır. (Sevim, 2015: 190.) 1998 ile 2008 yılları arasında petrol ve gaz fiyatlarının düzenli olarak artması; Rusya Federasyonu ekonomisine önemli

katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Putin'in enerji stratejisi kararlarını da haklı çıkarmıştır.

Rusya Federasyonu ekonomisi için en önemli gelir kaynağı olan enerji ihracatı, Rusya Federasyonu'nu küresel enerji pazarındaki istikrarsızlıklara karşı savunmasız hâle getirmektedir. Bu bağlamda Başkan Vladimir Putin, 2008 yılında petrol fiyatlarının yeniden düşmeye başlamasının ardından Rusya Federasyonu İstikrar Fonu adında bir fon kurarak enerji piyasalarındaki istikrarsızlığın önüne geçmeye çalışmıştır. (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 676.) 2009 yılında küresel krizin patlak vermesine kadar Rusya Federasyonu ekonomisi hızlı bir ekonomik büyüme sürdürmüştür. 2009 yılında yaşanan küresel kriz, gaz ve petrol fiyatlarında düşüşe neden olmuş ve bu durum Rusya Federasyonu ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

Brüksel Antlaşması ve AB-Rusya Federasyonu Enerji Diyalogu, AB ile Rusya Federasyonu arasında yakın bir ilişkinin oluşmasına vesile olmuştur. İlişkilerdeki bu değişikliğin temel nedeni, bu iki anlaşma aracılığıyla hem Rusya Federasyonu hem de AB ile ortak iş birliği yapılmasıdır. Bu uzlaşma, Rusya Federasyonu'na ihtiyaç duyduğu kaynakları ve Avrupa yatırımlarını alma fırsatı sağlamakta; Kuzey Işıkları, Soyuz, Kuzey Akım 1, Kuzey Akım 2, Kardeşlik ve Yamal-Avrupa gibi boru hatlarının da etkisini artırmaktadır. Bu, Avrupa Birliğince bunun gibi boru hatları aracılığıyla Rus doğal kaynaklarına güvenli erişim sağlayarak gerçekleştirilir. Rusya Federasyonu, eski SSCB ülkelerinde fiyatları ve arzı manipüle etmek için enerji zenginliğini ve doğu-batı boru hatları üzerindeki kontrolünü kullanmaktadır. Bu onlara hem siyasi hem de ekonomik politikalar üzerinde güç veriyor ve onlara dış politika avantajı sağlıyor. AB şu anda Rus enerjisine bağımlı olduğu için bu durumu siyasi, ekonomik ve ulusal bir güvenlik meselesi olarak görmektedir. AB üye devletleri, enerji piyasası müdahaleleri ve yeni boru hattı güzergâhları aracılığıyla rekabetçi bir şekilde manevra yapmak için Birliğin önde gelen bir enerji tedarikçisi statüsünü kullandılar. Bu mantık, AB'nin uyumlu bir enerji politikası oluşturmasını engellemektedir. (Guliyeva, 2022: 106.)

AB ülkeleriyle birlikte Japonya ve Çin gibi sanayileşmiş ülkeler Rus enerji kaynakları açısından önemli pazarlara dönüşmüştür. Bu durum Rus ekonomisi açısından son derece önemli olan enerji kaynaklarının yönetimi çerçevesinde kapsamlı enerji stratejilerinin oluşturulmasını da zorunlu hâle getirmiştir. Yaşanan

gelişmeler doğrultusunda Rusya Federasyonu enerji-politik bir anlayışla bazı politikalar oluşturmuştur. Bu politikaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Sevim, 2015: 190):

- Orta Asya’da enerji arzındaki tekelini sürdürmek,
- Orta Asya’nın enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını önlemek,
- Avrupa’daki ithalatçı ülkelere transit ülkeler olmadan enerji taşımak için yeni boru hatları inşa etmek,
- GAZPROM’un Avrupa’daki elektrik dağıtım sistemlerini satın alarak Rus projelerine alternatif uygulanmasını engellemek.

Dünya genelinde küresel ısınmadan ötürü kutuplardaki buzullarda meydana gelen erime kutuplara erişimi de kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Kuzey Kutbu’na kıyısı bulunan ABD, Rusya Federasyonu, Kanada, Danimarka ve Norveç arasında bölgede bulunan yer altı kaynakları için rekabetin artması kuvvetle muhtemeldir. Doğal gaz rezervlerinin %80’ini, hidrokarbon rezervlerinin %90’ını kutup dairesi ve çevresinden elde ettiği göz önünde bulundurulduğunda bu durumun Rusya Federasyonu açısından son derece stratejik bir konu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda 2008’de oluşturulan strateji belgesinde Başkan Medvedev, 2020 yılına kadar Kuzey Kutbu’nun Rusya Federasyonu’nun stratejik kaynaklarının üssü olacağını ifade etmiştir. (Brzezinski, 2013: 141.)

Rusya Federasyonu ekonomisi şu anda Ukrayna Krizi’nin, uluslararası yaptırımların ve yapısal sorunların birleşik etkilerinden mustarıdır. Düşük petrol fiyatları ve sermaye akışı rublenin değer kaybetmesine neden olmuştur. Bu, daha yüksek enflasyona ve Rus vatandaşlarının kişisel tüketiminde bir azalmaya yol açmıştır. IMF, enerji sektörü istikrarsızlığı ve küresel COVID-19 salgınları nedeniyle Rusya Federasyonu ekonomisinin 2020’de %2,7 küçüleceğini öngörmüştür. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6). Ukrayna Savaşı ve Rusya Federasyonu’nun yaptırımları, ülke ekonomisinin 2022’de %3,4 küçülmesine neden olmuştur. Sonuç olarak aynı yıl GSYİH’nın %4,7 oranında düşeceği tahmin edilmiştir. Ancak 2021’de GSYİH %4,7 artmış ve cari fiyatlarla kişi başına toplam 12.219 ABD dolarına ulaşmıştır. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6.) Bu, bazı mallar için cari fiyatların cari yılın fiyatlarından daha yüksek olduğu dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Eğer cari fiyatlar yerine cari

yıl kullanılsaydı GSYİH, 2022’de 14.665\$’a ve 2023’te 14.705\$’a yükselecekti. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6.)

Petrol ve doğal gaz, Rusya Federasyonu ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Ek olarak önemli bir gelir kaynağı ve dış politika müzakereleri için güçlü bir araç olarak hizmet etmektedir. Rusya Federasyonu’nun, uluslararası ilişkileri şekillendirirken bu kaynakları kullanmaktan çekinmediği açıktır. Şubat 2022’de savaş başlamadan önce petrol piyasalarında yaşanan geçici arz sıkıntısı nedeniyle doğal gaz ve petrol fiyatları yükselmiştir. Bu artışa Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasında o ay başlayan çatışma neden olmuştur. Bu süre zarfında küresel ekonomide Covid-19 pandemisinin yeniden canlanması nedeniyle enerji talebi artmıştır. Bu, normalden daha yüksek fiyatlara yol açmış ve birçok AB ülkesini doğal kaynakları için Rusya Federasyonu’na güvenmeye zorlamıştır. Kısaca enerji fiyatlarının yüksek olduğu dönemler ile dünya ekonomisi üzerinde yüksek enflasyonist baskıların yaşandığı dönemler ve Rusya Federasyonu’nun kısıktırdığı savaşlar, enerji ithalatına bağımlı ülkeler ile Rusya Federasyonu arasındaki ikili ilişkilerde enerji güvenliğinin önemini artırmıştır. (Bağlı, 2022: 22.)

4.1. Rusya Federasyonu’nun Kuzey Doğu Asya’ya Yönelik Enerji Stratejisi

Kremlin’e göre Rusya Federasyonu’nun Uzak Doğu bölgesinin gelişimi ile Kuzey Doğu Asya bölgesi enerji kaynakları, arz ve talep açısından iç içe geçmiş konumdadırlar. Bu nedenle bölgedeki ekonomik kalkınma büyük ölçüde Kuzeydoğu Asya ülkeleri, özellikle Çin, Japonya ve Güney Kore ile enerji bağları kurulmasına bağlıdır. 2030 yılına kadar Çin’in günde 10 milyon varil petrol ithal etmesi beklendiğinden ve artan enerji arzı ihtiyacı nedeniyle Çin, bölgedeki en önemli oyuncu hâline gelecektir. (Itoh, Ivanov ve Zha, 2005: 122.) Öte yandan Uluslararası Enerji Ajansının (IEA) tahminine göre Çin’in enerji talebi 2010’dan 2030’a kadar yıllık ortalama %2,7 oranında büyüyecektir. Yine aynı dönemde Çin’in petrol talebi yılda ortalama %3 yani dünya ortalamasının iki katı artacak ve 2030 yılına kadar günde 12 milyon varil petrol ithal etmesi gerekecektir. (Itoh, Ivanov ve Zha, 2005: 124.)

Rusya Federasyonu, petrol boru hatları ve LNG altyapısı inşa ederek Kuzeydoğu Asya enerji pazarına açılmayı en önemli hedeflerinden biri olarak görmektedir. Bu, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından 2002’de bir ulusal güvenlik konuşmasında ifade edilmiştir. Bir örnek, Putin’in Rusya Federasyonu’nun Uzak Doğu bölgelerinin çıkarlarına hizmet ettiği için inşa edilmesi gerektiğini söylediği Doğu Sibiry petrol boru hattı veya ESPO’dur. (Nakano 2005: 49.) Ayrıca LNG boru hatları ve sektörlerinin inşası Rusya Federasyonu’nun Uzak Doğu’su için önemli görülmektedir. 2011 yılında Rusya Federasyonu 25,5 milyar m³ gaz üretti. Sakhalin-1 sahasından 9,1 milyar m³, ülkenin uzak doğusundaki Sakhalin Adası yakınlarındaki Sakhalin Projesi’nden 15,4 milyar m³ gaz gelmiştir. Ayrıca GAZPROM, Sakhalin Adası ile Vladivostok arasındaki 6 milyar m³ ilk boru hattını tamamlamıştır. Boru hattının son aşaması, yılda 30 milyar m³ doğal gazı Kuzeydoğu Asya pazarına taşımayı hedeflemektedir. (Sevastyanov, 2012: 50-51.)

4.2. Rusya Federasyonu’nun Enerji Politika Araçları

Rusya Federasyonu’nda Sovyetler Birliği Dönemi’nde enerji politikaları, daha çok endüstriyel gelişme ve ülke çapında tanıtım gibi politikalarla bağlantılıydı ancak dağılma sonrası siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle Rusya Federasyonu ayrıntılı ve makul bir enerji politikası oluşturamadı. Ayrıntılı rasyonel enerji politikası, Vladimir Putin’in başkan olmasıyla başlamıştır. Bu dönemde Rusya Federasyonu’nun enerji konusunu bir strateji hâline getirmesi ve enerji politikasını modernize etmesi, Rusya Federasyonu’nun elindeki bol enerji kaynaklarını uluslararası ilişkilerde önemli bir koz olarak kullanmasına ve enerji alanında uluslararası rekabete ekonomik bir şekilde katılmasına zemin hazırlamıştır.

Enerji sektörünün Rus ekonomisinin bel kemiği olması nedeniyle enerji politikasının gelişimi ve yapısı hem karmaşık hem de büyük siyasi öneme sahiptir. Rusya Federasyonu’nda başbakan, enerji ve çevre politikasının oluşturulmasından ve uygulanmasından sorumludur ve politika oluşturma sürecinde bürokratlardan bir ekip tarafından desteklenmektedir. Başbakanın rolü önemlidir çünkü ofis, devlet yetkililerini devlete ait şirketlerin kurullarına veya denetim komitelerine aday gösterme yetkisine sahiptir. (OECD/IEA, 2014.)

Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı, enerji politikasının tüm alanlarından sorumlu Rus Hükûmetinin birincil hedefleri hidrokarbon ihracatının vergilendirilmesinden ve yukarı akış düzenlemesinden sorumlu Maliye Bakanlığı ve Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı gibi diğer bazı devlet kurumları tarafından da etkilenir ve yürütülür. Ayrıca Akaryakıt ve Enerji Sektörünün Stratejik Gelişimi ve Güvenli Çevre için Cumhurbaşkanlığı Komisyonu, çeşitli enerji şirketlerinden, ilgili hükûmet bakanlarından ve düzenleyici otoritelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. (OECD/IEA, 2014.) Çok sayıda başka düzenleyici kurum ve komite, politika oluşturma ve çeşitli yönlerinde yer alır ve diğerlerinin yanı sıra enerji güvenliği, sürdürülebilirlik programları ve bölgesel programlar ve hükûmetlerin çıkarlarını temsil etmektedir. (OECD/IEA, 2014.)

Rusya Federasyonu'nun enerji politikası hedefleri, hükûmet tarafından Kasım 2009'da onaylanan 2030'a Kadar Enerji Stratejisi'nde belirlenmiştir. Rusya Federasyonu'nun uzun vadeli enerji politikası öncelikleri şu şekilde belirlenmiştir. (IEA, 2002: 26-31):

- Enerji güvenliği,
- Ekonominin enerji verimliliği,
- Enerji sektörünün bütçe verimliliği,
- Enerji sektörünün çevre güvenliği.

Mevcut mevzuat, enerji ihraç eden bir ülke olarak Rusya Federasyonu'nun küresel rolünü genişletmek ve ulusal enerji karışımının sürdürülebilirliğini arttırırken uygun fiyatlı, rekabetçi enerjiyi güvence altına almak için tasarlanmıştır. (OECD/IEA, 2014.) Bu kapsamda doğal gaz sektörü özelinde son yıllarda aşağıdaki politik gelişmeler gerçekleşmiştir. Rus Hükûmeti, Rusya Federasyonu genelinde çok sayıda kaynağın “federal stratejik öneme” sahip olduğunu belirlemiştir. Enerji Bakanlığı ayrıca Rusya Federasyonu'nun doğu bölgelerindeki kaynaklardan yapılan petrol ve gaz ihracatının artırılması için baskı yapmış ve “kurtarılması zor” kaynak çıkarmayla bağlantılı vergi yüklerini azaltmak için bir vergi reform planı yayımlamıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu, kutup bölgelerindeki kaynaklarını daha da geliştirmek için LNG piyasalarında belirli bir rekabet avantajına sahip olmamasına rağmen sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatının artan serbestleştirilmesine ilişkin yasal çerçeve de açıklamıştır. (OECD/IEA, 2014.)

Rusya Federasyonu'ndaki enerji politikasının akışkan ve aktif yapısı, enerji verimliliği veya yenilenebilir enerji gibi diğer politika gelişmeleri, enerji politikasının önemli bileşenleri olsa da doğal gaz sektörü; diğer devletlerle dış ilişkilere, talebe ve tüketime büyük ölçüde bağımlıdır. Ayrıca Rusya Federasyonu enerji politikası için belirtilen öncelik, ülkenin küresel bir enerji ihracatçısı rolüdür ve uluslararası pazar payını koruma veya artırma hedefi Rusya Federasyonu'na özgü bir siyasi önceliklerdir. Bu öncelik doğrultusunda Avrupa'da faaliyet gösteren en önemli enerji şirketlerinden biri Rus Devleti'ne ait GAZPROM'dur. Şirkete göre gaz rezervleri, küresel ve Rusya Federasyonu rezervlerinin sırasıyla %17'sini ve %72'sini oluşturmaktadır. Ayrıca GAZPROM, küresel doğal gaz üretiminin %11'ini ve Rusya Federasyonu'nun doğal gaz üretiminin %66'sını karşılamaktadır. Bu sadece 2009 yılında GAZPROM'un doğal gaz ihracatının, küresel mali krizin bir sonucu olarak yaklaşık %21 oranında azalmasına neden olmuştur. (Boussena ve Locatelli, 2011.) Doğal gaz ihracatının istikrarlı bir şekilde artması; GAZPROM'un, Avrupa Birliğine ithal edilen doğal gazın yaklaşık %40'ının tek sağlayıcısı olmasını sağlamıştır. AB doğal gaz pazarında en büyük paya sahip olan GAZPROM'un pazar payı üye devletler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. AB talebindeki düşüşe rağmen GAZPROM, büyük ölçüde daha önce müzakere edilen "al ya da öde" sözleşmelerinden kaynaklanan Rusya Federasyonu'nun pazar payını korumada büyük bir rol oynamıştır. (Franza, 2016.)

Enerji piyasalarında artan rekabet, yirmi yıldır Avrupa enerji politikasının bir hedefi olmuştur. Avrupa doğal gaz piyasasının dönüşümü, AB düzeyinde ilk kez 1990'larda AB tarafından piyasaya sürülen piyasa liberalizasyonuna öncelik veren mevzuatla birlikte bir dizi gaz direktifinden etkilenmiştir. 1/2003 sayılı Tüzüğün 9. maddesi, AB'de rekabet politikasının başlatılmasını düzenlemektedir. Sektörde uygulamaya konulan politika değişiklikleri, rekabete izin veren ve teşvik eden kurallar oluşturmak ve enerji şirketlerinin rekabet dışı davranışlarını kısıtlamak için özel olarak tasarlanmıştır. Daha liberal tek bir enerji piyasasına geçiş, sektörde mevcut ve gelecekteki tekellerin gelişmesini engellemeyi ve şirketler için eşit pazar erişimi ve sektör çeşitlendirmesi yoluyla tüketiciler arasındaki seçenekleri artırmayı amaçlamaktadır. Bu politikalar, GAZPROM gibi şirketlerin fiilî olarak elde ettikleri statüden bağımsız olarak Avrupa iç pazarındaki muhtemel veya aktif tüm enerji

şirketlerine evrensel olarak uygulanmaktadır. (Opolska, 2017; Avrupa Komisyonu, 2022).

Anti-tröst politikası, sektörde on yıllardır faaliyet gösteren doğal tekellerin ayrıştırılmasını kolaylaştırmak ve büyük ölçüde zorlamak için uygulanmıştır. Ayrıca AB, üçüncü taraf bir ülke Avrupa gaz piyasasında faaliyetlerini sürdürecekse AB enerji güvenliğine yönelik herhangi bir tehdit belirtisi gösteremeyeceğini belirten “üçüncü ülke maddesi”ni de getirmiştir. Tek bir sağlayıcının sahip olduğu ve işlettiği iletim ağlarını sürdürmek yerine rekabet yaratmaya yönelik politik bir odakla endüstri değer zinciri doğası gereği kesintiye uğramıştır. Piyasaya dayalı fiyatlara, üçüncü şahıslar için doğal gaz şebekesine eşit erişime ve kısa vadeli sözleşmelere odaklanmaya yönelik bu değişim; diğerlerinin yanı sıra AB için önceliklerde bir değişikliğin de sinyalini vermiştir. Düzenlemelerdeki değişikliklerin Rus gaz sağlayıcıları üzerinde güçlü etkileri olmuş ve bu nedenle AB-Rusya Federasyonu ilişkilerinde stres yaratmıştır. 1998 ve 2003’teki direktiflerin bir sonucu olarak kurumsal ve piyasa değişiklikleri AB üye devletleri genelinde gaz piyasalarını giderek daha fazla serbestleştirmeye başlamıştır. (Boussena ve Locatelli, 2011; Opolska, 2017.)

Komisyon; doğal gaz ve elektrik sektörlerinde rekabet politikasının amaçlanan niteliğinin, iç piyasaları kademeli olarak artan rekabete açmak olduğunu belirtmiştir. Başlangıçta şirketler ve tüketiciler, pazarların yavaş gelişmesi, yüksek fiyatlar ve sınırlı pazar seçenekleri konusunda belirsizlik yaşamaktadır. (European Commission, 2022.) Bu belirsizliğin giderilmesi için AB’nin doğal gaz piyasalarını serbestleştirmek amacıyla uyarladığı politika araçlarını içermektedir. Bu politika araçlarını şu şekilde ele almak mümkündür:

- Ayrıştırma
- Gaz şebekesine üçüncü taraf erişimi (TPA)
- Pazar açılışı
- Bağımsız düzenleyici otorite (IRA)
- Dengeleme kuralları
- Sanal ticaret noktası (VTP)
- Gaz takası

- Gaz tahliye programı
- Özelleştirme

Rusya Federasyonu'nun üretim, iletim, dağıtım ve elektrik üretim varlıklarının gruplandırılmasına, ulus üstü politika az gelişmiş olduğu için Enerji Birliğinin oluşumundan önce AB'de izin verilmiştir. Çünkü enerji varlıklarının ayrıştırılmasına ilişkin politika, AB tarafından iç pazarda rekabeti artırmak için kullanılan birincil araçtır. Bu araç anti-tröst sorunlarına ilişkin özgünlükten ve odaklanmadan yoksun üye devletlerin enerji taleplerini karşılamak ve Rus hidrokarbonlarını ithal etmek için çok az geçerli alternatif seçenekler mevcuttur. Rus şirketleri, alt pazarlarda aracılar olmadan esasen uçtan uca satışları tamamlayan ve kâr marjlarından ve artan gelirden yararlanmalarına izin veren varlıkları bir araya getirmeyi tercih etmiştir. Ayrıştırmaya odaklanan bu politika, iş stratejisinin daha fazla yayılmasını önlemek ve Avrupa genelinde enerji varlıklarının kontrolünü etkin bir şekilde dağıtmak için tasarlanmıştır. Alt varlıkları ayırarak daha önce olmadığı kadar toptan satış pazarlarında rekabete izin verilecektir. Ayrıştırma, belirli bir tedarik zincirinin tamamını olmasa da çoğunluğunu kontrol etmek için üretici şirketler tarafından iletim altyapısı veya dağıtım şirketleri gibi aşağı yönlü varlıkların satın alınması anlamına gelmektedir. Paketleme, Rus enerji şirketlerinin 1980'lerden beri Avrupa pazarlarında uyguladığı bir tekniktir. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

Avrupa enerji alanındaki piyasa serbestleştirme politikalarıyla ilgili dikkat çekici noktalardan biri ise TOP sözleşmelerinin kullanılmasıdır. TOP sözleşmeleri, on yıllardır AB'de enerji politikasının fiilî temelini oluşturmaktadır. Yaygın TOP sözleşmeleri, enerji direktiflerinin uygulanmasından ve tek bir Enerji Birliğinin oluşturulmasından önce sektörde normlar arasında yer almaktadır. TOP sözleşmelerinin, satışları ve fiyatları piyasa güçlerine ve mekanizmalarına bırakmak yerine bir işlemde arz eden ve tüketen taraflar arasında risk paylaşımını kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Rus şirketleri ve özellikle GAZPROM, TOP sözleşmelerini AB üye devletlerine sürekli gaz satışı sağlamanın bir yolu olarak görmektedir. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

AB'ye Rus doğal gazının en büyük tedarikçisi konumunda olan GAZPROM'un, AB gaz piyasalarında uygulanan serbestleştirme politikalarıyla karışıklıklar yaşanmıştır. 2012'de bir Doğu Avrupa üye devleti, hâkim tedarikçi

konumu ve fiyat ayrımcılığı temelinde anti-tröst yasalarını ihlal ettiğinden GAZPROM'a karşı AB'nin harekete geçmesi için lobi yapmıştır. 2012 yılının Eylül ayında Komisyonun Rekabet Müdürlüğü (DC COMP) GAZPROM aleyhine resmî işlemler başlatmıştır. Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın (TFEU) 102. maddesi uyarınca, GAZPROM'un müşteriler için adil olmayan fiyatlar belirleyerek, gaz arzının serbest dolaşımını ve çeşitlendirilmesini engelleyerek piyasalardaki konumunu kötüye kullandığını ileri sürmüştür. Bu ihlaller, GAZPROM'un aşağı yönlü enerji varlıklarını geniş çapta bir araya getirmesi ve TOP sözleşmelerini kullanması ile açıkça ortaya konmaktadır. TOP sözleşmelerinin yapısı, tüketici ve üreticiler arasındaki riskleri paylaşmasına rağmen GAZPROM ve buna bağlı olarak Kremlin, sözleşme türüyle ilişkili artan kârlardan büyük ölçüde yararlanmış ve doğal gaz kaynaklarını politik bir kaldıraç gibi kullanarak mevcut sözleşmeleri organize edebilmiştir. (Franza, 2016; Stern ve Yafimaya, 2017.)

TOP sözleşmelerinin kullanımı GAZPROM'un birincil iş aracı olarak görülebilir ve bu tür sözleşmelerin kullanımı AB'nin anti-tröst politikasıyla doğrudan çelişiyor gibi görünmektedir. Rus ihracatçılar ve Avrupalı ithalatçılar arasındaki TOP sözleşmelerinin önemli bir özelliği, AB tarafından bir sorun olarak ele alınan anlaşmaların süresiydi. TOP sözleşmelerinin, mevcut anlaşmalarla ilişkili fiyat endeksleme formüllerinin yanı sıra ithalatçı ülkelerin sağlayıcılardan alması gereken esnek olmayan gaz miktarları nedeniyle AB rekabet politikasını da ihlal ettiği görülmektedir. (Boussena ve Locatelli, 2011.) Ayrıca GAZPROM'un TOP sözleşmelerini yaygın olarak kullanması, Rus Hükûmetinin ithalatçı ülkelerle siyasi tartışmaları zorlaması ve AB-Rusya Federasyonu ilişkilerini gaz işlemleri temelinde daha da politize etmesi için bir yol olarak hizmet etmiştir. AB anti-tröst eyleminin bir sonucu olarak GAZPROM, AB pazarlarında tahkimden kaçınmak amacıyla doğal gaz taahhütlerinin şartlarını kademeli olarak yeniden müzakere etmiştir. (Franza, 2016.)

Son olarak GAZPROM, Slovakya, Macaristan ve Polonya'da mevcut uzun vadeli sözleşmeleri olan alıcılara teslimat noktalarında değişiklik talep etme hakkı vermiştir. AB adına DG COMP, teslimat noktalarını değiştirme seçeneğini pazarları açmanın ve ek iş fırsatları sağlamanın önemli bir yolu olarak görmektedir. DG COMP tarafından gündeme getirilen fiyatlandırma sorunlarıyla ilgili olarak GAZPROM; Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya ile yaptığı enerji

anlaşmalarına diğer rekabetçi ölçütlerin yanı sıra Henry Hub doğal gaz fiyatlarını dâhil etme taahhüdünde bulunmuş ve şirket ayrıca fiyatları daha sık ve hızlı bir şekilde revize etme niyetini de açıklamıştır. (Stern ve Yafimaya, 2017.)

Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’da hem bölgesel kısıtlamalar hem de haksız fiyatlandırma temelinde belirli ihlal vakaları AB’nin 2015’te geliştirdiği davalarda gündeme getirilmiştir. Diğer üye devletlerin pazarlarında daha fazla ihlal vakası yaşanmış ve Rus Hükûmeti tarafından sert tepkilerle karşılanarak onaylanmamıştır. AB’nin haksız fiyat iddiaları, GAZPROM’un gaz fiyatlarını petrol ürünleri sepetlerine endekslemesi ile haklı çıkarmıştır. GAZPROM’un yukarıda belirtilen üye devletlerin bazılarıyla daha önceki anlaşmalarda varış hükümleri ve ihracat yasakları içermesi nedeniyle bölgesel kısıtlama iddiaları tespit edilmiştir. (Stern ve Yafimaya, 2017.) AB, GAZPROM’un operasyonlarının ve AB’deki mevcut anlaşmaların piyasa likiditesini engellediği ve piyasada faaliyet göstermek isteyen diğer enerji şirketlerinin girişine engel teşkil ettiği yönündeki görüşünü açıkça ortaya koymuştur. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

Bugün AB ile GAZPROM ve muhtemelen diğer tedarikçiler arasındaki olası sürtüşme kaynaklarından biri, bu uzun vadeli sözleşmelerin yeniden incelenmesi veya ihtiyaç duyulan esneklikle uyumsuz olduğu düşünülen bazı maddelerinde yapılan değişikliklerin olası yeniden incelenmesidir. (Boussena ve Locatelli, 2011.) GAZPROM, herhangi bir suçun kabul edilmemesine veya yanlış bir davranışın kabul edilmemesine rağmen AB’deki satış ve operasyonlarıyla ilgili ihtilafları iyileştirme planlarını kamuoyuna duyurmuştur. Bölgesel kısıtlama talepleriyle ilgili olarak GAZPROM, yeniden satış veya bölgesel bazda kısıtlamalar getiren politikalar uygulamamaya ve bu tür politikaları mevcut veya gelecekteki gaz tedarik sözleşmelerinden çıkarmaya istekli olduğunu belirtmiştir. GAZPROM ayrıca yakındaki üye devletlerle ara bağlantı anlaşmalarını engelleyebilecek mevcut gaz tedarik sözleşmelerinde yapılacak değişiklikleri değerlendirmeyi teklif etmiştir. (Stern ve Yafimaya, 2017.)

Avrupa doğal gaz piyasalarındaki anti-tröst endişeleri en çok AB tarafından GAZPROM’a karşı açılan resmî davalarda kendini göstermektedir. AB’nin rekabeti kolaylaştırmak için piyasayı yeniden yapılandırma girişiminin hem Birlik içinde hem de sınırları ötesinde etkileri vardır. Ancak AB’nin enerji politikasının bir parçası olarak rekabet politikasını uygulamaya koyması, Rusya Federasyonu’nun enerji

politikasını etkilemiştir. GAZPROM Vakası, Rusya Federasyonu'nun iç politikasında ortaya çıkan bir değişiklikle GAZPROM anti-tröst davası hâlen aktif ve şirketin AB rekabet yasasını açık bir şekilde ihlal etmesi nedeniyle nihai bir ceza verilmemesiyle henüz kapatılmadı. GAZPROM, AB'deki faaliyetlerine karşı anti-tröst davalarını ele almak için mevcut anlaşmalarında ön değişiklikler yaptı. Bu ön değişiklikler önemlidir çünkü AB kendi pazarlarında faaliyet gösteren dış kuruluşları yasalarına uymaya zorlayabilir ve şu anda anti-tröst davalarının kapanmasından önce bunu yapabilmektedir. GAZPROM'un anlaşmaları ve operasyonlarındaki değişiklikler, şirketin alıcılarla ithalat ve ihracat müzakerelerini yürütme şeklini doğal olarak değiştirdiği için dikkate değerdir. Bununla birlikte bazı Doğu Avrupa üye devletleri, GAZPROM'un mevcut gaz sözleşmelerinde yaptığı değişikliklerin, şirketin davranışında yalnızca minimum bir değişiklik olduğunu ve iddia edilen anti-tröst ihlallerini düzeltmek için yeterli eylem olmadığını dile getirmişlerdir.

GAZPROM'un Avrupa'da sahip olduğu geniş pazar payı, Kremlin'in GAZPROM'u müzakerelerde siyasi bir koz olarak kullanması ve Rus Devleti'nin GAZPROM'daki çoğunluk hissesi göz önüne alındığında bu gibi değişikliklerin Rus enerji politikası için yayılma, bölgesel entegrasyonun itici güçleri olarak birden fazla aktöre önem vermektedir. Değişen ihtiyaç ve tercihlerle özel sektördeki ekonomik teşvikler ve aktörler, fonksiyonel yayılma tanımına dâhil edilmekte ve ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Enerji şirketlerinin yetkilileri, Rusya Federasyonu'ndaki enerji politikası çerçevesinin çeşitli bölümlerine dâhil edildiğinden bu işlevsel yayılma anlayışı Rusya Federasyonu başbakanının Rusya Federasyonu'na ait şirketlerin başkanlarını aday gösterme yetkisini elinde bulundurmasıyla görülebilir. Ekonomik güdüler dikkate alındığında AB, Rusya Federasyonu'nun yerel pazarı veya BDT ülkelerindeki pazarlara kıyasla GAZPROM'un en kârlı ihracat pazarı olmaya devam etmektedir. (Boussena ve Locatelli, 2011.)

AB-Rusya Federasyonu iş birliğine yönelik güçlü ekonomik teşvikler, GAZPROM'un AB yasalarına ön uyumu ve politika oluşturma sürecinde ayrılmaz bir rol üstlenen GAZPROM yetkilileri ile Rusya Federasyonu'nda gelecekteki yayılma belirgin bir olasılıktır. Uçsuz bucaksız doğal kaynakları ve dünyanın dört bir yanındaki ülkelere ihraç ettiği büyük hacimli hidrokarbonlar göz önüne alındığında Rusya Federasyonu'nun devlete ait enerji şirketlerini uluslararası toplumda siyasi bir

araç olarak nasıl kullandığını anlamak kolaylaşır. Vladimir Putin daha önce GAZPROM'un "dünyanın geri kalanı üzerinde güçlü bir siyasi ve ekonomik etki kaldırıcı" temsil ettiğini belirtmişti. Rusya Federasyonu'nun GAZPROM'u siyasi bir piyon olarak kullanması, Ukrayna ile ilgili iki farklı durumda görülebilir. İlk olarak, eski Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in AB ile bir ortaklık anlaşmasını reddetmesi, GAZPROM'dan Ukrayna'ya daha düşük gaz fiyatları ile karşılanmıştır. Ukrayna'da sivil kargaşaya yol açan bu karar, GAZPROM'un, politikalarını Kremlin'in hedefleriyle uyumlu hâle getiren politikacılara ekonomik teşvikler sunarak doğal gaz kaynaklarını siyasi bir kaldırıcı olarak kullanma istekliliğini göstermektedir. İkinci olarak, Yanukoviç'in Ukrayna halkı tarafından devrilmesinden sonraki aylarda, Ukrayna'da Batı'ya uyumlu bir hükûmet seçilmesiyle GAZPROM kısa süre sonra Ukrayna'ya tedarik edilen doğal gazın fiyatını %81 oranında artırdığını açıklamıştır. Bu durum, Rusya Federasyonu için doğal gazın sadece sınırlarının ötesine taşınacak bir meta olmadığı, aynı zamanda bir dış politika aracı hâline geldiğini kanıtlar niteliktedir.

AB'nin rekabet politikası, üye devletlere gaz ithalatlarını nereden yapacakları konusunda seçenekler sunmak üzere tasarlanmıştır. Enerji Birliğinin kurulmasından önce üye devletler, bireysel enerji taleplerini karşılamak için büyük ölçüde Rus ithalatına güveniyorlardı. Bu kaynağa dayalı konum, Rus enerji şirketlerine muazzam bir müzakere gücü vermiş ve Rus Hükûmeti, komşu ulus devletlere karşı enerji anlaşmaları yoluyla avantajlı siyasi konumlar oluşturmak için ülkenin enerji şirketlerini ihracat müzakerelerinde ve uluslararası ihracat anlaşmalarında kullanabilmiştir. AB'nin GAZPROM hakkındaki işlemleri, Rus Hükûmeti üzerinde doğrudan bir etki yaratmamıştır. Ancak bu dava, AB'nin Kremlin'in devlete ait şirketleri siyasi bir satranç taşı olarak kullanma yeteneğini nasıl en aza indirdiğinin mükemmel bir örneğidir. GAZPROM'un Avrupalı alıcılara yönelik mevcut anlaşmalarını Enerji Birliğinin politikalarıyla uyumlu hâle getirme istekliliği, Kremlin'in ithalatçı ülkelere artan piyasa seçeneklerine erişim sunarak iradesini dayatma kabiliyetini zayıflatmaktadır. Bu, AB rekabet politikasının belirtilen bir hedefiydi. Bu değişiklikler, lider enerji ihracatçısı konumunu korumanın bir yolu olarak Rusya Federasyonu'nun Avrupa'ya ihracatının önemini göstermektedir.

Putin, Doğal gaz piyasalarında rekabet kurallarının uygulanmasının, Kremlin'in GAZPROM'u bir dış politika aracı olarak kullanma yeteneğini

zayıflattığını iddia etse de diğer önemli güçler zayıflama etkisine katkıda bulunmuştur. ABD adına iki stratejik eylem, GAZPROM'un siyasi bir araç olarak zayıflamasına yol açmıştır: Amerikan LNG pazarının genişlemesi ve ABD Hükûmetinin Baltık Denizi'ndeki Nord Stream-2 Projesi'ni açıkça onaylamaması. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şeyl devrimi, ABD'nin doğal gaz üretimi ve LNG iletiminde lider olmasına zemin hazırlamıştır. Doğal gaz ve LNG pazarları farklılık gösterse de LNG, büyük ölçüde doğal gaza bağımlı olan birçok AB üye devleti için potansiyel bir ekonomik ikame işlevi görmektedir. Ek olarak ABD, Ukrayna transit güzergâhını atlarken boru hattının AB'nin çeşitlendirme ve enerji güvenliği stratejisine etkin bir şekilde katkıda bulunmadığını iddia ederek Kuzey Akım-2 Projesi'ne karşı güçlü bir pozisyon almıştır. Amerika'nın, AB'nin doğal gazının çoğunluğunun tek bir boru hattı ağı üzerinden taşınmasıyla ilgili kırılganlığı göstermeye yönelik çabaları, diğer ülkelerin projeye karşı kamuoyu oluşturmaya ve projenin Rus Hükûmeti tarafından siyasi bir koz olarak AB'ye karşı kullanılabileceğini vurgulamasına neden olmuştur.

AB'nin kendi iç enerji pazarındaki liberalizasyon politikalarının uygulanması ve GAZPROM Anti-tröst Davası'nın açılmasının ardından Rusya Federasyonu ulusal enerji politikasında tanımlanabilir herhangi bir değişiklik yaşanmadı. GAZPROM, Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği arasında herhangi bir düzeyde politika uyumu göstermemiştir. İlişkinin ekonomik doğası ve Rusya Federasyonu'nda gündem belirleme ve politika oluşturma sürecine dâhil olan özel aktörler nedeniyle gelecekte AB ve Rusya Federasyonu enerji politikalarının olası bir uyumlaştırılması için yayılma durumu söz konusu olabilmektedir. Mevcut ilişki vurgulanmaya devam etse de doğal gazın doğudan batıya akışıyla ilişkili ekonomik faydalar, Rusya Federasyonu'nun politikasının AB politikasına doğru kaymasına neden olmaktadır.

Avrupa enerji sektöründe rekabet politikasının uygulamaya konması ile Rusya Federasyonu enerji sektöründeki son politika değişiklikleri arasında açık bir ilişki yoktur. AB'den doğrudan bir etki olduğuna dair bir kanıt bulunmamakla birlikte bu dava Rusya Federasyonu'nun GAZPROM'u siyasi bir araç olarak kullanmasına dair bir fikir vermiştir. Ayrıca GAZPROM'un AB ile olan yasal savaşı, şirketin AB'nin iç enerji pazarında faaliyet gösterme biçiminde çok sayıda değişikliğe yol açmıştır. GAZPROM; mevcut enerji anlaşmalarındaki hükümleri değiştirerek birçok AB üye devletine daha fazla pazar erişimi sağlamış, böylece

müzakerelerdeki stratejik konumunu zayıflatmıştır. AB rekabet politikası ve anti-tröst davaları nedeniyle bu ekonomik ve politik zayıflama, hızla genişleyen ABD LNG piyasasına ve ABD Hükûmetinin Kuzey Akım 2 Projesi'ne muhalefetine de bağlanabilir. GAZPROM'un zayıf konumu, şirkette çoğunluk hissesine sahip olan ve şirketi Rus çıkarlarını ilerletmek için bir araç olarak kullanmaya istekli olan Rus Hükûmetine kadar genişletilebilir. GAZPROM'un AB'de hem şirkete hem de ülkeye dair özel çıkarları olduğu ve itiraz edildiğinde AB yasalarına önceden uymaya istekli olduğu açıktır. Gelecekteki değişiklikler GAZPROM'un Avrupa'daki faaliyet stratejisi, Kremlin'in şirketi bir dış politika aracı olarak ne ölçüde kullanabileceğini daha fazla gösterebilir. Şu anda olduğu gibi Rusya Federasyonu'nun iç enerji politikası Avrupa Birliği'nin eylemlerinden etkilenmemiş görünmektedir.

4.2.1. Kamu Politikaları

Rusya Federasyonu enerji sektörünü tekrar yapılandırmak için enerji sektörüne uygulanan vergilendirme sistemini yenilemiştir. 01.01.1999 tarihinden itibaren yapılan düzenlemelerle vergilendirme sistemindeki yenileme çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalarla birlikte uygulamaya konulan sistem, alınan vergi sayısını azaltarak alınan toplam vergide artış getirmiştir. Bu çerçevede 01.01.2002'den itibaren “mineral kaynak üretim vergisi” yürürlüğe girmiş; enerji piyasasında lüks vergisi, sadece bazı petrol ürünleri için geçerli hâle getirilmiştir. 01.01.2004'ten itibaren doğal gaz, lüks vergisi kapsamından çıkarılmış; petrol ve doğal gazdan elde edilen ürünlerin ihracatından alınan vergilerin de iki ayda bir hesaplanarak belirlenmesine karar verilmiştir.

1995 yılında Rusya Federasyonu Federasyonu, “Ürün Paylaşım Anlaşmaları” ve “Toprak Altı Kanunu”nu çıkarmıştır. Bu, enerji sektörü için yeni vergi sistemlerinin oluşturulmasına yol açmıştır. Ruhsatlandırma sürecinde bir defaya mahsus ödemeler, maden kaynaklarının çıkarılması sırasında düzenli ödemeler ve maden kaynaklarına ilişkin jeolojik bilgi ödemeleri yapılmaktadır. Ayrıca ihalelere katılanlar, ruhsat sahipleri ve yabancı vergi mükellefleri ödemeler yapmaktadır. Bunların hepsi ödeme olarak adlandırılır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Rusya Federasyonu, “Enerji Vergi Sistemi” kapsamında enerji piyasası için gerekli olacağını düşündüğü düzenlemeleri yapmaya başlamıştır. 1999'da uluslararası anlaşmalarla ilgili bir yasa çıkarılmıştır. Bu, belirli anlaşmalar çerçevesinde enerji düzenlemelerini belirleyen “Yabancı Sermaye Yasası” idi. Sonuç olarak üretim

lisansları ve ürün paylaşım anlaşmaları da dâhil olmak üzere birçok çarpıcı enerji düzenlemesi yapılmıştır. Subsoil Kanunu'nun getirmiş olduğu düzenlemeye göre petrol alanlarının özel mülkiyete ait olamayacağı, sadece üretilen petrolün özel mülkiyete ait olabileceği belirtilmiştir. Adı geçen kanun uyarınca üretim lisansları ihale yolu ile özel şirketlere verilebilmekte olup ihaleyi kazanan şirketlerin ihale bedelini ödeyip ürün paylaşım anlaşmasını imzalamaları gerekmektedir. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022.)

4.2.2. Kamu ve Özel Teşebbüsler

25 Kasım 1991'de RSFSR Hükûmeti, Langepas Uray Kogalym (LUKOIL) petrol endüstrisi grubunu ve Volvo Gullahı oluşturan 18 No.lu Yönetmeliği yayımladı. Bu şekilde LUKOIL kurulmuştur. 1993 yılında Ulusal Özelleştirme Politikası çerçevesinde özelleştirme planı kabul edilmiştir. Bu durumda aşağıdaki özel şirketlerin Rusya Federasyonu'nda kurulması planlanmıştır:

- LUKOIL bugün dünyanın en büyük borsaya kote petrol ve gaz şirketlerinden biridir. Dünya petrol üretiminin %2'sinden fazlasını ve kanıtlanmış hidrokarbon rezervlerinin %1'ini oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu Federasyonu'nun hidrokarbon rezervlerinin %86'sını ve hidrokarbon üretiminin %83'ünü oluşturmaktadır. LUKOIL hem yurt içinde hem de yurt dışında petrol arama faaliyetleri yürütmektedir. 2000 yılında Hazar Denizi'nin Severnyi bölgesinde yaptığı araştırma faaliyetleri sonucunda 450 milyon ton petrol ve gaz rezervine sahip ilk petrol ve gaz kondensat sahasını keşfetmiştir. 2007 yılında bir Amerikan petrol ve gaz şirketi olan Vanco Energy ile Gine Körfezi'ndeki olası açık deniz bloklarını keşfetmek için üç projede hisselerin %56,66'sını satın almak üzere bir anlaşma imzalamıştır. LUKOIL, 2014'te Irak'ta Batı Qurna-2 sahasında ticari petrol üretimine başlamıştır. Alanın mevcut çıkışı 120 bin varilin üzerindedir. Dünyadaki en büyük petrol sahalarından olan Batı Qurna-2, Basra'ya 65 km uzaklıkta, Güney Irak'ta bulunan bir konumdur. LUKOIL Grup, Orta Doğu ve Asya, Batı Afrika ve Avrupa'da petrol ve doğal gaz arama ve üretim projelerinin uygulanmasına, Kuzey, Orta ve Güney Amerika'nın gelecek vadeden bölgelerine yoğunlaşmış durumdadır. Günümüzde Rusya Federasyonu'nda ve uluslararası alanlarda yatırımlarına devam etmektedir. (<https://www.lukoil.com.tr>)

- GAZPROM, 1989'da SSCB Gaz Endüstrisi Bakanlığı, GAZPROM Devlet Gaz Kuruluşu şeklinde tekrar yapılandırılmıştır. Daha sonra 17.02.1993 tarihinde Rusya Federasyonu Hükûmetinin ilgili Cumhurbaşkanlığı kararnamesini yürürlüğe koyması uyarınca GAZPROM Gaz Endüstrisi Rusya Federasyonu Ortak Anonim Şirketi GAZPROM şeklinde tekrar düzenlenmiştir. Başlangıçta devlet teşebbüsü olarak kurulmuş olan şirket, 1994 yılı Nisan ayında özelleştirilmiştir. (GAZPROM, 2022.) GAZPROM şirketi, gaz kondensat ve petrolün jeolojik keşfi, üretimi, nakliyesi, depolaması, işlenmesi, satışı, araç yakıtı olarak gaz satışı, aynı zamanda ısı ve elektrik enerjisi üretimi ve pazarlaması üzerine odaklanmış olan bir enerji şirketidir. Şirketin stratejik hedefleri; satış pazarlarını çeşitlendirmek, güvenilir tedarik sağlamak, operasyonel verimliliği artırmak, teknolojisinin potansiyelini gerçekleştirmek ve küresel enerji şirketleri arasında lider konuma gelmektir. GAZPROM, dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip bir enerji şirketidir. Şirket, küresel gaz rezervlerinin %17'sine ve Rusya Federasyonu gaz rezervlerinin %72'sine sahiptir. Şirket, dünya doğal gaz üretiminin %11'ini ve ulusal doğal gaz üretiminin %66'sını karşılamaktadır. Şirket ayrıca toplam uzunluğu 171.400 km olan dünyanın en büyük doğal gaz iletim sistemine sahiptir. GAZPROM, doğal gazının %50'den fazlasını Rus tüketicilere satmaktadır ve eski Sovyetler Birliği içinde ve dışında 30'dan fazla ülkeye gaz ihraç etmektedir. (GAZPROM, 2022.)
- TRANSNEFT, kamu anonim şirketi olan TRANSNEFT, Rusya Federasyonu tarafından 17.11.1993 tarih ve 1403 sayılı Rusya Federasyonu Başkanı'nın kararı ve 14.08.1993 tarih ve 810 sayılı Rusya Federasyonu Hükûmeti Kararı ile kurulmuştur. Şirketin yönetim organlarında görevli devlet temsilcileri, gelişiminin stratejik taraflarını belirlemekte ve üretim ve ticari faaliyetlerle finansal faaliyetlerin sorumluluğunu üstlenmektedirler. TRANSNEFT'in yoğunlaştığı alanları şöyle sıralayabiliriz:
 - Petrol ve petrolün boru hattı sistemiyle taşınmasını Rusya Federasyonu ve yurt dışına sağlanması,
 - Ana boru hatlarında acil durum müdahalesi, teşhis ve önleyici bakım sağlanması,
 - Çekirdek boru hattı ağının geliştirilmesine ek olarak maksimum etkinlik için diğer boru hatlarının genel projeye entegre edilmesi,

- Petrol ve petrol ürünlerinin taşınmasına ilişkin hükümetler arası anlaşmaları sürdürmek için paralel bir boru hattı sistemi uygulanması,
 - Boru hatlarının geliştirilmesi için yeni ekipman, teknoloji ve malzemelerin temin edilmesi, ayrıca bu alanlardaki yeni gelişmelere katılınması,
 - TRANSNEFT sistem kaynaklarının, binalarının, temellerinin genişletilmesi ve değiştirilmesinin finanse edilmesi.
- ROSATOM; Vladimir Putin'in emriyle 2007 Aralık ayında kurulmuş olan ROSATOM şirketinin Federal Nükleer Enerji Ajansının yerini alması amaçlanmıştır. Şirket, devletin nükleer enerji politikasının yürütülmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle şirket; nükleer enerjinin kullanılması, nükleer enerjinin ve endüstriyel kompleksin ve nükleer enerji silahları kompleksinin, nükleer ve radyasyon güvenliğinin işleyişinin sağlanması için kurulmuştur. Günümüzde nükleer güç santrali yapımında ve uranyum zenginleştirme alanında dünyada birinci sırada yer almaktadır. Dünya nükleer yakıt piyasasının %17'si ROSATOM'un elindedir. (ROSATOM, 2021.)

4.3. Rusya Federasyonu ve AB Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut

Durumu

AB-Rusya Federasyonu enerji ilişkilerinin -realist ve jeopolitik analizlerine göre- karmaşıklığını aşırı derecede basitleştiren farklı jeopolitik analizler, AB indirgemecilik biçimleriyle şekillenmektedir. (Judge vd., 2016.) Rusya Federasyonu ve AB arasındaki enerji ilişkilerindeki güç dengesi açısından enerji sektörünün ticari ve teknik dinamikleri dışlanmaktadır. Rusya Federasyonu-AB enerji ilişkileri, enerji kaynaklarının ulusal çıkar ve egemenliğin korunması açısından silah olarak kullanıldığı enerji politikasına dair bir jeopolitik merceğinden incelenmektedir.

Jeopolitikanın koşullarının ve yöntemlerinin ilk kez geliştiği Batı'da 1970'lerin başından itibaren Rusya Federasyonu'nun iyi tanımlanmış bir jeopolitik kimliği tespit edilmektedir. Bu tür jeopolitik özdeşleşmenin sonuçları küresel ölçektektir. Bu nedenle Rusya Federasyonu'nun toprak ve tellürokrasi temelli jeopolitik kimliği, güçlendirmeyi, derinleşmeyi, farkındalığı ve daha fazla gelişmeyi gerektirmektedir. Bu, 2000'li yılların başında Rusya Federasyonu'nun siyasi egemenliğine daha derin bir anlam yüklemiştir. Siyasi ve idari birliğini korumak için

stratejik projenin uygulanması, Rusya Federasyonu'nun küresel ölçekte bir rol oynaması için koşulları yeniden yaratmaktır. Bir devlet olarak Rusya Federasyonu'nun egemenliğini güçlendirerek küresel jeopolitik mimarinin sütunlarından birini sağlamlaştırması gerekmektedir.

Herhangi bir ideolojik tercihin diğer tarafında Rusya Federasyonu, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde somutlaşan deniz uygarlığı, talasokrazi ve tek kutuplu Amerikan merkezli dünya düzeni ile çatışmaya mahkûmdur. Jeopolitik düalizmin belirli ülkelerin ideolojik veya ekonomik özellikleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Rus İmparatorluğu ile İngiliz monarşisi, sosyalist kamp ile kapitalist kamp arasında ve bugün ortak bir demokratik cumhuriyet yapısı ile küresel bir jeopolitik çatışma ortaya çıkmıştır. Aynı çatışma demokratik Rusya Federasyonu ile ona saldıran demokratik NATO ülkeleri bloğu arasında ortaya çıkmaktadır. Jeopolitik yasalar, siyasi ve ideolojik çelişkilerden veya tersine benzerliklerden daha derindedir. Bu temel çatışmanın ifadesi, otomatik olarak bir savaş veya doğrudan bir stratejik çatışma anlamına gelmez. Çatışma farklı şekillerde yorumlanabilir. Uluslararası ilişkilerde gerçekçi bir konumdan, yalnızca taraflardan birinin karşıt zayıflığa yeterince ikna olması veya seçkinlerin ulusal çıkarları rasyonel hesaplamanın üzerine koyan şu veya bu gücün başında olması durumunda savaşa yol açan bir çıkar çatışmasıdır. Çatışma; genel bir stratejik, ekonomik, teknolojik ve diplomatik denge sistemi aracılığıyla barışçıl bir şekilde gelişebilir. Bazı durumlarda hiçbir koşulda güçlü bir çözüm asla göz ardı edilemese de rekabet düzeyine bile indirilebilir. Bu durumda jeopolitik güvenlik konusuna odaklanılır, garantisi olmayan başka hiçbir faktör yoktur. Artan GSYİH veya nüfusun yaşam standartları herhangi bir bağımsız öneme sahiptir. Rusya Federasyonu gelişmiş bir ekonomiye kavuşur ama jeopolitik bağımsızlığını kaybederse bir anlamı olmayacaktır. Bu, gerçekçi bir ruha sahip sağlıklı bir rasyonel analizdir ve jeopolitik gerçekçilik olarak adlandırılmaktadır.

Jeopolitik gerçekçilik; enerjiyi, uluslararası arenada büyük güçler arasındaki siyasi üstünlük için rekabette stratejik bir araç olarak kavramsallaştırır. Realistler, enerji kaynaklarına sınırsız erişim veya bunların kontrolü olarak tanımlanan enerji güvenliği kavramına özellikle vurgu yapmaktadır. Fosil kaynaklar sınırlı olduğundan uluslararası enerji politikası, mevcut kaynakların kontrolünü güvence altına almaya çalışan devletler arasında sıfır toplamı bir oyun olarak görülür. Onları güvence altına aldıktan sonra yeterli kaynağa sahip olmayan diğer devletlerle siyasi müzakerelerde

ortaya çıkan gücü kullanabilirler. Bu görüşe göre Rusya Federasyonu'nun, siyasi hedeflerine ulaşmak için doğal kaynaklarını bir kaldıraç veya bir enerji aracı olarak kullanmaya çalışması AB'nin Rus gazına güvenmesi açısından zayıflık olarak nitelendirilmektedir. AB'nin Rusya Federasyonu ile enerji ticareti, Birliğin Rusya Federasyonu'nun jeopolitiğine karşı kırılganlığını artırmaktadır. (Siddi, 2017.) Bu zafiyet, üye devletler arasında çelişkilere yol açarak her bir devletin bireysel olarak karar verme sürecinde zorluklar yaratmıştır. Asıl zorluk, GAZPROM'a, AB'ye gaz tedariki için uzun vadeli sözleşmeler teklif edildiğinde ortaya çıkmıştır. Ancak 2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna ile yaşanan kriz nedeniyle yakın zamanda yaşanan gaz kesintilerinin yüksek riskleri nedeniyle Avrupa ülkeleri bu uzun vadeli sözleşmeleri imzalamaya istekli değildirler. Ukrayna doğal gaz krizleri sırasında Rusya Federasyonu'nun real-politik eylemlerinin azalması, AB'ye GAZPROM'un bu gücü kendilerine karşı da kullanabileceğini hissettirmiştir.

Avrupa'nın gaz arzını çeşitlendirmesi oldukça yavaş bir süreç gibi görünse de GAZPROM'un Avrupa tüketici pazarlarına açılma stratejisinin bir parçası olduğu açıktır. GAZPROM'un çıkarma işleminden son tüketici pazarlarına kadar tüm gaz zincirini kontrol etmesi, ekonomik olarak çok ilginçtir. Ancak Ukrayna'ya yönelik real-politik yaklaşım ikili ilişkilerde maksimum siyasi ve ekonomik kâr elde etmek için rasyonel bir seçim olsa bile GAZPROM'un ve Rusya Federasyonu'nun diğer hayati çıkarları yani Avrupalı alıcının çıkarına ters düşmesi bakımından önemli ölçüde zarar vermiştir. Avrupa gaz piyasalarında zorluklar yaşanırken liberalleşme ilerlemektedir ve GAZPROM'un nihai tüketicilerin arzını doğrudan devralarak kendi talep yapısını çeşitlendirmesi için eşsiz bir şans oluşturmaktadır. Ancak altyapı endüstrilerindeki, özellikle enerji sektöründeki yabancı yatırıma her zaman şüpheyle bakılmasının yanı sıra orta vadeli perspektifte Rus real-politik yaklaşımı GAZPROM'un dağıtım pazarlarını elde etme stratejisine zarar vermiştir. (Belyi, 2016: 97.)

Rus dış politikasının bir diğer ayırt edici özelliği, çok vektörlü doğasıdır. Bu, Rusya Federasyonu'nun en büyük Avrasya gücü olarak jeopolitik konumu, dünyanın önde gelen devletlerinden biri ve BM Güvenlik Konseyinin daimî üyesi statüsünden kaynaklanmaktadır. Rus dış politikasının en önemli yönü, çok vektörlü yaklaşımın sürekli olarak güçlendirilmesidir. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Rusya Federasyonu'nun tutumunu şöyle açıklamaktadır:

“Bu, Amerikan karşıtı, Batı karşıtı yapılar inşa etmekle ilgili değildir. Rusya Federasyonu’nun okyanus ötesinden gelen dostane olmayan saldırılara verdiği son tepki; bu tür oyunlara davetleri kabul etmediğimizi, ABD ve NATO’ya arzu edilen düşman imajını vermek için anlamsız bir yüzleşmeye çekilmek niyetinde olmadığımızı açıkça gösteriyor. Ana güç merkezlerinin gerçek bir ortaklığı olmadan, modern dünyanın etkin yönetiminin imkânsız olduğuna kesinlikle inanıyoruz.”

Rusya Federasyonu, Batı’ya yönelik tarihsel olarak yerleşik ön yargının düzeltilmesinin gerçek bir görev olduğuna inanmaktadır. Ancak Rusya Federasyonu, bunu batı yönündeki iş birliği hacmini azaltarak değil, başta Asya-Pasifik bölgesinde olmak üzere diğer vektörler arasında iş birliğini inşa ederek çözmeyi hedeflemektedir. Genel olarak Rus-Çin iş birliği dünya siyasetinde önemli bir faktör olarak kurulmaktadır. Tamamen “vektör dış politikası”nı ve “çok kutupluluğu” yaratan aktör Rusya Federasyonu, Afganistan’daki durumun yarattığı tehditlere ortaklaşa karşı koymak da dâhil olmak üzere, Şanghay İş Birliği Örgütü potansiyelini daha aktif kullanmaya çalışmaktadır. (Xing, 2019.) Rusya Federasyonu’nun etkili bir grup olarak gördüğü Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin, Güney Afrika (BRICS) için çakışan çıkarları teşvik etmek adına çeşitli girişimleri bulunmaktadır. Bu kapsamda Rusya Federasyonu büyük bir küresel oyuncu olmaya devam etmekte ve bu, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere her yönde enerjik bir politikanın sürdürülmesini gerektirmektedir. Olayların seyri, bunun için belirli bazı olasılıkların olduğunu göstermektedir. Rus varlığının genişletilmesi, esas olarak bölgedeki tüm ülkeler tarafından onaylanmaktadır.

Harita 3: Sibirya'nın Gücü Doğal Gaz Boru Hattı

Kaynak: <https://globalriskinsights.com/2015/07/is-power-of-siberia-a-pipeline-of-the-future/> (01.06.2022).

Enerji planında çok vektörlü Rus politikasının sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

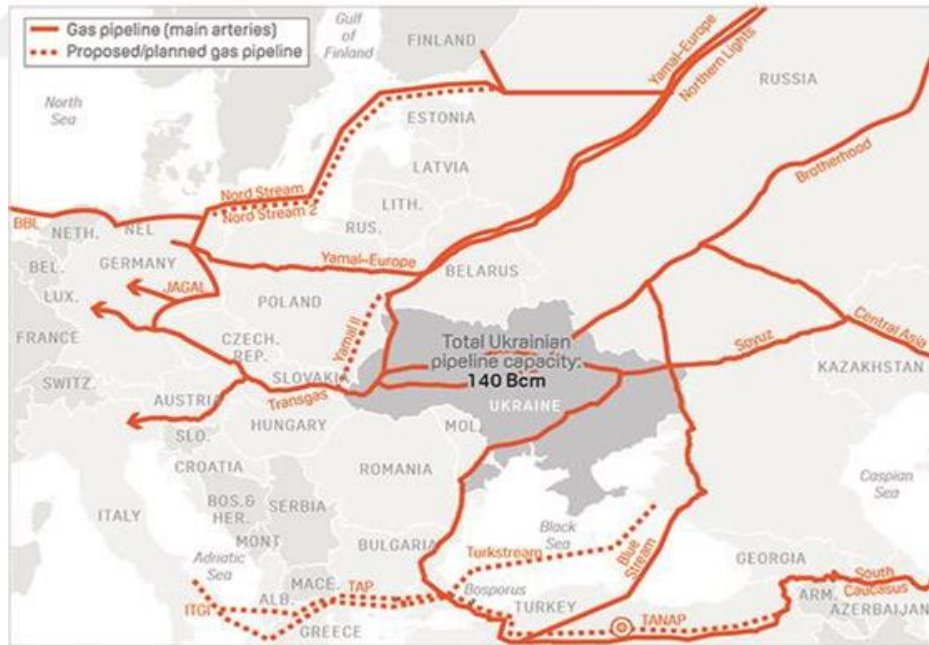
- Çin'e giden "Sibirya'nın Gücü" doğal gaz boru hattı, Türkiye'ye giden Türk Akımı ve daha sonra Avrupa'ya uzanan boru hattı inşa edilmektedir.
- Rusya Federasyonu, Hindistan'da ve Türkiye'de birkaç nükleer santral inşa etmektedir.
- Rusya Federasyonu, Yamal'daki LNG tesisini devreye aldıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri de dâhil olmak üzere çeşitli bölgelerin pazarlarına girme fırsatı bulmuştur; Kuzey Denizi Rotası (NSR) ile Kış ve Yaz rotalarını vurgulamak önemlidir.
- Gaz tedarik yollarının çeşitlendirilmesi nedeniyle Rusya Federasyonu artık Avrupa'ya, özellikle de Ukrayna üzerinden ulaşımına çok fazla bağımlı değildir. Bununla birlikte Rusya Federasyonu-AB gaz boru hattı güzergâhları boyunca Ukrayna boru hattı kapasitesi hâlâ 140 milyar m³'ten oluşmaktadır.

Harita 4: Yamal LNG Tesisi (Sabetta Limanı) ve Kış ve Yaz Rotaları

Kaynak: <https://www.maritime-executive.com/article/vladimir-rusanov-completes-first-northern-sea-route-transit> (01.06.2022).

Harita 5: Avrupa'nın Rusya Federasyonu ile Doğal Gaz Boru Hattı Bağları ve Toplam Ukrayna Boru Hattı Kapasitesi

Kaynak: <https://blogs.platts.com/2019/04/04/nord-stream-2-danish-permit/> (01.06.2022).

Sonuç olarak hem jeopolitik gerçekçilik hem de çok vektörlü dış politika, bulanık Rus dış politikasını sadece enerji sektöründe değil, birçok başka alanda da

açıklamaktadır. Dolayısıyla jeopolitik ve çok vektörlü karakterlere dayanan Rus dış politikasının hem avantajları hem de dezavantajları vardır ve bunların birçoğu yukarıda sıralanmıştır. Bu dezavantajların başında Rus-Ukrayna Savaşı, küresel enerji krizinin ortaya çıkmasında etkili olmuş; bununla birlikte ayrıntılı etki derecesi ve etki süreci mevcut durumda hâlâ belirsizdir. Rusya Federasyonu ve batı için üye oldukları Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlar, Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı ve küresel paniğe karşı nispeten tutarlı kurtarma ve hasar önleme yeteneğine sahiptir. Rus-Ukrayna Savaşı riskine direnmek için üretim kabiliyetini ve enerji türlerini geliştirmenin öneminin daha da öne çıkarılması gerektiği söylenmektedir. Küresel uluslararası kuruluşların da büyük ülkeler ve küçük ülkeler arasındaki küresel enerji ve gıda güvenliği talebini dengeleme işlevini güçlendirmeleri gerekmektedir. Riski ele almak için Afrika ve Asya'daki küçük ülkelere daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir.

4.4. Rusya Federasyonu ve Polonya Arasındaki Enerji İş Birliğinin Mevcut Durumu

Bugün Rusya Federasyonu ve AB arasındaki jeopolitik ve ekonomik çatışmalar, esas olarak her iki aktörün de Doğu Avrupa ülkelerini kendi taraflarına çekme mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla AB radarına girdiğinden beri bu çatışmadan en büyük zararı gören ülke Ukrayna'dır. Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi Sovyet sonrası bağımsız olan ülkelerle diyalogları ima eden AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası (ENP), Rusya Federasyonu'nun Sovyet sonrası dönemdeki "yurt dışına yakın" politikasıyla açıkça çatışmaktadır. Rus Hükûmeti, AB'nin ENP'yi kullanarak Karadeniz'deki manevra alanını genişletmesini istememektedir. Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesini dengeleyen bir tampon bölge olarak gördüğü Ukrayna, Rusya Federasyonu için stratejik olarak önemlidir. Yayılmacılık; İmparatorluk ve Sovyet dönemlerinde Rus politikasının temel unsurlarından biriydi. Bugün bile örneğin Güney Osetya Savaşı, Kırım Yarımadası'nın ilhakı ve son zamanlarda Suriye Savaşı gibi Rus yayılmacılığının bazı manzaralarını görmek mümkündür. Bununla birlikte yayılmacılığın farklı türlerine tanık olduk: Sovyet Dönemi'nde daha çok ideolojik bir temel tarafından belirlenirken günümüz Rusya Federasyonu için jeopolitik sınırların korunması ve ulusal güvenliğin sağlanması yoluyla Batı'nın eski Sovyet ülkeleri üzerindeki etkisini kesmeye bağlıdır. Dolayısıyla Putin'in yakın yurt dışı politikası

ve Avrasya bölgesinin önemine yaptığı vurgu, Sovyet sonrası coğrafyanın ulusal sınırlarını korumanın belirgin örnekleridir. NATO'nun genişlemesi ve AB'nin doğuya yönelik genişleme politikaları, Rus Hükûmeti tarafından ulusal güvenliğine karşı önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya Federasyonu için Ukrayna'da Rus yanlısı bir hükûmetin bulunması, AB ve NATO eksenine geçmesini engellemesi açısından kritik bir öneme sahiptir. (Gasilov, 2018.)

Rusya Federasyonu ve AB'nin Doğu Avrupa'daki farklı dış politika yaklaşımlarını analiz etmek için temel karşılaştırmalardan biri, "Avrupa Komşuluk Politikası" (ENP) merceklerini ortaya koymaktır. ENP, 2003 yılında başlatılmış ve 2004 yılı boyunca geliştirilmiştir. Sovyet sonrası ülkeler de dâhil olmak üzere AB'nin en yakın doğu ve güney komşularından 16'sı ile ilişkilerini yönetmektedir: Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna bunlardan birkaçıdır. Öte yandan Rusya Federasyonu'nun "yakın yurt dışı" politikası, eski Sovyet ülkelerindeki etnik azınlıkları ve Rusça konuşan nüfusları korumayı ifade etmektedir. Özetle AB için Batı Ukrayna, Karadeniz'e açılma ve ENP hedeflerine ulaşma açısından kritik öneme sahipken Rusya Federasyonu için ENP, "yakın yurt dışı politikası" ve Avrasyacı karakteri için bir tehdit oluşturmaktadır. (Gasilov, 2018.)

AB'ye ve Rusya Federasyonu'nun Doğu Avrupa'ya yönelik emellerine baktığımızda incelenmesi gereken bir diğer önemli vaka da Polonya'nın durumudur. Enerji sektöründe Polonya, petrolün %88'ini ve doğal gazın %70'ini Rusya Federasyonu'ndan ithal etmektedir. (Varol, 2013: 226.) Polonya eski bir sosyalist bir ülke olup Varşova Paktı üyesiydi. Sosyalist kampın çöküşünden sonra Batı ile entegrasyon yoluna girmiş; 12 Mart 1999'da resmen NATO üyesi olmuştur. 1989 olayları Orta Avrupa haritasını tamamen değiştirmiş ve Polonya yedi yeni komşuyla ilişkiler kurmak zorunda kalmıştır. Polonya, Varşova Paktının çöküşüyle kopan bağların yerini alan dostluk ve iş birliği anlaşmaları imzalayarak tüm ortaklarıyla iyi ilişkiler kurmuştur. Litvanya ve özellikle Ukrayna ile bu ülkeleri Batı kapitalist kampına yakınlaştırma arzusuyla özel ilişkiler geliştirmiştir. Bu kapsamda 80'lerin sonu ve 90'ların başında Polonya dış politikasına baktığımızda dünya toplumu, Polonya Devleti'nin uluslararası arenadaki beklentileri konusunda şüpheliydi. O dönemde sosyalist kamptaki Ukraynalı komşular, Polonya'nın olanaklarını değerlendirerek ülkenin zorlukların üstesinden geleceğine inanmadılar ve etkili bir

ekonomik kalkınma yoluna girmişlerdir. Ancak sadece birkaç yıl içinde durum çarpıcı bir şekilde değişmiş olup şimdi Ukraynalılar, Polonya'ya taşınmaktadır ve ülkenin büyük ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamaktadırlar.

Bugün Polonya, doğru yol ve etkili reformların devleti nasıl ekonomik büyümeye ve siyasi istikrara götürdüğünün bir örneğidir. Günümüzde Polonya Avrupa'nın en öngörülebilir ülkelerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Polonya, küresel mali krizin sonuçlarının üstesinden gelmeyi ve uluslararası arenada önemli bir siyasi ağırlık kazanmayı başarmıştır. 2004 yılında Polonya'nın Avrupa Birliği'ne üye olması dış politika pozisyonlarının ve devlet imajının güçlendirilmesine yol açmış ve Polonya'nın ekonomik büyümesine güçlü bir ivme kazandırmıştır. Kamuoyu yoklamalarının sonuçlarına göre Polonya nüfusunun %77,4'ü AB'ye katılmaktan yanaydı ve Avrupa Birliği'ne üye olduktan 4 yıl sonra Polonyalıların sadece %5'i böyle bir ortaklığa karşı tutum içerisinde yer almaktadır. Fakat ülkenin elde ettiği kazanımları şu şekilde sıralamak mümkündür:

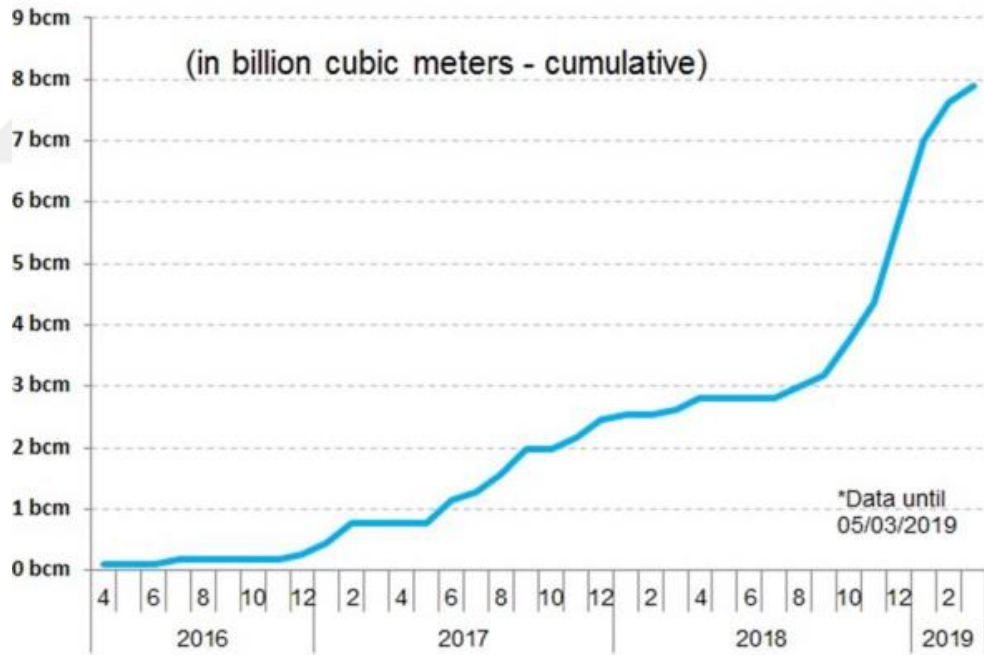
- AB'nin krediler ve yatırımlar şeklinde sağladığı önemli mali yardım sayesinde ekonominin hızlı gelişmesi,
- Devletin tek Avrupa pazarına entegrasyonu, Schengen bölgesine katılması,
- Polonya iş gücü piyasasındaki durumun iyileştirilmesi, yurt dışında prestijli kurumlarda eğitim alma fırsatı,
- Makro-ekonomik göstergelerin büyümesi; GSYİH, tarım ürünlerinin kârlılığı ve çiftçilerin mali durumunun iyileştirilmesi,
- Enerji rezervlerinin birikimi ve AB enerji sistemlerine entegrasyon ile ilgili enerji güvenliği,
- Polonya'nın dış politikasının küresel güvenlik sorunlarının çözümü üzerindeki etkisi, ülkenin Avrupa Birliği'ndeki çıkarları için lobi yapma yeteneğine sahip olması.

Son zamanlarda Polonya dış politikası belirli zorluklar yaşamaktadır. AB, Polonya'nın oy kullanma hakkından mahrum bırakılmasıyla ülkede yargı reformunun uygulanmasına ilişkin ciddi yaptırımlar uygulamaktadır. Macaristan'ın desteği, Avrupalı ortaklarla gergin ilişkiler bir süredir AB ile özellikle Almanya ile karşı karşıya gelme "hakkını" bertaraf etmiş ancak Polonya'nın Rusya Federasyonu'na yönelik politikasını daha önce Varşova ve Moskova arasındaki gergin ilişkiler, Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczynski'nin 2010 yılında Smolensk

yakınlarında uçağının düşerek ölmesi olayına Rusya Federasyonu'nun karıştığı suçlamaları ardından ağırlaşmıştır. Polonya'da bu trajik olayla ilgili yeni bir Komisyon oluşturulmasına başlanmış ancak konu hâlâ Polonya'nın gündeminde çözülmeyi beklemektedir.

Varşova ile Moskova arasındaki ilişkilerdeki gerilimler, Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasındaki gelişmelerle daha da hassaslaşmıştır. Polonya, Washington'a odaklanmayı seçerek kendisine en yakın devletleri bile kendi aleyhine çevirmeyi başarmıştır. Polonya, Avrupa Birliği ile ilişkilerde inisiyatifi kaybederek "Rus saldırganlığına karşı" önemli bir rol üstlenmeye çalışmaktadır. Enerji ilişkileri açısından da hem Rusya Federasyonu'nu hem de Polonya'yı tatmin etmeyen birçok konu bulunmaktadır. Polonya'nın devlet tarafından işletilen gaz şirketi, Rus kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak amacıyla ABD'den sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) satın almak için 20 yıllık bir anlaşma imzalamıştır.

Grafik 18: ABD'nin AB'ye LNG İhracatı

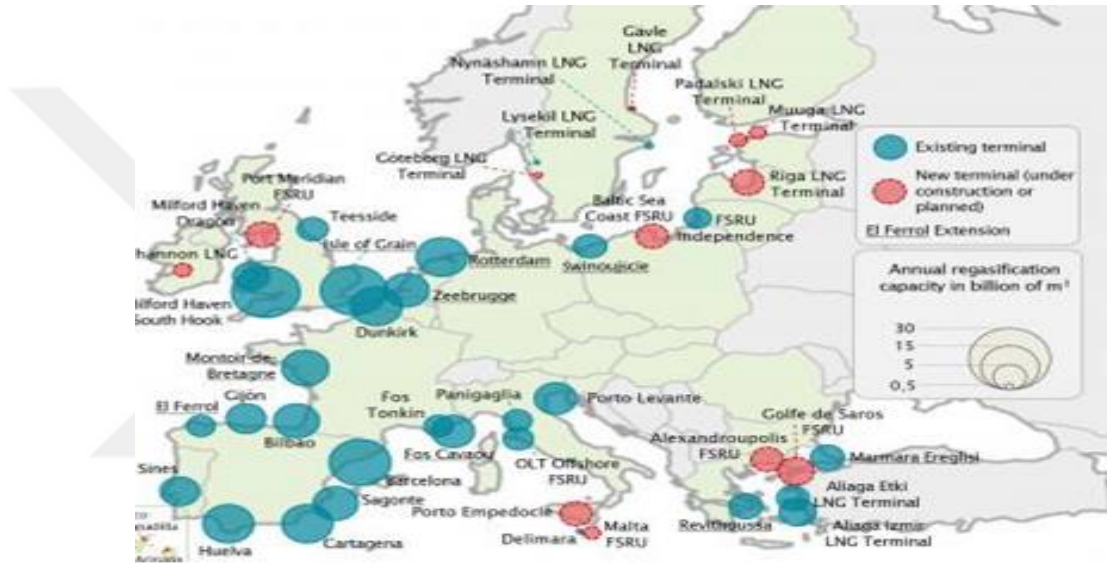

Kaynak: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-1531_en.htm (03.06.2022)

Polonya'nın doğal gaz hususunda diğer AB üye devletlerine "merkezî dağıtıcı rolünü" ortadan kaldıracak olan Nord Stream 2 Projesi'nin başlatılması konusunda Polonya için istenmeyen bir durum bulunmaktadır. ABD ile Avrupa arasında bir LNG altyapı sorunu olmasına rağmen ABD limanlarında bulunan tesisler LNG'yi

ithal etmek ve ihraç etmemek için yapılmakta ve dönüştürülmesi yüksek maliyetli olmaktadır. (Geropoulos, 2018.) Bununla birlikte Almanya'nın Federal Ekonomik İşler ve Enerji Bakanı Peter Altmaier Mayıs 2019'da Avrupa ülkelerinin ABD'den sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithal etmek için gerekli altyapıyı oluşturmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Şu anda Avrupa'nın 28 “yeniden gazlaştırma” ithalat terminali bulunmaktadır. (Carmichael, 2019.) Almanya'nın bu girişimi, Kuzey Akım 2 Projesi'nin geleceği sorgulanırken Birliğin en etkili üyesinin ABD gazına “evet” dediğini göstermektedir.

Harita 6: AB'nin Mevcut ve Planlanan LNG Terminalleri

Kaynak: <https://www.gasinfocus.com/en/indicator/existing-and-planned-lng-terminals/> (04.06.2022).

Polonya'nın Moskova ile ilişkilerinde Doğu Avrupa'ya yönelik dış politikası, bağımsız uzmanların eleştirisine neden olmakta ve bir dereceye kadar devletin kendisine zarar vermektedir. Rusya Federasyonu da Polonya topraklarındaki Sovyet anıtlarının yıkılmasına gözlerini kapama niyetinde değildir ve bunun için çeşitli önlemler almaktadır. Varşova'nın stratejik hedefi, Polonya'yı Avrupa'nın merkezi yapma ve Brüksel'de güçlü ve baskın bir koltuk elde etme arzusudur. Polonya-Rusya Federasyonu ilişkilerinin tarihsel özellikleri göz önüne alındığında taraflar arasında karşılıklı yarar sağlayan bir siyasi uzlaşma beklemek için hiçbir neden yoktur. Polonya'nın Batı'ya doğru rotasını sürdürmesi daha olasıdır. Etkileyici yatırımların bir araya getirecek “Yeni İpek Yolu” Projesi ile ülkeye iyi bir ekonomik görünüm getirilebilir. Ancak bu proje kapsamında Çin girişimlerini tam olarak desteklemek

için Çin’le Rusya Federasyonu-Polonya sınırından malların geçişi konusunda bir anlaşmaya varılması, önemli konular arasında yer almaktadır.

Ülkelerin coğrafi konumu bile siyasi ve ekonomik iş birliğine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Devletler arasındaki ilişkilerin ağırlaşmasına Ukrayna’nın Polonya tarafından desteklenmesi, NATO üslerinin konuşlandırılması konusunda Washington ile müzakerelere katılım, Smolensk yakınlarındaki trajik kaza ve Rusya Federasyonu’nun II. Dünya Savaşı’nda Polonyalı esirlere uyguladığı Katyn Katliamı’ndaki sorumluluğunu üstlenmesi neden olmuştur. Doğu komşusuyla hızlı bir şekilde yapıcı bir diyalog kurmak, Polonya’daki siyasi güçlerin düzenlenmesiyle çalışmak mümkün değildir. Ancak analistlere göre bu yapılmazsa ülke iddia ettiği gibi Avrupa’da merkezî bir yer alamama riskiyle karşı karşıya kalacak ve Polonya hem Doğu’nun hem de Batı’nın bir periferisi olarak kalmaya devam edecektir.

4.5. Rusya Federasyonu-AB Enerji Politikalarında Ukrayna Örneği

2014 yılında Ukrayna Krizi’nin çıkış nedeni Ukrayna’nın başkenti Kiev’deki protestolardı. Halkın bu talebi, Başkan Viktor Yanukoviç’in istifasına yol açmıştı. Aslında protestolar, Yanukoviç’in bu taleplere boyun eğmesi ve istifa etmesiyle sona ermişti. Engelin kaldırılmasıyla AB, Ukrayna’nın kapılarını Rusya Federasyonu’na kapatmıştır. Bu durum politikasını Yanukoviç’e bağlayan Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’daki gelişmeleri etkilemesini engellemiştir. Ukrayna tarihsel olarak Doğu Avrupa bölgesindedir ancak daha Rusya Federasyonu yanlısı bir duruşa geçtikten sonra Batı dünyasının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu değişim, Avrupa ülkeleri için birçok mali soruna neden olmuş; ancak iş Ukrayna’ya geldiğinde IMF onlara yardım etmiştir. Bunun nedeni, örgütün üye devletlerin topraklarını korumakta çıkarlarının olmasıdır. Askerî ve ekonomik bir güç merkezi olan Kırım, Azak Denizi üzerinden Karadeniz’e bağlıdır. Sonuç olarak Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’daki kayıpları ve Suriye’deki savaşın maliyeti, onu Yarımada üzerindeki nüfuzunu genişletmeye sevk etmiştir. Kırım, denizin batı kıyısında yer almaktadır; bu nedenle son derece önemli bir jeopolitik konumdur. (Ababakr, 2022: 19.)

2013 yılında Ukrayna’nın, birçok Avrupa ülkesiyle dostluk ve serbest ticaret anlaşmaları imzalaması Rusya Federasyonu’nu tedirgin etmiş; Ukrayna’yı bu anlaşmaları takip etmekten alıkoymak için güçlü askerî taktikler uygulamışlardır. Rusya Federasyonu’nun tehditlerinden korkan Ukrayna, AB anlaşmalarını iptal etme

kararı almıştır. Rusya Federasyonu'nun Kırım Yarımadası'na girmesinin nedeni, Avrupa Birliğinin Ukrayna üzerindeki denetimine gözdağı vermektir. Kırım'daki eylemleri, AB'ye Ukrayna üzerindeki etkisi hakkında bir mesaj niteliğindedir. Eski Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in görevden alınmasından sonra kaybedilen askerî ve siyasi zemini telafi etmek için mevcut tüm fırsatları kullanmışlardır. Bu, görevden alınmasının ardından devlet dairelerinin, bakanlıkların ve diğer kurumların dağıtılmasının bıraktığı boşlukları doldurmayı da içermiştir. Sonuç olarak Ukrayna Krizi, Rusya Federasyonu ile AB arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. (Janowski, 2022). Bu sebeple Rusya Federasyonu'nun bölgedeki enerjiyle ilgili güvenlik kaygılarını gidermek için düzenlediği referandum sonucunda Kırım, Rusya Federasyonu'na eklenmiştir. Bu gelişme kendi enerji güvenliklerini etkilediği cihetle hem Rusya Federasyonu hem de AB için önem arz eder. Ukrayna Krizi sırasında Putin, bazı Batılı müttefiklerinin NATO'nun etki alanını Rusya Federasyonu'nun aleyhine genişletme politikasını geri getirmek istediğini iddia etmiş; Eylül 2014'te bazılarının Ukrayna'daki krizi yönettiğini savunmuştur. Sonuç olarak Kırım'ın Rusya Federasyonu ile yeniden birleştirilmesinin uygun olduğuna karar vermiştir.

Kırım'ın ilhakından önce birçok Avrupa ülkesi Ukrayna'nın siyasi durumuyla ilgili endişelerini dile getirmiştir. Ancak durumu tehlikeli olarak nitelendirmekten kaçınmışlardır. (Ababakr, 2022: 20.) Eski bir NATO genel sekreter yardımcısı olan Alexander Vershbow, Rusya Federasyonu'nun saldırganlığının ve çatışmasının daha fazla düşman ve daha az müttefik anlamına geldiğini kaydetmiştir. Birleşmiş Milletler, Rusya Federasyonu'nun Kırım'a müdahalesini bir saldırı eylemi olarak değerlendirmiş ve bunun uluslararası ilkelere aykırı olduğunu ilan etmiştir. AB'nin, Rusya Federasyonu'na geri adım attırmak için ekstra baskı yapması gerekiyordu. Ayrıca üye devletlerden sonuç olarak Rusya Federasyonu'na yaptırım uygulamaları istenmiştir. (Mitasova, Havko, 2015: 153-154.)

ABD ve AB ülkeleri, Rusya Federasyonu'na yaptırım uygulanmasına yardımcı olmuştur. Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı Ekonomik Konseyi Başkan Yardımcısı Aleksey Kudrin, Rusya Federasyonu'na uygulanan yaptırımların Rus ekonomisine yıllık elde edilemeyen %0,8-1'lik GSYİH artışına sebep olduğunu, yaptırımların siyasi araç olarak çalışmadığını bildirdi (Sözcü, 2016). Bu, ABD'ye Rusya Federasyonu'nun doğu bölgesi üzerinde önemli bir etki imkânı sağlamış ve

ABD'yi, Kırım'dan vazgeçmesi ve AB ülkeleri üzerindeki etkisini azaltması için Rusya Federasyonu'na baskı yapmaya yöneltmiştir. Bu krizin tetiklenmesinde yabancı ülkelerin büyük rol oynadığı açıktır. Almanya, Alman arabalarına ve mallarına verdiği destek nedeniyle bu yaptırımlara karşıydı. Rusya Federasyonu ekonomisi gelişmeye başladıkça Almanya'nın neden Rusya Federasyonu'nu desteklediği ve bu yaptırımlara karşı çıktığı anlaşılmıştır. Karşılaştırıldığında bu yaptırımların Rusya Federasyonu'nu Avrupa ülkelerinden daha fazla etkilediği ortaya çıkmıştır. Almanya, AB ülkeleri arasında Rusya Federasyonu'na yapılan ihracatta en yüksek paya sahipken İtalya ve Hollanda'nın büyük ölçüde Rus gazına bağımlı olması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla AB ülkelerinin Rusya Federasyonu'na yaptırım uygulama özgürlüğü olmadığı açıktır.

AB'deki enerji durumu 2014 Ukrayna Krizi'nden sonra değişmiştir. (Ramanova, 2021: 205). Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgal etmesi, iki taraf arasında askerî bir çatışmaya ve siyasi gerginliğe neden olmuştur. Ek olarak Doğu Ukrayna'da devam eden devrimler yeni sorunlara yol açmıştır zira her iki taraf da enerji sektörünü birbirinden korumaya yönelik adımlar attıktan sonra siyasi ortam daha da zorlaşmıştır. Ukrayna Krizi'nde enerji konularını çevreleyen artan gerilim, kısmen artan güvenlik endişelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, Ukrayna'nın enerji sektörünün AB'nin küresel politikalarından dolayı olarak etkilenmesidir. Bu politikalar Rusya Federasyonu ile çatışınca Ukrayna Krizi çıkmıştır. Bu, her iki taraf arasında daha uzun süreli bir anlaşmazlığa yol açmış ve enerji sektörünü güvence altına almak için hızlı önlemler alınmasını gerektirmiştir. Sonuç olarak hem Rusya Federasyonu hem de AB, krizi birbirlerine karşı gerilimi tırmandırmak için bir fırsat olarak kullanmışlardır. (Ababakr, 2022: 21.)

4.6. Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Enerji ve Finans Piyasaları Üzerindeki Etkisi: Güncel Bir İnceleme

Rusya Federasyonu, Donbas bölgesinden sonra Ukrayna'nın tamamını işgal etmeye başlayınca savaş yeni bir ivme kazanmıştır. Aşağıdaki Tablo 20, savaşın finansal piyasalar üzerindeki ilk etkisini göstermektedir. Özetle:

Tablo 20: Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı'nın Yaratmış Olduğu Finansal Etkiler

Gösterge	31.12.2021	23.02.2022	7.03.2022
Dolar Endeksi (DXY)	95,7	95,92	98,51
Euro/Dolar Paritesi	1,1376	1,1355	1,0934
Altın/USD/Ons	1.829	1.893	1.968
Brent Petrol USD/Varil	75	96	115

Kaynak: Eğilmez, 2022.

ABD'nin bölgenin dışında kalması, Rusya Federasyonu ile gaz ticareti yapmaması, sıcak savaş eğilimi olmaması ve ABD'nin karşılıklı ticaret aksamalarından etkilenmemesi (1,5 milyar ABD doları civarında dış ticaret açığına sahip olması) nedeniyle ABD dolar endeksi yükseldi. (14 milyar dolar). Öte yandan Rusya Federasyonu'nun tutumuna bağlı olarak Avrupa, Rusya Federasyonu ile ticari ilişkilerini keserek büyük zararlar verebilir. Avrupa ülkeleri gazlarını büyük ölçüde Rusya Federasyonu'ndan aldığından, Avrupa'nın Rusya Federasyonu'ndan 2021'de toplam 155 milyar m³ (toplam tüketiminin %45'ine eş değer bir miktar) gaz alacağı hesaplanmıştır. Bu durumu büyük miktarlarda ithal etmek üzere diğer üreticilere aktarmak kolay değildir. Rusya Federasyonu'nun karşılıklı ambargo çerçevesinde doğal gazı kesme ihtimali euronun değer kaybetmesine yol açmıştır.

Altın, bu tür gerilimlerin ortasında “güvenli liman” olarak ortaya çıktığı için günümüzün en kıymetli yatırım ve tasarruf aracıdır. Öte yandan ABD doları ve altının değer kazanmasıyla gram altın hızla yükselmektedir.

Brent benzin dünyanın en önemli emtialarından biridir ve değeri baş döndürücü bir hızla artmaktadır. Bu yükseliş, petrol üretici ülkeleri dışındaki tüm ekonomilerin zararına olduğunu göstermektedir.

4.7. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın Rusya Federasyonu'na Karşı Ekonomik Önlemleri ve Sonuçları

28 Şubat'ta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa arka arkaya Rusya Federasyonu'na yasak ve kısıtlamalar getirdiklerini duyurmuşlardır: Rusya Federasyonu Merkez Bankasının Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Merkez Bankasına yatırılan miktarı döviz rezervlerinden çekmesini engellemişlerdir. (643 milyar dolar) Bu miktar, toplamın yaklaşık yarısı kadardır. Rus servet fonları için uluslararası piyasalardan borç almak bir yana çoğu Rus bankası, uluslararası para transfer sistemi olan SWIFT sisteminin dışında tutulmuştur. Rus bankalarının

SWIFT sisteminden tam olarak ihraç edilmemesinin nedeni, Rusya Federasyonu’nun başta doğal gaz olmak üzere enerji ihraç etmeye devam edebilmesidir. Aksi takdirde Avrupa gaz ihtiyacını karşılayamayacaktır. Bu yaklaşım ABD ve Avrupa’nın kendi çıkarları söz konusu olduğunda farklı pozisyonlara girebileceğinin en açık göstergesidir. (Eğilmez, 2022.)

Doğal gaz fiyatlarının bugünkü değerinin 2 katına çıkması tahmin edilmektedir. Bunun nedeni, artan doğal gaz fiyatlarının üreticileri daha fazla kaya petrolü ve kaya gazı üretmeye teşvik etmesidir. Kaya gazı ve petrolün ürettiği artan ağırlık nedeniyle fiyatlar düşebilir. Bu ağırlık ancak fiyatların aynı kalacağı inancı varsa üretilmeye başlanır. Şu an itibarıyla kimse bunun olmasını beklemediğinden üretim başlamamıştır. Savaş fiyatları hızla yükselttiğinden uzmanlar buğday, arpa, mısır gibi bazı tarım ürünlerinin fiyatlarının daha da yükselmesini beklemektedir. Hiç şüphe yok ki bu artışlar, özellikle ihtiyacı olan yoksul ülkeler için büyük sorunlar yaratacaktır. Savaşlar ve karşılıklı kısıtlamalar nedeniyle tedarik zincirlerinde ciddi aksamalar beklenmektedir.

Rusya Federasyonu, otomotiv endüstrisinde kullanılan dört önemli metalin (alüminyum, paladyum, titanyum ve nikel) ana üreticilerinden biridir. Bu metallerin fiyatları keskin bir şekilde artmıştır. Aşağıdaki Tablo 21 bu gelişmeyi göstermektedir:

Tablo 21: Rus-Ukrayna Savaşı’nın Sanayide Kullanılan Dört Önemli Metal Üzerindeki Etkisi

Metal	Birim	23.02.2022	7.3.2022
Alüminyum	USD/Ton	3.105	3.902
Palladyum	USD/Ons	2.326	2.990
Nikel	USD/Ton	22.934	30.064

Kaynak: Eğilmez, 2022.

Bu metallerin Rusya Federasyonu ile karşılıklı ambargoya girmesi otomotiv sektörü için ciddi fiyat artışları anlamına gelebilir. Savaşın devam etmesi durumunda tedarik zincirlerinin daha da bozulacağını ve her alanda fiyat artışlarının hız kazanacağını tahmin etmek zor değildir. Dünya küresel finansal krize girdiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Japonya ve Birleşik Krallık’taki merkez bankaları, Hazine tarafından ihraç edilen uzun vadeli tahviller ve bir dizi başka

bankanın tahvillerini satın alarak piyasaya büyük miktarlarda para pompalamaya başlamıştır. Küresel krizin başlangıcında dört merkez bankasının bilançoları yaklaşık 3 trilyon dolardı, bugün ise yaklaşık 30 trilyon dolardır. Geçen yıla kadar para arzındaki bu genişlemenin enflasyonist bir etkisi olmamıştır. Bu görünüm; ABD, Avrupa ve Birleşik Krallık'ta enflasyonun hızla artmasıyla birlikte son altı ayda değişmeye başlamıştır. Bu aşamada gelişmiş ülkeler enflasyon ve büyüme arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadırlar çünkü para arzını artırdıklarından eskisi gibi enflasyon yaratmadan büyüme fırsatını kaybetmektedirler. Başka bir deyişle parasal genişleme artık büyümeyi yeniden sağlamak için kullanılabilecek bir araç değildir.

Sonuç olarak bu savaşın dünya ekonomisi üzerinde üç önemli etkisi olacaktır (Eğilmez, 2022):

- Fiyatlar yükselecek ve dünya genelinde başlayan enflasyon yükselmeye devam edecek.
- Dünya ticareti küçülecek.
- Küresel ekonomik büyüme gerileyecek ve birçok ülke resesyona veya enflasyona girecek.

Tablo 22: AB Ülkelerinin Enerji İthalatı Bağımlılık Oranları

Ülke	2019 yılına göre bağımlılık oranları
Belçika	%76.676
Bulgaristan	%38.102
Çekya	%40.894
Danimarka	%38.781
Almanya	%67.610
Estonya	%4.829
İrlanda	%68.395
Yunanistan	% 74.110
İspanya	% 74.955
Fransa	% 47.595
Hırvatistan	% 56.224
İtalya	% 77.484
Güney Kıbrıs Cumhuriyeti	% 92.805
Letonya	% 43.963
Litvanya	% 75.217
Lüksemburg	% 95.129
Macaristan	% 69.704
Malta	% 97.172
Hollanda	% 64.721
Avusturya	% 71.727
Polonya	% 46.818
Portekiz	% 73.848
Romanya	% 30.371
Slovenya	% 52.140
Slovakya	% 69.762
İsveç	% 30.244
Finlandiya	% 42.092

Kaynak: Eurostat, 2021.

Tablo 22, AB üye ülkelerinin enerji sektöründeki ithalata bağımlılık oranlarını göstermektedir. Bu oranlara baktığımızda her AB üyesi ülkenin enerjide dışa bağımlı olması anlaşılır bir durumdur. Bu bağlamda Avrupa Birliğinin enerji üreten bir bölge olmadığı ve bu nedenle enerji ihtiyacını karşılamak için dış dünyadan destek alması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle AB, enerji sektörünü oluştururken enerji depolama kapasitesini dikkate alarak mevcut politikasını belirlemektedir. AB, çeşitli anlaşmalarla dönüşüm geçirirken enerji sektörü ve ötesinde bazı farklılaşmalar sağlamaya çalışmıştır. AB'nin enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlayan bir dizi çözümü bulunmaktadır. Enerji kullanımının çeşitlendirilmesine özen gösterilmesi, enerji üretimi için öncelikle yerli kaynakların kullanılması, 2030 yılına kadar enerji tüketiminin %18 oranında azaltılması, nükleer

enerji yaygınlaştırma denetimlerinin sayısının artırılması, teknolojik gelişme ve inovasyona ağırlık verilmesi, ana enerji olarak hidrojen enerjisinin kullanılması bu çözüm çabalarından birkaçıdır. Birliğin tek bir enerji politikasının uygulanabilmesi için enerji kesintilerine hazırlık yapılmasını sağlayan Riske Hazırlık Yönetmeliği 2019 yılında yürürlüğe girmiştir. (Nesimoğlu, 2020: 229-232.)

4.8. Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikasının Kapsamlı Anlayışı ve Karşılıklı Enerji İlişkileri

Rusya Federasyonu’nun 2020 yılına kadar enerji sektörünün modernizasyonu ve genişlemesi için 900 milyar dolardan fazlasına ihtiyacı vardır. Bu açıdan AB, mükemmel bir modernizasyon ortağı gibi görünmektedir. Yeltsin Dönemi’nden beri Rusya Federasyonu her zaman ABD ve diğer güçlerin CACR’de kendilerini öne sürmelerini engellemeye çalışmıştır. Bunu, jeopolitik ve jeo-ekonomik etkisini ve bölgedeki petrol ve gaz ihracat tekeli korumak veya genişletmek için bir dengeleyici ve “böl-yönet” oyunu oynayarak yapmıştır. Bu nedenle Rusya Federasyonu, enerji bağımlılıklarını ve gaz ihracat politikasını yalnızca ekonomik ve enerji stratejilerinin değil, aynı zamanda dış güvenlik politikalarının ve jeopolitik çıkarlarının bir aracı olarak sıklıkla kullanmıştır. Nadejda Makarova’nın GAZPROM’un 2008 tarihli araştırmasında belirttiği gibi: GAZPROM’un bir şirket olarak nerede sona erdiği ve bir devlet aracı olarak nerede başladığı tamamen retorik bir sorudur. (Amineh ve Guang, 2012: 86.)

Rusya Federasyonu’nun Avrupa siyasetini ve karar alma sürecini en çok etkilemeye çalışan ülke potansiyeli, Çin ve diğer devletlerden daha fazladır. Bu etkili eylemler, Rusya Federasyonu’nun üç ana stratejik hedefini desteklemektedir: rejimin güvenliği, Rusya Federasyonu’nun yakın çevrede hâkimiyeti ve dünya gücü statüsü kazanma. Rusya Federasyonu’nun uzun vadeli nüfuz hedefi NATO ve AB’yi zayıflatmaktır. Kısa vadede bu, Rusya Federasyonu’nun 2014’te Ukrayna’ya müdahalesinden sonra uygulanan yaptırımların kaldırılmasıdır ve bu amaçla AB üye ülkelerine sağladığı enerji arzından en iyi şekilde yararlanır. Rusya Federasyonu’nun ayrıca her bir ülkeyle ilgili daha özelliikli hedefleri vardır. Rusya Federasyonu, çeşitli nüfuz araçları kullanarak böl-yönet yaklaşımıyla AB’yi hedef almış ve bunu çoğunlukla enerji sektöründe yapmaktadır. Nüfusa ağırlıklı olarak medya ve sosyal ağlar aracılığıyla tartışmalı konular kullanılarak ulaşılmaktadır. Azınlıklar, mülteciler ve aşırılık yanlıları bu böl ve yönet yaklaşımını desteklemek için kullanılmaktadır.

İnsan zekâsı ve siber operasyonlar önemli gizli etki araçlarıdır. Rusya Federasyonu etki kaynağı olarak çoğunlukla enerji sektörü, iş dünyası ve yolsuzluğu kullanılmaktadır.

AB uluslar üstü bir birliktir yani üye devletler egemenlik haklarının bir kısmını AB'ye ve onun kurumlarına devrederler. Üye devletler önemli bir AB güvenine sahiptir. Bazı politika alanlarında, kararların ve tedbirlerin -bazen belirli bir ülkenin özel çıkarlarına aykırı olsalar bile- tüm Birliğin çıkarlarını gözeterek alınmasının tüm üye ülkeler için daha kârlı olduğunu kabul ederler. Ancak uluslararası siyasetin Libya, Suriye ve son olarak Ukrayna gibi dünya çapındaki krizlerle sarsılması, AB üye ülkelerinin tek bir varlık olarak hareket edebilecek kadar yeterli olmadığını göstermektedir. ABD'nin Irak'ı işgali sırasında bile bazı devletler Irak'taki savaşı desteklerken Almanya ve Fransa gibi bazıları desteklememiştir. Bu durum üye devletlerin Birlik içindeki rasyonel politikaları olarak yorumlanabilir. (Uznarodov, 2015: 26.)

Her bir üye ülkenin enerji politikalarına baktığımızda “tek ses eksikliğinin” birçok projenin hayata geçirilmesini etkilediği görülmektedir. Son olarak Güney Akım Projesi'ne ilişkin tartışmalar buna örnek olarak verilebilir. Macaristan ve İtalya projenin destekçileriydi ancak Almanya ve Fransa gibi diğer ülkeler Nabucco Projesi'ne yakındı. Ayrıca Kuzey Akım 2 için de durum aynıdır: AB üye ülkeleri gaz arzından elde ettikleri kârları maksimize etmek için kendi ulusal enerji politikalarına göre hareket etmektedir. AB dış politikası çoğu zaman uyumsuzluklara ve rekabete kapılmakta, AB'nin tek sesle konuşmasını engellemekte ve bu boyutta önemli ilerlemeleri engellemektedir.

2003'te Irak'ın işgali konusundaki anlaşmazlıklar bu farklılıkların güzel bir örneği olmaya devam etmektedir ancak Kosova'nın bağımsızlığının tanınması, Rus-Gürcü Ağustos 2008 Savaşı veya mevcut Suriye tartışması da dâhil olmak üzere diğerlerinden söz edilebilir. AB'nin dış politikası çok parçalı olup dünya meselelerinde kararlı bir şekilde hareket edememektedir.

AB'nin bir birlik olarak dış ilişkilerde etkin hareket edemediğinin son örneği, yakın zamanda Ukrayna'da yaşanan krizdir. AB'nin krizi çözme girişimlerinin hiçbirisi başarılı olamamıştır. AB, günlük olaylara genellikle geçici olarak yanıt vererek arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Rusya Federasyonu ile Ukrayna

arasında 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan gaz anlaşmazlıkları da AB'nin gaz kesintisi krizlerini yönetemediğini, Birliğin “tek sesle” tepki veremediğini göstermiştir. Bundan sonra Avrupa Komisyonunun bu tür krizlerde yapılması gerekenleri kontrol edecek mekanizma olan erken uyarı birimini kurmak için bazı çabaları olmuşsa da AB'nin tek sesle konuşması için enerji sektöründe çok daha az doğaçlama var; Rusya Federasyonu'nun ‘böl ve yönet’ politikasını dile getirmektir.

4.9. Rusya Federasyonu ve Türkiye Arasındaki Enerji Politikası ve Faaliyetleri

Dünyanın en büyük enerji ihracatçılarından biri olan Rusya Federasyonu, bu alandaki iş birliklerini çeşitlendirmelerine yardımcı olacak enerji politikaları izlemektedir. Bunu yapmak, Rusya Federasyonu'nun çok kutuplu dünya düzenini inşa etmek için kullandığı araçlardan biri olan Avrupa talebine olan bağımlılıklarından kurtulmalarına yardımcı olur. Son dönemdeki enerji keşiflerinden bu yana Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz bölgesine olan ilgisinin artması, bölgenin stratejik konum olarak öneminden kaynaklanmaktadır. Rusya Federasyonu, sert gücü yumuşak güce tercih etme çabalarıyla uluslararası toplumdaki statüsünü yükseltmeye çalışmaktadır. Ek olarak politik alanda etkinliğini korumak için ekonomik kaynaklarını kullanmaktadır. Rusya Federasyonu, NATO üyesi Türkiye ile enerji iş birliği kurarak Batı dünyasının kendi bölgesindeki gücünü dengeleyebilir. Dahası Türkiye ile iş birliği, Rusya Federasyonu'na gazını Ukrayna üzerinden nakletmeye olası bir alternatif sunar çünkü Rusya Federasyonu'nun hem Ukrayna hem de NATO ile enerji iş birliğinde sorunlar vardır.

Ankara merkezli Enerji Piyasası Düzenleme Kurumuna (EPDK) göre 2019 ve 2020'de Türkiye, tüm petrol ihracatının sırasıyla %35 ve %21'ini Rusya Federasyonu'dan almıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun bu iki yılda en yüksek doğal gaz ihracatı yüzdesine sahip olduğu belirtilmiştir. 2019'da Rusya Federasyonu'nun petrol ihracatının %33,6'sının Türkiye'ye yapıldığını ve bu rakamın 2020'de %35,2'ye çıktığı ifade edilmiştir. Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında doğal gaz alıp satma fikri SSCB'den gelmiştir. 1984 yılında iki ülke arasında 25 yıllık doğal gaz alım satım anlaşması imzalanmıştır. (<https://enerji.gov.t/>). 1987 yılı itibarıyla Romanya ve Bulgaristan batı hattını kullanarak Türkiye tarafından doğal gaz satın almışlardır. Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilk doğal gaz anlaşması, iki ülkenin birbirine bağımlılığını

önemli ölçüde etkilemiştir. 1992 yılında imzalanan anlaşma ile satın alınan doğal gaz miktarı 5 milyar m³'ten 8 milyar m³'e çıkarılmıştır. (<https://enerji.gov.t/>) Gazexport ile BOTAS arasında 1997 yılında imzalanan antlaşma, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki en büyük enerji projelerinden biridir. (<https://enerji.gov.t/>) 2005 yılında Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın devreye alınması, Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndan doğal gaz ithalatını artırmasına neden olmuştur. İki ülke enerji iş birliğinin en büyük ikinci projesi olan bu proje, Türkiye'ye yılda 16 milyar m³ doğal gaz sağlamıştır. (Yorulmaz, 2020.) Mavi Akım Boru Hattı, Rusya Federasyonu'nun Türkiye ekonomisine yaptığı en büyük yatırımdır. İki ülke arasında iş birliği yaratması açısından önemli bir projedir ve aynı zamanda Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ve diğer projeler arasındaki rekabeti azaltmaya yardımcı olmuştur. 2017 yılında EPDK geri ödemelerinin %52'si buraya gitmiştir. Enerjiyi ortak bir bağ olarak kullanan iki ülke, boru hattı sayesinde önemli bir enerji ortağı hâline gelmiştir. Mavi Akım, nihai olarak gelecekteki ikili etkileşimleri motive etmiştir. (Özbay, 2011: 41.)

Türkiye'nin petrol ve petrol ürünleri ithalatı, önemli bir kaynak olarak Rusya Federasyonu'na dayanmaktadır. 2017'de Rusya Federasyonu, petrol ve petrol ürünlerinin ithalatı konusunda İran'dan sonra ikinci sırada yer almıştır. 2017'de Türkiye'nin Ham petrol ithalatı %18,61 azalarak 20.970.669,254 ton olduğu görülmüştür. (EPDK, 2018.) Türkiye, motorin gibi petrol ürünleri ithal eden ülkeler arasında ilk sırada yer almıştır. 2017'de Rusya Federasyonu'ndan 29,03 milyar m³ gaz, ayrıca 2 milyar ton petrol ithal etmiştir. Almanya, Rusya Federasyonu'ndan en büyük ikinci petrol ithalatçısıydı; 53,44 milyar m³ ithal etmiştir. (GAZPROM, 2018.)

2007 ve 2012 yıllarında kamu sektörü temsilcileri iki kez ihaleye çıkmıştır. Her biri bazı özel şirketlere 10 milyar dolarlık bir sözleşme vermiş; bu sözleşmeler, daha sonra Rus şirketleriyle ortaklık kuran şirketlere devredilmiştir. (Rzayeva, 2014.) Sonuç olarak Türkiye, Rusya Federasyonu'ndan doğal gaz ithalatı ve kendi ülkesindeki doğal gaz dağıtım sistemlerini almıştır.

Rusya Federasyonu, 2014 yılında Avrupa'nın başına gelene benzer bir durumla karşılaşmamak için sürekli gaz arzı sağlamanın yollarını aramıştır. Bu arayış onları Türkiye ile Güney Akım Projesi'ni gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Bu proje, 63 milyar m³ Rus gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlaması açısından önemliydi. Ukrayna bu projeye karşı çıkmış ancak nihayetinde proje onaylanmış ve

uygulanmıştır. Kasım 2013'te AB; Kiev ile Moskova arasındaki siyasi ihtilaf nedeniyle Rusya Federasyonu ile Bulgaristan'ı birbirine bağlayan bir boru hattının inşasını durdurmuştur. Bunun yerine Birlik Azerbaycan'dan yakıt ithal etmeye öncelik vermiştir. Bunun üzerine Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2014 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından Güney Akım'ın iptal edildiğini duyurmuştur. (Özalp, 2018: 154-155.)

Ekim 2016'da Türkiye Enerji Bakanı Berat Albayrak ve Rusya Federasyonu Enerji Bakanı Aleksandr Novak, Rusya Federasyonu'dan başlayıp Türkiye üzerinden geçecek Türk Akım Boru Hattı'nın inşası için bir anlaşma imzalamışlardır. Bu önemli sözleşme, her iki ülke için de Türk Akım'ın önemli siyasi sonuçları olan yüksek değerini ifade etmekteydi. Anlaşma, AA tarafından 10 Ekim 2016'da kamuoyuna açıklanmıştır. 2,5 milyar dolarlık bu boru hattı sisteminin ilk aşaması Rusya Federasyonu'da başlayacak ve Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde sona erecektir. Türkiye, enerji ihtiyacı için Rus boru hatlarını bir çıkış noktası olarak kullanmayı planlamaktadır. Ayrıca bu boru hatları, Türkiye'yi Avrupa ülkelerine bağlamaktadır. (Yorulmaz, 2020.) Bu boru hatları toplam 15,73 milyar m³ depolama kapasitesine sahiptir.

Türk Akım Boru Hattı Projesi'nin Türkiye'den sonra Bulgaristan'ı Avusturya'ya bağlaması amaçlanmıştır. Girişim ayrıca Macaristan ve Romanya'ya Rus doğal gazı sağlayacaktır. Ancak Ukrayna'nın Güney Akım'dan bu şekilde dışlanması projenin önemini büyük ölçüde kötü etkilemiştir. 2019'da Rusya Federasyonu, Ukrayna ile uzun vadeli bir gaz anlaşmasını sonlandırmıştır. Bu da Rusya Federasyonu'nun enerji iletiminde Ukrayna'ya daha az ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Sonuç olarak Rusya Federasyonu, Türk Akımı ve Kuzey Akım projeleriyle Ukrayna'yı iki ana enerji aktarma kaynağından biri olmaktan çıkarmayı planlamıştır. Diğer kaynak ise Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Bosna-Hersek'tir ki bu ülkelerin Türk Akımı Boru Hattı'yla Rus gazını alması planlanmaktadır. Avrupa'nın enerji ihtiyacının yaklaşık %40'ı Rusya Federasyonu tarafından karşılanmaktadır. Nisan 2021'de Bosna Hersek medyası ilk kez Rus gazının Türk Akım'ın Balkan hattından satın alındığını duyurmuştur. Bu duyuru Avusturya ve Macaristan medyası tarafından da yapılmıştır. (*Sputnik*, 09.03.2021.) Plan, bu gazın Sırbistan ve Macaristan üzerinden Avusturya ve Macaristan'a ulaştırılmasıdır. (Eurostat, 2018.)

Ukrayna, önemli bir askerî ve enerji güvenliğine ev sahipliği yapmaktadır. Bunun nedeni, ülkenin doğal gaz iletim sistemi aracılığıyla Rusya Federasyonu'ndan doğal gaz için birincil bir geçiş yoluna ev sahipliği yapmasıdır. Ek olarak Ukrayna'dan Avrupa'ya doğal gaz taşımacılığı sayesinde ülke önemli bir ekonomik gelire sahiptir. (NGTS operatörünün Şubat 2021'de sağladığı verilere göre) Ancak bu gelir, Türk Akımı inşasının neden olduğu transit aktivitedeki azalma nedeniyle - ulaşım yollarında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen- bir önceki aya göre %25 oranında azalmıştır. (*Sputnik*, 2021.)

Ukrayna'nın doğal gaz taşıma sistemi başkanı Sergey Makogon, Ukrayna'dan Moldova'ya sadece tek yönde enerji aktarıldığını belirtmiştir. Bu da Ukrayna'dan Rusya Federasyonu'na Türk Akımı Boru Hattı'yla enerji taşınması anlamına gelmektedir. Bu, Ukrayna'da yılda 10 ila 12 milyar m³'lük ek bir geçiş kaybına neden olmaktadır. Aralık 2019'da Rusya Federasyonu ve Ukrayna, 65 milyar m³ doğal gazın Ukrayna üzerinden beş yıllığına nakledilmesi için bir anlaşma imzalamışlardır. Ayrıca önümüzdeki dört yıl boyunca 54 milyar m³ doğal gaz GAZPROM tarafından garanti edilmiştir. (*Sputnik*, 2021.)

Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun nükleer enerji alanındaki iş birliği, birlikte çalıştıkları birçok alandan biridir. 2010 yılında Akkuyu'da bir nükleer santralin geliştirilmesi ve inşasına ilişkin Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 22 milyar dolara mal olmuştur. Başkan Putin'in 12 Mayıs 2010'da Türkiye'ye yaptığı ziyarette imzaladığı anlaşma, Rusya Federasyonu'yla bir enerji santralinin inşası ve işletilmesi üzerinde tam kontrol sağlamaktadır. Bir miktar ortaklığa izin verilse de santralin çoğu Rus şirketleri tarafından işletilecektir. Santral, 4.800 megavat güç üreten dört reaktöre sahip olacaktır. Türkiye, santral alıcılarına enerji satın alma garantisi de dâhil olmak üzere en az 15 yıllık bir satın alma süresi sağlamaktadır. Satın alma süresini 60 yıla kadar uzatmak mümkündür; 3 Nisan 2018'de Vladimir Putin ve Recep Tayyip Erdoğan nükleer santralin temel atma törenini gerçekleştirmişlerdir. Türkiye, ilk nükleer santralinin 2023 yılına kadar ülkenin elektrik ihtiyacının %10'unu karşılamasını beklemektedir. İlk reaktördeki elektriğin 2024 dolaylarında üretilmesi öngörülmektedir. (<https://www.ntv.com.tr>.)

Türkiye, Rusya Federasyonu'nun dış politika hedefleri açısından kilit bir ülkedir; bunun nedeni, Türkiye'nin Türk Akım Boru Hattı aracılığıyla Avrupa'ya

güvenli enerji arzı sağlamasıdır. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun amaçlarına Türkiye ile iş birliği yoluyla ulaşılmaktadır. Bunun nedeni, Rusya Federasyonu'nun enerji gelirleri aracılığıyla güç ve nüfuz oluşturmaya odaklanmış çok kutuplu bir dünya inşa etmek istemesidir. Ayrıca bu mali kaynaklar Rusya Federasyonu'na Doğu Akdeniz'de siyasi güç sağlamaktadır.

4.9.1. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Politikalarının Türkiye'ye Etkisi

Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında denizcilik kanunları konusundaki anlaşmazlıklar son yıllarda tırmanmıştır. Ayrıca Türkiye, Mısır ve İsrail arasında 2009'dan itibaren toprak ve petrol sondajı konularındaki anlaşmazlıklar daha da belirgin hâle gelmiştir. Bu gerilimlerin bir sonucu olarak Batı müdahalesinin yol açtığı siyasi kutuplaşma nedeniyle Doğu Akdeniz bölgesindeki hiçbir ülkenin Türkiye ile yakın diplomatik ilişkisi bulunmamaktadır. Türkiye'nin deniz yetki alanı hakkı arayışı birçok riskli taahhüdü gerektirmiştir. Buna, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki nüfuz alanını artıran Doğu Akdeniz politikalarına Türkiye'nin verdiği destek de dâhildir. Ek olarak Rus politikalarının Türkiye'nin deniz yetki alanı hakları mücadelesini nasıl etkileyeceği hususunda endişeye neden olmuştur.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de hem Yunanistan hem de Kıbrıs ile yakın bağlara sahiptir. Bu, Türkiye'nin Rus gazı için Ukrayna'dan daha alternatif geçiş yollarına erişmesine izin vermektedir. Ayrıca Türkiye, Mavi Akım ve Türk Akımı gibi enerji projelerinde Rusya Federasyonu ile yakın iş birliği içinde çalışmaktadır. Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesi (MEB) konusunda iki ülke arasında herhangi bir iş birliği yoktur ancak bu Rusya Federasyonu'nu Kıbrıs'ın MEB'i ile ilgili tartışmalardan uzak tutmamıştır.

Enerji kaynaklarının keşfedilmesinden bu yana bölgedeki birçok ülke, çevredeki deniz ve kıta sahanlığı alanlarında hak iddia etmektedir. Bölgenin karşılaştığı ilk sorun, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin münhasır ekonomik bölge ilan etmesiydi. Lübnan, Mısır ve İsrail daha sonra Kıbrıs Rum Yönetimi'nin iddialarını anlaşmalar imzalayarak kabul etmişlerdir. Bu, Türkiye'nin kendi MEB'inin ihlal edildiğine dair protestolarına rağmen olmuştur. (Ak, 2013.) Türkiye; Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki haksız tutumlarına karşı mücadelesini Libya ile deniz hukuku anlaşmaları imzalayarak sürdürmüştür. Ayrıca Türkiye, Yunanistan ve

GKRY'nin yanında yer alan ülkelerle çevrili olmasına rağmen bölgeye sismik araştırma için gemiler göndermiştir. ABD ve Avrupa Birliği, Yunanistan ve GKRY'ni destekleyerek Türkiye aleyhindeki politikalarını sürdürmektedir. Türkiye şu anda izole bir ülke durumundadır. Bu nedenle doğal olarak Türkiye'nin bölgedeki yeri sorusu gündeme gelmektedir. Çünkü Türkiye şu anda Rusya Federasyonu'nun kararlarının Doğu Akdeniz bölgesini nasıl etkileyeceği sorunuyla karşı karşıyadır. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerine dair politikaları, Türkiye'nin Batı'ya yönelik yaklaşımının aksine iyimserliğe eğilimlidir. Türkiye Batı'yla ilişkilerinde soğukkanlılığını korurken Rusya Federasyonu bölgesel ortaklarıyla yakın ilişkilerini sürdürmektedir. Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu'daki diğer ülkelerle iş birliği, 2015'teki Suriye Savaşı'ndan sonra artmıştır. Bunun nedeni, Rusya Federasyonu'nun çatışmaya müdahil olması sayesinde uluslararası toplumun artan ilgisidir. Ayrıca Rusya Federasyonu-Türkiye ilişkilerinin başarısı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askerî varlığının Rusya Federasyonu'nun buradaki politikalarını nasıl etkileyeceğini belirlemede rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin Orta Doğu'da devam eden ilişkilerinin Rusya Federasyonu'nu nasıl etkileyeceğini belirlemek, daha çok güncel uluslararası olaylara, bölgesel gelişmelere ve Rusya Federasyonu-Türkiye ilişkilerinin gelişimine bağlıdır. Esasen Rusya Federasyonu'nun bölgedeki tüm ülkelerle iş birliğine odaklanması, Rusya Federasyonu'nun Batı etkisini dengelemesine ve her ülkeyle ilişki geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bölgedeki sorunları, gelecekteki Orta Doğu politikalarının belirlenmesi açısından çok önemlidir; Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelere yaklaşımını değiştirebilir.

Doğu Akdeniz'de İsrail, Levant havzasında büyük bir enerji rezervine sahiptir. 2009 yılında Tamar ve Leviathan sahalarında toplam 800 milyar m³ rezerv bulunmuştur. O zamandan beri İsrail bir enerji ithalatçısından bir enerji ihracatçısına geçiş yapmıştır. Ayrıca bu keşifle birlikte bölgedeki konumları da iyileşmiştir. East-Med olarak nitelendirilen ve 2025'te sona erdirilmesi tahmin edilen proje, Doğu Akdeniz doğal gaz rezervlerini, İsrail-GKRY-Yunanistan ve İtalya hattında yapılan bir boru hattıyla Avrupa'ya taşımayı hedeflemektedir. (Yorulmaz, 2019: 82.) 2022 yılının ilk çeyreğinde ABD, İsrail gazını GKRY ve Yunanistan iş birliğiyle AB üyelerine götürecek "East-Med" projesine verdiği desteği çektiğini ifade etmiştir. (Salcı, 2022.) 2015 yılında Mısır'ın doğu Akdeniz bölgesi açıklarındaki Zohr

sahasında yaklaşık 850 milyar m³ hidrokarbon keşfedilmiştir. (Karagöl ve Özdemir, 2017.) Türkiye, İsrail gazının Avrupa'ya taşınması için en pratik yoldur ancak Türkiye üzerinden nakletmek, Kıbrıs üzerinden nakletmekten daha az maliyetli olacaktır.

GKRY uluslararası hukuka aykırı şekilde uluslararası şirketlere keyfi olarak lisans vermiştir. Bu eylem, Doğu Akdeniz bölgesi ülkeleri arasında yüksek düzeyde gerginliğe neden olmuştur. GKRY'nin Kıbrıs'ı birkaç bölgeye ayırıp farklı kuruluşlara petrol arama ve sondaj hakkı vermesi gerilimi daha da artırmıştır. Bu örgütlerden biri Türkiye ve KKTC'ye karşıdır. (Yorulmaz, 2020.) Türkiye, her iki Kıbrıs yönetiminin de Ada üzerinde eşit haklara sahip olduğu fikrini şiddetle savunmaktadır. Sonuç olarak Kıbrıs Rum Yönetimi adına çalışan uluslararası şirketlerin deniz yetki alanlarında çakışan alanlarda arama ve üretim yapmasına izin vermeyi reddetmektedir. Bu aynı zamanda Ada'nın çatışma olmayan kuzey ve doğu kısımları için de geçerlidir; Ada'nın sadece bir kısmının Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından temsil edilmesine rağmen MEB ilanı nedeniyle ve Güney Kıbrıs Yönetimi'nin fiilî bir müdahale olasılığına cevaben Türkiye, TPAO'ya ruhsat vermiştir. (Tiryakioğlu, 2019.)

Türkiye, enerji bağımsızlığı yolunda ilerlemek için Doğu Akdeniz bölgesinde sondaj ve sismik araştırmalar yapmaya devam etmektedir. Türkiye'nin bölgede 3 sondaj gemisi (Fatih, Yavuz, Kanuni) ve 2 sismik araştırma gemisi (Barbaros Hayreddin Paşa, Oruç Reis) bulunmaktadır. (Temizer, 2020.) Türkiye, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına karşı "Mavi Vatan" doktrini altında mücadele ederek ve siyasi araçların yanı sıra askerî varlığını da artırarak bölgedeki kararlılığını ortaya koymuştur. (Yaycı, 2012.)

Harita 7, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan tarafından talep edilen deniz yetki alanlarını göstermektedir. Buradan Yunanistan'ın Türkiye'nin güneybatı kıyılarının yetki alanını gasbettiği görülmektedir. Rum yönetiminin Kıbrıs Adası'nın tamamını temsil ettiği ve KKTC'nin haklarının hiçe sayıldığı görülmektedir. (Peker, vd., 2019: 92.) Türkiye'nin bölgedeki amacı, bu mücadele çerçevesinde haklarını korumak, bölge ülkeleriyle diplomatik yollarla ilişkilerini düzeltmek, iş birliğini genişletmek ve enerji alanındaki faaliyetlerini en etkin şekilde yürütmektir.

Harita 7: Doğu Akdeniz, Yunanistan ve Rum Yönetimi için Münhasır Ekonomik Bölge Argümanları

Kaynak: Güngörmez, 2020.

Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın haksız politikalarına karşı Türkiye'nin attığı en önemli adımlardan biri de 27 Kasım 2019'da Libya ile Mutabakat Zaptı'nın imzalanması olmuştur. "Libya Cumhuriyeti Hükûmeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Mutabakat Zaptı" olarak adlandırılan bu antlaşma (Türkiye'nin Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Kararı), diğer ülkelerin deniz yetki alanlarının paylaşımına ilişkin anlaşmalar yapmalarını hukuken engellemektedir. Bu, Türkiye'nin enerji politikalarından herhangi bir zarar görmeyeceğini garanti eder. (Yorulmaz, 2020.) Bu anlaşma Türkiye'yi daha güçlü bir konuma getirdiği için alınan en önemli kararlardan biri sayılmaktadır. (Yorulmaz, 2020.)

2011 yılında Türkiye, Libya ile yaptığı anlaşmanın bir benzerini imzalamıştır. Bu anlaşma birçok Avrupa ülkesi ve BM arasında tartışmalara yol açmıştır; Yunanistan, bu antlaşma sonucunda On İki Ada ve Rodos'un deniz yetkilerinin ele geçirildiğine dikkat çekmiş; ayrıca Almanya, Fransa ve Yunanistan başta birçok üye ülke bu anlaşmadan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. (Yorulmaz, 2020.) Mısır'ın talepleri doğrultusunda Türkiye, Mayıs 2021'de Mısır ile Dışişleri bakan yardımcılar düzeyinde müzakerelere başlayacaktır. Türkiye, Yunanistan ile Mısır arasındaki anlaşmaya itiraz etse de Mısır, Türkiye'nin inançlarına olan hassasiyeti nedeniyle Kahire Hükûmetine karşı olumlu duygular dile getirmiştir. Bazı konularda bu anlaşmanın bir parçası olarak Mısır ve Yunanistan, Ağustos 2020'den Mayıs 2021'e kadar Dışişleri bakanları -Dışişleri bakan yardımcılar- düzeyinde görüşmelere yol açacak bir anlaşma imzalamışlardır. (Göksedef, 2021.)

ABD, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki politikalarına belli politikalar üzerinden karşı çıkmaktadır. 17 Aralık 2020'de imzalanan Türkiye-Libya Antlaşması, "Millî Savunma Yetkilendirme Yasası" doğrultusunda Türkiye'ye yönelik birçok diplomatik ve ekonomik yaptırıma yol açmıştır. Yaptırımlar; F-35'in Türkiye'ye teslim edilmemesi şartıyla S-400 alımına yönelik ek yaptırımlar, Türk Akım Projesi'nde çalışan gemilere ve gemilerde çalışan yabancılara yönelik yaptırımlar, Rus savaş gemisinin Kıbrıs Rum Yönetimi'nde engellenmesi vb.dir. (Yorulmaz, 2020.)

Türkiye, birçok devlet tarafından Orta Doğu'da çıkarlarına karşı duran, düşman bir ülke olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise Yunanistan, Avrupa Birliği, Mısır, İsrail ve ABD'nin Türkiye'nin çıkarlarına karşı blok oluşturduğunun ortaya çıkmasıdır. Bu hamle, Türkiye'nin enerjide Rusya Federasyonu'na olan bağımlılığını en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Hem İsrail hem de bölgedeki GKRY, Türkiye'yi bölgede aktif politika izlemekten uzaklaştırmak ve bölgesel enerji rezervlerini Avrupa'ya yeniden dağıtmak niyetindedir. ABD, Avrupa Birliği'nin bölgedeki enerji politikalarını desteklemektedir. NATO ittifakının iki üyesi olan Yunanistan ile Türkiye arasındaki anlaşmazlığa bu dönemde ABD müdahil olmamıştı. Ancak Donald Trump yönetimi, ülkeler arasında daha esnek enerji politikaları uygulayarak bunu değiştirmiştir. Donald Trump'ın son eylemleri ve açıklamaları, Amerika'nın Yunan teorisini desteklediğini açıkça kanıtlamaktadır. ABD, 2020'de iki Kıbrıs hükümetini birleştirme kararı alırken Kıbrıs'a 33 yıldır uyguladığı silah ambargosunu kaldırmıştır; alınan karar, Ankara'nın tepkisini çekmiştir. (BBC Türkçe, 2020.)

Sismik araştırma gemisinin bölgedeki faaliyetleri, Libya ile yapılan anlaşma, İsrail'le atılan normalleşme adımları ve Mısır'la gerginliğin azalmasına rağmen Türkiye'nin genel olarak yalnızlık izlenimi verdiği görülmektedir. Bu noktada Rusya Federasyonu'nun bölgedeki politikası önem kazanmaktadır. Doğu Akdeniz'de son yıllarda güçlenen Rusya Federasyonu ve yalnızlaşan Türkiye vardır. Bu nedenle Rusya Federasyonu'nun desteği, Türkiye'nin son yıllarda bölgede elde ettiği başarının devam etmesi açısından önemlidir.

4.9.2. Doğu Akdeniz’de Rusya Federasyonu ve Türkiye’nin Ayrıştığı Konular

Rusya Federasyonu’nun Doğu Akdeniz’deki politikalarının Türkiye’yi nasıl etkileyeceği sorusuna cevap bulmak için bölgedeki iki ülkenin hem ayrıştığı hem de buluştuğu konuları tespit etmekte fayda vardır. Rusya Federasyonu; Yunanistan, Kıbrıs, İsrail ve Mısır ile iyi ilişkiler sürdürmekte olup son yıllarda Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ilişkileri Kıbrıs Sorunu, Ege adalarının statüsü, Filistin Sorunu ve deniz yetki alanları gibi sorunları düzeltmeye çalışmıştır. Türkiye, son dönemde Suriye’deki bazı konularda Rusya Federasyonu ile güç birliği yapmış olsa da iki taraf farklı pozisyonlara sahiptir. Ayrıca iki ülke Libya’da farklı siyasi partileri desteklemektedir. Türkiye ve Rusya Federasyonu, bölgede yıllardır gerginlik konusu olan Kıbrıs konusunda da ayrılmaktadır. Buna karşılık iki ülke bölgede ortak sorunlarla boğuşmaktadır. Son yıllarda iki ülkenin dış politikaları farklı nedenlerle Batı’ya tepki içermektedir. Ayrıca İsrail-GKRY-Yunanistan güzergâhında Batı bloğu destekli iş birliği sonucunda ortaya çıkan EastMed Projesi, Avrupa pazarına gaz arzı için Rusya Federasyonu ile rekabet ederken proje Türkiye’nin dışlanması açık bir örneğidir. (Özev ve Kazımoğlu, 2022: 8.) Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ekonomik ortaklık ve enerji iş birliği de devam etmektedir. Ayrıca Türkiye, Rus gazının Avrupa’ya taşınması için Ukrayna’ya alternatif bir geçiş güzergâhıdır.

Rusya Federasyonu’nun Doğu Akdeniz ve Yunanistan’da Kıbrıs Rum yönetimi ile güçlü ekonomik bağları, 2014 sonrası Libya İç Savaşı’nda Mısır’ın yanında yer alması, askerî ve teknolojik alanlarda iş birliği, İsrail ile iş birliğiyle güçlendirmeye çalışılmıştır. İsrail, tehdit olarak gördüğü İran’a karşı Rusya Federasyonu’ndan yardım istemiştir. Aynı zamanda İsrail, 2014’ten bu yana Libya’da savaşan ve Ekim 2020’de ateşkes imzalayan tüm taraflarla yakın bağları olan ve Lübnan’daki Suriyeli mültecilerle çalışma gibi politikalarda öne çıkan bir ülkedir. Rusya Federasyonu, savaş sırasında Suriye’deki Tartus Deniz Üssünü genişletmek için 500 milyon dolar harcamıştır. (Göksedef, 2021.) Rusya Federasyonu, S-300 hava savunma sistemini Mısır’a teslim etmiş, ayrıca ilk Rus-Mısır ortak tatbikatı “Bridge of Friendship-2015” Akdeniz’de Haziran 2015’te, “Defender of Friendship” tatbikatı ise 2016’da yapılmıştır. (Vtorushin, Koshkin, 2019: 26.) 26 Şubat 2014 tarihinde Kıbrıs’ta imzalanan “Moskova ve Lefkoşa Askerî Uyum” Anlaşması’na göre GKRY; Rusya Federasyonu’nun, Limasol yakınlarındaki

“Andreas Papandreu Hava Kuvvetleri” ve “İvangelos Florakis Deniz Üssü”nü kullanımına izin vermiştir. (Aydın, 2019: 33.).

Avrupa Birliği ve NATO üyesi olan Yunanistan, EastMed Projesi’nin ortaklarından biridir ve Rusya Federasyonu’nun Doğu Akdeniz politikasında önemli bir konuma sahiptir. Derin kültürel bağları olan iki ülke önemli ekonomik iş birliği içerisinde. Özellikle Yunanistan’da 2015 yılında “SYRIZA”nın (Syriza) iktidara gelmesi Doğu Akdeniz’deki güç politikası açısından oldukça önemliydi. Parti üyelerinin AB ve NATO aleyhine Rusya Federasyonu yanlısı açıklamalarda bulunmaları ve ülkelerinde yabancı üslerin varlığı Yunanistan’ın Rusya Federasyonu için önemini göstermektedir. Syriza’nın Rusya Federasyonu yanlısı tavrı kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır; örneğin 2014’te yaklaşık 10 Yunanlıdan altısı AB’nin Rusya Federasyonu’na yönelik ekonomik yaptırımlarına karşı çıkmıştır. (Rettman, 2015.) Yunanistan’ın Rusya Federasyonu ile ortak dinî ve kültürel kökleri paylaştığına inanan SYRIZA liderliğindeki hükûmet, Rusya Federasyonu ile yakın ilişkilerin Yunanistan’ın çok boyutlu dış politikasının bir parçası olması gerektiğini savunmuştur. (Rettman, 2015.)

Bu dönemde Rusya Federasyonu, Yunanistan’a Türk Akımı üzerinden yılda 47 milyar m³ doğal gaz tedariki için anlaşma teklif etmiştir. Teklif, Azerbaycan’ın Yunanistan’a tedarik ettiği yılda 10 milyar m³ Tap Projesi’nden daha kazançlı olsa da Avrupa ülkeleri AB anti-tröst yasasını ihlal ettiği için anlaşmaya şiddetle karşı çıkmıştır. Buna ek olarak boru hattının Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya taşınması planlanıyor ve AB kurumlarından güçlü bir siyasi muhalefet gelmektedir. (The Finnish Institute of International Affairs, 2015: 6-7.) Yunanistan’ın Rusya Federasyonu ile uzlaşma planı ABD ve Avrupa Birliği tarafından bloke edilmiş olsa da ülkenin Rusya Federasyonu ile olan güçlü ilişkisini ve Rusya Federasyonu’nun Akdeniz politikasındaki başarısını göstermektedir. Dolayısıyla Rusya Federasyonu’nun Yunanistan ile gerilimde Türkiye’nin yanında yer almayacağı öngörülebilir. Rusya Federasyonu’nun Türkiye ile Yunanistan arasında daha dengeli bir politika izleme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Rusya Federasyonu ve Türkiye, Doğu Akdeniz’deki Libya Meselesi’nde de farklı pozisyonlara sahiptir. Kaddafi devrildikten sonra Libya’da iki hükûmet ortaya çıkmıştır. Biri Birleşmiş Milletlerin meşru gördüğü ve Türkiye’nin desteklediği Feyyaz es-Sarraj liderliğindeki Ulusal Birlik Hükûmeti, diğeri ise Libya’nın dörtte

üçünü kontrol eden ve Rusya Federasyonu'nun desteklediği General Khalifa Hafter'dir. Rusya Federasyonu'nun, hükûmetle yakın bağlara sahip oligarklara ait bir güvenlik şirketi olan Wagner aracılığıyla Hafter'i desteklediği biliniyorsa da Rus yetkililer bu iddiaları yalanlamaktadır. Rusya Federasyonu, ülkede istikrarı sağlamak ve hükûmetle ilişkileri sürdürmek için kurulacak diplomatik müzakere masasında yer almak niyetindedir. Bu nedenle Rusya Federasyonu'nun Libya'da ağırlıklı olarak Mısır ve BAE üzerinden Hafter'e destek politikası uyguladığı düşünülmektedir. Hafter'in Libya Hükûmetini devralması hâlinde Rusya Federasyonu, daha önce Kaddafi'nin önerdiği Bingazi'de bir askerî üs açacaktır. (Beccaro ve Maass, 2017: 4-5.) Bu olursa Rusya Federasyonu Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki etki alanını genişletecektir. Rus gazeteci ve savunma analisti Pavel Felgenhauer'e göre Rusya Federasyonu'nu nazarında Türkiye'nin stratejik önemi Libya'ninkinden çok daha büyük olduğu için Türkiye ile bu konuda çatışmaktan kaçınmaya çalışacaktır. (Bag ve Montalto, 2020.) Yine de Doğu Akdeniz'deki Libya Meselesi iki ülkenin anlayamadığı konulardan biridir.

Rusya Federasyonu'nun bölgedeki enerji politikasına gelince Rus şirketlerine 25 yıllık bir anlaşma ile Banias'tan Tartus'a kadar Suriye'nin kıyı şeridinde sondaj hakkı verilmiştir. Rus enerji şirketi LUKOIL, Mısır'daki Zohr petrol sahasının %30 işletme hakkını satın almıştır. Bir başka Rus şirketi Novatek, rezervleri keşfetmek için ENI ve Total ile Lübnan'da bir konsorsiyum oluşturmuştur. İsrail ile enerji iş birliği sayesinde Rusya Federasyonu, İsrail doğal gazını sıvılaştırılmış doğal gaz şeklinde Asya pazarlarına satma hakkını elde etmiştir. (Demirci, 2019.)

Öte yandan Türkiye'nin Filistin konusunda İsrail'le, Ege adalarının statüsünün belirlenmesiyle tetiklenen deniz yetki alanı konusunda Yunanistan'la, Kıbrıs konusunda da Rum Yönetimi'yle gergin ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler, Abdülfettah es-Sisi'nin 2013'te Muhammed Mursi'yi devirmesinin ardından fetret devrine girmiştir. (Hasan Ahmed, 2014: 158).

4.9.3. Doğu Akdeniz'de Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Birleştiği Konular

Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Batı'ya yönelik benzer tutumlara sahip olduğu görülmektedir. NATO üyesi olan Türkiye, uzun yıllar Batı eksenli bir dış politika izlemiş ve Suriye konusunda ABD'nin yanında yer almıştır

ancak ABD'nin bölgede kurmaya çalıştığı hegemonya Türkiye tarafından tehdit olarak görülmektedir. Türkiye'nin millî güvenliğini tehdit eden PKK, DEAŞ ve FETÖ ile mücadelede ABD'nin kayıtsız kalması, Türkiye'nin Batı'ya karşı tavrına katkıda bulunmuştur. Ayrıca ABD ve Avrupa Birliği, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını göz ardı ederek Yunan ve Kıbrıs Rum iddialarını açıkça desteklemektedir. Rus dış politikasında Batı karşıtlığı üzerine çok kutuplu bir söylem inşa edilmiş ve 2014 Ukrayna Krizi'nden sonra Batı ile ilişkiler önemli ölçüde bozulmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'in Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak için ABD ve AB, İsrail-Kıbrıs-Yunanistan rotasını desteklemektedir.

ABD'nin desteğiyle kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumunun Doğu Akdeniz'de Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin ortak kaygılarından biri olduğu söylenebilir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu, Eylül 2020'de İsrail, Mısır, Yunanistan, GKRY, İtalya ve Ürdün'ün katılımıyla imzalanan kuruluş anlaşmasıyla resmî statü kazanmıştır. (Göksedef, 2021.) Forum, Türkiye'yi bölgeden dışlasa da asıl görevi bölgeden Avrupa'ya gaz taşımak olduğu için Rusya Federasyonu'nun enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Öte yandan Türkiye'nin bölgedeki başarısı, ABD ve Avrupa Birliği'nin destekleyeceği Doğu Akdeniz Gaz Forumunun başarısızlığı anlamına gelecek ve Rusya Federasyonu, AB'nin en önemli enerji tedarikçisi konumunu koruyacaktır. Yani her iki ülke de bölgede Batı ile örtüşen çıkarlarla mücadele etmektedir. (Demirci, 2019.) Ayrıca Doğu Akdeniz'deki ABD-Rusya Federasyonu rekabeti, enerji politikasının yanı sıra başta Suriye olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerde de vardır. Örneğin Rusya Federasyonu'nun bölgede artan nüfuzundan rahatsız olan ABD; Lübnan ordusuna verdiği desteği artırmış, Kıbrıs Rum Hükûmetine yönelik silah ambargosunu kaldırmış ve Türkiye'ye S-400 almaması için baskı yapmıştır.

Son yıllarda ABD ile yaşanan gerilimler nedeniyle Türkiye, Rusya Federasyonu ile çeşitli alanlarda iş birliğini hızlandırmıştır. İlişkilerin gelişmesi, Rusya Federasyonu'nun Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler arasında arabuluculuk teklifinde bulunmasına yol açmıştır. Bu süreçte Rusya Federasyonu ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasındaki iyi ilişkilere rağmen bölgede hidrokarbon faaliyetleri konusunda herhangi bir anlaşma imzalanamamıştır. Yavuz sondaj gemisini Doğu Kıbrıs'a gönderirken yaşanan gerginlikler nedeniyle Rusya Federasyonu, Türkiye'ye sert bir açıklama yapmıştır. 2020'de Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerilimin tırmanması

üzerine yine Rusya Federasyonu'ndan arabuluculuk teklifi gelmiştir. Rusya Federasyonu, 2020 yılında gerilimlerin çözümünde arabulucu rolünü üstlenmiş olup dengeli bir politika izleme eğilimindedir. 2020'de gerginliğin zirvesinde Kıbrıs'ı ziyaret eden Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Nikos Anastasiades ile yaptığı görüşmede, “Gelişme, Türkiye ile ilişkilerinize dair kararları temel olarak almayı hedefliyor. Adalet ve uluslararası hukuk, her iki tarafın da çıkarımadır.” demiştir. (Göksedef, 2021.)

Rusya Federasyonu'nun dengeli bir politikaya öncelik vermesinin ana nedenlerinden biri muhtemelen Türkiye ve Yunanistan ile ortak enerji iş birliğidir. Rusya Federasyonu ile Yunanistan arasında 2015 yılında imzalanan bir anlaşmaya göre (Aktan, 2020), Rus gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan Türk Akım Projesi de Yunanistan'a bağlanmaktadır. Ayrıca Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden taşıyan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), Avrupa'daki Trans Adriyatik Boru Hattı'na (TAP) bağlanacak ve Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya'ya gaz tedarik edecektir. (Göksedef, 2021.) Türk Akım Projesi'nin yıllık taşıma hacmi 31,5 milyar m³ olup, bunun 15,75 milyar m³'ünün Türkiye'de kalması, kalan 16,75 milyar m³'ün ise Avrupa'ya sevk edilmesi planlanmaktadır. (Kaynak: Türk Akımı resmî web sitesi). TANAP Projesi'nin başlangıç kapasitesi 16 milyar m³ olacak ve bunun 10 milyar m³'ü Avrupa'ya ihraç edilecektir. (Kaynak: TANAP Medya Basın Bülteni). Görüldüğü gibi Rusya Federasyonu, Türk Akım ve TANAP boru hatları arasındaki kapasite farkından dolayı daha iyi durumdadır.

Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin bölgedeki bir diğer ortak kaygısı da İsrail, Kıbrıs Rum Hükûmeti ve Yunanistan'ın enerji sektöründeki iş birliğinin sonucu olan ve Ocak 2020'de imzalanan EastMed Boru Hattı Projesi'dir. (Magomedov, 2020: 76.) AB Komitesi EastMed'i desteklemiş ve buna “ortak çıkar projesi” adını vermiştir. Bu nedenle AB'nin projeye katılması için İtalya'ya baskı yapması beklenmektedir. (Gurkov, 2019). EastMed Projesi, İsrail gazını Kıta Avrupa'sına tedarik etme arayışının sonucudur. Projeye göre İsrail'in Leviathan gaz sahasından Avrupa'ya giden doğal gazın Kıbrıs üzerinden Yunanistan'a taşınması planlanmaktadır. Araştırma sonucunda projenin yapımı zor ve pahalı olmasına rağmen bu güzergâhın tek geçerli seçenek olduğu değerlendirilmiştir. İlk başta İsrail gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması düşünülürken iki ülke arasındaki siyasi gerilimler nedeniyle bu seçenekten vazgeçilmiştir. (Eskin, 2019). İsrail ile

yaşanan gerilimlerin yanı sıra Kıbrıs'ta Yunanistan ve GKRY ile yaşanan gerilimler ve münhasır ekonomik bölge nedeniyle Türkiye, bölgedeki enerji iş birliğinden dışlanmaktadır. EastMed Boru Hattı Projesi, özellikle Yunanistan ve İtalya'nın Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak açısından AB için önemlidir.

Rusya Federasyonu, başta enerji sektörü olmak üzere Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini maksimize etmeyi hedeflemiştir ancak Rum Yönetimi'nin enerji sektöründe kendi şirketlerinin faaliyeti bulunmamaktadır. Rusya Federasyonu, Kıbrıs Rum Yönetimi ile iyi ilişkiler sürdürmesine ve ekonomik alanda, özellikle yatırım alanında güçlü bağlara sahip olmasına rağmen Rusya Federasyonu'nun uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia ettiği münhasır ekonomik bölge için açılan ihaleye katılmadığını belirtmekte fayda vardır. ABD, Fransa, İtalya, İsrail ve Katar'dan şirketler; Kıbrıs Rum Hükûmetinin denizdeki sığınağında faaliyet gösteriyor. Güney Kıbrıs sitesinde Rus şirketlerinin yer almaması; EastMed Projesi'nin varlığı, Avrupa ve Amerika baskısı gibi çeşitli sebeplerden kaynaklanıyor olabilir. Rusya Federasyonu'nun son yıllarda Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Rum yönetimi ile Türkiye arasındaki münhasır ekonomik bölge nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini koparma konusundaki isteksizliği olarak da yorumlanabilir. Bu konuda aksi görüşte olanlar da vardır. Rubzova, Rusya Federasyonu'nun GAZPROM'un İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan ile enerji projelerine katılmasının, aşırı derecede Rus gazına ve kısmen de petrol arzına bağımlı olan Türkiye ile ilişkilerini etkilemeyeceğine inandığını söylemiştir. Rusya Federasyonu, Türkiye'nin alternatif enerji tedarikçisi bulamayacağına inandığı için enerji alanında Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile iş birliği yapmaya mahkûm olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin Orta Asya ve Orta Doğu'da enerji için bir geçiş ülkesi olmayı planlamasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler daha da karmaşık hâle gelmiştir. Buna rağmen Rusya Federasyonu, Türkiye'nin enerji kaynaklarına olan bağımlılığı nedeniyle Rusya Federasyonu ile iş birliğini kesintiye uğratmayacağı için İsrail-Kıbrıs Rum Yönetimi-Yunan bloğuna katılmayı tercih etmektedir. (Rubtsova, 2014.)

Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz'de ihtilafli bölgelerde ruhsat alarak bölgesel tartışmalara taraf olmaktan kaçındığı görülmektedir. Rusya Federasyonu, Doğu Akdeniz'deki tartışmalara katılmamakla birlikte arabuluculuk yapmayı yani dengeli bir politika izlemeyi tercih etmektedir. Akdeniz'deki varlığını güçlendirmenin bir yolu olarak etkili bir statü aracıdır. Sonuçta Rusya Federasyonu,

Doğu Akdeniz'deki Suriye İç Savaşı'na müdahil olarak konumunu güçlendirmiş ve bölgedeki her ülkeyle ilişkilerini güçlendirmeye devam etmektedir. Türkiye ise Libya ile deniz yetki alanı anlaşması yapılması ve bölgeye sismik araştırma gemisi gönderilmesi gibi gelişmelere rağmen bölgedeki sorunlarda yalnız görünmektedir. Muhtemelen Rusya Federasyonu bölgede kurduğu denklemini Türkiye lehine bozmak istemeyecektir. Rusya Federasyonu, iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve önemli enerji iş birliği nedeniyle daha dengeli bir politika izlemektedir. Dengeli politikanın boyutunun temelde uluslararası duruma, bölgesel gelişme sürecine ve Rusya Federasyonu-Türkiye ilişkilerinin gelişimine bağlı olduğu söylenebilir. Örneğin Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Batı Kıbrıs'taki sondaj faaliyetlerinden duyduğu endişeyi dile getirerek tüm tarafları uluslararası hukuka uygun hareket etmeye çağırmıştır. Ancak Rusya Federasyonu'nun dengeli bir politika izlemek istemesi, Türkiye ile ilişkilerinin önemli olduğunu, ABD ve Avrupa ülkelerine kıyasla daha “temkinli” bir dili tercih ettiğini göstermektedir. (Demirci, 2019.)

Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz politikasının Türkiye üzerindeki etkisi de Türkiye-Ukrayna ilişkilerine bağlıdır. Hepimizin bildiği gibi ABD'nin Karadeniz'deki hâkim konumunu güçlendirmek istemesi Rusya Federasyonu'nu tedirgin etmektedir. Gürcistan ve Ukrayna'nın da Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamaları Rusya Federasyonu açısından ayrı bir sorundur. Dolayısıyla Türkiye ile Ukrayna arasındaki yumuşama ve Türkiye'nin Kırım konusunda Ukrayna'ya verdiği destek Rusya Federasyonu'nu kendisinden uzaklaştırabilir. Kırım konusundaki farklılıklarına rağmen Türkiye, ABD'nin Ukrayna'ya müdahalesine karşı tavır alırsa Doğu Akdeniz'de Rusya Federasyonu'nu kazanabilir. ABD ile olan ulusal güvenlik sorunları nedeniyle Doğu Akdeniz'de izole olmasından dolayı dış politikada denge arayışında olan Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile ilişkileri önem kazanmıştır.

İki ülke arasındaki iş birliğinin Suriye Meselesi, Türk Akım Boru Hattı ve S-400 Hava Savunma Sistemi'nin tedariki gibi stratejik yönleri vurgulanırken ikili ilişkinin daha çok çıkarlarla uyumlu olduğu görülmektedir. İki ülke EastMed Projesi'ne karşı olumsuz bir tavır sergilese de Rusya Federasyonu, Kuzey Akım ve Türk Akımı projeleri arasındaki üretim kapasitesi farkından dolayı EastMed Projesi'nin Avrupa gaz arzı için bir tehdit oluşturduğuna inanmamaktadır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu ve Türkiye, Batı destekli proje konusunda ortak bir

tavır sergilese de Rusya Federasyonu'nun Akdeniz politikası üzerinde önemli bir etkisi olmayacaktır. Doğu Akdeniz'de bir denge kuran Rusya Federasyonu, bölge ülkeleriyle çeşitli alanlarda ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Rusya Federasyonu'nun EastMed Projesi'nde yer alanlar da dâhil olmak üzere bölge ülkeleri ile iş birliğini bölgesel politika açısından sürdürmesi önemlidir. Ayrıca Rusya Federasyonu, Türkiye ile iş birliği yapma kabiliyetine her zaman şüpheyile yaklaşmıştır ve tüm gelişmelere rağmen ikili ilişki; Karadeniz, Orta Doğu ve Orta Asya gibi farklı bölgelerdeki çıkarlarının kesişmesi nedeniyle stratejik bir ortaklığa dönüşecektir. Bu durumda Rusya Federasyonu'nun bölgede Türkiye'ye desteği, Türkiye'den alacağı tavizlerin boyutuna ve pragmatik bir çerçevede izleyeceği dış politikaya bağlı olacaktır. Aynı zamanda Rusya Federasyonu'nun bölgede Türkiye'ye verdiği destek; onun Yunanistan, Mısır, İsrail, Lübnan ve Kıbrıs Rum yönetimi ile olan ilişkilerine zarar vermeyecektir.

4.10. Rusya Federasyonu-Türkiye Enerji İlişkileri ve AB'ye Yansımaları

Yükselen talep, yükselen enerji fiyatları, düşen yerli üretim ve Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasındaki gaz krizi ile örtüştüğü için AB'nin enerji güvenliğinde Türkiye'nin rolünün artacağı görülmektedir. Türkiye, Orta Doğu ve Hazar Denizi'ne yakın olması nedeniyle dünya doğal gaz rezervlerinin %71,8'ine ve petrol rezervlerinin %72,7'sine yakın bir konuma sahiptir. Ayrıca bu statü, Türkiye'ye Doğulu üreticiler ile Batılı pazarlar arasında bir enerji köprüsü oluştururken kendi enerji ihtiyacını karşılama avantajı da sağlamaktadır. (Özdemir, 2008: 101.)

Enerji taşımacılığı açısından Türkiye önemli bir konuma sahiptir. 2006 yılında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı, yıllık 50 milyon ton kapasiteli ilk doğu-batı enerji koridorudur. O zamandan beri Türkiye bu boru hattı sayesinde bir enerji merkezi hâline gelmiştir. 2007 yılında Azerbaycan'ın Şahdeniz petrol sahası bir boru hattı ile Türkiye'ye bağlanmıştır. Bu, Akdeniz'de işlenen petrolü Gürcistan üzerinden Türkiye'ye bağlayan Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı sayesinde mümkün olmuştur. (Özdemir, 2008: 102.) Bu aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa'nın enerji güvenliğindeki rolünü de artırmıştır. Boru hattının yıllık gaz iletim kapasitesi 8 milyar m³ olup, gaz iletim kapasitesinin yaklaşık 16 milyar m³'e çıkarılması planlanmaktadır. (Chow, 2009: 74.)

Bazı boru hatları da Türkiye'nin bir enerji merkezi olarak öneminin artmasında mühim rol oynamıştır. Bu çerçevede AB ve ABD doğrudan Avrupa'ya bağlı iki doğal gaz boru hattını desteklemektedir. Bunlardan biri Türkiye'yi Yunanistan ve İtalya'ya bağlayan Türkiye-Yunanistan bağlantısı; diğeri ise Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya geçecek olan ve Nabucco olarak bilinen boru hattıydı. (NIC, 2011.)

Bu doğrultuda Nabucco Boru Hattı'nın AB enerji güvenliği açısından önemini tartışmak gerekir. Nabucco Boru Hattı Projesi, Hazar Denizi ve Orta Doğu'yu Türkiye üzerinden Avusturya ile Orta ve Batı Avrupa gaz pazarlarına bağlamaktadır. Yaklaşık 3.300 km uzunluğundaki boru hattı, Gürcistan-Türkiye ve İran-Türkiye sınırlarını Avusturya'nın Baumgarten kentine bağlayacaktır. Boru hattının yılda 31 milyar m³ doğal gaz taşıyabileceği söylenmektedir. Nabucco Boru Hattı'nın hissedarları arasında her biri %16,67 hisseye sahip olan Avusturya'dan OMV, Macaristan'dan MOL, Romanya'dan Transgaz, Bulgaristan'dan BEH, Türkiye'den BOTAŞ ve Almanya'dan RWE bulunmaktadır. (Erdoğan, 2010: 2939.)

Harita 8: Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Kaynak: Nabucco Web Sitesi

Nabucco Projesi kapsamında Güney Kafkasya Boru Hattı'nın inşası ve Şahdeniz'in geliştirilmesi yoluyla Azerbaycan'dan, İran ve Orta Doğu'dan kaynak taşınması planlanmaktadır. Türkmenistan'ın yeniden dirilişi, ülkeyi Avrupa Birliği ve ABD'nin gündemine taşımıştır. Türkmenistan; Mısır, Irak ve Libya'daki Nabucco'ya doğal gaz tedarik edecek bir projede yer almak istemiştir. (Norling, 2008: 132.)

Düşen üretim ve artan talep göz önüne alındığında Nabucco Projesi, yeni projeye Rusya Federasyonu'na olan bağımlılığını azaltmayı hedefleyen AB'ye

önemli bir avantaj sunmaktadır. Nabucco'nun sunabileceği bu avantaj, Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir. Avrupa Komisyonu, Nabucco'yu öncelikli bir proje olarak görmektedir. Örneğin İngiltere Enerji Bakanı Malcolm Wickes, Türkmenistan ve Azerbaycan'ı ziyaret ederek önemli boru hattı tedarikçileri olacaklarını söylemiştir. Ayrıca Avusturya Ekonomi Bakanı Martin Batenstein da Çin'i ziyaret etmiştir. Avusturyalı OMV şirketi Nabucco konsorsiyumunun ana hissedarı olmuştur. AB Dış Politika Sorumlusu Javier Solana, Aşkabat'ta Nabucco için görüşmelerde bulunmuştur. (Norling, 2008: 131.) Bu gelişmelere paralel olarak Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından yaratılan ve Komşuluk Yatırım Fonu altında biriken fonların Nabucco'ya akıtılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle "Trans-Hazar Enerji Koridoru"nun gelişimini teşvik edecek ve uluslararası projelerde Avrupa enerji koordinasyon mekanizmalarını güçlendirecek yasa ve yönetmelikler geliştirecek önlemler alınacaktır. (Tekin ve Paul, 2009: 11-12.) Türkiye özellikle sahip olduğu boru hatları ile Hazar kaynaklarını Rusya Federasyonu'nun etkisi olmadan Avrupa enerji piyasalarına taşımaktadır. Aşağı yukarı 50 milyar varil petrol ve 9 trilyon m³'lük doğal gaz rezervinin olduğu düşünülen Hazar'ın, 12.02.2018 tarihinde imzalanan anlaşmada deniz olarak nitelendirildiğini ve paylaşımının da bu duruma göre yapılacağı belirtilmiştir. (Reinbekov, 2018.) Anlaşmanın Hazar'a kıyısı olan devletler (Kazakistan, Azerbaycan, İran, Rusya Federasyonu ve Türkmenistan) arasında gerçekleşecek ticari, ekonomik, çevre ve diğer temalardaki problemlerin çözüme kavuşturulmasında önem arz edici belge olabileceğini belirten Kuşkumbayev, "Ülkeler, denizin hukuki sorununu çözdükten sonra kapsamlı bir şekilde maden yataklarının işletilmesine, transit potansiyelinin kullanılmasına başlayacaktır." ifadelerini kullanmıştır. (Reinbekov, 2018.) Bu, AB'nin enerji güvenliğini güçlendirmeye yardımcı olacaktır. Ancak Rusya Federasyonu'nun enerji sektöründeki saldırgan politikaları Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'nin doğal gaz ithalatının %65'i, petrol ithalatının ise %40'ı Rusya Federasyonu'dan yapılmaktadır. Rusya Federasyonu'nun Türkiye'ye 2007'de 24 milyar m³ olan doğal gaz ihracatı, 2010'da 30 milyar m³'e yükselmiştir. Ayrıca 2003 yılında tamamlanan Mavi Akım Deniz Altı Doğal Gaz Boru Hattı Türkiye ile Rusya Federasyonu'nu doğrudan birbirine bağlamaktadır. (Kuchins ve Petersen, 2009: 61-72.)

Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na aşırı bağımlılığı, enerji-jeopolitik çıkarlarının örtüşmediğini göstermektedir. Ayrıca elektrik ve gaz satışlarına ilişkin garantileri kabul etme kararları, elverişsiz özel elektrik santrali düzenlemelerini kabul ettiklerini göstermektedir. Bu karar, Rusya Federasyonu'nun teşviklerinin artmasına neden oluyor çünkü devlete bağlı dağıtıcıların sattığı elektriğe yüksek fiyatlar getirmektedir. (Özdemir, 2008: 109.)

Rusya Federasyonu, kendisine avantaj sağlayan anlaşmalar yaratarak Türkiye'nin enerji piyasasını kontrol etmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin önerdiği projelere karşı mücadele etmektedir. Mart 2007'de Rusya Federasyonu, bir Rus petrol boru hattı aracılığıyla yeni bir petrol boru hattı olan Burgaz-Dedağaç'ın oluşturulması için Yunanistan ve Bulgaristan ile iş birliği yapmıştır. (Baran, 2007: 138.)

Rusya Federasyonu'nun Nabucco stratejisini değerlendirmek için Güney Akım Projesi'ne bakmak gerekir. Zira Nabucco'nun inşasını engellemek için Moskova'nın en büyük hamlesi Güney Akım Boru Hattı'dır. Bunu da 18 Ocak 2008'de Bulgaristan ile bir anlaşma imzalayarak başarmıştır. Daha sonra OMV'nin Baumgarten'deki genel merkezini, Sırbistan'ın NIS petrol ve gaz şirketinin %51 hissesini, ayrıca 25 Ocak'ta Norling aracılığıyla Nabucco'nun %50 hissesini satın almıştır. (Norling, 2008: 131.)

Ukrayna ve Türkiye, AB'nin enerji güvenliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Her iki ülke de Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasındaki gaz krizinin geçiş ücretleri, boru hatları veya fiyatlar ile ilgili bir maliyetten ziyade jeopolitik bir mesele olduğunun farkındadır. Ukrayna jeopolitik ve ekonomik sektörlerde önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa'nın gaz ihtiyacının %20'sini karşılıyor ve bu da jeoekonomik ve jeostratejik önemini artırmaktadır. Bu nedenle kriz, Avrupa'nın Ukrayna ile etkileşim biçiminde bir değişikliğe yol açmıştır. Batı'nın güvenilir bir müttefiki olarak Ukrayna'nın geleceğini korumak, Rusya Federasyonu ile ilişkileri güçlendirmek kadar önemlidir. (Karatnycky ve Alexander, 2009.) Avrupa'nın enerji arzını güvence altına almak için mevcut Türk boru hatları ve mevcut boru hattı projeleri önemli görülmektedir. Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin enerji piyasasına katılımı endişe yaratmıştır; Rusya Federasyonu'nun %26'lık payı 2020'de %40'a yükselmiştir. Bu kayma Rusya Federasyonu'nun Avrupa'daki siyasi gücünün artmasına neden olacaktır. (Smith, 2007: 2.)

Türkiye, Rusya Federasyonu'nun enerji politikasına alternatif olarak Orta Asya ülkelerinin bazılarıyla birlikte hareket etme noktasında gaz üretim ve dağıtım anlaşmaları için zemin yoklamaktadır. Bunlardan bazıları Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'dır. Rusya Federasyonu'nun enerji silahına karşı Türkiye Orta Asya ülkelerini yanında tutmak ve birlikte hareket etmek suretiyle alternatif bir güç oluşturma çabasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

RUSYA FEDERASYONU VE AB'NİN ENERJİ POLİTİKA YAKLAŞIMLARI

Bugünkü Rus petrol ve gaz etkisinin kökleri ülkenin Sovyet geçmişine dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana Sovyetler Birliği, dış politikasını oluştururken enerji kaynaklarına büyük ölçüde bağımlı olmuştur. Ülkenin liderliği, dünya ekonomisinde meydana gelen değişiklikleri görmekten ve bunlara uygun tepki vermekten âciz olduğunu kanıtlanmıştır. Ülke ekonomisi petrol ve gazın çıkarılmasına, ihracatına ve dolayısıyla ülkenin önemli ölçüde etkileyemediği petrol ve gaz piyasalarının son derece öngörülemez koşullarına bağımlı hâle gelmiştir. (Ermolaev, 2017.)

Sovyetler Birliği kendi kendine yeterli bir enerji ülkesiydi ve enerji sektörünün gelişimi Stalin Dönemi'nde başlamıştı. Sovyetler Birliği, 1950'lerden itibaren özellikle Orta ve Batı Avrupa'da kapitalist bloğun enerji ihtiyacını büyük miktarlarda karşılamasına rağmen Hükûmet, enerji güvenliği politikası için uygun ve geçerli bir stratejik temel oluşturamamıştır. 1973'te OPEC Krizi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte Sovyet enerji etkisi Avrupa için kaçınılmaz bir baş ağrısı hâline gelmiştir. Ancak bu enerji etkisi; düşük petrol fiyatları, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nda enerji sektörünün ve birçok petrol şirketinin özelleştirilmesi nedeniyle 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda giderek azalmıştır.

Son 10-15 yılda Rusya Federasyonu ve AB ile arasındaki enerji alanındaki ilişkiler; tamamen istikrarlı, aşırı gergin, karşılıklı şüphe ve korkularla dolu hâle gelen baş döndürücü bir yol izlemiştir. Bununla birlikte Churchill tarafından önerilen enerji güvenliğinin dört unsurunun tamamında avantajlı iş birliğini yeniden tesis etme potansiyelini bulmak mümkündür. Enerji güvenliği, enerji sektöründe Rusya Federasyonu ve Avrupa arasındaki ilişki tartışılırken muhtemelen en sık kullanılan ve en tartışmalı terimlerden biridir. Avrupalılar için çoğunlukla doğal gaz olmak üzere Rus enerji kaynaklarına yüksek bağımlılığın neden olduğu transit riskleri ve sözde talep güvenliği ile üretilen hidrokarbonların satışı için garanti alma ihtiyacı ile ilişkilidir. Burada bir tarafın çıkarlarının korunmasına yönelik eylemleri, diğeri tarafından saldırgan düşmanca eylemlere hazırlık olarak yorumlandığında ve yalnızca korkuları güçlendiren simetrik bir tepki gerektirdiğinde, klasik güvenlik

sarmalına iyi bir örnek olmaktadır. Bir tarafın öngörülebilir gelecekte, Rusya Federasyonu ile ABD arasındaki ve dolayısıyla Rusya Federasyonu ile ABD'nin transatlantik ortakları arasındaki gergin ilişkilerin devam edeceğini anlaması, mevcut durumdan bir çıkış yolu bulmanın zor olduğunu, sadece kötü ama giderek kötüleşen bir durum: karşılıklı güvenin temel düzeyi yeniden sağlanana kadar, her iki taraf da karşı tarafın herhangi bir eyleminde bir tuzak arayacaktır. Yine de bize öyle geliyor ki enerji güvenliğini iyileştirme alanında bu aşağı yönlü yolun hareketini en azından kısmen yavaşlatabilecek bazı iş birliği alanları bulunmaktadır.

5.1. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikasının Genel Görünümü

AB ve Rusya Federasyonu'nun uluslararası ilişkilere yaklaşımları birbirinden farklıdır. AB ağırlıklı olarak kurumsalcılık ve liberalizm uygulayarak Rus enerji piyasasını liberalleştirmeye çalışırken diğer yanda Avrupa enerji politikasını baltalamaya çalışan realizme dayalı Rus yaklaşımı bulunmaktadır. Dolayısıyla iki aktör arasındaki bu çelişkiler, Rusya Federasyonu'nu dış enerji politikasını oluştururken sürekli olarak yeniden düşünmeye ve farklı yaklaşımlar geliştirmeye itmektedir.

Rusya Federasyonu dış enerji politikası için iki lokomotif vektör vardır: Yıllar önce kurulmuş olan geleneksel Batı vektörü; Sovyet Dönemi'nde ve özellikle 2000'li yıllarda Doğu'nun dünya siyaseti ve ekonomisinin birçok alanında büyük bir ilerleme kaydetmesiyle ortaya çıkan Avrupa ve Asya ülkeleri, Rusya Federasyonu'nun enerji rezervleri için başlıca rakiplerdir. Ancak AB en önemli tüketici ve aynı zamanda en önemli rakiptir. Temelsiz enerji durumu ve ithalata yüksek bağımlılık, AB enerji güvenliğinde Rusya Federasyonu'nun rolünü genişletmektedir. (Badalov, 2012.) Bu, Rusya Federasyonu'nu AB ile enerji diyalogu kurarken ve sürdürürken daha gerçekçi bir yaklaşıma güvenmeye itmiştir. Ancak AB'nin uzun süredir devam eden sürdürülebilir enerji çeşitlendirme politikası ve son zamanlarda enerji politikaları açısından ABD'ye yaklaşması, Rusya Federasyonu'nu yeni altyapı projeleri ve enerji konusunda AB ile görüşmelerde bazı zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Enerji politikası açısından realist yaklaşımına karşı enerji güvenliği politikasındaki bu dönüşüm, Rusya Federasyonu'nun enerji arzını Avrupa ekseninden Doğu eksenine, Asya pasifik ülkelerine kaydırmasına da yol açmıştır.

Putin 2001’de iktidara geldiğinde “enerji ihracat gücünü, Rusya Federasyonu’nun Soğuk Savaş Dönemi’nde dünya çapındaki ve özellikle Orta Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya’daki etkisini yeniden kazanmak için kullanma” niyetini açıkça ortaya koymuştur. (Smith, 2008.) Ancak 1990-2000’li yıllara ve Rus Hükûmetinin realist varsayımına dayanan Moskova’nın AB üyesi ülkeler, Baltık ülkeleri, Ukrayna, Gürcistan ve Beyaz Rusya gibi diğer eski Sovyet devletlerine karşı uyguladığı “Boru Politikası”, AB’ye karşı da başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Ne var ki bugün Kremlin tarafından vazgeçilmez ve kullanışlı bir enerji politikası olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Öte yandan Rusya Federasyonu, özellikle yükselen büyük güç Çin ile (Asya-Pasifik) ekonomik (yani enerji) bağlarını yoğunlaştırırken bir yandan da Batılı güçlerin çıkarlarına karşı saldırgan bir politika izlemektedir. (İşeri ve Özdemir, 2017.)

Çağdaş enerji endişeleri, küresel ekonomi ile ilgili çok sayıda sorunu içermektedir. Bu zorluklar dünya çapında enerjinin değişen yüzünden kaynaklanmaktadır. 1990’ların sonlarında ve 2000’lerin başlarında küresel enerjiyle ilgili sorunlar, çeşitli koşulların bileşimi nedeniyle patlama yaşamıştır. Bunlar, genişleyen uluslararası ticaret ve enerji kaynaklarının yanı sıra ekipman ve hizmetlerdeki gelişmeleri içermektedir. (IOU, 2016: 27.) Geleneksel enerji kaynaklarıyla ilgili konuların çoğu çok az açıklamaya ihtiyaç duyar. Bunlar, uygulanabilir bir enerji kaynağı temeli oluşturma ve bunun coğrafi alana yerleştirilmesindeki zorlukları içerir. Kanıtlanmış büyük uranyum cevheri, kömür ve hidrokarbon rezervleri, devletin geleneksel yapısı nedeniyle birçok sorunla karşı karşıyadır. Bilinen bir diğer konu ise bu kaynakları geliştiren projelerin yanı sıra hidroelektrik potansiyelini ticari amaçlarla kullanan projelerin ticari başarısıdır. Ayrıca konvansiyonel petrol ve gaz türlerinin (ekstra ağır petrol, şeyl ve kumtaşı, kaya gazı, gaz hidrat vb.) geliştirilmesinde karşılaşılan ekonomik sorunlara da dikkat edilmelidir. Gelecekte ekonomik olarak kârlı olan ve çeşitli entegre biyo-yakıt üretim tesislerini, büyük ölçekli güneş panellerini veya yaygın olarak kurulabilecek rüzgâr enerjisi komplekslerini işletebilen ve geliştirebilen ülkelere belirli beklentileri olabilir. (ИИЭН, 2016: 27).

İkinci konu enerji kaynaklarının transferidir. İlk olarak petrol, petrol ürünleri, sıvılaştırılmış doğal gaz ve kömür taşımak için kullanılan mevcut ve gelecekteki deniz yolları ve bunlarla ilgili sorunlar vardır. Ayrıca petrol ve gaz boru hatları için

uluslararası güzergâhların geliştirilmesi ve elektriğin tüketici pazarlarına ulaştırılması için iletim hatlarının (LEP'ler) inşa edilmesi de önemlidir. (ИНЭН, 2016: 27).

Üçüncüsü çeşitli enerji üretimi, nakliyesi ve tüketiminde modern enerji teknolojisinin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Aynı zamanda hem enerjinin çevreye olan zararlı etkisini azaltan hem de enerji verimliliğini artıran teknolojilere yer verilmelidir. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya olmak üzere birçok ülke, modern enerji teknolojilerinin üretimini ve ihracatını dış politika önceliklerinden biri olarak görmektedir. (ИНЭН, 2016: 27.)

Enerji güvenliğini sağlamak için ülkeler jeopolitik ve ekonomik eylemlerini koordine etmelidir. Bu özellikle Japonya için önemlidir; Rusya Federasyonu'ndan pahalı petrol almaları ve maliyetine göndermeleri gerekmektedir. Bunun nedeni, daha güvenilir ulaşım yollarına ve hammaddelere erişime ihtiyaç duymalarıdır. Bunu, Doğu Sibirya'dan Pasifik kıyısına uzanan petrol boru hattının finansmanına katılarak başarabilirler. Bu proje, politik olarak çalkantılı bir bölgeden sağlanan petrol miktarını azaltarak enerji kaynaklarının güvenliğini artıracaktır. Japonya konuya Rusya Federasyonu ile aynı perspektiften bakmaktadır. Doğudaki petrol ulaşım altyapısındaki herhangi bir ilerleme, jeopolitik ve ekonomik konumlarını tamamlamakta, aynı zamanda onları dünya çapında petrol piyasasında önemli bir oyuncu yapmaktadır. Ayrıca Çin'in Rusya Federasyonu'nun petrol arzına olan ilgisi, Japonya'nın dış ekonomik ve jeopolitik çıkarlarıyla uyumlu değildir. (www.ac.gov.ru, 2018.)

Enerji arzı sorunları da dâhil olmak üzere tek kutuplu dünya düzeni sisteminin sürdürülebilir olmadığına dair birçok görüş var. Uluslararası uygulama da bu noktayı doğrulamaktadır. Çeşitli küçük bölgelerin (AB, Çin, Hindistan) oluşumu görülebilir. Elbette Rusya Federasyonu, sahip olduğu nükleer füze potansiyeli ile aynı kutbu temsil eden güçlü ve etkili bir devlet olmayı sürdürmektedir. (www.ac.gov.ru, 2018.)

Rusya Federasyonu'nun dış politika üzerindeki uzun vadeli etkisi, enerji ve akaryakıt endüstrilerinin artan önemi ile desteklenebilir. Bunun nedeni, Rusya Federasyonu'nun 90'lı yıllarının siyasi ve ekonomik konumlarında bir düşüş görmesidir. Ek olarak Rusya Federasyonu'nun askerî varlığı, statülerinin düşmesinin bir sonucu olarak önemini yitirmiştir. Rusya Federasyonu, bu endüstrilerin gücünü

artırarak gelecekte siyasi gücünü daha kolay gösterebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun yakıt ve enerji kompleksi ulusal çıkarları için son derece önemlidir. Bunun nedeni, dünya siyaseti ve ekonomisinde önemli bir etki kaynağı olmaya devam etmesidir. Ayrıca küresel enerji piyasalarında ve akaryakıt dağıtımında da etkin bir rol oynamaktadır. Bu öngörülebilir gelecekte olmayacak olsa da Rusya Federasyonu'nun küresel etkisi yalnızca tek kutupluluk nedeniyle azalacaktır. Rusya Federasyonu'nun Avrasya'nın yarattığı jeopolitik alanda kilit bir rol oynama iddiası, aşağıdaki nesnel faktörlerden kaynaklanmaktadır (www.ac.gov.ru, 2018):

- Ülke bol yakıt ve doğal minerallerin yanı sıra temiz hava ve suya sahiptir. Ayrıca ekosistemi bir bütün olarak canlandırma yeteneğine de sahiptir.
- Büyük bölgesel kaynaklar ve geniş bölgeler, devlete daha fazla güç sağlar.
- Önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip ülkeler, dünyanın kenarına yakın bir yerde bulunan Avrasya Kıtası'nda yoğunlaşmıştır.
- Barents, Baltık ve Karadeniz ile Pasifik ve Arktik okyanusları çevresindeki sahanlık ve denizlere bu çıkıştan erişilebilir.
- Rusya Federasyonu'nun Hazar ve Avrasya bölgelerindeki etkisi izahtan varestedir.
- Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgelerinin büyük miktarda petrol yatakları içerdiği bildirilmektedir. Bu proje üzerinde çalışan kişilerin diğer bölgelerde çok büyük projeler geliştirdikleri belirtilmektedir.
- Güçlü bir enerji altyapısı, dünyaya ana enerji merkezlerinden birini sağlar. Bu, Avrasya Kıtası'na önemli bir jeopolitik güç vermektedir.
- Enerji ve akaryakıt sektörlerinde önemli sanayi ve fikir potansiyeline sahiptir.

Büyük enerji şirketleri, küresel enerji sektöründe önemli bir rol oynamaktadır; varlıkları yakın zamanda ABD Hükûmeti tarafından vurgulanmıştır. (www.ac.gov.ru, 2018.)

Rusya Federasyonu, etkili bir enerji politikası uygulayarak ekonomik ve siyasi gücünü önemli ölçüde artırabilir. Bu, ülkenin siyasi ve ekonomik alana artan katkılarıyla küresel ve bölgesel enerji güvenliğine katkıda bulunmasına yardımcı

olacaktır. Bu faktörler, uygulanacak bir enerji politikasına duyulan ihtiyacı göstermektedir. Hidrokarbonların geliştirilmesi ve taşınması, açıkça gelecekteki gelişmelerle bağlantılı olacaktır. Rusya Federasyonu gelecekte ileri enerji teknolojileri konusundaki deneyimlerini kullanarak diğer ülkelerin uzmanlıklarından faydalanabilir. (<https://ac.gov.ru/>, 2018.)

5.2. AB, Rus Dış Politikasının Çok Vektörlü Boyutu

Rusya Federasyonu ve Avrupa devletleri arasındaki ilişkiler uzun zamanda gelişmiş ve tarih boyunca inişli çıkışlı olmuştur. İmparatorluk dönemlerinde, özellikle Rusya Federasyonu'nun Büyük Petro, II. Ekaterina ve diğer birçok çar tarafından yönetildiği zamanlarda, Rus ve Avrupa kültürleri arasında sıkı bağlar vardı. Rus yöneticilerinin, imparatorluklarının geniş topraklarına barışçıl bir şemsiye altında kültürel alışverişi sağlamak için Fransa ve Almanya'dan Avrupa değerlerini getirmek için kayda değer çabaları kaçınılmaz olarak önemliydi. O zamandan beri hem Rusya Federasyonu hem de Avrupa, yüzyıllar boyunca Avrasya Kıtası'nda birçok jeopolitik yaklaşma ve yüzleşme yaşamıştır.

1980'lere geldiğimizde SSCB'nin Sovyet ekonomik ve siyasi sistemini yeniden inşa etmesi kaçınılmazdı. Sovyetler Birliği'ni Almanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi kapitalist ülkelerle ekonomik eşitliğe getirmeye çalışan Gorbaçov, “perestroyka” adı altında kendi politikasına uygun olarak ekonomik kontrolleri merkezsizleştirmiş ve işletmeleri kendi kendini finanse etmeye teşvik etmiştir. Bu tür eylemlerin yapılmasının nedeni; doğal kaynakların giderek azalması ve özellikle yerleşik bir demokratik sistem, serbest ticaret anlaşmaları (STA) ve sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile politik ekonominin liberalleşmesi suretiyle daha yüksek refah seviyesine ulaşan Batı'nın gerisinde kalmamaktır.

“Perestroyka” ile Rusya Federasyonu ve AB, ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye başlamışlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nda Boris Yeltsin iktidara geldiğinde bir dizi reformu hayata geçirmiştir; Rusya Federasyonu'nu sosyalist bir komuta ekonomisinden serbest piyasa liberal demokrasisine taşımaya çalışan Yeltsin Dönemi, Rus tarihinde travmatik bir süreçti; kitlesel olarak artan yolsuzluk, ulusal kimlik duygusunun kaybı, ekonomik çalkantı ve muazzam siyasi ve sosyal sorunların damga vurduğu bir dönemdi. Yeltsin iktidarı döneminde Rusya Federasyonu, AB liberal piyasalarında

kendine yer bulmaya çalışıyordu. Avrupa Birliğinden büyük mali desteğe ihtiyaç duyuyor ve bu desteği de alıyordu. 2000’li yıllara geldiğimizde AB artık Rusya Federasyonu için bir model değildi; üstelik ekonomik ve siyasi bir ortak hâline gelmiştir. Putin Hükûmetinin Rusya Federasyonu’nun en güçlü dış politika aracı olan enerji politikasını en rasyonel şekilde kullanmaya başlaması iki aktörü karşılıklı olarak birbirine bağımlı hâle getirmiştir.

2008’de Gürcistan’da ve 2014’te Ukrayna’da Donbass ve Kırım’da yaşanan savaştan bu yana Rusya Federasyonu’nun birçok AB üyesi ülke de dâhil olmak üzere Batı tarafından birçok ekonomik yaptırıma mahkûm edilmiştir. Dünyada yaşanan birçok siyasi, ekonomik ve jeopolitik dönüşüm nedeniyle AB’nin son on yılda “tek ses” politikasından yoksun kalması, enerjiye en yüksek düzeyde ve ılımlı düzeyde bağımlı olan AB üye ülkelerinin bile yaptırımlarla ilgili kendi kararlarını almalarına neden olmuştur. Rusya Federasyonu’na karşı her ne kadar AB son yıllarda güçlü bir birlik olarak görülme de Almanya ve Fransa gibi AB’nin önde gelen ekonomileri, kendi kararlarını kabul etmelerini sağlamak için eski Sovyet Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde bir kaldıraç gücüne sahip olabilir. (Gasilov, 2018.)

Neoliberalist uluslararası ilişkiler teorisi, büyük güçler arasında bir yerde bulunan çevre ülkelerinin, güvenliklerini sağlamaya çalışarak dengeleme ya da gruplaşma için stratejiler seçtiğini öne sürmektedir. (Schweller, 1994: 72-107.) Yaptırımların Rusya Federasyonu’nu vurması; AB’nin Rus enerjisine olan bağımlılığını azaltmaya çalışması, Rusya Federasyonu’nun Yeni-Gerçekçi anlayışla “çok vektörlü dış politika” yaklaşımı geliştirmesine yol açmıştır. Çok vektörlü bir dış politikanın birinci görevi, ABD ve onun geleneksel müttefiki AB karşısında ulusal güvenliği sağlamak, egemenlik ve bağımsızlığı savunarak sürdürmektir. Orta Asya’da bu, Rusya Federasyonu’nun “ayrıcalıklı çıkarlar alanı”nı yeniden kurma arzusunun ışığında özellikle önemlidir. Bu nedenle güçlü kültürel, dilsel ve tarihsel etkilere rağmen çok vektörlü bir dış politika, bu tâbiliği önlemeyi ve aynı zamanda Batı’ya veya Çin’e bağımlılıktan kaçınmayı amaçlamaktadır.

Rusya Federasyonu’nun çok vektörlü dış politikasının ikinci yönü de rejimi sistem baskısından yalıtarak meşruiyetini baltalama çabasıdır. Rusya Federasyonu, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) gibi Batılı bölgesel örgütlere katılarak liberal değerlere bağlılığını ilan ediyor ancak aynı zamanda Avrasya Ekonomik Birliğinin kurucusu ve Şanghay İş Birliği Örgütü (SCO) ve Kolektif

Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi “Avrasya” örgütlerinin üyesi olarak onları uluslararası (yeniden) meşrulaştırmanın paralel bir kaynağı olarak kullanıp egemenlik ve müdahale etmeme ilkelerine bağlılığını vurgulamaktadır (CSTO).

Üçüncü yön, doğal kaynak alıcılarının çeşitlendirilmesine yöneliktir. Enerji kaynakları ihraç eden ülkeler için amaç, müşteri tabanını çeşitlendirmek ve kârları artırmak için alternatif ihracat yolları geliştirmektir. Dördüncü yön, altyapı çeşitlendirmesi ve küresel ulaşım yollarına entegrasyon yoluyla sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Pek çok analizci, “çok vektörlü” dış politikayı, Rusya Federasyonu ve AB’nin komşu ülkeleri zıt yönlerde “itmesi” ve “çekmesi” gerçeğiyle açıklamaktadır. AB, eski Sovyet bloğundaki komşularına, entegrasyon ve mali yardım karşılığında AB değerlerine bağlı kalma ve mevzuatlarını çeşitli sektörlerde AB ile uyumlu hâle getirme fırsatı sunmuştur. Bu arada siyasi ve ekonomik olarak yeniden dirilen Rusya Federasyonu, çeşitli çok taraflı girişimler ve ikili diplomasi yoluyla Sovyet sonrası entegrasyonu canlandırmaya çalışmış ve “ortak bir medeniyet bölgesine” ve gerçek bir “tarihî ve manevi mirasa” (Lavrov, 2008) sahip olduklarını savunmuştur. “Modern dünyanın kutuplarından biri olmak” (Putin, 2011); daha küçük ülkeleri çeşitli çatışan ve rekabet eden dış baskılara maruz bırakmıştır. (Bu, 2013’te Ukrayna’da dramatik bir şekilde muhalefetle sonuçlanmıştır.)

Avrupa pazarı küçülen en büyük enerji ihraç eden ülkelerden biri olan Rusya Federasyonu, doğusundaki güçlü statüsünü yani Doğu vektörü veya Asya’da pivot rolünü yeniden kazanmayı hayal ediyor, kullanılmayan potansiyel kaynaklardan yararlanmayı hedefliyor; özellikle Doğu Sibiry ve Rusya Federasyonu Uzak Doğu’sunda (ESRFE) ve bunları genişleyen Asya-Pasifik pazarına ihraç etmektedir. (İşeri ve Özdemir, 2017: 53-79.)

Rusya Federasyonu’nun çok vektörlü dış politikasına baktığımızda tartışılması gereken diğer önemli konular jeopolitik ekonomik değişimler, Doğu eksenine kaymalar ve XXI. yüzyılda yaşanan yeni enerji düzensizliğidir. Aynı zamanda Rusya Federasyonu, Mayıs 2014’te Çin ile 30 yıllık bir Rus doğal gaz tedarik sözleşmesi imzalayarak Rus enerji iş birliğinde yeni bir sayfa açmıştır. Modern küreselleşme ve entegrasyon dünyasında enerji güvenliğinin büyük ölçüde ülkeler arasındaki ilişkilerin kurulma biçimine ve birlikte çalışmanın enerji güvenliği sorunlarını

çözmeye ne ölçüde yardımcı olduğuna bağlı olduğunu hatırlamak önemlidir. (Igisheva ve Moriy, 2014: 118.)

Doğuya doğru güç kayması ve yeni enerji (düzensizliği), XXI. yüzyılda Rusya Federasyonu'nun dış politika hedefi açısından iki önemli jeopolitik ekonomik değişiklik olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Rusya Federasyonu hem uzun vadeli sözleşmeler yaparak Avrupa enerji piyasasında tutunmaya çalışmakta hem de Avrupa gaz piyasasının kısmi serbestleşmesinin yarattığı fırsatlardan yararlanmayı hedeflemektedir. (Remizov, 2013: 21.) Aynı zamanda özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki jeopolitik ekonomik değişimler, Rusya Federasyonu'nu Orta Asya'daki eski Sovyet devletleri ve Çin ile farklı enerji oyunları oynamaya yöneltmiştir.

Çin'deki istikrarlı büyüme ve enerji tüketimi, ülkeyi küresel petrol ve gaz pazarındaki ana oyuncuların biri yapmaktadır. Rusya Federasyonu, faaliyetlerini çeşitli yönlerde genişletme fırsatına sahiptir: ihraç edilen petrol ve gaz hacmini eklemek, altyapı alanında ortak projelerin geliştirilmesi ve Doğu Sibiry ve Uzak Doğu'daki kaynakların kullanılması için Çin fonlarını çekmek. Ancak aynı zamanda Rusya Federasyonu, benzer coğrafyada ciddi rakiplerle karşı karşıya olan Çin'in enerji pazarındaki oyuncuların sadece birisidir. Rusya Federasyonu ve Çin arasındaki enerji alanında iş birliği, sadece stratejik ortaklıklarını güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda Asya-Pasifik bölgesinde bölgesel bir enerji güvenlik sistemi oluşturma sürecinin bir parçasıdır.

Rusya Federasyonu, enerji kaynaklarını Orta Asya'da ve özellikle Çin'de genişletme konusunda da bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bugün Rusya Federasyonu'nun Batı ile ilişkileri yabancılaştırma ve çatışma ile karakterize edilir. Çin ile ilişkiler giderek daha yakın ancak asimetrik olarak Pekin'in yararına. AB ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin durgun seyrini sürdüren Moskova, özellikle enerji ilişkileri açısından daha geniş çaplı bir stratejik iş birliği arayışı içinde Çin'e yönelmeyi hedeflemiştir. Bu senaryoda AB için temel soru, Avrasya'ya odaklanarak Rusya Federasyonu ile yeniden birleşme olasılığıdır. AB içinde Rusya Federasyonu'na karşı yaklaşım da ikiye ayrılıyor: Rusya Federasyonu'nu, "sürünen entegrasyon" süreciyle AB yörüngesine çekilebilecek potansiyel bir ortak olarak görenler varken diğer uçta Rusya Federasyonu'nu bir tehdit olarak gören ve ona göre davranan "Yayılmacılığı ve demokrasiye yönelik hoşgörüsüzlüğü yumuşak bir çevreleme politikasıyla geri çevrilmelidir." diye düşünen üye devletler

bulunmaktadır. (Helén, 2010:13.) Bu nedenle Rusya Federasyonu ile Batı arasındaki uzun süreli bir çekişme, muhtemelen zayıflamış bir Moskova'ya -biraz isteksiz de olsa- yavaş yavaş Pekin'in yörüngesine doğru sürüklenmekten başka bir seçenek vermeyecektir. (Paikin, 2019.)

AB'nin enerji ilişkileri açısından Rusya Federasyonu'nun çok vektörlü dış politikasına karşı duran ana yönlerinden biri, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesidir. Mayıs 2014'te Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği için "istikrarlı ve bol enerji arzı" sağlamayı amaçlayan Enerji Güvenliği Stratejisini yayımlamıştır. Ana uzun vadeli hedeflerden biri, bir kesinti veya kesintiye karşı koruma sağlamak için arzın çeşitlendirilmesidir. Polonya, 2017 yılında ilk Amerikan LNG sevkiyatını almış; yenilenebilir enerji yatırımının ana odak noktası -ve bazıları için- ana kara Avrupa'nın ekonomik güç merkezi olan Almanya, 2030 yılına kadar enerjisinin %65'ini yenilenebilir kaynaklardan elde etmeyi, nükleer enerjiyi terk etmeyi hedeflemektedir. (Axelrod, 2019.) Ancak AB, enerji arzı konusunda uzun vadeli yeni sözleşmelere girmek konusunda oldukça isteksiz görünmektedir. Ayrıca jeopolitik engeller yeni projeleri daha da karmaşık hâle getirmektedir. (European Parliament, 2022.)

5.3. Rusya Federasyonu, Çin ve AB: Kuzey Kutbu Bölgesindeki Yeni Zorluklar

Dünyanın en önemli bölgelerinden biri olan Arktik bölge, Rusya Federasyonu ve AB için giderek daha çekici bir mücadele alanı hâline gelmektedir. Ukrayna ve Suriye krizlerinin ardından Rusya Federasyonu'nun Batı ile ilişkileri öngörülemeyen ve durgun bir döneme girerken Kuzey Kutbu bölgesinde yaşanabilecek çatışma ihtimalleri manşetlerde yer bulmaya başlamıştır. Bölge; sadece kaynak zenginliği nedeniyle bölgesel açıdan değil aynı zamanda NATO, Rusya Federasyonu ve hatta Çin için artan stratejik önemi açısından da önemlidir.

Çin'in etkisini yayma ve Afrika, Güneydoğu Asya, Orta Doğu, Orta Asya ve Doğu Avrupa'da bir yer edinme niyetleri yaygın olarak bilinmektedir. Son yıllarda Kuzey Kutbu vektörü, Çin dış politikasının en önemli alanlarından biri hâline gelmiştir. Kuzey Kutbu veya Kuzey Kutbu bölgesi son zamanlarda dünya siyasetinin bir değeri hâline gelmiştir. Küresel ısınma ve buzulların geri çekilmesi, bölgeyi ekonomik kalkınma için daha erişilebilir hâle getirmiştir. ABD Jeolojik Araştırma

Kurumunun tahminlerine göre “dünyanın son deposu”; dünya doğal gaz rezervlerinin %30’unu (47 trilyon m³), petrolün %13’ünü (90 milyar varil), kömürün %9’unu, ayrıca önemli miktarda metal (uranyum, bakır, titanyum, gümüş, altın) ve diğer nadir minerallerin (elmas, grafit) %9’unu içermektedir. Aynı zamanda henüz açıklığa kavuşturulmamış olan kaynak potansiyelini saymazsak Kuzey Kutbu ulaşım sektöründe yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle Kuzey Kutbu su bölgesinden Asya’dan Avrupa’ya deniz yolu, Süveyş Kanalı üzerinden şu anda kullanılan rotadan ortalama 2 kat daha kısa hâldedir. Bu faktörlerin birleşimi, Kuzey Kutbu’nun kaynak ve ulaşım potansiyeli, Çin’in Kuzey Kutbu bölgesi ile ilgili politikasının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Kuzey Kutbu’nda Rusya Federasyonu ve Çin arasındaki ilişkiler tek başına ele alınamaz, aksine diğer küresel bölgelerde iki güç arasındaki ilişkilerin dinamikleri ışığında incelenmelidir. Rusya Federasyonu, Doğu Asya’da dış politikasında yüksek bir profile sahip olmasına rağmen GSYİH’sı Güney Kore’ninkinden daha düşük olduğu için Doğu Asya bölgesindeki süper güçlerden biri değildir. Son yıllarda Moskova, Doğu Asya’ya petrol ve gaz ihraç etmek için yeni altyapı inşa etmek üzere çok para yatırıyor ancak şimdi bu ürünler esas olarak Çin’e gönderilmektedir. Gerçek şu ki Rusya Federasyonu, Asya-Pasifik bölgesindeki politikasında Pekin’in çıkarlarını daha fazla dikkate almak zorundadır.

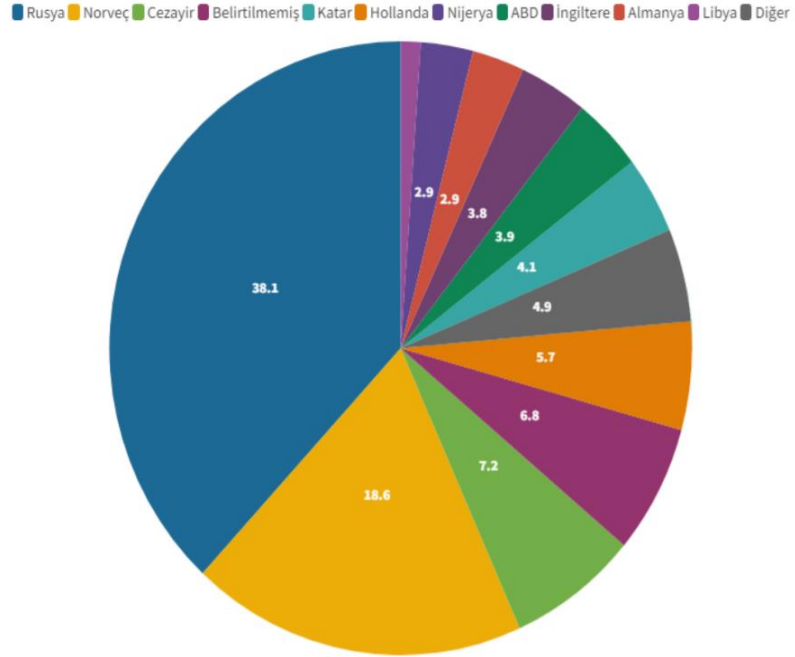
Bu nedenle yükselen bir “güç merkezi” olarak Avrupa Birliği, Çin’in Kuzey Kutbu’ndaki varlığının genişlemesine sadece finansal ve altyapı alanlarında değil ahlaki, psikolojik, pratik ve politik olarak da hazırlanıyor görünmektedir. AB ve Rusya Federasyonu’nun benzer sorunları vardır: Ekonomik gücün bir kısmı, artık kendi yetki alanlarında olmayan sermaye vb. nedenlerle kaybedilmiştir. Bununla birlikte Çin sermayesinin genişlemesi gibi benzer bir baskı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak Rusya Federasyonu ve Çin arasındaki ilişkilerde yukarıda bahsedilen olaylardan çıkan ana sonuçlar, Rusya Federasyonu’nun Kuzey Kutbu’na elbette daha fazla ilgi göstereceği ve bu geniş bölgede daha fazla yeni fırsatlar elde edeceği yönündedir. Kuzey Kutbu bölgesindeki “ısınma”, ekonomi ve jeopolitik üzerinde etkili olmaya devam edecektir. Böyle bir gelişme hem Avrupa’da hem de Asya’da birçok ülkenin güvenlik ve savunma politikaları için ani sonuçlar doğuracaktır. Bunun ötesinde AB’nin Kuzey Kutbu’nun uluslararası sistem içindeki artan önemini ve Birliğin bölgeyi şekillendirmede oynadığı rolü kabul etmesi

gerekmektedir. Bunu, Çin'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak kendi çıkarları doğrultusunda net vizyoner hedefler belirleyerek yapabilmektedir. (Østhagen, 2019: 19.)

5.4. Rusya Federasyonu ile AB Arasında Enerji İlişkilerinin Durumu

Rusya Federasyonu ile AB arasında geçmişte yaşanan çatışmalar oldukça önemlidir ancak Rusya Federasyonu ile AB arasında enerji konusunda da bir yakınlık vardır. Madalyonun iki yüzü var: bir yanda Rusya Federasyonu'nun geniş enerji kaynakları, diğer yanda Avrupa'nın teknolojik avantajları. Rusya Federasyonu, ham madde, petrol ve gaz karşılığında Avrupa teknolojilerine ihtiyacı olduğunu kabul etmiştir. (Svyatets, 2017.)

Grafik 19: 2020 Yılına göre AB'nin Doğalgaz İthalatı Oranları

Kaynak: Eurostat (YÜZDE)

Kaynak: Euronews, 2022.

Grafik 19'daki AB'nin veri tabanlarından olan Eurostat'ın istatistiği incelendiğinde AB'nin 2020'de yaptığı doğal gaz ithalinde birinci sırayı %38,1'lik oranla Rusya Federasyonu almıştır. Uluslararası Enerji Ajansının (International Energy Agency - IEA) istatistiklerine göre ise AB'nin toplam 489 milyar m³'lük doğal gaz tüketimi içinde yine en büyük tedarikçi olarak öne çıkan Rusya Federasyonu'nun 2021 yılındaki payı 158 milyar m³ ile yaklaşık %32,3 olarak gerçekleşmiştir. (Bloomberg, 2022.) 2022 yılında AB'nin doğal gaz ithalat harcamaları 2021 yılına kıyasla üç katına çıkmıştır; Rusya Federasyonu'nun toplam AB gaz talebindeki payı 2021 yılında %40 iken 2022 sonunda %10'un altına düşmüştür, ancak Rusya Federasyonu yüksek fiyatlar nedeniyle 2022 yılında önemli gelir elde etmiştir (IEA, 2022). Bütün bu bilgiler doğal gaza bağımlık açısından incelendiğinde durumun diğer AB ülkelerinin ekonomileri için de farklı olmadığı değerlendirilmekte olup bu enerji kaynaklarının kısa vadede başka kaynaklarla da ikame edilemeyeceği öngörülmektedir.

Tablo 23: 2021 AB Devletlerinin Rusya Federasyonu'ndan Doğal Gaz İthalat Oranı (%)

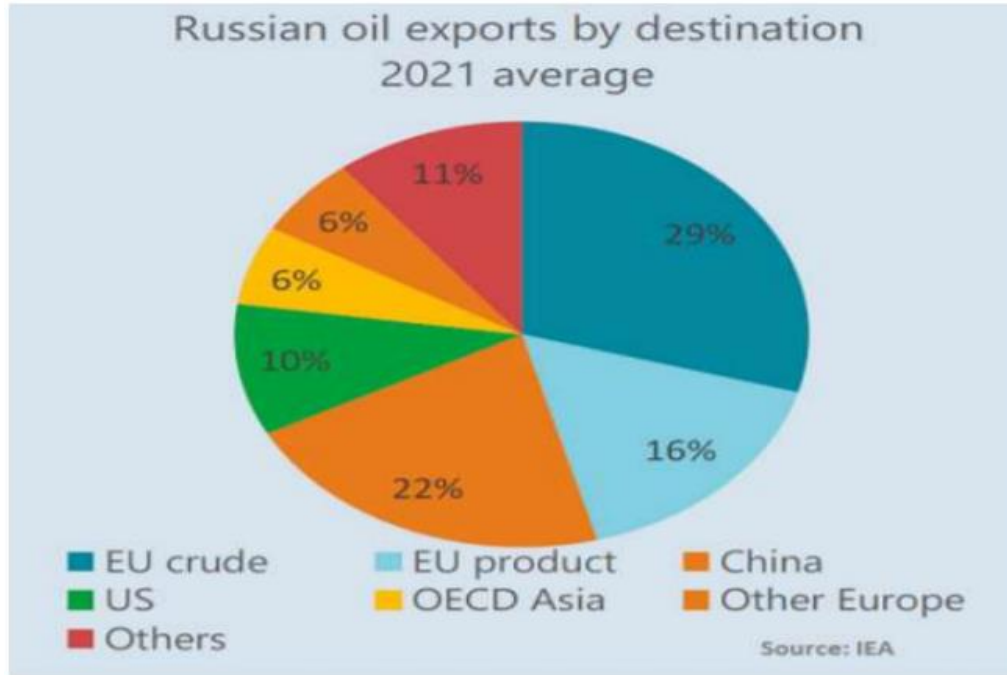
Devletler	%	Devletler	%	Devletler	%
Estonya	100	Litvanya	68,9	Fransa	7,6
Finlandiya	100	Almanya	53,7	Hollanda	5,2
Bulgaristan	100	Çekya	53,5	Belçika	3,5
Letonya	97,5	Danimarka	34,8	İspanya	0,5
Slovakya	86,1	İtalya	33,4	İrlanda	0,1
Polonya	81,3	Romanya	30		
Avusturya	80,2	Hırvatistan	27,8		
Slovenya	79,5	Yunanistan	18,9		
Macaristan	78	Lüksemburg	13,8		

Kaynak: Yüksel, 2022.

Diğer taraftan AB, Rusya Federasyonu'ndan 2020'de %25,5 seviyesinde ve 2021'nin ilk çeyreğinde %24,7 petrol ithal etmiştir. (Eurostat, 2022.) AB-Rusya Federasyonu gaz ticaretinin yaklaşık yarım asırdır kurduğu karmaşık karşılıklı

bağımlılık, 2000 yılından sonra kademeli olarak zayıflamış ve Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal etmesiyle birlikte kırılmıştır. Gaz, ilki 23 Şubat 2022'de (AB Komisyonu 2022c) olmak üzere 26 Mayıs 2022'ye kadar RF'ye yönelik altı Avrupa Komisyonu yaptırımına dahil edilmeyecektir. Benzer şekilde, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 1 Nisan 2022'de yürürlüğe giren ve Rusya Federasyonu'ndan gaz alan dost olmayan ülkeleri 2020'de ruble olarak ödemeye zorlayan kararnamesine göre, birçok AB üye ülkesindeki şirketler ödeme yöntemlerindeki değişikliğe uymuştur. (Politico 2022). Bununla birlikte, Avrupa Komisyonu tarafından 8 Mart 2022 tarihinde duyurulan ve 18 Mayıs 2022 tarihli Paketi (AB Komisyonu 2022e) oluşturan "RePowerEU: Daha uygun fiyatlı, güvenli ve sürdürülebilir enerji için Avrupa ortak eylemi" (AB Komisyonu 2022d) başlıklı kapsamlı mevzuat AB'nin Rus gazına bağımlılığını 2027 yılına kadar sona erdirmeyi amaçlayan bildirim için bir yol haritası yayınlamıştır. Sonuç olarak, 24 Şubat 2022, AB'nin 2027 yılına kadar Rus gazına bağımlılığını tamamen sona erdirmeyi öngören AB'nin yeni enerji mimarisi için bir dönüm noktasıdır. Diğer taraftan aşağıdaki şekle bakıldığında 2021 senesinde Rusya Federasyonu'nun AB'ye %45 oranında petrol ihraç ettiği görülmektedir.

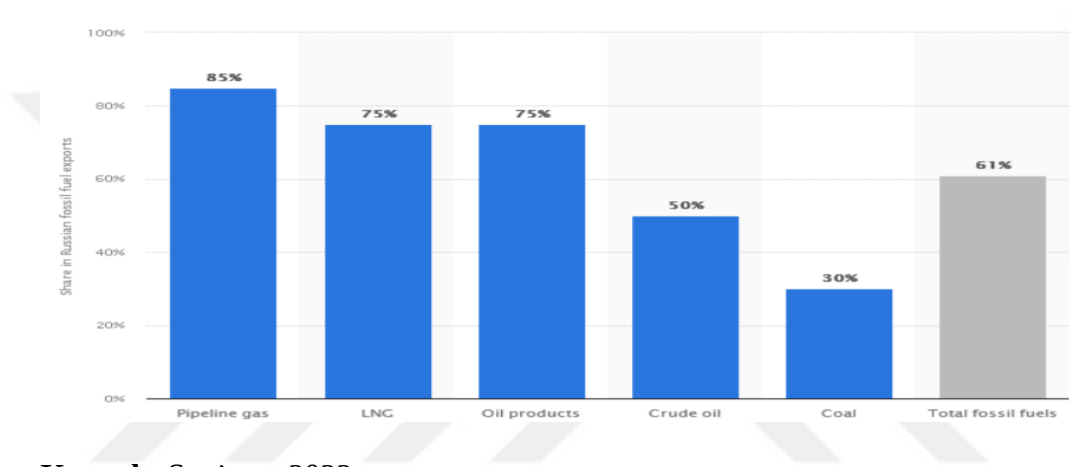
Şekil 10: 2021 Yılı Rusya Federasyonu'nun Petrol İhracatı (%)

Kaynak: Reutersb, 2022.

Diğer taraftan Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'yı işgal etmesinin ilk 100 gününde AB'nin Rusya Federasyonu'ndan elde ettiği fosil yakıt ithal payı ise Grafik 20'de görülmektedir. Bu şekle göre AB, Rusya Federasyonu'ndan toplam %61 seviyesinde fosil yakıt temin etmiştir. En büyük oran %85 pay boru hattı vasıtasıyla doğalgaz ithaline aittir. Aynı zamanda LNG ve petrol ürünlerinin ithal değeri %75 oranına sahipken ham petrolün %50 ve kömürün %30 oranında olduğu görülmektedir.

Grafik 20: 2022'de Ukrayna'nın İşgalinin İlk 100 Gününde AB'nin Rusya Federasyonu'ndan Yaptığı Fosil Yakıt İthalat Payı (%)

Kaynak: Statista, 2022.

Dış ticaret açısından AB ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiye bakıldığında ise 2021 yılında Rusya Federasyonu'nun, AB'nin 5. ticaret partneri (%4,8), AB'nin ise Rusya Federasyonu'nun en büyük dış ticaret ortağı (%37,3) olduğu görülmektedir. (European Commission, 2022.)

Şekil 11: 2021 AB ve Rusya Federasyonu'nun Ticaret Partnerleri (%)

Kaynak: European Council, 2022.

Bununla birlikte ayrıca tartişılması gereken ilk konu enerji tasarrufudur. Enerji tasarrufu daha ucuz ve evre için daha faydalıdır. Bu nedenle ilk petrol krizinden bu yana Batılı ithalatçı ülkeler ve şimdi neredeyse tüm hkmetler, verimli enerji teknolojilerine ve standartlara azami dikkat etmektedirler. Son 30 yıldıki bu küresel eğilim çok etkileyici sonuçlar göstermiştir: dünya GSYH'sinin enerji yoğunluğu 1997'den bu yana %40 azalmıştır. Yani bir dolarlık üretim için GSYİH artık ortalama %40 daha az enerji kullanmaktadır. Ancak ekonomi ve yaşam standardı mutlak hacimlerde büyüdükçe insanlık hâlâ her zamankinden daha fazla enerji tüketmektedir. Burada çok ciddi eğilimler şimdiden ortaya çıkmaya başlasa da -örneğin çoğu OECD ülkesinde, öncelikle AB ve Japonya'da- enerji tüketiminin mutlak miktarları şimdiden dengeleniyor ve hatta gelişmekte olan ülkelerde bile enerji talebinin büyüme oranları yavaşlamıştır. Avrupa bu süreçte kuşkusuz liderlerden biridir. Uluslararası Enerji Ajansının verilerine göre 2006 yılında Avrupa enerji tüketimi zirveye ulaşmış ve o zamandan beri giderek azalmaktadır.

Üretici lkeler açısından üretimi artırmadan ihracatı artırmak için iyi bir seçenek daha vardır: Rusya Federasyonu topraklarında enerji tasarrufu (verimlilik) projelerinde iş birliği, her iki taraf için de çok umut verici ve tamamen çatışmasız bir konu gibi görünmektedir. Bu, yalnızca gelişmiş enerji tasarrufu teknolojilerinin entegre uygulaması ve enerji tasarrufuna yönelik kurumsal önlemlerin getirilmesi yoluyla başarılabilir. Rusya Federasyonu'nda verimli enerji tasarrufu projelerinin bazı kilometre taşları vardır: verimli enerji teknolojilerinin ve ekipmanların tanıtılmasıyla üretimin modernizasyonu, binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, tesislerin enerji verimliliğini artırmak için organizasyonel ve düzenleyici önlemler, tarife politikaları ve sübvansiyonlar yoluyla tüketicileri elektriğin rasyonel kullanımına teşvik etmek bunlar arasındadır. (<http://www.ackye.ru/uchet-elektroenergii/energoseberezhenie-v-rossii/>) Bir yandan Avrupalılara ihracat için serbest bırakılan ek miktarda enerji kaynağı sağlarken diğer yandan iklim gündemine ve küresel iklim değişikliği ile mücadeleye mükemmel bir şekilde uyduğu gibi -daha da önemlisi- bu belirli düzeyde gerçekleşmektedir. İşletmeler ve belediyeler, büyük proje paradigmasında olmamaktadır ve bu nedenle herhangi bir jeopolitik yk taşımamaktadır. Teknolojilerin satışından veya transferinden Avrupa şirketlerinin yatırımcı ve hizmet şirketi olarak girişine veya

sadece eğitim programları ve deneyim alışverişine kadar pek çok özel etkileşim biçimi olabilir.

İkinci konu ise arama ve yatırımların büyümesidir. Arama/üretimdeki hızlı artışlar ve aşırı kapasite ve rezervlerin yaratılmasıyla giderek daha zor hâle gelmektedir. Fakat temel soru henüz çözülmemiştir. Genellikle üreticilerin bir üretim kapasitesi rezervi oluşturması gerektiği (güvenilirlik için), bu durumda ek pazar ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verebilmek için ve tüketicilerin depolama tesislerine, stratejik rezervlere vb. (bir şeyler ters giderse) yatırım yapması gerektiği varsayılmaktadır.

Rusya Federasyonu ve AB arasındaki klasik ilişkiler sisteminde bu riskler hem üreticiler için uzun vadeli kapasite kullanımını garanti eden 25-30 yıllık “al ya da öde” sözleşmeleri ile hem de varlık borsaları ve karşılıklı yatırımlar geliştirilerek azaltılmıştır. Bununla birlikte tüketiciler için giderek daha az çekici hâle gelen sözleşme süreleri giderek azalıyor, eksik miktarları anında satın almayı umarak yenileri pratik olarak sonuçlanmıyor ve yaptırımlar nedeniyle Rus şirketleriyle ortak yatırımlar giderek zorlaşmaktadır. Genel jeopolitik durumda Nord Stream 2 çevresinde gerçekleşen mücadeleler bunun en iyi teyididir.

Bir diğer önemli konu ise çeşitlendirmedir. Çeşitlendirme, enerji güvenliğinin “alfa ve omega”sidir. AB yapabileceği her şekilde çeşitlendirmeye çalışmaktadır: tüketicilerin yakıt sepetindeki enerji kaynakları türleri, kullanım teknolojileri, tedarik kaynakları (hem coğrafya hem de karşı taraflar açısından) ve ulaşım rotaları en güçlü dinamikler tüm fosil yakıt dışı enerji kaynaklarını göstermektedir. Son yıllarda yenilenebilir enerjinin ortalama yıllık büyüme oranı %10’dur ve birçok yönden hidrokarbon talebindeki değişiklik, yenilenebilir enerjinin büyümesiyle ilişkilidir. Avrupa’daki bu eğilim siyasi düzeyde sabittir ve değişeceğini varsaymak için hiçbir neden yoktur. Tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesinde ise Azerbaycan’dan gelen nispeten küçük hacimli şebeke gazı ve ABD’den tamamen sembolik LNG tedarikleri dışında -son 10 yılda bu yönde özel bir başarı elde edilmedi- yeni kaynaklar ortaya çıkmamıştır ve mevcut duruma bakıldığında ciddi bir sonuç alınması ihtimali düşük görünmektedir. Elbette Avrupalılar GAZPROM için alternatif gaz kaynakları yaratma ihtiyacının farkındadırlar. Bu, fiyatları tartışırken -Baltık devletlerindeki LNG gibi- pazarlık pozisyonunu keskin bir şekilde güçlendirmeyi mümkün kılıyor ancak ekonomik mantık, Rus gazının bir güce sahip olduğunu göstermektedir.

Ulaşım yollarının çeşitlendirilmesine gelince yine Kuzey Akımı 2 ve Türk Akımı, bu tezin tüketiciler tarafından kötü bir şekilde “satın alındığının” ve çoğu zaman gerçek bir çeşitlendirme olarak bile görülmediğinin iyi örnekleridir.

En önemlisi olmamakla birlikte enerji güvenliğini artırmanın bir diğer yolu da enerji arzının yerelleştirilmesi, dağıtılmış yerel enerji kaynaklarına geçiştir. Bu yaklaşımın, kaya petrolü ve gaz için yerel kaynakların başarılı bir şekilde geliştirilmesi nedeniyle ABD açısından enerji güvenliği sorunlarını kökten azalttığı söylenebilir. Kuzeybatı Avrupa ülkelerinin (Danimarka, Büyük Britanya, Hollanda, Almanya vb.) hidrokarbon ithalatına bağımlılığının artmaması yenilenebilir enerji kaynaklarının ve çeşitli dağıtılmış enerji kaynaklarının büyümesinden kaynaklanacaktır.

Teknik ilerleme nedeniyle artık küçük dağıtılmış enerji projeleri, ekoloji, esneklik, risk azaltma vb. gibi diğer parametrelerde bunları önemli ölçüde aşarken büyük spesifik maliyet seviyeleriyle oldukça karşılaştırılabilir. Yavaş büyüyen (ve hatta düşen) bir ortamda tahmin edilemez pazarın taleplerine göre talebin ince ayarlanması daha önemli hâle gelmektedir; en azından birçok mega projede gözlemlenebilen yatırımlarda bir zayıflama yoktur. Küçük kurulumlar, yatırım kararlarının alınmasında çok daha fazla esneklik ve hız sağlar. Böylece yeni şeyi gazı kuyularının lansmanı inanılmaz bir hıza ulaşmıştır. Bu, tamamlanması beş yıl süren büyük projelere kıyasla çok büyük bir avantajdır. (Bu süre zarfında piyasa koşulları tamamen değişebilir.) Bir diğer avantaj ise tüketiciler, akıl almaz sayıda bağlı cihazdan, büyük veriden, derinlemesine analitikten (makine öğrenimi dâhil) ve diğer teknolojilerden gelen dijital bilgilere dayalı yeni yönetim teknolojileri seçme konusunda tüm büyük olanaklara sahip olmaktadır. İnternet, merkezî olmayan enerjinin ve tüm “küçük formların” yüksek oranda konsantre ve merkezî enerji organizasyonunun gelişimine eklenir. Diğer şeylerin yanı sıra geleneksel hidrokarbonların ve çok hızlı büyüyen pazarların aksine yüksek yatırım çekiciliğine sahiptir: örneğin mikro şebekelerin ortalama yıllık büyüme oranı %30 ve elektrik depolama cihazlarının yıllık büyüme oranı %17’dir.

Enerji güvenliğini sağlamanın diğer geleneksel yöntemleriyle birlikte böyle bir mecraya geçiş yalnızca Avrupa’da değil Rusya Federasyonu’nda da enerji verimliliği durumunda olduğu gibi iyi bir yardımcı olabilir. Böylece hem üretim hem de iletim tarafında ve hatta daha büyük ölçüde enerji tüketimi tarafında yenilikçi

teknolojilerin Rusya Federasyonu ve AB'nin enerji güvenliğine en büyük katkısı sağlayabileceği ortaya çıkmıştır. Bu pazarlarda yeni enerji teknolojilerinin geliştirilmesinde olduğu gibi doğudan batıya artan miktarlarda hidrokarbon pompalamaya dayalı yeni bir iş birliği türü gelişebilir.

SONUÇ

2000’li yılların başlarından bu yana AB ile Rusya Federasyonu arasındaki enerji ilişkileri giderek daha fazla politize hâle gelmiştir. Bu, yükselen fiyatlar ve AB’deki Rusya Federasyonu’nun enerji kaynaklarını “gücünü teyit etme aracı olarak” kullandığı algısı, Rusya Federasyonu’nun gaz arzındaki kesintiler ve jeopolitik yönelimli Rus dış ve enerji kaynaklarının bir sonucu olarak seçici fiyatlandırma nedeniyle gerçekleşmiştir.

Her iki tarafın da enerji güvenliği formülasyonları açısından AB’nin enerji yönetimine yönelik liberal piyasa yaklaşımlarına karşı Rusya Federasyonu’nun siyasetine ve kaynak milliyetçiliğine uzun yıllardır tanık oluyoruz.

2000’li yıllardan itibaren Rusya Federasyonu, dış enerji politikasını realizm teorisine dayandırarak enerji politikasındaki iddialı gücünü yeniden kazanmıştır. Çünkü Vladimir Putin, Rusya Federasyonu’nun ne ekonomik ne de sosyal olarak kendini geliştirmemesi ve tekrar süper güç hâline gelmemesi durumunda dünya tarihinden silinmeye mahkûm olacağını fark etmiştir. Böylece Başkan Putin, Rusya Federasyonu’nun dış ve enerji politikalarını bütünleştirerek ulusal çıkarları uğruna mümkün olan her platformda enerji kartını kullanmıştır.

Rusya Federasyonu, kısmen genişleyen AB’deki öznelerin takımıyıldız tercihlerindeki değişikliklerden dolayı, ancak aynı zamanda liberal piyasa politikalarının arz güvenliğini sağlama konusundaki yetersizliğinin bir sonucu olarak, AB’nin enerji politikasını giderek daha fazla etkileyen jeopolitik fikirlerin tetiklediği AB’nin genişleme politikası, Rus enerjisine daha az bağımlılık ve daha fazla (coğrafi) siyasi yönelimli hedefler lehine bir dizi yeni üye devlete yol açmıştır. Örneğin AB’nin enerji boru hattı projelerini hayata geçirme kararlılığı, büyük enerji stratejisinin bir parçası olarak görmekten ziyade hem siyasi hem de ticari zorunluluklara dayanmaktadır.

Rusya Federasyonu, Brüksel’in genel politikasını dikkate almadan, ulusal çıkarlara dayalı olarak AB ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirmeyi tercih etmektedir. Rusya Federasyonu ile Almanya arasındaki Baltık Boru Hattı Antlaşması, İtalya ile Bulgaristan arasındaki Güney Akımı gibi uzun vadeli ikili enerji anlaşmalarının yanı sıra İspanya ile Fransa ve Cezayir arasında imzalanan LNG sözleşmeleri; üye devletlerin, enerji güvenliğini dikkate almaya devam ettiğini göstermektedir. Bu

nedenle Rusya Federasyonu'nun AB'ye yönelik dış enerji politikası, Moskova için hâlâ başarılı olan “böl ve yönet” olarak adlandırılmıştır. Bu stratejide Rusya Federasyonu, ağırlıklı olarak Almanya, İtalya ve Fransa gibi büyük AB ülkeleriyle iş birliği yapmaktadır. Ayrıca Rusya Federasyonu, enerji politikasında büyük ülkelerin birbirleriyle rekabetinden faydalanmaktadır. Örneğin önceki yıllarda Almanya, Kuzey Akım'ı Baltık devletlerinde inşa ederken Fransa ve İtalya, Karadeniz'deki Güney Akım Projesi'ne destek verdiğini açıklamışlardır.

Bugün Almanya, enerji bağımlılığının yanı sıra GAZPROM ve Alman şirketlerinin Rusya Federasyonu'nda ki devasa ve çeşitli yatırımları nedeniyle Kremlin'in önemli bir ortağıdır. Rus GAZPROM ve Alman Ruhrgaları, Baltık ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede iş birliği yapmaktadır. 2011 yılında Almanya, nükleer santrallerini 20 yıl içinde kapatacağını açıklamıştır, bu da gelecekte Rus doğal gazına olan talebin artması anlamına gelmektedir. Nord Stream 2 Gaz Boru Hattı, Almanya'nın Polonya ve Baltık ülkeleri üzerinden değil, doğrudan Rusya Federasyonu'ndan gaz almasına izin verecektir. NS 2 Projesi gerçekleştirilecek olursa Rusya Federasyonu'nun böl ve yönet politikasının mükemmel bir örneği olacaktır.

Petrol ve doğal gaz dâhil enerji sektörünün hem Rusya Federasyonu'nun sosyo-ekonomik durumunu hem de dış politikasını belirlemeye devam edeceği tartışmasızdır. Bu nedenle Rusya Federasyonu sadece dünyanın en büyük enerji tedarikçisi statüsünü sağlamamalı, aynı zamanda ürün yapısını ve enerji ihracat hedeflerini çeşitlendirmelidir. Aksi takdirde Rusya Federasyonu'nun enerji ihracatına ve Avrupa rotasına bağımlılığı, Rusya Federasyonu'nun kırılganlığını artıracak ve Kremlin'in çok vektörlü dış politika yaklaşımını izlemesini zorlaştıracaktır.

Böylece Rusya Federasyonu, Çin, Japonya, Kore vb. doğu rotası için özellikle Rusya Federasyonu'nun doğu kesiminde petrol ve gaz üretimini artırmak üzere yeni üretim alanları belirlemiştir. Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu'ya ilgi göstermesinin bir başka nedeni de kırılganlık ve demografik yapı alanlarındandır. Moskova, Çin'in Rusya Federasyonu sınırındaki nüfusunun 300 milyon civarında olduğunu göz önünde bulundurarak doğu bölgelerinin modernize edilmesi ve sanayileşmesi gerektiğini fark etmiştir. Rus enerji stratejileri için ana enerji geliştirme alanları şunlardır: Doğu Sibirya, Uzak Doğu, Yamal Yarımadası ve Kuzey Kutbu Bölgesi.

Rus enerji politikasının bir diğ er önemli yönü, boru hatlarının Rus dış enerji politikası açısından taşıdığı önemdir ancak LNG'nin üretimi ve nakliyesi de Kremlin'in stratejisine giderek daha fazla önem kazandırmaktadır; LNG, Rus doğal gazının Japonya ve Güney Kore gibi uzak ülkelerin pazarlarına girmesinde rol oynayacaktır.

Enerji sektörünün en azından önümüzdeki 10-15 yıl içinde Rus ekonomisinin kilit bir unsuru hâline gelmesi beklenmektedir. Bu nedenle Rus ekonomisinin Batı ekonomilerine kıyasla özellikle altyapı ve modernizasyon yatırımlarına ihtiya ı vardır.

Daha genel olarak Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin, bir bütün olarak uluslararası sistemin daha fazla evrimine, özellikle de liberal dünya düzeninin kaderine güçlü bir şekilde bağlı olacağı ifade edilebilir.

Rusya Federasyonu'nun Avrupa Birliğine yönelik enerji güvenliği formülasyonu oluşturmak için öngörülemeyen/karmaşık dış politikası, AB için enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir.

Bu  alışma, Rus dış politikasının Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği enerji ilişkilerinin enerji güvenliği yönlerini nasıl etkilediğine dair köklü bir analiz sunmaktadır. Her iki aktörün enerji güvenliği konusunda tartışılacak ve uygulanacak temel uluslararası ilişkiler teorileri, liberalizm ve realizm olacaktır.

Doğal gaz, petrol ve kömür (hidrokarbonlar) gibi enerji kaynakları dünyadaki tüm devletlerin sürdürülebilir ekonomik büyümeleri için vazgeçilmezdir. Avrupa'da bu kaynakların arz kıtlığı vardır. AB'de güneş, rüzgâr ve biyo-yakıt gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının eksikliği ve dünya pazarlarındaki etkinliklerinin (bu enerji alanlarındaki yavaş teknolojik ilerleme nedeniyle)  nemsizliği bilinmektedir. Bu koşullar altında Rusya Federasyonu, dünya piyasalarında doğal gazın tekelci gücüne sahiptir. Enerji güvenliği açısından Rusya Federasyonu-AB ilişkilerinin koşullarını anlamının ve dünya çapında sürdürülebilir ekonomik büyüme için dengeli bir ortamı korumanın gerçek bir görev olduğunu söylemek gerekir.

Bugün her iki aktör de arz (Rusya Federasyonu) ve talep (AB) kanallarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Rusya Federasyonu Asya-Pasifik bölgesine kayarken AB, MENA bölgesinde kurumsal temelli oluşumlar kurmaya; daha çok İran, Orta Doğu, Kafkaslar ve Afrika  lkeleriyle enerji kanalları konusunda iş birliği yaparak

güvenilir satıcılar bulmaya çalışmaktadır. Yine de ekonomik karşılıklı çıkarlar ve Rusya Federasyonu ile AB'nin enerji sektöründeki uzun süreli ortaklığı nedeniyle AB'nin bu girişimleri beklenildiği kadar işe yaramamaktadır.

Rus dış politikası, özellikle Vladimir Putin tarafından kullanılan “yumuşak güce” dayanmaktadır. Rusya Federasyonu'nun gerçek/beklenen hedeflerine ulaşmasına “yumuşak gücü” yardımcı olacaktır.

Dünya çapındaki ekonomik sıkışıklık nedeniyle Rusya Federasyonu-AB enerji güvenliği için birçok tehdit vardır. Örneğin: ABD'nin İran'a yönelik petrol yaptırımları, Avrupa'da sağcı hareketlerin yükselişi, dünya ekonomik ekseninin Asya-Pasifik bölgesine kayması, korumacı politikaların yükselişi, ticaret savaşları vb.

Enerji yaşam için vazgeçilmez bir unsurdur. Enerjiye duyulan gereksinim sanayi devrimiyle birlikte her geçen gün artış kaydetmiştir. Enerji ülkelerin gelişmesinde, refah düzeyinin artmasında son derece önemlidir. Küresel düzeyde jeopolitik ve jeostratejik dengelerin özünde enerji ve enerji güvenliği yer alır.

Postmodern çağda başta endüstriyel, askerî ve toplumsal olmak üzere hayatın hiçbir alanında enerjiden vazgeçmek mümkün değildir. Enerji talep esnekliği böylece kademeli olarak azalan bir emtia hâline gelmiştir. Talep esnekliğinin azalmasıyla birlikte arzın sürekliliği, arza uygun fiyatlarla erişim, tedarikçi istikrarı ve enerji güvenliği gibi konular ülkeler için öncelikli hâle gelmiştir. Böylece enerji güvenliği konusu o kadar önem kazanmıştır ki AB gibi ülke ve toplulukların ulusal güvenlik algılarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olmuştur.

AB'nin kuruluşundan itibaren enerji gittikçe artan önemi ile siyasetin en önemli konularından birisi olmuştur. AB, bulunduğu coğrafya itibarıyla fosil yakıtlar bakımından çok zengin olmadığı için dışa bağımlıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları bakımından potansiyele sahip olmakla beraber kendi kendine yetebilecek düzeyde enerji üretebilecek seviyeye ulaşması zaman ve yatırım gerektiren altyapı değişiklikleri şeklinde emek istemektedir.

AB enerji konusunda XXI. yüzyıl başından günümüze dek geçmişte bünyesindeki ülkelerin bireysel inisiyatifleri ile belirledikleri enerji politikalarından kurtularak “AB Ortak Enerji Politikası” oluşturma konusunda önemli adımlar atmıştır. Hâlihazırda bağımlı olup dışa bağımlılık düzeyi gün geçtikçe artan fosil

yakıtların piyasa fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar, uluslararası enerji piyasaları ve jeopolitik faktörlerdeki değişim, AB'nin ekonomik bakış açısından enerji sektöründe dışa bağımlılığını düşürme isteğini tetiklemektedir. Çevreye duyarlılık bağlamında da konu ele alındığında hem dünya için olumlu adımlar atılacak hem de orta ve uzun vadede verimlilik artışıyla yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanımı sonucunda ekonomik açıdan da dışa bağımlılığın azaltılması sağlanacaktır.

AB içinde enerji politikasının ortak bir ses olarak uygulanmaması, bugün Birliğe en büyük ham madde tedarikçisi olan ve kendi görüşlerine göre gelecekte de bu hâkim konumunu sürdüreceği gibi görünen Rusya Federasyonu'nun işini kolaylaştırmaktadır. AB'nin orta ve uzun vadeli dönüşüm hedeflerinin gerçekleşmesi, Rusya Federasyonu'nun en önemli pazarını kaybetmesi anlamına gelebilir. Başta AB olmak üzere küresel enerji piyasasındaki değişiklikleri doğru yorumlayan Rusya Federasyonu, kendi fosil kaynaklarını mümkün olduğunca AB'ye ve diğer pazarlara ithal etmeyi planlamakta ve büyük enerji şirketleriyle birlikte yenilenebilir enerjiye ağırlık vermektedir.

Öte yandan AB, enerji konusunda belirlenen yapısal çerçeve ile orta ve uzun vadeli hedefler için çok zaman harcamaktadır. AB, üye ülke vatandaşlarının refahını ön planda tutarak enerji arz güvenliğini sağlamak ve iklim değişikliği ile mücadele adına ortaya koyduğu teoriyi hayata geçirmek için Birlik ruhuyla her zamankinden daha kararlı hareket etmelidir. Öte yandan Rusya Federasyonu'nun yenilenebilir enerjiler yönünde attığı adımlar dikkate alındığında AB'nin verimlilik artışına rağmen artan enerji bağımlılığı ve çevresel etkisi nedeniyle doğru bir analiz olarak görülmemektedir. Yenilenebilir enerjiye dönüşüne benzer bir yaklaşım olarak yönlere vurgu yapılmıştır. Rusya Federasyonu'nun amacı, mümkün olan en uzun süre boyunca elinde bulundurduğu yenilenemez enerji kaynaklarından maksimum ekonomik fayda elde etmektir. Aynı zamanda gelecekte yenilenebilir enerjinin teknik düzeyde gerisinde kalmak ve dezavantajlı bir konuma düşmek istemeyen Rusya Federasyonu, bilimsel düzeyini stratejik olarak belirleyecek olan yenilenebilir enerji alanında Ar-Ge araştırmalarını ve yatırımlarını destekleyecektir.

Rusya Federasyonu ve AB, enerji ilişkilerinde çatışan çıkarlar nedeniyle hem arz hem de talep yollarının çeşitlendirilmesi arayışındadır. Rusya Federasyonu, AB'nin dış politika anlayışına göre bir enerji oyunu oynamaya hiç de hevesli

değildir. Yakın gelecekte ne olacağını analiz etmek önemlidir. Çünkü AB'nin liberal ve kurumsalcı fikirleriyle çelişen fikirler nedeniyle Rusya Federasyonu'nun giderek Asya-Pasifik enerji piyasasına kayması öngörülebilir. AB'nin arzusu Rusya Federasyonu'na enerji ilişkilerinde liberal kuralları kabul ettirmektir.

Rusya Federasyonu ve AB, farklı dış politika yaklaşımlarına rağmen enerji güvenliği ilişkilerinde birbirlerinden vazgeçme lüksüne sahip değildirler. AB, enerji çeşitlendirme politikasına yönelse de Rus petrol ve doğal gazına bağımlı olmaya devam etmektedir.

AB ve Rusya Federasyonu arasındaki enerji ilişkisinde, konunun dinamik yapısı ve AB'nin hedefleri gereği, değişim ve dönüşümler devam etmektedir. İncelenen konuların yeniden çalışılması orta ve uzun vadede farklı sonuçlara yol açabilir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin, Rusya Federasyonu'nun enerji politikası, çevre politikası, tüm yönleriyle önümüzdeki yıllarda araştırmaya açıktır.

KAYNAKLAR

- (çevrimiçi) <http://enerjiensitüsü.com/tag/kuzey-akim-projesi>, 30.04.2022.
- (çevrimiçi) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-1531_en.htm, 03.06.2022.
- (çevrimiçi) <https://blogs.platts.com/2019/04/04/nord-stream-2-danish-permit/>, 01.06.2022.
- (çevrimiçi) <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari>, 05.06.2022.
- (çevrimiçi) <https://eusolar.ege.edu.tr/tr-3482/yenilenebilir-enerji-kaynaklari.html>, 05.03.2022.
- (çevrimiçi) <https://globalriskinsights.com/2015/07/is-power-of-siberia-a-pipeline-of-the-future/>, 01.06.2022.
- (çevrimiçi) <https://haberrus.ru/economics>, 01.05.2022.
- (çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2019/12/11/saudi-aramco-1-88-trilyon-dolarla-dunyanin-en-degerli-sirketi-konumuna-yukseldi>, 27.06.2022.
- (çevrimiçi) <https://web.archive.org/web/20210303060707/https://www.oecd.org/about/document/ratification-oecd-convention.htm>, 27.01.2023.
- (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-guc-gecisi-cercevesinde-cin-iran-anlasmasi/2198314>, 27.01.2023.
- (çevrimiçi) <https://www.bunkerist.com/petrol-ianin-rekor-talep-tahmininin-ardindan-yukseldi-ve-haftalik-kazanc-kaydetti/>, 27.03.2022.
- (çevrimiçi) <https://www.eghtesadnews.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%B3%D8%A7%DB%8C%D8%B1-%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%87-%D9%87%D8%A7-61/348927-%D9%85%D8%AA%D9%86-%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B3%DB%8C-%D9%88%DB%8C%D8%B1%D8%A7%DB%8C%D8%B4-%D9%86%D9%87%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D9%BE%DB%8C%D8%B4-%D9%86%D9%88%DB%8C%D8%B3-%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AF-%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%87->

%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-
%DA%86%DB%8C%D9%86-
%D8%A7%D8%B3%D9%86%D8%A7%D8%AF, 02.05.2023.

(çevrimiçi) https://www.europolitika.com/Rusya_Federasyonu-ukrayna-savasinin-abnin-enerji-politikalarina-yansimasi/, 04.03.2022.

(çevrimiçi) <https://www.gasinfocus.com/en/indicator/existing-and-planned-lng-terminals/>, 04.06.2022.

(çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/abd-petrol-uretim-ve-tuketiminde-liderligini-korudu-2491792-ekonomi>, 27.06.2022.

(çevrimiçi) <https://www.iaea.org>, 05.03.2022.

(çevrimiçi) <https://www.ikv.org.tr/pdfs/5b42999e.pdf>, 27.03.2022.

(çevrimiçi) <https://www.lukoil.com.tr/24/sayfalar/dunyada-lukoil>, 27.01.2023.

(çevrimiçi) <https://www.maritime-executive.com/article/vladimir-rusanov-completes-first-northern-sea-route-transit>, 01.06.2022.

(çevrimiçi) https://www.mfa.gov.tr/oecd-mali-destek-fonu-ve-imf_-iki-devin-karsilasmasi.tr.mfa, 06.03.2022.

(çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/review/tr/>, 27.03.2022

(çevrimiçi) <https://www.ntv.com.tr/dunya/tahranda-cin-ile-25-yillik-isbirligi-anlasmasi-nasil-yanki-buldu,evHb9hwH065BZ6KgQTwnA>, 12.03.2023.

(çevrimiçi) <https://www.ntv.com.tr/galeri/ntvpara/akkuyu-nukleer-tesis-statusune-kavustu,-drXIHvYbUOau88HZXWi2g/xFTkQsaVfUGS390rouhmnw>, 29.04.2023.

(çevrimiçi) https://www.trthaber.com/haber/dunya/Rusya_Federasyonu-ile-cin-arasinda-dogalgaz-anlasmasi-imzalandi-651931.html, 01.05.2023.

(çevrimiçi) https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/Rusya_Federasyonunun-petrol-ve-dogal-gaz-gelirleri-2022de-yuzde-28-artti-738509.html, 17.01.2023.

“Eastern Partnership”, **European Union External Action**, 19 Ekim 2016,
(çevrimiçi) https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/419/eastern-partnership_en, 22.02.2022.

- AB Süresinde Enerji Fıslı, 2014, (çevrimiçi) <https://www.ab.gov.tr/files/SEPBYayinlarVeraporlar/EnerjiKitap.pdf>, 07.03.2022.
- Ababakr, A. (2022). “The Securitized Energy Relationship: The EU and Russia Political and Security Discourses.” **Security Science Journal**, 3(1), 7-26.
- Ak, G. (2013). “Kıbrıs adası çevresindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri,” **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi-1**, C. 6 S. 12, 333-338.
- Aktan, S. (2020). “Türk Akımı doğal gaz boru hattı Türkiye, Rusya Federasyonu ve bölge için ne anlam taşıyor?” **Euronews Türkçe**, 08 Ocak 2020, (çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turkakimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-Rusya-Federasyonu-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor>, 13.07.2022.
- Aldıbekova, G. (2018). “Petrol Fiyatlarının Kazakistan Ekonomisi Üzerine Etkileri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amineh, M. P., Y. Guang. (2012). *Secure oil and alternative energy: the geopolitics of energy paths of China and the European Union*. Brill.
- Avrupa Komisyonu (2015). (çevrimiçi) <https://ec.europa.eu/>, 07.03.2022.
- Avrupa Komisyonu, (2020). EU Energy in figures: Statistical pocketbook 2020 (25.12.2021) <https://euneighbourseast.eu/news/publications/eu-energy-in-figures-statistical-pocketbook-2020/>, 01.05.2023.
- Avrupa Komisyonu (2022). (çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html, 12.05.2022.
- AB Komisyonu. 2022b. “2022 Quarterly Report Energy on European Gas Markets”. Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2022. https://energy.ec.europa.eu/data-and-analysis/marketanalysis_en.
- AB Komisyonu. 2022c. “Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine”. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2022. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/international-relations/restrictive-measures-sanctions/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en.

- AB Komisyonu. 2022d. “REPowerEU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy”. Erişim Tarihi: 26 Haziran 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511.
- AB Komisyonu. 2022e. “REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition”. Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131.
- Aydın, A. (2019). “Rusya Federasyonu’nun Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası”, **Stratejik Analiz Dergisi**, 10(89), s. 30-33.
- Badalov, B. (2012). “The European Union and Russian Federation Energy Relations: Petrification or Revival?”, **Master Thesis**, Lund University, 2012. (çevrimiçi) <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2740554&fileId=2743576>, 06.04.2022.
- Bag, M., L. Montalto. (2020). “Wagner Grubu kimdir?”, **Euronews**, 25 Mayıs 2020, (çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2020/05/25/libya-da-hafter-ile-birlikte-savasan-rus-paral-savasc-larkimler>, 25.06.2022.
- Bağış, B. (2021). “Küresel Enerji Şoku”, **Kriter**, C. 6, s. 62
- Bağlı A. (2022). “Türkiye’nin Enerji Güvenliğinde Rusya Federasyonu ile İşbirliği: Akkuyu Nükleer Santrali”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- Bahsi-Koçer, F. Ş., K. Gökten. (2021). “Avrasya Ekonomik Birliği: Oluşum, Potansiyel ve Sınırlılıklar”. **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14(4), s. 1468-1485.
- Baran, Zeyno. (2007). “EU Energy Security: Time to End Russian Leverage”, **The Washington Quarterly**, C. 30, S. 4, Güz 2007, s. 131-144.
- Bayraktutan, Y. (2013). **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme**, İstanbul: Nobel Yayınevi.

- BBC Türkçe (2020). “Doğu Akdeniz’de önemli aktörler kim, hangi stratejileri izliyorlar?”, 7 Eylül 2020, (çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>, 07.06.2022.
- Beccaro, A., A. S. Mass. (2007). “Russian Web in the Mediterranean Region”. Milano (Italy), Analysis of the Institute for International Political Studies, No: 308.
- Belyi, A. V. (2016). “Energy security in International Relations (IR) theories”. **Higher School of Economics**. 14 Mayıs 2016 tarihinde Reader for Lecturers on Energy Security: <https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjBr-qRz9nMAhWIJZoKHeczBUkQFggfMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.hse.ru%2Fdata%2F339%2F636%2F1233%2FReaderforLecturesOnEnergySecurity.doc&usg=AFQjCNH6C0VQ8j7bf3kqwhgaprY>, 15.05.2022.
- Bloomberght, (2022). “PUTİN: Türkiye en büyük gaz merkezi olabilir.” (çevrimiçi) <http://www.bloomberght.com/putin-turkiye-en-buyuk-avrupa-gaz-merkezi-olabilir-2316999>, 22.12.2022.
- Borovsky, Y. V. (2019). “Russia’s energy policy in the international arena”. (çevrimiçi) <http://ehd.mgimo.ru/IORManagerMgimo/file?id=98A2104F-3ADF-0B87-8264-DBB85B6E9609>, 15.05.2022.
- Boussena, S., C. Locatelli. (2011). “Gas Market Developments and Their Effect on Relations Between Russia and EU”, **OPEC Energy Review**, C. 35, S. 1, pp. 27- 46.
- BP. (2020). “Statistical Review of World Energy 2020”. (çevrimiçi) <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, 15.09.2022.
- BP. (2021). “Statistical Review of World Energy-2021”. (çevrimiçi) <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>, 27.11.2022.

- BP. (2022). “Statistical Review of World Energy – 2022 The EU energy system in 2021”. (çevrimiçi) <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-eu-insights.pdf>, 03.01.2023.
- Braginsky, M. vd. (2019a, April 4). “Estimating and predicting words’ age of acquisition.” (çevrimiçi) Retrieved from <https://github.com/mikabr/aoa-prediction>, 17.05.2022.
- Brzezinski Z. (2013). **Stratejik Vizyon Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Carmichael, H. (2019). “Germany says it’s ‘ready’ to build infrastructure to import U.S. LNG”, November 2019. (çevrimiçi) <https://www.freightwaves.com/news/energy/germany-infrastructure-us-lng>, 19.06.2022.
- Chidjevskij, A. (2021). “İran petrol ürünleri ihracatında rekor artış”. S. 48. (çevrimiçi) <https://neftegaz.ru/news/Trading/660638-iran-rekordno-uvlechileksport-nefteproduktov/>, 12.07.2022.
- Chow, I. H. (2009). “The Relationship Between Social Capital, Organizational Citizenship Behavior, and Performance Outcomes: An Empirical Study From China”. **SAM Advanced Management Journal**, Summer, Vol. 74, Issue 3, pp. 74
- Clean Energy For All Europeans. (2019). “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank // EU Law – EUR-Lex”. (çevrimiçi) https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fa6ea15b-b7b0-11e6-9e3c01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF, 17.03.2022.
- Coby, Van Der Linde. (2008). “Turning a Weakness into a Strength A Smart External Energy Policy for Europe”, **The External Energy Policy of the European Union**, Ed. Jacques Lesourne, IFRI, Paris.
- Çakır O. ve A. Eminoğlu. (2020). “Ofansif Realizm Bağlamında Kırım’ın İlhakı”, **Novus Orbis**, Vol. 2 N. 1, s. 15-38

- Daintith T., L. Hancher. (1986). **Energy Strategy in Europe: The Legal Framework**, Walter de Gruyter, Berlin.
- Dal E. P., A. M. Kurşun. (2017). “Hazar Bölgesinde Rusya Federasyonu ve AB Ekonomi-Politik Çekişmesi ve ‘Ukrayna’ Faktörü”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, C. 5, Özel Sayı, Nisan 2017, ISSN 2147-6934, s. 17-31.
- Danielsen, A. (1982). **The Evolution of OPEC**, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, New York.
- Day R., G. Walker ve N. Simcock. (2016). “Conceptualising energy use and energy poverty using a capabilities framework”, **Energy Policy**, vol. 93, issue C, pp. 255-264.
- DEİK. (2021). “Rusya Federasyonu Bilgi Notu”, (çevrimiçi) [https://www.deik.org.tr/uploads/Rusya Federasyonu-bilgi-notu-temmuz-2021.pdf](https://www.deik.org.tr/uploads/Rusya_Federasyonu-bilgi-notu-temmuz-2021.pdf), 22.09.2022.
- DEMİR, E. (2022). “Enerji Şartı Anlaşması, 2022”. (çevrimiçi) <https://www.mfa.gov.tr/enerji-sarti-anlasmasi.tr.mfa>, 22.02.2023.
- Demirci, M. C. (2019). “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki sondaj faaliyeti Rusya Federasyonu ile ilişkilerini nasıl etkiler?”, **EuroNews Türkçe**, 10 Mayıs 2019, (çevrimiçi) [https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-Rusya Federasyonu-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris](https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-Rusya_Federasyonu-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris), 10.07.2022.
- Dokuzlar, B. (2006). **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz (Orta Asya’dan-Avrupa’ya)**, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Durmaz, T. (2015). “Avrupa Birliği Enerji Politikaları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı.
- Dursun, S. (2011). **Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi No: 36, Ankara.

- EEAS. (2017). “Working document of the European External Action Service of” (çevrimiçi) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15622-2017-INIT/en/pdf>, 23.02.2023.
- Egamkulova S. (2022). “V.V. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Federasyonu’nun Enerji Politikalarının Dönüşümü (2000-2021)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Eğilmez, M. (2022). “Ukrayna Savaşının Ekonomik Etkileri: Güncel Değerlendirme”, **Kendime Yazılar**, s. 1-3.
- Emel G., Oktay. (2015). “Avrupa Komşuluk Politikası ve Azerbaycan: Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Bilig**, güz, S. 75, s. 75-102.
- Emrahov, M. (2000). “Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Global Politikadaki Yeri ve Türkiye”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu EPDK. (2019). (çevrimiçi) <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/2-8141/2019-yili-piyasa-sektor-raporlari-yayinlanmistir>, Erişim Tarihi: 02.08.2022
- Enerji Raporu. (2012). (çevrimiçi) https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/o_19v5e2r6ssd9c17ug6pi11lr8.pdf, Erişim Tarihi: 13.06.2022
- EPDK. (2018). “2017 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu”. Ankara: EPDK. (çevrimiçi) <http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Petrol/YayinlarRaporlar/Yillik>, 09.10.2022.
- Erdoğan, E. (2010). “Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security”, **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, C. 14, S. 9, s. 2936- 2945.
- Erik, N., Ş. Koşaroğlu. (2016). “Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları, Şeyl Gazı Etkisi ve Bazı Öngörüler”, **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 17(2) s. 119-143.
- Erkul N. (2023). AB'nin Rusya Federasyonu'ndan sıvılaştırılmış gaz ithalatı son üç yılın en yüksek seviyesini gördü, 07.03.2023

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-Rusya_Federasyonudan-sivilastirilmis-gaz-ithalati-son-uc-yilin-en-yuksek-seviyesini-gordu/2839081

Erkul Kaya N., Şeker A. U. (2023). AB, Hindistan'ı kullanarak petrol yaptırımlarının çevresinden dolaşıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-hindistan-i-kullarak-petrol-yaptirimlarinin-cevresinden-dolasiyor/2917294> Erişim: 01.06.2023

Ermolaev, S. (2017). "The Formation and Evolution of the Soviet Union's Oil and Gas Dependence", **Moscow Carnegie Center**, (çevrimiçi) <https://carnegieendowment.org/2017/03/29/formation-and-evolution-of-soviet-union-s-oil-and-gas-dependence-pub-68443>, 01.11.2022.

Eser, F. vd. (2019). "Tracing the impact of the ECB's asset purchase programme on the yield curve", **ECB Working Paper**, No. 2293, pp. 1-62

Eskin, A. (2019). "İzrail'skiye gazovyye mestorozhdeniya vedut k novomu Blizhnemu Vostoku", (İsrail gaz sahaları yeni bir Orta Doğu'ya yol açıyor), **Regnum**, 06 Kasım 2019, (çevrimiçi), <https://regnum.ru/news/polit/2770138.html>, 11.08.2022.

Esposito ve Almeida. (2018). "Uma proposta interventiva à compulsão alimentar de indivíduos submetidos à cirurgia bariátrica", **Revista Psicologia: Teoria e Prática**, 20 (3), pp. 314-328.

Euractiv. (2022). (çevrimiçi) <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-aims-to-agree-new-energy-efficiency-law-in-2023/>, 21.03.2023.

Euronews. (2022). "Avrupa ülkeleri enerjide dışa ne kadar bağımlı, doğal gazı hangi ülkelere alıyor?", (çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2022/03/01/avrupa-ulkeleri-enerjide-d-sa-ne-kadar-bag-mlldogal-gaz-hangi-ulkelerden-alyor#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20%C4%B0statistik%20Ofisi'nin,ini%20Rusya'dan%20kar%C5%9F%C4%B1lad%C4%B1>, 11.06.2022.

European Commission. (2020). (çevrimiçi) <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, 25.03.2022.

European Commission. (2022). "REPowerEU: Joint European Action for more Affordable, Secure and Sustainable Energy", (çevrimiçi)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511,
10.03.2022.

European Council. (2018). (çevrimiçi)
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/10/18/20181018-european-council-conclusions/>, 21.03.2022.

European Council. (2022). “EU-Russia Relations Facts and Figures”, (çevrimiçi)
<https://www.consilium.europa.eu/en/eu-russia-relations-facts-andfigures/#:~:text=Russia%20is%20the%20EU's%20fifth,the%20overall%20ex%20tra%20DEU%20trade,>, 10.04.2022.

European Electricity Markets Report. (2022). (çevrimiçi)
https://energy.ec.europa.eu/data-and-analysis/market-analysis_en,
21.03.2022.

European Union. (2022). (çevrimiçi) <https://www.eea.europa.eu/tr/themes/energy>,
02.02.2023.

Eurostat (European Statistics Office). (2020). (Çevrimiçi)
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rd320/default/table?lang=en, 18.02.2022.

Eurostat. (2018). “Natural gas supply statistics”. (Çevrimiçi)
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics, 01.11.2022.

Eurostat. (2021). (Çevrimiçi)
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12878705/KS-03-21-096-EN-N.pdf/8f9812e6-1aaa-7823-928f-03d8dd74df4f?t=1623741433852>,
s.171, 30.05.2022.

Eurostat. (2021). “EU Imports of Energy Products-Recent Developments.” (çevrimiçi)
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products-recent_developments#Overview, 13.01.2022.

Eurostat. (2022b). “Energy represented 62 % of EU imports from Russia”, In.

Eurostata. (2022). “EU Imports of Energy Products - Recent Developments”, (çevrimiçi)

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments, 07.01.2022.

Fassihi F. ve Myers, S. L. (2021). <https://www.nytimes.com/2021/03/27/world/middleeast/china-iran-deal.html>, Published March 27, 2021, s. 7-24, 29.03.2021.

Frans, A. M., A. von Geusau. (1975). "The European Communities and the Changing Energy Situation", **Energy in the European Communities**, Ed. A. M. Frans A. V. Geusau, Publications of John F. Kennedy Institute Center for International Studies, Boston, pp. 2-32.

Franza, L. (2016). "Outlook for Russian Pipeline Gas Imports into the EU to 2025. CIEP Perspectives on EU Gas Market Fundamentals", **Clingendael International Energy Programme (CIEP)**. (çevrimiçi) Retrieved from http://www.clingendaelenergy.com/inc/upload/files/CIEP_paper_2016_2B_Russia_web.pdf, 29.05.2022.

Gas Infrastructure Europe. (2020). (Çevrimiçi) <https://www.gie.eu/index.php/gie-publications/databases/Inginvestment-database>, 02.07.2022.

Gasilov I. (2018) "Russia and The EU: In The Middle of Donbass Conflict", **RUSEN**, (çevrimiçi) <http://www.rusen.org/rusen-analysis-russia-and-the-eu-in-the-middle-of-donbass-conflict>, 02.08.2022.

Gatto A., C. Drago. (2021). "When renewable energy, empowerment, and entrepreneurship connect: Measuring energy policy effectiveness in 230 countries", **Energy Research & Social Science**, Vol. 78, August 2021, (çevrimiçi) <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.101977>, 02.06.2022.

GAZPROM. (2018). "Gas supplies to Europe". (çevrimiçi), <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>, 03.09.2018.

GAZPROM. (2022). "Brotherhood pipeline". (çevrimiçi). <https://www.gazpromexport.ru/en/projects>, 29.05.2022.

Geropoulos, K. (2018). "US authorizes LNG exports from Driftwood and Port Arthur projects", **New Europe**, (çevrimiçi) <https://www.neweurope.eu/article/us-boosts-lng-supplies-to-the-eu-aiming-to-reduce-reliance-on-russia/>, 04.09.2022.

- Gilbert A., M. D. Bazilian ve S. Gross. (2021). “The Emerging Global Natural Gas Market and The Energy Crisis of 2021-2022”, (çevrimiçi) https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/12/FP_20211214_global_energy_crisis_gilbert_bazilian_gross.pdf, 04.09.2022.
- Godzimirski, J. M. (2014). “The Norwegian Energy Security Debate: Domestic and International Dimensions”, **The Political Economy of Renewable Energy and Energy Security**, pp.116-136.
- Goldthau, A., M. Keim, K. Westphal. (2018). “The geopolitics of energy transformation: governing the shift: transformation dividends, systemic risks and new uncertainties”. *SWP Comment* No. 42, German Institute for International and Security Affairs.
- Gosnadzor. (2021). “Enerji Endüstrisinin Rusya Federasyonu Federasyonu’ndaki Temelleri”. (çevrimiçi) <http://www.gosnadzor.ru/public/discussion/2025/>, 04.11.2022.
- Göksedef, E. (2021). “Rusya Federasyonu, Doğu Akdeniz’de nasıl bir politika izliyor?”, **BBC Türkçe**, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56910325>, 30.05.2021.
- Gulasaryan, A. S. (2019). “Modern Dünyada Uluslararası Enerji Birliklerinin Yasal Doğası”, **Uluslararası Hukuk JusGentium**, 5(150), s. 72-90
- Guliyeva, S. (2022). “Rusya Federasyonu Federasyonu ve Avrupa Birliği Ticari ve Siyasi İlişkilerinde Enerjinin Yeri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalı.
- Gurkov, A. (2019). “Nemetskiy ekspert: gazoprovod EastMed iz Izrailya v YES stroit' ne nado” (Alman uzman: İsrail’den AB’ye EastMed gaz boru hattı inşa etmeye gerek yok), **DW Rusça**, (çevrimiçi), <https://www.dw.com/ru - 51319722>, 25.07.2022.
- Güngörmez, O. (2020). “5 Soru: Doğu Akdeniz’de ‘Naptex’ Gerginliği”, **SETA**, (çevrimiçi), <https://www.setav.org/5-soru-dogu-akdenizde-navtex-gerginligi/>, 30.05.2022.

- Gürsoy, B. (2015). “Bölgeselleşme Ekseninde Avrupa Birliği Rusya Federasyonu Federasyonu Rekabeti”, içinde **Avrupa Birliğinin Dış İlişkileri, Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler**, Ed. Uğur Burç Yıldız, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara s. 340-375.
- Halova, G., S. G. Yordanov, G.B. Polaeva. (2018). “AB Enerji Politikasının Evrimi”, **İnovasyon ve Yatırım**, S. 5, s. 97-101.
- Hasan Ahmed, M. (2014). “Rossiya I Yegıpet: Kurs Na Sblızheniye” (Rusya Federasyonu ve Mısır: Yakınlaşma), **Vestnik RUDN**, seriya Mezhdunarodnyye otnosheniya, 2014, № 3, pp. 158.
- Haykel, B. (2020). “Suudi Arabistan’ın Yeni Petrol Stratejisi”, (çevrimiçi) <https://www.project-syndicate.org/commentary/saudi-arabia-oil-productionmbsnew-strategy-by-bernard-haykel-2020-03/russian>, 30.06.2022.
- Helén, H. (2010). “The EU’s energy security dilemma with Russia”, **University of Leeds POLISJournal**, Vol. 4, Winter 2010, pp. 1-40.
- IAEA. (2006). “Nobel Peace Prize 2005”, (Çevrimiçi), <https://www.iaea.org/newscenter/focus/nobel-peaceprize>, 06.12.2019.
- IAEA. (2021). (çevrimiçi) <https://www.iaea.org/newscenter/news/iaea-highlights-and-achievements-in-2021-a-year-in-review>, 18.03.2022.
- IAEA. “History”, (Çevrimiçi), <https://www.iaea.org/about/overview/history>, 27.06.2019.
- IEA. (2019). “Nuclear Power: Retreat, Revival or Renaissance?”, (çevrimiçi) https://www.iea.org/media/news/2014/press/141112_WEO_FactSheet_Nuclear.pdf, 18.03.2022.
- IEA. (2022). (çevrimiçi) <https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-enerjiajansi.tr.mfa>, 25.01.2022.
- IEA. (2022. 2022). Birinci Çeyrek Doğal Gaz Piyasası Raporu. Paris. 20.02.2022.
- Igisheva, Y. A., S. M. Moriy. (2014). “Energy Security in Modern World: Main Approaches to the Study”. **IzvestiaUralskogoGosudarstvennogoEkonomiceskogoUniversiteta**, 56(6), p. 118.

- International Energy Agency. (2022). “What is energy security?”. (çevrimiçi) <https://www.iea.org/topics/energysecurity/whatisenergysecurity/>, 22.03.2023.
- Itoh, S., V. I. Ivanov, D. Zha. (2005). “Chapter VI: China, Japan and Russia: The Energy Nexus”, in Conflict Prevention and Conflict Management in Northeast Asia, pp. 121-139.
- İEA. (2002). “Energeticheskaya Politika Rossii (Rus Enerji Politikası)”, s. 26-31, (Çevrimiçi), http://www.iea.org/textbase/publications/free_new_country_result.asp?COUNTRY_CODE=RU, 15.05.2022.
- IEA. (2023) <https://www.iea.org/reports/electricity-market-report-2023> 15.05.2023
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2003). “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası”, (çevrimiçi) https://www.emo.org.tr/ekler/501bebf79d57065_ek.pdf?tipi=2, 22.07.2022.
- İncekara, Ç. Ö. (2019). “Use of an Optimization Model for Optimization of Turkey’s Energy Management by inclusion of Renewable Energy Sources”. **International Journal of Environmental Science and Technology**. Springe, 16(2), pp. 121-133.
- İncekara, Ç.Ö. (2017). “Türkiye’nin Sürdürülebilir Stratejik Enerji Politikalarının Oluşturulması için Optimizasyon Modellerinin Geliştirilmesi ve Uygulama Adımları”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Çukurova Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü.
- İşeri, E., V. Özdemir. (2017). “Geopolitical Economy of Russia’s Foreign Policy Duality: Lockean in its East and Hobbesian in its West”, **Rising Powers Quarterly**, 1(1), pp. 57-79.
- Janowski, T. (2022). “Russia Expels Danish Diplomats in Retaliatory Move”, (çevrimiçi) <https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-05-05/russia-expels-7-danish-diplomats-in-retaliatory-move>, 07.05.2022.
- Judge, A., T. Maltby, J. D. Sharples. (2016). “Challenging reductionism in analyses of EU-Russia energy relations”, **Geopolitics**, 21(4), pp. 751-762.
- Karagöl, E. T., B. Z. Özdemir. (2017). “Türkiye’nin enerji ticaret merkezi olmasında Doğu Akdeniz’in rolü”, İstanbul, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık AŞ.

- Karataş, İ. A. (2022). **Rusya Federasyonu-Ukrayna Savaşı ve Avrupa'nın Enerji Lojistiği**, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler, Alanında Uluslararası Araştırmalar VII, Eğitim Yayınevi.
- Karataş, Ş. (2019). "2000'li Yıllarda Enerji Güvenliği Çerçevesinde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkileri", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, T.C. Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatnycky, A., M. Karatnycky, J. Alexander. (2009). "The Key to Kiev: Ukraine's Security Means Europe's Stability", **Foreign Affairs**, C. 88, S. 3, ss. 106-120.
- Karluk, R. (2009). **Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul, Beta Yayınları.
- Kasaev, E. (2013). "Suudi Arabistan'ın Enerji Stratejisi ve Rusya Federasyonu'nun Çıkarları", s. 5-11. (çevrimiçi) <http://www.iimes.ru/?p=17722>, 04.09.2022.
- Kasyanova, N. E., İ. P. Nazarova. (2018). "AB Enerji Politikasındaki Modern Eğilimler, Bilim ve Eğitim: Yeni Bir Zaman". 6(29), s. 68-71. (КасьяноваН.Е., НазароваИ.П. СовременныеТенденцииЭнергетическойПолитикиЕС, Наука и образование: новоевремя. 2018. № 6 (29). pp. 68-71.
- Kaya, A. (2013). **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, Avrupa Birliği'ne Giriş**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Jean Monnet Avrupa Kültürlerarası Siyaseti Kürsüsü, İstanbul, Hiperlink Yayınları.
- Khazin, M. (2019). "Transfer of Quarry Dumps to Gas Under the Conditions of the North", **Perm Journal of Petroleum and Mining Engineering**, pp. 56-72, 10.15593/2224 9923/2019.1.5, 04.09.2022.
- Koçaslan, A. (2011). "Avrupa Birliği'nin Doğalgaz Politikası ve Bu Eksende Türkiye'nin Önemi". **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 61 (2), s. 235-255.
- Kuchins, A. C., A. Petersen. (2009). "Turkey, Russia, The Black Sea, The Caucasus, and Central Asia", **Turkey's Evolving Dynamics: Strategic Choices for U.S.-Turkey Relations**, Der. Stephen J. Flanagan, Center for Strategic and International Studies (CSIS), içinde, pp. 61-72, (çevrimiçi)

[http://csis.org/files/ media/csis/pubs/090408_flanagan_turkeyreport_web.pdf](http://csis.org/files/media/csis/pubs/090408_flanagan_turkeyreport_web.pdf),
15.09.2010.

Kudrin, A., E. Gurvich. (2015). “A newgrowth model for the Russian economy”,
Russian journal of economics, 1(1), pp. 30-54.

Küçükkaya, E. (2017). “Fosil Yakıtlar Nelerdir?” (çevrimiçi)
<https://www.enerjiportali.com/fosil-yakitlar-nelerdir/>, 04.06.2022.

Lavrov, S. (2014). “Russia is not aimed at anti-Western structures in its foreign
policy”, **Ria News**, (çevrimiçi) <https://ria.ru/20140604/1010703645.html>,
09.09.2022.

Lavrov, S. (2018). “Russia hopes that the EU will supportthe establishment of a new
model of cooperation in Eurasia”, **TASS.ru**, (çevrimiçi)
<https://tass.ru/ekonomika/5566209>, 11.09.2022.

Lee, S. J. (2014). **Avrupa Tarihinden Kesitler II**, Ankara, Dost Kitapevi.

Locatelli, C. (2008). “Gazprom Export Strategies Under The Institutional Constraint
of the Russian Gas Market”, **Laboratoire D’Economie De La Production
Et De L’Integration Internationale**, s. 6.

Magomedov, A. K. (2020). “Energeticheskoye napravleniye sovremennoy vneshney
politiki Rossii na Blizhnem Vostoke” (Orta Doğu’da Modern Rus Dış
Politikasının Enerji Yönü), **Sosyoloji Politika Bilimi**. C. 20, No:1, p. 76.

Makholm, J. D. (2022). “The 2021–2022 European Natural Gas Disaster: Was
Reagan Right and Thatcher Wrong?”, **Climate and Energy**, 38(10), pp. 1-9.

Mankoff, J. (2009). **Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics**,
Rowman and Littlefield Publishers.

Market Observatory For Energy Report. (2022). (çevrimiçi)
[https://commission.europa.eu/system/files/2022-
10/quarterly_report_on_european_electricity_markets_q2_2022_final.pdf](https://commission.europa.eu/system/files/2022-10/quarterly_report_on_european_electricity_markets_q2_2022_final.pdf),
11.12.2022.

Matlary, H. M. (1997). **Energy Policy in European Union**, Newyork, St. Martin
Press.

- Mbah, R. E., ve Wasum, D. F. (2022). "Russian-Ukraine 2022 War: A review of the economic impact of Russian-Ukraine crisis on the USA, UK, Canada, and Europe", **Advances in Social Sciences Research Journal**, 9(3), pp. 144-153.
- McAllister, M., J. McKinnon. (2009). "The Importance of Teaching and Learning Resilience in the Health Disciplines: A Critical Review of the Literature", **Nurse Education Today**, 29, pp. 371-379.
- MERF. (2014). "The Energy Strategy of the Russian Federation in the Period until 2035", (çevrimiçi) <https://www.minenergo.gov.ru/system/download-pdf/1920/69055>, 11.12.2022.
- Minenergo. (2021). "Rusya Federasyonu Federasyonu Atom Enerjisi", (çevrimiçi) <https://minenergo.gov.ru/node/532>, 14.12.2022.
- Ministry of Finance of the Russia Federation. (2022). "Federal budget of the Russian Federation", (çevrimiçi) <https://minfin.gov.ru/en/statistics/fedbud/>, 23.01.2022.
- Mitašová, V., J. Havko. (2015). "Economic impact of the EU-Russian sanctions". **AntePortas–StudianadBezpieczeństwem**, 2, pp. 149-160.
- Nabucco Gas Pipeline International GmbH (NIC). (2011). "Proje", (Çevrimiçi) http://www.nabuccopipeline.com/portal/page/portal/tr/Home/the_project, 01.08.2011.
- Nakano, Junzo. (2005). "Japan's Security and the Russian Far East, in Siberia and the Russian Far East in the 21st Century: Partners in the 'Community of Asia,'" **Crossroads in Northeast Asia**, Der. Akihiro Iwashita, Vol. 1, p. 49.
- Neftegaz. (2019). (çevrimiçi) <https://tremseals.com/en/about-us/news/neftegaz-2019>, 23.08.2022.
- Nesimoğlu, Şerife Ö. (2020). "Avrupa Birliği Enerji Politikaları", **Avrupa Birliği Kurumlar ve Politikalar**, Der. Cengiz Dinç, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, s. 213-245.
- Norling, Nicklas. (2008). "The Nabucco Pipeline: Reemerging Momentum in Europe's Front Yard", **Europe's Energy Security: Gazprom's Dominance and Caspian Supply Alternatives**, Caucasus Institute & Silk Road Studies Programme, içinde, ss. 127-140.

- NTVMSNBC. (2022). “Nabucco Projesi Nedir? Ne değildir?”, (Çevrimiçi) <http://www.ntvm snbc.com/id/24983042/>, 28.08.2022.
- OECD/IEA. (2014). “Russia 2014 - Energy Policies Beyond IEA Countries”. (çevrimiçi) Retrieved from https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Russia_2014.pdf, 29.09.2022.
- OECD/IEA. (2014). *Energy Policies of IEA Countries - The European Union 2014 Review*. (çevrimiçi) Retrieved from https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/EuropeanUnion_2014.pdf, 25.09.2022.
- OECD-NEA. (2006). “Decommissioning Funding: Ethics, Implementation, Uncertainties, A Status Report”, pp. 33
- Official Journal of Euroropean Communities*, (1975). OJ No: C153,9.7.1975
- OPEC Statute. (2001). **Organization of Petroleum Exporting Countries**, Vienna.
- OPEC. (2019). (çevrimiçi) https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/5356.htm, 21.06.2022.
- Opolska, I. (2017). “The efficacy of liberalization and privatization in introducing competition into European natural gas markets”, **Utilities Policy**, S. 48. (çevrimiçi) <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jup.2017.07.003>, 29.04.2022.
- ORSAM. (2009). (çevrimiçi) https://www.orsam.org.tr/tr/Rusya_Federasyonu-ukrayna-enerji-krizi-2009/, 27.06.2022.
- ORSAM. (2014). Yıllık Rapor.
- Østhagen, A. (2019). “The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU”, **Martens Centre for European Studies**, pp. 19.
- Overland, I. (2015). “Future Petroleum Geopolitics: Consequences of Climate Policy and Unconventional Oil and Gas”. **Norwegian Institute of International Affairs**, pp. 3516-3544.

- Oxford Energy Podcast – Shell’sLNG Outlook. (2019). (çevrimiçi)
<https://www.oxfordenergy.org/publications/oxford-energy-podcast-shells-lng-outlook-2019/?v=56d721ccadb8>, 22.08.2020.
- Özalp, M. (2018). **Küresel Enerji Denkleminde Merkez Ülke: Türkiye-Enerji Sektörü, Enerji Güvenliği, Bağımlılığı, Nükleer Enerji, Enerji Koridoru/Merkezi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Özbay, F. (2011). “The relations between Turkey and Russia in the 2000s”, **Perceptions**, XVI (3), pp. 69-92.
- Özdemir, Volkan. (2008). “Turkey’s Role in European Energy Security”, Der. Svante E. Cornell ve Niklas Nilsson, **Europe’s Energy Security: Gazprom’s Dominance and Caspian Supply Alternatives**, Caucasus Institute & Silk Road Studies Programme, içinde, ss. 99-114.
- Özev, M. H., Z. Kazımova. (2022). “Rusya Federasyonu’nın Doğu Akdeniz Politikalarında Enerji Güvenliği Bağlamında EastMed Projesinin Yeri”, (çevrimiçi)
https://tasam.org/Files/Icerik/File/EastMED_Projesi_pdf_d78d73ce-437c-42cc-bedc-4df63b3b4864.pdf, 27.12.2022.
- Package, E. U. (2015). **A framework strategy for a resilient energy union with a forward-looking climate change policy**. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Region sand the European Investment Bank, COM, 80.
- Pamir, N. (2015). **Enerjinin İktidarı**, İstanbul, Hayy Kitap Yayınları.
- Parra, Francisco. (2004). **Oil Politics: A Modern History of Petroleum**, London, I.B.Taurus.
- Pashkovskaya, I. G. (2019). “Legal results of execution of domestic energy policy of the European Union: new trends in development of energy in the EU member states”, **Trend sand management**. 1:1-12. (РашковскаяИ.Г. ПервыеитогиисполнениявнутреннейэнергетическойполитикиЕвропейск огоСоюза: новыетренды в развитииэнергетикгосударств-членовЕС /

И.Г.Пашковская // Тренды и управление. — 2019. — №1. — С. 1-12. — DOI: 10.7256/2454-0730.2019.1.28576)

Peker, H. S., K. Oktay, Y. Şensoy. (2019). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, C. 8, S. 1, s. 92.

Pescatori, A., L. Boer ve M. Stuermer. (2021). “Energy Transition Metals”, **IMF Working Paper**, No. 2021/243, p. 41.

Pirani, Simon, J. Stern ve K. Yafimava. (2009). “The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a Comprehensive Assessment”, **The Oxford Institute for Energy Studies**. ISBN 978-1-901795-85-1

Politico. 2022. “Rubles for gas: Who’s paid so far?”. Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2022. www.politico.eu/article/ruble-gas-paid-russia-eu.

Proskuryakova, L., G. V. Ermolenko. (2019). “The future of Russia’s renewable energy sector: Trends, scenarios and policies”, **Renewable Energy**, Vol. 143, pp. 1670-1686.

Putin, V. (2007). “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, (çevrimiçi) <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, 04.06.2022.

Reinbekov A. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/enerji-denizi-hazar-yarin-hukuki-statuye-kavusacak/1228247#>, 01.05.2023.

Remizov, O. (2013). “The concept of energy security in the EU-Russia relations: New interdependencies”, **Bachelor’s thesis**, University of Tartu.

Rettman, A. (2015). “Greece says No to EU statement on Russia”, **EUobserver**, 27, (çevrimiçi) <https://euobserver.com/foreign/127393>, 24.07.2022.

Reutersb. (2022). “Factbox: How Much Oil Does The European Union Import from Russia?”, (çevrimiçi) <https://www.reuters.com/world/europe/how-much-oil-does-european-union-import-russia-2022-04-06/>, 01.04.2022.

Riasanovsky, N., M. D. Steinberg. (2011). **Rusya Federasyonu Tarihi**, İstanbul, İnkılap Kitapevi.

Roberts, J. M. (2010). **Avrupa Tarihi**, İstanbul, İnkılap Kitapevi.

- Romanova, Tatiana. (2021). "Russia's Political Discourse on the EU's Energy Transition (2014-2019) and Its Effect on EU-Russia Energy Relations", **Energy Policy**, pp. 1-11.
- ROSATOM. (2021). "Rusya Federasyonu Federasyonu atom enerjisi", (çevrimiçi) <https://rosatom.ru/about-nuclear-industry/atomnaya-otrasl-rossii/>, 01.07.2022.
- Roscongres Vakfı. (2019). (çevrimiçi) [https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunya-enerji-kongresi-2022de-Rusya Federasyonuda-duzenlenecek-377973.html](https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunya-enerji-kongresi-2022de-Rusya-Federasyonuda-duzenlenecek-377973.html), 07.11.2022.
- Rubtsova, A. I. (2014). "*Mezhdunarodnyye Otnosheniya V Regione Vostochnogo Sredizemnomor'ya I Problema Transgranichnykh Uglevodorodnykh Resursov*" (*Doğu Akdeniz Bölgesinde Uluslararası İlişkiler ve Sınır Ötesi Hidrokarbon Kaynakları Sorunu*), SanktPeterburgskiy gosudarstvennyy universitet Fakul'tet mezhdunarodnykh otnosheniy Kafedra mirovoy politiki.
- Ruotsalainen, J. vd. (2017). "Culture, values, lifestyles, and power in energy futures: A critical peer-to-peer vision for renewable energy", **Energy Research & Social Science**, S.34, pp. 233-235.
- Rutten, E. (2017). "Sincerity After Communism: A Cultural History", (Eurasia Past and Present) Hardcover – **Illustrated**, January 10, 2017.
- Rzayeva, G. (2014). "Natural Gas in the Turkish Domestic Energy Market: Policies and Challenges", **OIES**, (çevrimiçi), <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/02/NG-82.pdf>, 06.01.2017.
- S&P Global Platts. (October 8, 2021). "Crude oil futures rally as US DOE has no plans to tap on reserves," (çevrimiçi) <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/100821-crude-oil-futures-rally-asus-doe-has-no-plans-to-tap-on-reserves>, 21.08.2022.
- Salcı, T. (2022). İsrail doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılmasının kazançları neler olur?" (çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/20220119/israil-dogalgazinin-turkiye-uzerinden-avrupaya-aktarilmasinin-kazanclari-nelerolur-1052898474.html>, 20.02.2022.
- Sander, O. (2011). **Siyasi Tarih II**, Ankara, İmge Kitapevi.

- Sattar, O. (2019). “İrak’ın petrol ihracatında yeni hedef: Ürdün ve Suriye boru hatları”, (çevrimiçi) <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2019/07/iraq-syria-jordan-pipeline-oil.html#ixzz7ywyP25iJ>, 22.09.2022.
- Savosin, D. (2020). “İran’ın doğalgaz ihracatı rekor seviyeye ulaştı”, S. 51. (çevrimiçi) <https://neftegaz.ru/news/Trading/624732-eksport-prirodnogo-gaza-izirana-dostig-rekordnogo-urovnya/>, 28.10.2022.
- Schleich, J. (2019). “Energy efficient technology adoption in low-income households in the European Union—What is the evidence?”, **Energy Policy**, S.125, pp. 196-206.
- Schweller, R. L. (1994). “Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist stateback in”, **International security**, 19(1), pp. 72-107.
- Sevastianov, Sergey. (2012). “Russia and Northeast Asia Energy Security”, From APEC 2011 to APEC 2012: American and Russian Perspectives on Asia-Pacific Security and Cooperation, Der. Rouben Azizian ve Artyom Lukin, **Uluslararası İlişkiler / International Relations**, Vol. 11, Issue 41, pp.46-55.
- Sevim, C. (2015). **Küresel Enerji Stratejileri**, Ankara, Seçkin Kitabevi.
- Siddi, M. (2017). “EU-Russia energy relations: from a liberal to a realist paradigm?”, **Russian Politics**, 3(2), pp. 364-381.
- Smith, K. C. (2007). “Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe”, **CSIS EuroFocus**, C. 13, S. 1, s. 1-8, (çevrimiçi) http://csis.org/files/media/csis/pubs/eurofocus_v13n01.pdf, 26.10.2010.
- Smith, K. C. (2008). “Russian Energy Policy and its Challenge to Western Policy Makers”, Center for Strategic and International Studies, (çevrimiçi) https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/080407_helsinki.pdf, 27.09.2022.
- Sokołowski, M. M. ve Heffron R. J. (2022). “Defining and conceptualising energy policy failure: The when, where, why, and how”, **Energy Policy**, Elsevier, vol. 161(C). DOI: 10.1016/j.enpol.2021.112745.
- Sözcü. (27.10.2016). “Kudrin: Rusya Federasyonu, Yaptırımlar Yüzünden Ciddi Kayıplar Yaşıyor”, (çevrimiçi) <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/son->

dakika-haberi/kudrin-Rusya Federasyonu-yaptirimlar-yuzunden-ciddi-kayiplar-yasiyor-1471854/, 20.04.2023.

Sputnik. (02.07.2021). “2020 yılında Türkiye’ye kaç turist geldi?”, (çevrimiçi), [https://tr.sputniknews.com/infografik/202107021044876637-2020-yilinda-turkiyeye-Rusya Federasyonudankac-turist-geldi/](https://tr.sputniknews.com/infografik/202107021044876637-2020-yilinda-turkiyeye-Rusya-Federasyonudankac-turist-geldi/), 18.07.2021.

Sputnik. (05.04.2021) “Ukraynalı yetkili: Türk Akım devreye alındıktan sonra ülkemiz üzerinden gaz transiti azaldı”, (çevrimiçi), <https://tr.sputniknews.com/dunya/202104051044197575-ukraynali-yetkili-turkakim-devreyealindiktan-sonra-ulkemiz-uzerinden-gaz-transiti-azaldi/>, 26.05.2021.

Sputnik. (2021). “Türk Akım’dan Bosna’ya ilk doğalgaz teslimatı nisan ayında”, (çevrimiçi), <https://tr.sputniknews.com/avrupa/202103091043983398-turkakimdan-bosnayailk-dogalgaz-teslimati-nisan-ayinda/>, 02.04.2021.

Statista. (2022). (çevrimiçi) <https://www.statista.com/statistics/1306517/eu-share-of-russian-fossilfuel-exports-since-invasion-of-ukraine/>, 18.03.2022.

Statistical Review of World Energy. (2020). (çevrimiçi) www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf, 15.07.2022.

Stocker, James. (2012). “No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean”, **Middle East Journal**, 66/4, pp. 579-597.

Strejneva, M. V. (2016). *Avrupa Birliğinin Dünya Düzeni Dönüşümünde Çok Taraflılık İlkesine Bağlılığı*, Vestn. Mosk. Üniv. Ser. 25: Uluslararası İlişkiler ve Dünya siyaseti, 2, 3-30.

Süvari, K. (2017). “Türkiye’nin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi (NSYÖ) Antlaşmasına Katılımı: Nedenleri ve Etkileri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, S. 2, s. 167-194.

Svyatets, E. (2017). “Energy Security and Cooperation in Eurasia: Power, Profits and Politics”, **Routledge**, S. 1, pp. 111-149.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). **Rusya Federasyonu Ülke Profili**, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

- Tekin, A., P. Williams. (2009). "Europe's External Energy Policy and Turkey's Accession Process", **Center for European Studies**, Working Paper Series S. 170, (çevrimiçi) http://aei.pitt.edu/11786/1/CES_170.pdf, 05.03.2011.
- Tekin, A., P. Williams. (2010). "Geo-politics of the Euro-Asia energy nexus: the European Union, Russia and Turkey", **Middle Eastern Studies**, Vol. 7 No. 2 (2011): Special Issue, <https://doi.org/10.30950/jcer.v7i2.383>, 19.08.2022.
- Temizer, M. (2020). "Türkiye'nin Denizlerdeki Enerji Filosu", **Anadolu Ajansı**, (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-denizlerdeki-enerji-filosu/1949802>, 15.07.2022.
- The Finnish Institute of International Affairs. (2015). **The EU-Russia gas relationship. New projects, new disputes?** (Briefing Paper 183). Helsinki, Marco Siddi.
- Tokol, A. (2014) **Sosyal Politika**, Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa, Dora Yayıncılık.
- TPAO. (2021). "Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu", (çevrimiçi) <https://www.tpao.gov.tr/file/2208/2021-sektor-raporu-95662fe47ebd9c5f.pdf>, 22.11.2022.
- Tsygankov, A. P. (2013). **Russia's foreign policy: Challenge and Continuity in National Identity**, Third Edition.
- Tsygankov, A.P. (2006). "Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity", **Rowman&Littlefield**, p. 336.
- TUIK (2022). https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Avrupa_Istatistiki_Veri_Destegi, 20.11.2022.
- Türkiye Petrolleri (TPAO), (2021) 2021 Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, <https://www.tpao.gov.tr/file/2206/2021-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu-861629db02eb5624.pdf> Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2022.
- Türkiye Taşkömürü Kurumu. (2022). "2021 Taşkömürü Sektör Raporu", (çevrimiçi) <http://taskomuru.net/tr/whiseezu/2022/05/2021yilisektor.pdf>, 28.09.2022.

- Türkiye Taşkömürü Kurumu. (2022). “2021 Yılı Taşkömürü Sektör Raporu”, (çevrimiçi) <http://taskomuru.net/tr/whiseezu/2022/05/2021yilisektor.pdf>, 24.02.2023.
- TÜRMÖB. (2019). “Ekonomik Rapor”, (çevrimiçi) <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/Read/c2910bfd-0cb4-4a66-a715-7263f99e46f0>, 22.02.2022.
- Uznarodov, I. M. (2015). “Euro scepticism after the Crisis”, **Contemporary Europe**, No. 1(61), pp. 26-36.
- Ülger, İ. K. (2015). **Avrupa Birliği Rehberi**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Valeriano, R., C. Maness. (2015). “Cyber War Versus Cyber Realities: Cyber Conflict in The International System”, **Journal of Information Technology & Politics**, S. 12, 399-401.
- Valova, T., R. Novosti. (2015). “ECE: Trans-Pacific Partnership open supnew opportunities for the EAEU”, (çevrimiçi) <https://ria.ru/economy/20151201/1333541346.html>, 22.09.2022.
- Van der Togt, T. (2019). “Is BRICS a Useful Framework for Russia’s Global Agenda?”, (çevrimiçi) <https://spectator.clingendael.org/en/publication/brics-useful-framework-russias-global-age>, 27.07.2022.
- Varol Sevim, T. (2014). “Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 11, S. 41 (Bahar), s. 87-108.
- Varol, T. (2013). “The Russian Foreign Energy Policy”, European Scientific Institute, **EGALITE**, p. 307.
- Vtorushin, Y. I., R. P. Koshkin. (2019) “Rossiysko-yegipetskiye otnosheniya i ikh vliyaniye na stabilizatsiyu regional'noy situatsii na Blizhnem Vostoke”, (Rus-Mısır İlişkileri ve Ortadoğu’da Bölgesel Durumun İstikrarlaşmasına Etkisi), **Strategicheskiye priority**, No. 1 (21), pp. 26.
- World Bank, (2022). (çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey>, 20.04.2022.

- Xing, L. (2019). "The International political economy of the BRICS in a changing world order: attitudes and actualities", Ed. In L. Xing, **The International Political Economy of BRICS**. London: Routledge.
- Yanar, R. (2017). "OPEC ve Petrol Fiyatları", **Ortadoğu**, 9(78), s. 74-77.
- Yaşot, M. (2022). "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğini Etkileyen Çatışma Alanları: Ukrayna-Rusya Federasyonu, İran ve Doğu Akdeniz", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaycı, C. (2012). "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", **Bilge Strateji**, 4(6), s. 1-70.
- Yergin, D. (2006). "Ensuring Energy Security". Old Questions, New Answers, **Foreign Affairs**, 85 (2), pp.69-82.
- Yorulmaz, R. (2019). "Sıcak gündem: Doğu Akdeniz.", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 10(88), s. 80-83.
- Yorulmaz, R. (2020). "Doğu Akdeniz'de Türkiye-Rusya Federasyonu İş birliği ve Libya Krizinin Ekonomi Politikası", **Orta Doğu Araştırma Merkezi**, (çevrimiçi) [https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizdeturkiye-Rusya Federasyonu-is-birligi-ve-libya-krizinin-ekonomi-politigi/](https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizdeturkiye-Rusya-Federasyonu-is-birligi-ve-libya-krizinin-ekonomi-politigi/), 06.06.2022.
- Youngs, R. (2009). **Energy Security, Europe's New Foreign Policy Challenge**, New York, Routledge.
- Yüksel, Firdevs. (2022). "Rusya Federasyonu'nun Avrupa'ya Gaz Sevkiyatını Azaltmasının Ardından Gözler Rus Gazına Çevrildi", (çevrimiçi) [https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/Rusya Federasyonununavrupaya-gaz-sevkiyatini-azaltmasinin-ardindan-gozler-rus-gazinacevrildi/2647562](https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/Rusya-Federasyonununavrupaya-gaz-sevkiyatini-azaltmasinin-ardindan-gozler-rus-gazinacevrildi/2647562), 28.07.2022.
- Zaslavskaya, N.G. (2017). "Challenges to Interaction between EAEU and EU", Saint-Petersburg State University, pp. 33-39.
- Иन्हें, О. (2016). *Анализ взаимодействия между Россией и ЕС в сфере энергетики // Неделя науки СПбПУ материалы научной конференции с международным участием. Санкт-*

Петербургский политехнический университет Петра Великого,
Институт промышленного менеджмента, экономики и торговли. С. 26-28.

Прогноз развития энергетики мира и России. (2016). АЦ при Правительстве Р
Ф. ИНЭИ РАН. URL: (çevrimiçi)
<http://www.ac.gov.ru/files/publication/a/10585.pdf>, 23.09.2022.

ÖZ GEÇMİŞ

Mete Alpkan KARAHASANOĞLU iki kız çocuk babasıdır. Rusça, İngilizce ve Kazakça bilmektedir. 1998 yılında Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Ekonomi Fakültesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası ilişkiler bölümünde Tezli Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. İnşaat alanındaki mesleğine sektörün lider kuruluşlarından ENKA İnşaat ve Sanayi A.Ş. ve Rönesans Holding`in Satınalma ve Lojistik departmanlarında üst düzey yöneticilik yaptı. İlgili şirketlerin merkezlerinde, yurtici ve yurtdışı projelerinde özellikle Rusya, Kazakistan ve Irak`taki enerji projelerinde yaklaşık 20 yılı aşkın süredir kariyer yolculuğunu sürdürmektedir.